Geschiedenis des vaderlands. Deel 2

Willem Bilderdijk

uitgegeven door H.W. Tydeman

bron
Willem Bilderdijk, *Geschiedenis des vaderlands. Deel 2*. P. Meyer Warnars, Amsterdam 1833

Zie voor verantwoording: http://www.dbnl.org/tekst/bild002gesc02_01/colofon.htm

Voorbericht.

Het Eerste Deel dezer Geschiedenis is met die algemeene belangstelling ontfangen, welke de ruime inteekening daaraan reeds vooraf gewaarborgd had. Evenwel behelst hetzelve in de daad meer voorbereiding, inleiding, en grondslag voor de geschiedenis des Vaderlands, dan eigenlijke geschiedenis zelve. Maar men heeft recht gedaan aan hetgene wat b.v. over de oudste gedaante des Lands, over den alouden toestand der bijzondere Gewesten, over de Vorstelijke Oppermacht en het Leenwezen, over de eerste uitgiften van Landen door de Frank-Duitsche Keizers aan onze vroegste Graven, enz., hier, 't zij in geheel nieuw licht geplaatst, 't zij bijzonder naauwkeurig ontwikkeld wordt. Met nog meer genoegen zal men in *dit* Deel, van den eigenlijken aanvang af onzer eenigzins zekere Geschiedenis, het eerste tijdperk derzelve, het Eerste, en bij onderscheiding aldus genaamde *Hollandsch* Grafelijk Huis, afgehandeld vinden; en

het nieuwe of als geheel op nieuw uitgewerkte erkennen, wat hier b.v. over de zoogenaamde Gravinne *Ada* en hare latere lotgevallen; over Haarlem en Damiate, den Roomsch-Koning *Willem* II van Holland, over zijn Zoon *Floris* V, en de afkomst van dezes roemruchtigen Zoon *Witte van Haemstede*, bijgebracht wordt.

Ten opzichte van dit laatste punt evenwel heb ik, na dat dit Deel afgedrukt was, van eene niet minder aanzienlijke dan geleerde hand, eene mededeeling ontfangen, welke mij noopt mijn oordeel op te schorten, en den Lezer te verzoeken dit ook te willen doen. Het eigenlijk tooneel der groote en heil- en roemrijke daden van Jonkheer *Witte* is eerst in het volgende Deel: het is dus niet oneigenaardig, wanneer in de Bijvoegselen op datzelve, nog eene nalezing voorkomt op hetgeon hier, ten betooge eener huwelijks-betrekking van Graaf *Floris* met zijne Moeder, gezegd is.

Maar eer ik aldus van dit Deel afscheide en wederom voor een korte poos van den Lezer afscheid neme, heb ik nog mijne verontschuldiging te doen aan al de genen - en, helaas! derzelver getal is *legio*, - die ik geërgerd heb, door het scherp en snerpend, om niet te zeggen hatelijk en verguizend, epigram van BILDERDIJK op WAGENAAR, dat ik bij deze Geschiedenis gevonden had, als *motto* voor het Eerste Deel te plaatsen. - Doch juist hierin vergist men zich; Niet voor het Eerste Deel, maar voor *het geheele werk* (zoo

ver WAGENAAR's *Historie* reikt) past het als *motto*; ofschoon ik erken, dat het nog beter geplaatst ware geweest aan 't eind van het vóórlaatste Deel, alwaar ons WAGENAAR begeeft, - als tot afscheid voor hem, en dan met een Q.E.D.[1]. - Nu merke men het hier, bij 't I Deel, aan, als eene voorafgeplaatste *Thesis* of grondstelling, waarvan het werk doorgaande het betoog moet opleveren; en herinnere zich, nopens het niet voorbarig en bij de gedeelten veroordeelen van B's. werk, hetgene ik in de *Voorrede* bij het Eerste Decl, bl. XXII, gezegd heb.

Dat B. niet bijzonder op WAGENAAR gebeten was, - ten zij in zoo ver deze hem meer gestadig hinderlijk te voren kwam, - en dat het hem geenszins te doen was om W. in het bijzonder te vernederen, schijnt mij ook daaruit te blijken, dat W. geheel niet genoemd wordt alwaar B. zich over bijkans al de andere beschrijvers onzer Landsgeschiedenis, in meerdere of mindere mate beklaagt, in de merkwaardige plaats zijner Verhandeling over *het Treurspel* (Treurspelen, II Dl., 1808, bl. 159-161) met wier herinnering ik deze Voorrede besluite; daar zij zoo duidelijk in een kort bestek toont, hoe B. zich toen reeds, zoo wel den toestand onzer geschiedkunde, als derzelver behoefte, en al het gebrekkige wat er gedaan was om die te vervullen,

1 (Het gewone slot der mathematische demonstratiën: *quod erat demonstrandum*; 'hetgeen te bewijzen was.')

voorstelde en daarvoor openlijk uitkwam; zoo dat dit zijn geheele werk als een ontwikkelen en staven van het aldaar, wel stout en machtspreukig, doch uit volle overtuiging gezegde, mag aangemerkt worden:

'Gebrekkig is de Geschiedenis aller hedendaagsche Volken in hare eerste eeuwen: maar de onze is op de allerdeerlijkste wijze mishandeld.

De bijzondere toestand onzes Lands, en de onkunde in het Oude en niet overal of in alle tijden zich gelijkgeblevene maar van zich-zelfs zeer verscheiden en allengskens veranderde Leenstelsel; de in verschillende tijden afwisselende begrippen van 't algemeen en bijzonder Staatsrecht, met de stellige veranderingen, die de veranderende Staat des Lands en de invoering zoo van 't Burgerlijk als Geestelijk Wetboek in geheel Europa, van tijd tot tijd daar in voort moest brengen; zijn de samenloopende oorzaken van eene duisterheid, die, door willekeurige opvattingen van de DOUZAAS, de SCRIVERIUSSEN, en anderen, in eene hoogstbeklaaglijke mate vermeerderd, het tijdperk onzer Graaflijke Regeering met een nacht overspreid heeft, waar in duizend dwaalkaarsjens den wandelaar moesten misleiden.

Deze Schrijvers, behalven hunne onkunde in de Oude Leenstelsels, rijklijk met partyzucht en drift voor zekere beginselen ingenomen, die zij overal wenschten weêr te

vinden, en daarom ook werkelijk meenden te vinden; beschouwden schier alles in een valsch licht, en hun oordeelen over daden en karakters zijn meer dan zeer dikwijls te gelijk Historisch, Juridisch, en Zedelijk valsch.

Wat de VAN LOONS, de ALKEMADES en zulke slechthoofden meer betreft, die het te wenschen ware dat nooit hunne pen op 't papier gezet hadden, ik zwijg van hun. HULDECOPER en KLUIT alleen zijn in dezen gewichtigen tak van kennis verdienstlijk. Eene wetenschap, die nog naauwlijks (om het dus te noemen) ontgonnen wierd. De eerste heeft oneindig veel goeds gedaan, door het geen hij wel gezien heeft; en tevens oneindig veel goeds door zijn misslagen; ja ook daar zelfs, waar zij in het overgedrevene vallen. Zijn MELIS STOKE zal ten allen tijde zoo voor de Geschiedenis, als voor onze taalkennis een duurzaam en onschatbaar kleinood zijn. KLUIT, die op zijn baan door den grooten HUIDECOPER werd opgeleid, was mijn vriend, en door zijne schriften ook gedeeltlijk mijn Leermeester; en hij heeft, de eerste, onze Natie hare oogen beginnen te openen. Van hem vangt het tijdperk aan van ons eerste inzicht in de Historie des Vaderlands, welker kennis niet bestaat in daden en namen, of jaartallen te weten, maar in een Wijsgeerig doordringen der gebeurtenissen, door 't welke alleen men over daden en personen uitspraak kan doen: doch hetgeen om grondig en zeker te

zijn, duizend kundigheden onderstelt, de *Mablys*, de *Raynals* en de *Robertsons* onzes tijds, met al hunne fraaiheid van stijl en voordracht, te diep. Vergunne de Hemel, dat de zucht, de onbevooroordeelde zucht, naar kennis en waarheid, die een KLUIT in het hart onzer Jonglingschap wist te ontsteken, niet met hem onder Leydens puinhoopen verstikt blijve, maar zijn edel spoor moedig vervolgd worde!'

Het *monarchale* dat hier voorts volgt, schrijve ik er niet bij uit: want BILDERDIJK schreef dat onder *Koning* LODEWIJK-NAPOLEON. - Een echt leerling van KLUIT hoop ik mij steeds te betoonen; en ik bevlijtig mij, dat dezelfde 'oubevooroordeelde zucht naar kennis en waarheid' ook de geest en de vrucht zij van mijn academisch onderwijs.

LEIDEN , d. 10 April 1833.

H.W.T.

I. Hollandsch Grafelijk Huis.

Diederik de II.

Met dezen beginnen wij de reeks onzer Graven, om dat het van dezen tijd af is, dat de filiatie en opvolging historische zekerheid krijgt. Men wil dat Diederik de I, dien men voor zijn vader hield, in het vierde jaar der regeering van Keizer Hendrik (den Vogelaar) overleed: dat is, in 923.

Wij hebben reeds met een woord gesproken van de giften, welke hij met zijne gemalin Hildegaarde aan de Kerk van Egmond, door hem van steen opgebouwd en rijkelijk met grondgoederen *gedoteerd* (als men 't noemt) gedaan heeft, en waarover veel aanmerklijks te zeggen ware voor oudheid en taal, doch wij moeten ons inbinden[1].

Wij hebben hem ook Burggraaf van Gent gezien, in opvolging aan zijn schoonvader Wigman [I D. bl. 203].

BEKA verhaalt van een fellen opstand der Friezen tegen hem, die hem hulde weigerden. 't Is een Utrechtschman, en dus vindt hij dat de Graaf ongelijk had en WAGENAAR [II Dl., bl. 115] met hem (dit verstaat zich). Hij bedwong hen tot tweemaal

1 Onder andere, een tafel met goud en edele gesteenten versierd, waarin de *Ostulaan.* (Ik benijde dien minder dan het Glossarium). - [Z. I Deel, bl. 204 en den aldaar aangehaalden VAN WIJN.]

toe in bloedige veldslagen, waarvan de laatste buiten Leyden voorviel, en ter gedachtenis waarvan hij een Kerk stichtte; en later een Nonnenklooster te Rhijnsburg gevestigd.

In zijn tijd plaatst men een inval der Hunnen in Friesland, waarvan men de zoogenaamde *Hunnenbedden* in Overijssel enz. afleidt[1]. Zij waren uit Pannonie in Duitschland en bij Worms den Rhijn overgetrokken. Sedert 790, wanneer Karel de Groote hen over den Raab joeg, maakten zij geen figuur in de Geschiedenis; doch in drie-vierde van een eeuw hadden zij zich kunnen herhalen. Hun inval in 't Duitsche Rijk was ontzachlijk en ook Diederik II streed met de overige Leenmannen in Duitschland tegen hunne tallooze menigte.

Deze inval was Duitschland nuttig. Hij dwong Keizer Hendrik de verdediging op een vasten en geregelden voet te brengen, en men werd van toen af bedacht door steekspelen den krijgshaftigen aart der Edelen te onderhouden. Ook wil men, dat van dien tijd het ontstaan der Schutterijen in de Rijkssteden te rekenen zij; 't geen waarschijnlijk is.

Van de gift, door Otto III, die in 973 zijn vader Otto den II opvolgde, die een zoon van Otto den Groote was, aan dezen Graaf Diederik in 985 gedaan, is gesproken [I Dl., bl. 181, v.] en wij zagen dat het louter *allodialen* waren. WAGENAAR is dwaas genoeg om te begrijpen, dat het *gezag* en *gebied* van den Graaf van Holland daar door vergroot wierd.

1 Van de *Hunnenbedden* . [Zie de *Opheld.*] Men brengt er ook wel de *Sommeltjens*-berg op Texel toe; maar kwalijk.

[WAG. Dl. II, bl. 126]. Maar *transeat cum caeteris*![1] Waar zou hij beter geleerd hebben!

Dat in dezen tijd de plondertochten der Nooren of Deenen nog niet ophielden, blijkt uit hunne schriften. Ik wil hier een verhaal uit de *Eglo-Saga* (dat is, Historie van Egil), in 't IJslandsch geschreven, en Friesland betreffende, invlechten, 't geen ik ten dien einde in onze taal overbracht. De zaak behoort tot het jaar 943.

Uit Egils-Saga Hafniae 1809.
Cap. 72. A°. 943.

‘Ambiorn was dien winter 't huis op zijn erf (of land); maar omtrent de lente *lustede 't hem* om ten krijg (zeeroof) te varen. Hij had veel goede schepen. Hij had omtrent de lente drie lange schepen en die alle sterk. Hij had 300 man. Hij had bedienden in zijn schip en was zeer wel gescheept. Hij had ook menige *boeren*-zonen met zich. Egill besloot met hem te varen en stuurde (beval) een schip. Ook voeren met hem vele van zijne luiden die hij met zich van IJsland genomen had. Een-koopschip, dat hij van IJsland gehad had, liet hij *vlicten* Oostwaart naar Wik, (en) nam daartoe mannen om met zijn pakkaadje te varen, en zij, Axinbiorn en Egill, hielden de lange schepen om meê te landen. Zoo dan stevenden zij Zuidelijk naar Saxenland, en hier toefden zij tot den somer en vingen veel buit, en voor den oogst of herfst keerden zij Noordelijk en landden in Friesland. Op zekere nacht, als het weêr gunstig was, zeilden zij den mond van een rivier op. (Want) daar is 't kwaad te havenen, en een grooten inham. Daar waren landwaart op groote vlakten en.... bosschen dichte bij. Daar wa-

1 [Dit passere met de rest!]

ren veel plasschen, want het had veel geregend; daar besloten zij op (aan land) te gaan, en lieten eenige hunner lieden achter om de schepen te bewaren. Zij gingen op midden tusschen de rivier en de bosschen. Niet ver van daar was een dorp en daar woonden veel boeren. Het volk liep uit het dorp naar 't land, wat het mocht, en de rovers achter hen. Zij kwamen aan een ander dorp en een derde: de lieden vloden al wat zij konden; daar waren velden en groote vlakten; daar waren grachten om de landerijen gegraven en stonden in 't water, en daar waren groote palen in de grachten gezet, daar waren om over te gaan bruggen en planken over. Het landvolk vlood in de bosschen; maar als de roovers verr' in 't dorp gekomen waren, zoo trokken de Friesen te zamen in de bosschen, en als zij bij de 300 hoofden bijéén waren, zoo trokken zij de roovers in 't gemoet, en geraakten met hen in strijd; en werd daar een groot gevecht, tot de Friesen vluchteden, maar de roovers de vluchtende vervolgden. De hoop dorpelingen werd verstrooid, en zoo ging 't ook met die hun achter na vlogen; en dus bleven er weinige bij een. Egill vloog hard achter hen en weinige mannen met hem. De Friesen kwamen daar aan een gracht en trokken die over, en namen toen de brug weg. Toen kwam Egill aan de andere kant en sprong dadelijk over de brug. Maar dat was geen sprong voor een ander, en niemand deed het hem na, en zijn makkers snelden naar hunne schepen om hulp te zoeken. En wanneer de Friezen zagen, dat één man daar over was (en niet meer) zoo keerden zij om en kwamen op hem aan. Maar hij verdedigde zich en maakte zich de gracht van achteren tot beschutsel. Daar vielen hem elf aan, met dat gevolg, dat hij die allen neêrsloeg. Daar na schoof hij de brug en kwam over de gracht. Toen, als hij nu zag dat alle naar de schepen getrokken waren, hield hij zich dicht bij de bosschen; en dus trok Egill langs de bosschen

en zoo naar de schepen, dat hij in 't hout mocht kunnen wijken, zoo 't noodig ware. De roovers hadden veel slachtvee naar 't strand gedreven, en als zij aan de schepen kwamen, slachtten zommige die, andere voerden ze te scheep van daar; sommigen maakten een schildburg. Want de Friezen waren opgekomen in groote menigte en schoten op hen. Maar Egil kwam op en hij zag wat gebeurde. Daar vloog hij ten snelste op dien hoop, en greep zijn slagzwaard met beide handen, en wierp zijn schild op den rug. Hij zwaaide zijn zwaard en sloeg op al wat daar voor stond, en maakte zoo ruimte onder 't volk, dat hij tot de zijnen kwam. Daar na gingen zij 't scheep en staken van land, en zeilden naar Denenmarken.'

Diederik stierf 989, na zijne gemalin Hillegaarde twee jaren overleefd te hebben.

Zijn zoon

Aarnout

geboren te Gend, volgde hem in Holland en 't gantsche Burggraafschap op. '*Zonder Keizer of Staten te kennen*,' zegt WAGENAAR (II Dl., bl. 128). *Illud falsum, hoe ineptissimum* [Het eerste is valsch; het andere overdwaas[1]].

De *Friesen*[2] weigerden wederom hem te erkennen, en waren tot deze weêrspannigheid aangezet door den Bisschop *Volckmar* van Utrecht. In 993 borst dit tot een volstrekte oorlog uit. Nu viel er een vermaarde en bloedige slag te *Winkel*-

1 [Want er was toen geen zweem of denkbeeld van Staten].

2 (*Bestiales frisones*! EGM.) [die beestachtige Friesen!]

MADE voor[1]. (In West-Friesland, waar 't dorp *Winkel* ligt, nabij Schagen), waarin men wil dat de Graaf omkwam. Echter doen anderen hem langer leven, omdat er een brief van hem is van het jaar 998. KLUIT (ad ann. 993, not. 26) heeft beloofd te bewijzen, dat hij eerst in 1003 of 1004 gestorven is.

Zijn gemalin was *Luitgarde*, een zuster, niet (zoo de oude Kronijkschrijvers zeggen) van de Keizerinne Theofana (moeder van Otto III), maar van de Keizerin Kunegunde, gemalin van dezes zoon en opvolger Keizer Henrik. Dus wil het KLUIT, die echter ook hiervan het bewijs schuldig gebleven is[2].

Hij liet drie zonen na:
Diederik, zijn opvolger in Holland.
Adelbert, " " in 't Burggraafschap.
en Sigfried (of Sicco; ook Sivaart) uit wien de
Teilingen en Brederoden.

Diederik III

Was zeer jong (en zelfs een kind) en volgde zijn vader als Graaf onder de voogdij zijner moeder. De Friesen waren op nieuw wederspannig, maar Keizer Henrik dwong hen tot onderwerping. - Doch na Luitgardes dood (waardoor zij de betrekking tusschen den Graaf en den Keizer verzwakt rekenden) vielen zij wederom af. Zij deden echter welhaast

1 *made* als 't Engelsch *meadow*.
2 Ook WAGENAAR, bl. 133, heeft dit gezien, die haar noemt, zuster van de gemalinne van Henrik II.

hulde, gaven tienden en beloofden hem in den oorlog op eigen kosten te volgen; maar bedongen, dat hij van zijns vaders dood (of van de beleediging dien aangedaan) geene wraak nemen zou.

Van een tocht der Noren tegen ons Land spreekt WAGENAAR breedvoerig, in de jaren 1009 en 1010. Zij zeilden de Merwe en Waal op tot aan Tiel, toen (als men wil) een voorname koopstad, die zij uitplunderden. Zij weken voor den voogd van Gelderland, toen een oud man, Godfried genaamd, maar van jeugdigen moed. In het volgend jaar waren zij sterker en voeren de Lek op, maar werden verwacht. Zij zagen de benden, gereed om hen te ontfangen; en men ontzag elkander van wederzijde. Zij vroegen nu *doortocht*. - Werwaarts? - Immers naar de Rijks-landen. - Men stond dit toe. Blijk genoeg, dat men hen niet weêrstaan kon. Zij zeilden of trokken dus door; maar hun achterhoede werd aangevallen, en deze trouwloosheid kostte den aanvalleren een' bloedige neêrlaag. - Voor Utrecht, waar men alles van hun vreesde, verzochten zij binnengelaten te worden, om er de Godsdienst bij te wonen. Dit geweigerd trokken zij af, zonder eenig leed te doen, en keerden naar huis. (Men ziet, dat zij hun oogmerk bereikt hadden;) uit eerbied (zoo men wil) voor den heiligen Bisschop *Ansfrid*.

Dit was de laatste inval der Nooren.

Deze Bisschop Ansfrid wordt bij sommigen Graaf van Teisterband genoemd, doch te onrecht, schoon hij er eenig klein gedeelte van mocht bezeten hebben, dat hij aan de Utrechtsche Kerk bracht. Dit

uitgebreid Land, naamlijk, was allengs door verdeeling en vernoeming der deelen versmald. Walger, de broeder van onzen Diederik de I genoemd, wordt gezegd het bezeten te hebben, en het geen hij er van had, werd na zijn dood, onder zijne zoonen Radboud en Poppo verdeeld; en na dezen had ook een nabestaande van hun, Hunnerich genoemd, daar gezag of bezit. Ook aan Ansfrid, die Graaf van Leuven en Hui was, eer hij tot den Geestelijken Staat overging, en vervolgens (994) den Stoel van Utrecht beklom, moet een deel behoord hebben. Zijn dood, die in of omtrent 1011 voorviel, stelde door zijne beschikking en gift het Bisschopdom in dit gedeelte. En het schijnt ingevolge van dien te zijn, dat zijn opvolger Adelbold zich het recht op het eiland Merwede (dat is, tusschen de oude Maas, den Merwe-stroom en de Werwede, ingesloten) en dat tusschen de Lek en de Merwede, ja niet onwaarschijnlijk ook het land tusschen Lek en IJssel gelegen, toeschreef

Maar Utrechts Sticht vergrootte zich niet alleen op deze wijze, en wies Holland te zeer boven 't hoofd, maar het was ook in Holland, eer dit nog een aanéén gehecht Graafschap was, op eene wijze gegoed en begiftigd, die den Graven zeer lastig was, en voet gaf tot duizend geschillen. Van dien aart waren zekere aandeelen in de visscherijen, tollen, en koninklijke schattingen; jachtrechten, vischvangsten, en dergelijke, deels bij giftbrieven toegestaan, deels bij aanmatiging bezeten. Wij spreken hier van geene Geestelijke rechten van den zetel des Bisschops als zoodanig, maar van louter wa-

reldlijke attributen, den Bisschop als wareldlijk heer en Leenman des Rijks aangekomen of toegeëigend.

Reeds in de negende eeuw lag aan 't uiteinde der Maas een vesting of slot *Durfos* genaamd, bekend geworden door dat Raginer, Hertog van Hasbain en Henegouwen, (een goed krijgsman, en die in die dagen zich tegen de Noormannen dapper gekweten had) zich daarin wierp, en tot tweemaal toe tegen de geweldige macht van Zwentibold, natuurlijke zoon van Keizer Arnulf en door hem tot Koning van Lotharingen gemaakt) verdedigde, zonder tot de overgaaf gedwongen te kunnen worden. Te dier zelfder plaatze of daaromtrent, bouwde Diederik thands (in 1015) een slot (of liever, hij herstelde 't,) en dit was of werd bij vervolge van tijd Hollands eerste en oudste stad *Dordrecht* ; waarvan de naam met dien van het vroegere *Durfos* aanéén hangt. Hier belemmerde hij de doorvaart meê, bezwaarde haar met een tolheffing en belette den Utrechtschen daar de visscherij en jacht te oefenen, die hij oordeelde hun daar niet toe te komen. Voeg hier bij, dat deze maatregel natuurlijker wijze het wegvluchten van de bisschoplijke onderdanen ten gevolge had.

Het duurde niet lang of men begon vijandelijkheden tegen Diederik. Zekere Diederik Bavo, die het Graafschap Bodenlo van het Sticht in Leen hield, ontrustte de grenzen onzes Graafs, die hem echter wel wist in te toomen. Hij verdreef dezen aanvaller niet slechts uit zijn gebied, maar joeg hem ook uit het Graafschap van Bodelo, na eene geweldige slachting onder de Stichtschen gemaakt te hebben. En de Bisschop die den verdrevenen wilde herstel-

len, verloor tegen onzen Graaf eenen zwaren veldslag omstreeks den Rhijn. Maar de kooplieden van Tiel kwamen op, met wien zich de Bisschop vereenigde om den Keizer, die in 1018 te Nijmegen het Paaschfeest was komen vieren, over te halen, ten einde onzen weerbarstigen en eigendunklijken Hollander tot onderwerping aan de Stichtsche rechten of aanmatigingen, tot afdoening zijner tolheffing, en tot eene volstrekte overlating van 't Dordrechtsche eiland aan den Bisschop te noodzaken.

De Keizer gaf last aan den Hertog van Lotharingen, als tot wiens ring het behoorde, Gozelo (of Godfried) geheeten. Onze Diederik was daar zelf op den Rijksdag, waar dit voorviel, tegenwoordig en daar zijn tegenspraak niets uitwerkte, nam hij oorlof, en beloofde dat hij 't wel beletten zou.

Een ontzachlijke macht werd door Gozelo vergaderd, waarbij ook de Keizer eenige benden voegde en die met al wat de Bisschop en zijne Leenmannen op de been konden brengen vermeerderd wierd; zoo als ook door de krijgsbenden van den Aartsbisschop van Keulen, den Bisschop van Trier, dien van Kamerijk, dien van Luik, en van eenige Abten, en van drie Graven, die er bij opgeteld worden[1]. Want de Hertog van Lotharingen en Bisschop van Utrecht hadden er eene gemeene zaak van gemaakt, en riepen zelfs de Fransche Bisschoppen op. Men rukte aan tegen Diederik, die zijne vijanden wakker ontfing. In 't hevigst van 't gevecht ging er in 't vijandlijk leger een kreet op

1 KLUIT I Dl. Exc. 3, p. 36 sqq.

van: *Vliedt, Heeren, vliedt*! Hetgeen den geheelen slag besliste. De nieuwe vesting werd noch geslecht noch verbrand, als de Utrechtsche Bisschop bevolen had, maar hij zelf ontvlood ter naauwernood in een klein schuitjen; en de Hertog Godfried werd zwaar gekwetst gevangen in Dordrecht gebracht; een aantal Heeren en Graven bleven op 't slagveld, en men wil dat sedert den tijd van Karel den Grooten, geene zoodanige slachting in deze Landen gezien was[1].

Diederik ontsloeg den Hertog zonder losgeld, die daarop bij den Keizer 's Graven zoon bemiddelde, ten gevolge waarvan Diederik het Graafschap van *Bodenlo*, zoo wel als het *land van de Merwede* behield en met zijn gebied voor altijd vereenigde; en Adelbold vrede moest maken.

Een later brief van den Keizer Henrik IV (in 't jaar 1064), 46 jaren later gegeven, noemt deze goederen als den Sticht door Diederik toen ontnomen; en zij worden daar uitgedrukt onder den naam van ‘1°. *Comitatus omnis in Holland* (*leg*. Holtland) cum omnibus ad bannum regalem pertinentibus. 2°. *Beneficium* (*intellige* feudum) quod Comes *Unroch* ab Episcopo Adelboldo tenuit, ab eo loco qui dicitur *Sigeldrith* usque *Rinesmuthon*; inde sursum ab occidentali parte Rheni usque in *Bodengraven*: post Unroch Godezo, post Godezonem *Theodericus Bave filius*, quem Theodericus Comes expulit et vi S. Martino abstulit’[2].

1 WAGENAAR beschrijft den slag omstandig uit ALPERTUS *de diversitate temporum*. [II Dl. bl. 143-147.]

2 KLUIT *Exc.* III, p. 47.

[1°. Het geheele Graafschap in Holland met al wat tot des vorsten rechten betrekking heeft. 2°. Het Leen, 't welk Graaf Unroch van Bisschop Adelbold hield, van die plaats af welke Sigildrith genaamd wordt tot Rinesmuthon; van daar opwaart het Westelijk gedeelte des Rijns tot in Bodengraven: na Unroch (had dit) Godezo (gehad), na Godezo Theodericus, de zoon van Bavo, wien Theodericus de Graaf verdreef, en het met geweld ontnam aan S[t]. Martinus]. Wisten wij *Sigeldrith* te vinden, wij zouden dus 't Graafschap Bodenlo kunnen afperken.

Dat de uitslag van dezen krijg het aanzien des Graven, door geboorte, verwantschap en macht zoo geacht, nog rijzen deed, behoeft geene aanmerking.

De gemalin van onzen Diederik was *Odelhilde*, anders *Othilde*, (dezelfde naam als *Adelhilde* of *Adelheide*; of *Odilde*?) over wiens geslacht KLUIT mede eene verhandeling beloofde. Men noemtze ook *Withilde*. Zij was dochter van Hertog Otto van Saxen; - waarbij hij twee twee zoonen won, Diederijk en Floris.

Hij zelf had ook, als wij gezien hebben, een broeder, Ziegfried genaamd, welke de Kronijkschrijver van Egmond zegt met hem aan zijn vader opgevolgd te zijn. ‘Cui *successit* (sc. Arnulfo) Theodoricus III hujus nominis, Comes vero quartus, *una cum Sifrido* fratre suo’[1]. [aan wien (namelijk Arnulfus) opvolgde Theodoricus de III van dien naam, maar de vierde Graaf, te gelijk met zijn broeder Sifried].

1 Z. hier over de aanmerkingen van DOUZA en SCRIVERIUS etc.

Maar behalven zijn aandeel in de vaderlijke allodia, gaf Diederik III zijn broeder ook deel in het bewind, als zijn plaatsbekleeder of Stadhouder (Praeses) in Kennemerland, waaronder men veellicht geheel Friesland te verstaan hebbe.

Onze Diederik was niet minder Godvruchtig als hij dapper en verstandig was. Het was in die dagen gemeen door geheel het Christendom, het H. Graf te Jeruzalem te gaan bezoeken, en het bijgeloof van die dagen maakte daar zelfs een verdienstelijk werk van. De bedevaarten naar Rome namen af, naarmate de aanstotelijkheden der zedenloosheid aldaar toenamen, en dit deed in de elfde eeuw die naar Jeruzalem zeer vermeerderen. Ook gaf het herstellen van de Kerk des H. Grafs door de moeder-zelve des Sultans die haar omgeworpen had, een nieuw leven aan deze zucht, waarmeê men in lateren tijd te veel de spot heeft gedreven.

Diederik kwam terug, en leefde, 't zij korter 't zij langer, in vredige rust en genoegen, bemind van zijn volk en alom hooggeëerd en geächt.

Hij stierf 27 May 1039, met achterlating van zijne twee zoonen, en zijne Gemalinne, die in 1044 ontsliep.

Diederik IV

Volgde zijn vader op, en zijn broeder Floris werd Graaf van *Friesland*. - Hoe dit te verstaan zij, is gantsch niet klaar.

KLUIT wil dat alleen 't Land ten Zuiden van de Maas Holland genoemd werd (het oude Zuid-Hol-

land) en dat het Noordelijker onder den naam van Friesland begrepen is. Zoo, is wat ten Noorden den Rhijn ligt, zekerlijk Friesland, en Utrecht (als sommige schriften meêbrengen) een stad in Friesland[1]. - Het Noordlijk gedeelte wordt ook in een Charter van Keizer Henrik 1064 (bij HEDA) met den naam *Comitatus in Westflinge et circa oras Rheni*[2] beteekend. Maar, zoo wij die benaming aannemen, hoe kan men begrijpen dat de opvolger van Diederik III, alleen het klein gedeelte tusschen Maas en Schelde regeeren zou, en het overige vier- of vijfmaal grooter gedeelte aan zijn jonger broeder *in leen*, of *ter bewindvoering* overlaten?

Ik denk dat men in den tijd waarover wij spreken, onder den Hollandschen naam, bij Zuid-Holland, Noord-Holland voegen moet, en dat dit 't zij tot *Kennemerland*, 't zij ten minste tot *Zuid-Hardeshage* zich uitgestrekt hebbe, en dan, dat Kennemerland, met het geen men van Drechterland [bezat] en West- of eigenlijk Friesland, aan Floris ter bestiering gegeven zal zijn; en dus schijnt het ook naderhand veelal tusschen de Graven en hun jonger broeders geschied te zijn[3].

1 HUYDECOPER spot met het geven van den naam van *Friezen* aan de Hollanders. Even zoo met den tijtel van *Marchio Fladertingae* aan den Graaf. Zeker het is als of men den Koning van Frankrijk, Koning van Languedoc wilde noemen. Maar men moest tusschen *tijden*, en ook tusschen *In-* en *Uitlandsche* naamgevingen onderscheiden.

2 Door *Westflinge* versta ik *Westvlie-ing*. Door 't *Comitatus circa oras Rheni*, die van 889 en 923 [I Dl., bl. 179, v.].

3 KLUIT, p. 45, n. 48, bepaalt het dien overeenkomstig ook: 'Successit (zegt hij) Theodericus in Comitatus *Zuid-Hollandiae, Maaslandiae, Rhynlandiae, Kemtemariae et reliqua bona a Theod. III acquisita*.' - 'At vero quid reliquum habuit frater ejus Florentius? Hic tamquam *minor natu* accepisse videtur Comitatum Frisiae, uti concludas ex HEDA.'
[Theodericus volgde op in de Graafschappen van Zuid-Holland, Maasland, Rhijnland, Kennemerland en de overige door Theodoricus de III verkregene goederen. Maar wat bleef er dan over voor zijn Broeder Floris? Deze schijnt als de jongste het Graafschap van Friesland te hebben bekomen, zoo als men uit HEDA besluit.]
Maar dit is geen schijn (geen *videtur*) maar zekerheid.

Doch wat de hoedanigheid van Graaf van Friesland betreffe, die dan aan die jonger broeders wordt toegeschreven; deze is meê bedenkelijk. Dat zij met Friesland en het geen men daar onder begreep, door hun Graaflijken broeder verleid werden, blijkt niet, en ik denk het niet, maar beschouw hun regeering veeleer als een Stadthouderschap; maar dat zij veelal als eigenmachtig handelden, is een *res facti* [eene geschiedzaak]. - En hoe kon het anders? Dit bestuur werd hun als een *appanage* gegeven, en daar men geene andere begrippen van onderhoorigheid, dan die uit de leenverbindtenis spruit, kènde, zoo moest alles wel die vorm aannemen.

Maar waarom dan ook geene Leenverbintenis? om dat, na de invoering der erfelijkheid, dit eene alienatie was zonder herroepelijkheid, en dus eene verdeeling, om welke te ontgaan de apanagia ingevoerd zijn[1].

1 'In praediis (scilicet) adsignatis *appanagiati* tantum usumfructum pro se et descendentibus habent; non vero Jurisdictionem, nisi haec simul expresse concessa sit. *Territorialis* vero *superioritas* primogenito semper manet. Titulum tamen plenum et omnia insignia principes appanagiati in spem futurae successionis retinent.' STR. c. 15, n. 27. [In de landschappen (die hun zijn toegewezen) hebben de geäpanagieerden alleen het vruchtgebruik voor zich en hunne nakomelingen, maar geen rechtsgebied, ten zij dit te gelijk uitdrukkelijk is toegestaan. De Oppermacht over dien grond blijft altijd aan den eerstgeborenen. De geäpanagieerde Vorsten houden echter, op hoop der toekomstige opvolging, de volle titels, wapens en verdere kenteekenen der waardigheid].
Zie daar den waren aart van hetgeen den jongeren broederen in Friesland gegeven wierd.

Maar het is eene ongerijmdheid, het grootste deel des lands tot *appanagium* van een jonger broeder te maken!

Zekerlijk blijft naar mijne opvatting de brok nog te groot. Maar

1°. de groote ongelegenheid der meeren en moerassen in 't Noordelijke en de minderheid van bruikbaar land, van beschaafdheid, en van bronnen van welvaart, en vooral de hardnekkigheid en weerspannige geest van het volk maakte dit deel zeer gering in opbrengst, en niet bij het Zuidelijker te vergelijken. En

2°. zeer wel kan het zijn, dat slechts een klein gedeelte in appanagium gegeven werd, hetgeen in dit geheel besloten lag. En dat de jonger broeder dat kleine ten zijnen eigen behoeve, het overige als lasthebber zijnes broeders en voor hem bestierde.

Hoe dit ook zij, MELIS STOKE schijnt dit te hebben willen beteekenen als hij van *Robert de Vries*

zegt dat, *zijn voorzate, Florens, gegoet was op der Vriesen chens*. Dit drukt volkomen het appanagium uit.

Op gelijke wijze MAERLANT Ms. Sp. Hist. IV. P., II B.c. 39:

'*Florens*,
Die gegoet was op den chens
Van den Vriesen: daer quamt ave,
Datmen hiet der Vriesen grave.'

Bisschop Bernulf, die Adelbold op den Utrechtschen zetel verving, had aan Diederiks zonen het verdrag van zijn voorzaat bevestigd. Maar dit verhinderde niet, dat in weinige jaren daar een allergevaarlijkste oorlog uit ontsproot, die eindigde met onzen Graaf het leven te kosten.

Dat aan dezen Diedrik door Boudewijn van Rijssel Graaf van Vlaanderen, Zeeland met de wapenen betwist werd, en dat hij het van Keizer Hendrik III in leen kreeg, is reeds gemeld. Maar hoe ging dit toe?[1].

Hij was in 1045 door aandrijven van Hertog Godfried, die tegen den Keizer was opgestaan, in dien krijg gewikkeld, en had het land van Aalst overrompeld. De Keizer viel daarop in zijn landen uit hoofde van felonie. Zijn zoon, Robert de Vries, viel gelijktijdig, of wat vroeger, in Walcheren, maar trok terug tot zijn vaders hulp.

Het blijkt, dat hij het toen verliet. Maar hoe? is de vraag. De Vlamingen zeggen: *dispositâ totâ Walachriâ in pace* [na het bevredigen van gansch Walcheren]; doch of hij het dus *animo retinuerit*

1 KLUIT, p. 190, *Exc.* VII.

nee ne, [in den geest behouden heeft of niet] laat ik daar. *Corpore* [in 't wezen der zaak] zeker liet hij het den Hollanderen, met wien hij in oorlog was, over.

De vrede werd gemaakt, in dier voege, dat Boudewijn den Keizer op gebogen knieën verschoning moest vragen; maar ten blijke van volkomen vergeving gaf de Keizer hem *ex libertate animi* [uit vrijen wille] de vier Ambachten en Walcheren. Dit geschiedde in 1047.

Maar in dien tusschentijd was de oorlog alhier uitgebroken waarvan wij straks spraken. De moed en 't geluk van Diedrijk III hadden den Keizer Henrijk II (hoe gunstig aan Utrecht!) ontzet en den vrede van 1018 veroorzaakt. Deze was in 1024 door Koenraad II opgevolgd, die in 1027 den Bisschop het Graafschap van Teisterband schonk in de meest nadrukkelijke bewoordingen: en men schijnt die uitdrukkingen, wellicht door bestelling des Bisschops, zoo gekozen te hebben, dat men het afgestane eiland daar onder, zoo dra de kans gunstig stond, mocht kunnen begrijpen. Hoe het zij, na Koenraad II veinsde Henrik III niet meer, maar, daar hij in deze streken oorlog tegen den Hertog van Lotharingen en den Graaf van Vlaanderen had, schijnt hij tevens op dien van Holland gebeten te zijn geweest; die zich mooglijk ook aan den Lotharinger genegen getoond had. Immers Vlaamsche schrijvers willen dit, schoon hier geenerlei blijk van voorkomt; doch voorzeker was 's Keizers aanhankelijkheid aan den Bisschop genoeg, en daar was noch beweeggrond, noch voorwendsel buiten dit eenige noodig.

Met eene groote vloot ten oorlog de Maas afgezakt, hield de Keizer in 1046 met zijne Grooten te Utrecht het Paaschfeest; waarna men aan boord gekeerd, eensklaps voor Dordrecht verscheen, het berende, bestormde, en overweldigde; en van daar streefde men te water op Vlaardingen af, waar Graaf Diedrijk tegenwoordig was. Dus verrast, was hij genoodzaakt te wijken, en zoo deze plaats als Kenenburg (tegen over Schipluiden gelegen) vielen den Keizer in handen. Hij sloot met Godfried van Lotharingen, die juist te voren uit 's Keizers gevangenis ontslagen was, maar den wrok niet afgelegd had, een verbond.

Het eerst gevolg hiervan was, dat Godfried zich meester van Nijmegen maakte en des Keizers paleis daar in kolen lei; en Graaf Diedrijk, terwijl hij een leger bijeen trok, intusschen het platte land van Utrecht verwoestede; terwijl de Keizer, wel voldaan over zich-zelven en zijn krijgstocht, zijn leger terug trok, en binnen Spiers het Pinksterfeest vierde, wanneer hij hier de berichten van kreeg. Godefried evenwel zocht den Keizer met een gezantschap te paaien, en Keizer Hendrik besloot zich ten minste bij voorraad alleen tegen Diedrik te wenden. Op nieuw kwam hij af met een vloot, die voor Vlaardingen stand hield. Hij legerde zich daaromtrent, maar de Maasdijk brak dóór ter gelegenheid van een zeer hoogen vloed, en de legerplaats werd overstroomd, terwijl zijne zware schepen in wanorde en ten deele in het slijk vastgeraakt waren. Hij gaf wel bevel om t' scheep te gaan; maar Graaf Diedrik met ligte vaartuigen aangetogen, klampte de

Keizerlijke schepen onverhoeds aan, en bemachtigde die zonder veel moeite. Nu vluchtte de Keizer naar Utrecht, van Diedrik nagejaagd, en bracht het overschot dat ontkomen kon, binnen die stad; waar na Dordrecht terstond herwonnen was, en weldra al het veroverde weder in de macht van den Graaf geraakte.

De oorlog was hiermeê geëindigd, en alles in rust. En men ziet uit dit voorbeeld, hoe de inrichtingen van dien tijd geene eigenlijke oorlogen, maar alleen krijgstochten toelieten, met wier mislukken alles over was, en wier gelukken zelf van geen baat was, wanneer ze wat verre van huis geschiedden. Een groote les was hieruit te trekken geweest voor Napoleon, zoo hij waarlijk een groot man geweest ware, en niet alles in de impetuositeit gesteld had. - Maar dit behoort tot deze Geschiedenis niet.

Het jaar 1048 was noodlottig voor onzen Graaf: Hij woonde te Luik een steekspel bij, en had het ongeluk van den broeder des Bisschops van Keulen daar doodelijk te kwetsen; waaruit dadelijk een gevecht ontstond, waarbij twee natuurlijke zoons van zijn vader Diedrik die hem verzelden, het leven verloren, en hij zelf zich met moeite kon redden. Woedend over deze dolheid der Keulenaren, en de trouwloosheid van die van Luik, die hem en de zijnen niet beschermd, maar waarschijnlijk uit oude vete zich bij zijne aanvallers gevoegd hadden, keerde hij herwaart, deed beide de Keulsche en Luiksche schepen, die te Dordrecht lagen, alle in brand steken en lei beslag op de waren, tot zij voor aanmerkelijke sommen vrijgekocht wierden; voorts allen handel met de twee Bisdommen verbiedende. De

twee Bisschoppen spanden samen met die van Utrecht en Mets en den Markgraaf van Brandenburg. Zij brachten gezamendlijk een leger op de been, waarmeê zij na den winter in te wachten, de bevrozen rivieren overtrokken, en door verstandhouding binnen Dordrecht, deze stad verraderlijk in hun macht kregen. Waar echter Graaf Diedrik, bij nacht, door hulp van Heer Gerard van Putten, met eene genoegzame macht wist in te dringen, en na een bloedig gevecht in de straten, de vijanden uitdreef: doch des anderen daags, onder het doen van een wandeling langs den wal, door een Keulenaar, die zich verborgen had, met een giftigen pijl in de dij' werd geschoten, zoodat hij drie dagen daarna aan de wond overleed. Dit was op den 14 Januarij 1049.

De naam van de *Gravenstraat*, en het huis in de plaats gesteld van dat, waar de schoot uit geschiedde, en dat *Holland* genoemd wordt, zijn bekend.

Zijne nog niet tienjarige regeering was onrustig, en hij stierf ongehuwd. Hij liet zijn opvolging aan zijn broeder Floris, voor zoo verr' hij dit kon. Want dat die erfvolging toen reeds gevestigd was, wordt betwist. Dordrecht was, eer Floris tegenwoordig kon zijn, weêr vermeesterd, immers de streek lands daaromtrent. Maar Godfried van Lotharingen herwon het hem, en voer nog eenigen tijd voort zich tegen den Keizer te kanten, maar moest welhaast voor de verbonden Bisschoppelijken wijken. In 1050 verzoende hij met den Keizer, en stierf in het jaar 1070.

Floris I

Volgde zijn broeder in het bewind. Na eene niet langdurige twist over zijn recht, hield Bisschop Bernulf zich het overige van zijn levenstijd stil, en stierf in het jaar 1054, opgevolgd door Willem, broeder van Wichard den III, die Voogd van Gelderland was. Willem was een verstandig, doorzichtig, en zeer welsprekend man, die zich op den Rijksdag te Worms in 1076 met den uitersten nadruk tegen Paus Gregorius VII (Hildebrand) verklaarde en de Keizerlijke partij met drift aanhing: maar hij was tevens van een doorzettenden aart, en vooral een heerschzuchtig Geestelijke, die met alle de dweepzucht eens Bisschops van dien tijd, op uitbreiding vlamde van een gezag, dat hij meende verschuldigd te zijn op alle wijzen te handhaven. - Keizer Hendrik overleed in 1056, wiens zoon Hendrik de IV, een zesjarig kind, hem in 't Rijk opvolgde onder voogdij zijner moeder, de Keizerin Agnes. Bisschop Willem bediende zich weldra van zijn invloed op deze vrouw, om haar tot een Heirvaart tegen Holland te bewegen. In 1058 trokken Wichard van Gelder, de Aartsbisschop Anno van Keulen, de Bisschop Tietwin van Luik, Graaf Lambert II van Leuven, der Markgraaf Egbert van Brandenburg, en Heer Herman van Kuik, met de daartoe verzamelde benden naar herwaart, ten einde den Stichtschen Kerkvoogd (die zelf echter geen deel in den tocht nam) het verlorene en afgestane met de wapens terug te geven. Graaf Floris, die Dordrecht als het doel van geheel die *campagne*

aanmerkte, besloot, zich alleen tot de verdediging van dit punt te bepalen, stoorde zich niet aan het innemen van eenige sloten, die zij onder weg aantasteden, en wachtede hen in den omtrek dier stad, wel toegerust en met onverschrokkenheid af, nadat hij de toegangen met kuilen of grachten doorsneden had die met rijs en zoden bedekt werden. Deze krijgslist, die door FRONTINUS aan de Egyptenaren word toegeschreven, had het gewenschte uitwerksel. Het vijandelijk leger trok aan, de ridderstoet stortte met hunne paarden overhoop in de putholen, en overrenden en tuimelden op elkander in eene alleruiterste verwarring, waarop Floris met de zijnen op hen invloog en bijna zonder bloedstorting overrompelde. De overwinning was volkomen, en de Graaf van Leuven, zoo wel als de Voogd van Gelder, die dit leger schijnt geboden te hebben, vielen Floris in handen, die hen niet dan onder betaling van een redelijk losgeld ontsloeg. Licht was het hem toen, de veroverde sloten terug te krijgen, en deze oorlog liep ten einde.

Het Geestelijk bondschap rustte echter niet, en in 1061 zag men een nieuw leger tegen Holland in 't veld. Floris, die er nu op verdacht was, had een talrijker macht dan bevorens op de been. Tusschen Maas en Waal werden de legers slaags, en Floris behaalde op nieuw den zege, en dreef de bestrijders ten eenemaal op de vlucht. Maar vermoeid en verhit, zette hij zich nabij het slagveld onder een boom, waar hij insliep. Hier overviel hem de Heer van Kuik met eene kleine bende, die hij uit de vluchtenden en verstrooiden weêr bij-

een gebracht had, en deze slaap werd zijn doodslaap. Het was op den 18 Junij 1061 dat hij op deze wijze midden in de schitterendste overwinning zijn einde vond. Hij had vrouwe Gertrude van Saxen, dochter van Hertog Herman, wien anderen Bernard noemen, getrouwd, en liet drie kinderen achter; waarvan twee dochters, met name Bertha, en Matilde of Machteld[1], en een zoon die hem opvolgde, bekend onder den naam van

Diederik den V.

Deze nog een kind zijnde en onder voogdij zijner moeder, moest noodwendig de prooi worden dier geweldige tegenpartij, die zijn oom en vader zoo kloek en heldhaftig gefnuikt hadden, maar die echter gants niet vernietigd was. De Keizerin werd welhaast (1062) van de voogdij harer zoon ontbloot, en na haar de Bisschop van Augsburg, en het Rijk nu op naam des Keizers, door verscheiden Bisschoppen en eenige weinige andere Vorsten of Grooten bestierd. Inzonderheid was Anno Aartsbisschop van Keulen het hoofd of de ziel dier partij, die nu boven dreef, hij die ook in 1058 een voornaam deel in de krijgstocht tegen Holland gehad, en zich meester van des Keizers persoon gemaakt had[2].

1 Bertha is aan Koning Filips I van Vrankrijk gehuwd, en uit haar zijn de Lodewijken gesproten, waarvan thands de XVIII regeert; die dus ook *Holland* onder zijne kwartieren voert.
2 (Roomsche Kerkheilige!)

Dertien jaren oud zijnde, deed men dit knaapjen in 1064 bij twee bijzondere giftbrieven van 30 April en 2 Mey aan den Utrechtschen Bisschop wegschenken of uitgeven:

α. 'het geheele *Graafschap, in* Westflinge en langs de Rhijnoevers gelegen, die Graaf Dirk (versta den III) bezeten had, met de Abtdij van Egmond daarbij behoorende.'

β. En 'een aantal goederen, wijd en zijd van Petten tot aan de Maas toe verspreid, *als welke gemelde Graaf Diedrik en zijn twee zoons Dirk en Floris der Utrechtsche Kerk onrechtvaardig ontweldigd hadden*.'

γ. Zoo als ook 'het geheele Graafschap in Holland; met al wat tot de Koninklijke schatkist behoort;' en daar boven nog:

δ. 'het *Leengoed* 't welk Graaf Unrich van Bisschop Adelbold plach te houden en na hem door Godizo, en vervolgens door Diderik zoon van Bavo bezeten was.'

Zie daar nu den Bisschop van Utrecht zoodanig verrijkt, dat er voor den erfgenaam van Floris I weinig overblijft.

Maar hoe begreep men aan 's Keizers zijde, de beschikking over dat alles te hebben? - Was het eene te niet doening van het vorig verdrag (1018) Zoo had dit herroepen moeten worden, en zoo kon er ook niet meer weêr gegeven worden dan er bij dat verdrag wegens Utrecht afgestaan was. Was het, dat men de opvolging van Floris aan zijn broeder wraakte, en het Leen van Holland met de dood van Diedrik III aan het Rijk terug gevallen achtte; waarom dan niet over het geheel beschikt? -

Het koomt mij voor dat dit waarlijk geschiedt, en dat geheel Noord-Holland hier gegeven wordt onder den naam van het Graafschap *in* (d.i. over) *Westflinge*, EN, *ad oras Rheni*; en Zuid-Holland onder den naam van het Graafschap *in* (d.i. over) *Holland*: weshalve dan *Holland* niet is het zoogenaamde eiland waar Dordrecht op gebouwd was, (en dat *Holtland* geheeten zou hebben) maar geheel het Zuidelijk gedeelte tusschen Maas en Schelde. Hetgeen zekerlijk toen en reeds lang te voren (en mogelijk wel van den Rhijn af) als HUYDECOPER wil, dezen naam van Holland gedragen heeft, die eerst naderhand en alleen door buitenlanders of afschrijvers met *Holtland* vermengd en verwisseld is.

Men heeft dus zekerlijk Floris recht van opvolging niet willen erkennen, en (in der daad) het is niet bewijsbaar, dat het broederen erfrecht in Leen toen reeds gevestigd was. Het gebruik bracht wel meê dat de Keizer des kinderloos gestorvenen Broeders leen aan den anderen broeder gaf (en dit was den Keizer zelven 't best gelegen), maar het stond aan hem, dit te doen of te laten. Hier liet men 't uit haat tegen den vader en zijn verstorven zoon (de twee Diederijken). Dit was kwaadaartig, maar echter consequent gehandeld en overeenstemmig den grondslag dien men ten Hove aannam.

En zoo doet het ook een oude Kronijkschrijver (in MATTH. *Anal.*) voorkomen, als hij zegt dat de Keizer *per modum restitutionis et* PARTEI *Commissi* Episcopo donaverat Comitatum Hollandiae, Abbatiam Egmundae, Comitatum omnem in Westflinge etc. [dat de Keizer aan den Bisschop, *bij wijze van*

teruggave en GEDEELTELIJK *als verbeurd goed*, geschonken had het Graafschap van Holland, de Abdij van Egmond, het geheele Graafschap van Westflinge enz.]

Geertruid, Graaf Diederiks wedúwe, huwde in 1063 aan Robert, den jonger zoon van Graaf Boudewijn V van Vlaanderen[1], dien men, omdat hij de weduwe van den Frieschen Graaf Floris trouwde, den *Fries* noemde, 't geen in Vlaanderen nog synonym van *den Hollander* was.

Dit huwlijk was zoo zeer ten genoegen van zijn Vader, dat deze hem 't Wester-Zeeland met Aalst en de vier Ambachten geheel overgaf.

Holland kreeg aan hem ZULK *eenen dapperen beschermer* dat Bisschop Willem voor een tijd *van zijne eischen afzag* en in pelgrimaadje naar 't H. Land ging. Ita WAGENAAR. Ohe! [Aldus WAGENAAR. Jammerlijk!][2].

Naauwelijks echter was Boudewijn V dood, of zijn zoon, Roberts Broeder, wilde manschap van hem,

1 Boudewijn V, Regent van Frankrijk, bij Filips minderjarigheid. Zijn verzending van Robert, en verzekering van Vlaanderen aan zijn zoon *Boudewijn*. Dezen Roberts tocht tegen de Saracynen in Galliciën, en vervolgens: altijd ongelukkig afloopende. Hij was bij Floris naderhand wel ontfangen. Viel na Floris dood in Holland en werd terug gejaagd. Wat de wapenen niet vermochten, vermocht de overreding.

2 (Zeker is hij zoo verschrikt geworden voor dien geduchten Sarracenenschrik, dat hij zich op minder afstand niet veilig tegen hem achtte! Zeker waren de Arabieren die hem op de reis naakt uitschudden en voor dood lieten liggen, nog wel zoo gevaarlijk voor den Bisschop, en hij was al zoo veilig in Roberts nabijheid gebleven).

en viel in Zeeland. Robert gaf goede woorden[1], maar 't moest tot een treffen komen, waarin Boudewijn omkwam, en de Vlamingen in de vlucht geslagen werden.

Robert maakte toen aanspraak op Vlaanderen, aangezet door vele Edelen, wien Richilde, zijns broeders weduwe, die de voogdij over haar zoons Aarnoud en Boudewijn aannam, (KLUIT, p. 54-69) door haar eigendunkelijkheid zich gehaat had gemaakt; en schoon Koning Filips van Vrankrijk als Leenheer haar wilde handhaven, de partij van Robert was sterk genoeg om des Konings macht in een veldslag te vernederen, en hij viel Robert toe.

Richilde zocht toen heul bij den Keizer, ook Leenheer van een gedeelte van Vlaanderen, die juist te Luik Rijksdag hield. Deze trad geredelijk in haar belang, en besloot Vlaanderen aan te tasten, terwijl hij tevens aan Godevaart met de bult, als Hertog van Lotharingen opdroeg, Holland in 's Bisschops handen te stellen. De Vlaamsche veldtocht liep ongelukkig af: de partij der Edelen, die tegen Richilde waren, won een veldslag, waarbij Robert tegenwoor-

1 ‘Cui cum excercitu adventanti Robertus legatos obviam misit, obtestans per Deum, ut se fratrem suum reminisceretur, - miseretur peregrinationis, laboris et calamitatis, in quibus totam vitam suam detrivisset.’ [daar hij met het leger aanrukte, zond Robert hem gezanten te gemoet, om hem bij God te bezweren, hem als Broeder te behandelen, - medelijden te hebben met de uitlandigheid, moeite en rampspoed, waarin hij zijn geheele leven gesleten had] (LAMB. *Schafnaburgensis* ad annum 1071). Anderen ontkennen Boudewijns inval. - Maar dit maakt Roberts gedrag jegens zijn broeders kinderen nog veel hatelijker.

dig was, en het was met het recht van de Weezen voor wie zij zich kweet, gedaan.

De Bisschop, om Godevaart tot dubbelen ijver te verplichten, GAF geheel de gift, die hem van den Keizer geschonken was, maar nu genomen stond te worden, aan den Hertog *in achterleen*[1]. Deze overviel de Hollanders, die zonder Hoofd waren en geen oorlog vermoedden, en die ook bovendien zoo weinig met Roberts regeering verkuischt waren, dat zij het ruim zoo aanzienlijk voor zich rekenden, onmiddelijk onder den Hertog van Lotharingen, den zoon van Graaf Diederiks bondgenoot te staan, dan onder een Vlaming, wien zij verachtten en in geenen opzichte een goed hart konden toedragen. Zij deden dus een geringen tegenweer, of onderwierpen zich als van zelven.

Reeds was hij meester van Zuid-Holland en tot Leyden doorgedrongen, eer Robert herwaart kwam, en een leger gevormd had. Bij den eersten wederstand dien hij deed, werd hij geslagen, en genoodzaakt met zijne gemalin en stiefkinderen naar Vlaanderen te vluchten. Eerst bij de Friezen werd ernstige tegenweer gedaan; en in Alkmaar zag Godfried zich van dezen, gedurende negen weken belegerd, en op 't punt van vermeestering gebracht, wanneer Bisschop Willem hem eindelijk ontzette. Hij veroverde toen ook West-Friesland, en bouwde vervolgens een sterk slot aan de Vliet, 't geen de stad Delft geworden is.

1 DROEG *het Leen op* aan Godfried, zegt WAGENAAR. Inepte! [dom!]

Vier jaren of daaromtrent was hij als des Bisschops Leenman, in het bezit van zijn Graafschap; als hij, na het Kersfeest te Utrecht gevierd te hebben, en op zijn nieuwgesticht slot terug gekeerd te zijn, aldaar, bij een zelfde gelegenheid als Koning Sanche in den Cid van GUILLEM *de Castro*[1], met een hooivork van onder in 't ligchaam gestoken werd en dus omkwam. Men wil dat de dader een kok of bediende van den jongen Graaf Diedrijk of van Robert geweest zij, en geeft hem den naam van *Gizelbert*[2]. Dit gebeurde op den 26sten Februarij 1076 te Delft, (volgens anderen, te Antwerpen)[3].

Wat Robert betreft: sommigen doen hem niet daadlijk naar Vlaanderen, maar naar zijn schoonvader in Saxen vluchten. Hoe het zij: Robert, die door den slag tegen Koning Filips Vlaanderen behouden had, was echter de overwinnaar niet. Hij werd er in gevangen genomen. Maar zijn neef Aarnout kwam er in om, en Richilde werd aan Roberts zijde gevangen, tegen wien hij derhalve werd uitgewisseld. En Filips, nu door Aarnouts dood vrij van den Leenheersplicht om zijn Leenman te handhaven, daar de broeder-successie nog geen recht was, deed Richildens anderen zoon geen ongelijk, met het leen aan Robert, tamquam cuilibet extraneo[4] te geven.

1 [BILDERD. *Bijdr. tot de Tooneelpoëzij*, bl. 156].
2 SIGEBERT. GEMBLAC. noemt hem wel *Richarius*, maar 't moet *Sicarius* [moordenaar] wezen.
3 KLUIT 58, n. 73 § 5.
4 [Even als hij het aan iederéén kon doen].

MEIERUS wil, dat Boudewijn de VI vredig en te Oudenaarde (1070) op zijn bed gestorven is, en vóór zijn dood de voogdij zijner kinderen (tusschen wie hij Vlaanderen en Henegouwen verdeelde) aan zijn broeder Robert besprak. Maar dat Richilde zich die feitelijk aantrok, waar uit de oorlog ontstaan zou zijn; dewijl de Edelen 's Graven uitersten wil gehandhaafd wilden. Op deze wijs zou Robert dan om de voogdij gestreden hebben, en eerst na den dood van Aarnout (zijn' Neef) naar het Leen gestaan, als toen opengevallen.

Zeker, schoon er gene testamentaria tutela[1] was, de agnatus proximus[2] werd tutor, zelfs vóór de moeder; maar de Leenheer was over- of oppervoogd, en kon weeren wien hij wilde, en hij schijnt Robert liever geweerd dan bevestigd te hebben: vooral, daar de moeder ook admissibel was!

KLUIT (schoon een groot voorstander van Robert) doet hem eerst nog eens uit Vlaanderen, door Richilde, met Godfrieds benden gesterkt, verjagen, eer Godfried in Holland valt. En als hij daarna uit Holland vluchtte, door de Edelen aanzoeken, met belofte van hem in Vlaanderen te ondersteunen. Waarna dan de slag tegen Koning Filip plaats heeft. En zeker, de zaak hangt dus beter samen.

Bisschop Willem van Utrecht stierf twee maanden na zijn Leenman Godfried, en werd van Koenraad opgevolgd. Hij had tot bevestiging van zijn nieuw

1 [Testamentaire voogdij].
2 [Naaste mannelijke bloedverwant van 's vaders zijde, en denzelfden naam dragende; - Zwaard-maag].

verkregen land, tegen de Zeeuwen of Vlamingen, aan den mond van den IJssel een slot opgericht, dat den naam daar van voert; maar het niet voltooid hebbende, bouwde Koenraad het af, en lei daar een sterke bezetting in.

De jonge Graaf Diedrijk echter was intusschen tot volle jongelingschap gekomen, en met behulp van zijn stiefvader en van den Koning van Engeland (Willem van Normandye, de overwinnaar) die Roberts zuster Mathilde tot Gemalin had, een genoegzame macht vergaderd hebbende, zeilde en trok hij ter bestorming van dit Kasteel IJsselmonde, waar in hij na een bloedig gevecht op de Merwe, den Bisschop Koenraad gevangen nam. Hij verbrandde dit slot tot den grond, en ontsloeg den Kerkvoogd, op zijn woord van hem Holland niet meer te betwisten. Met open armen in geheel het gewest ontfangen en ingehaald, was hij spoedig in 't vaderlijk bezit en gebied hersteld, en regeerde gelukkig[1].

Hij nam ter vrouwe Odelheide of Adelheide, ook een dochter eens Hertogs Herman (of Fredrik) van Saxen, bij wie hij een zoon verwekte Floris genaamd, en ontsliep 1091.

Wij hebben aangemerkt dat zijn zuster Berta Koningin van Frankrijk was: ook zijn halve zuster, in tweede echt zijner moeder bij Robert verwekt, *Adela* genaamd, werd Koningin, als aan Koning Kanuut van Denemarken gehuwd.

1 (BARLAND en anderen schrijven hem nog het veroveren van Stavoren toe. DOUZA en anderen twijfelen hier aan. Hiervan nader).

Floris de II bijgenaamd de Vette,

Volgde zijn vader Diedrijk den V, en was boven alle zijne voorzaten wegens zijnen ontzachlijken rijkdom vermaard. Zijne deugden en de achting die hij inboezemde worden niet minder geroemd.

Hij nam Petronella, die ook Gertrude genaamd was[1], de dochter van Diederik, Hertog van Lotharingen, ten huwelijk; die eene halve zuster van Keizer Lotharis de II was. Hij verwekte drie zoons bij haar, Diederik, Floris, en Simon, behalve eene dochter Hadewich, en stierf in den bloei van zijn leven in 1122.

WAGENAAR merkt deze herhaalde echtverbintenissen van het Hollandsche huis met dat van Saxen aan als een blijk of uitwerksel van beider gemeenschaplijken haat tegen den Keizer.

Het is zeker dat in de geschillen tusschen Keizers en Pausen, die onder Hendrik IV en Hildebrand (Gregorius VII) over de investitura per baculum et annulum[2] ontstonden, geen Vorst onzijdig kon blijven. En, daar de Bisschop van Utrecht tegen 's Pausen partij was, en de Keizers hem tegen Holland alles inwilligden (waar in veellicht eene goede staatkunde lag,) wat wonder, zoo de Hollandsche Graven meer Pausgezind waren? - Willem de II werd ook van de Pausselijke zijde verkoren.

Hoe 't zij, Keizer Hendrik de IV stierf 7 Augus-

1 KLUIT p. 71 n. 4.
2 [Beleening door mantel en ring, of verleening der Bisschoppelijke waardigheid].

tus 1006, en zijn zoon, die reeds bij zijns vaders leven tegen hem opgestaan was, nam de tegenpartij aan, erkende Paus Pascal II en sloot een verbond met Floris.

Robert was in het bezit van Zeeland bewester-Schelde gebleven, en het werd op nieuw een twistappel (of liever het bleef het): zijn zoon Robert II bleef het bezitten. De Keizer, het zij aangezet door Richilde, die haar tweeden zoon beter gerechtigd rekende dan zijn oom, om in de Vlaamsche erfenis van haar man op te volgen, hetzij uit anderen hoofde, rekende wat tot Vlaanderen behoorde onwettig door Robert bezeten; en Floris bedong Zeeland (bij dit verbond) van het Rijk. Hendriks krijgstocht was echter van geen gevolg, en de aanspraak van Holland werd er noch door gestijfd noch verzwakt.

WAGENAAR, altijd kwaadaartigst tegen de braafste Vorsten, brengt tegen Floris in 'dat zijne *uitmuntendheden* van geest en lichaam niet verhinderden, dat de Edelen dezer landen hunne vrijheden tegen het *Graafelijk geweld*, dat met den aanwas van 's Graven macht meer dan te voren gevoeld werd, *moediglijk verdedigen* durfden.' En tot bewijs van dit *Grafelijk geweld* en het *moedig verdedigen* van de vrijheden daar tegen, koomt hij met den moedwil van *Galama* voor den dag. Waarbij hij een printjen stelt[1] met het onderschrift: 'de Friesche Edelman Galama verdedigt zijn recht tegen Grave Floris II met het zwaard.'

1 Zekerlijk om zijn lezeren die Heldendaad te beter in te prenten. *Segnius irritant* etc.

Het geval (waar of onwaar, want men twijfelt er aan) is eenvoudig. De Graaf (wien naar het Leenrecht, als Vorst of wegens den Keizer regeorende, wouden en wildernissen behooren, en alle jacht die niet afgestaan is) in het bosch van *Kreil* (aan den rand der zuiderzee, die nu dit gedeelte verzwolgen heeft) jagende, vindt daar jagers van Galama, wien hij als naar stijle, de daar meê verbeurde honden ontnemen doet. Galama verneemt dit, stuift op, zoekt den Graaf in het bosch, spreekt den Graaf (*onbesuisd*, zegt WAGENAAR) en onvoeglijk aan, en bij Floris aanmerking op dien onbehoorlijken toon en taal, valt hem met den blooten degen op 't lijf en doorboort hem den arm! - Zie daar wat bij een Amsterdamsch schrijvertjen een *moedig verdedigen van zijn vrijheden* is. Bij ons zou 't een attentaat van een dollenman, en een delictum contra *l. Corn. de Sicarii* heeten, om van de *lex Jul. majestatis* niet te spreken. En zeker zou WAGENAAR het tegen een Amsterdamsch Burgemeester een gruwelstuk vinden; maar Floris droeg ongelukkig die majestueuse pruik niet, waar de heilige onschendbaarheid zoo wel als de wijsheid der Amsterdammers in zit, en WAGENAAR was - WAGENAAR en niets anders.

Wij zullen hier gelegenheid nemen om nog iets van de Friezen te zeggen, die Diederik V zich op nieuw onderworpen, ten minste beöorloogd zou hebben.

Het is zeer natuurlijk, dat toen Godevaart met de bult zoo moeilijk aan de Friezen ontsnapte, hij den krijg verder tegen hen voortzette en hen tot rust bracht. Maar dit schijnt alleen het West-Vriesland

betroffen te hebben, en niet het eigenlijk Friesland tusschen Vlie en Lauwers.

Het blijkt, dat Keizer Hendrik IV zekeren zoogezegden Markgraaf Egbert van Saxen met Ooster- en Westergo, en ook met het Graafschap Staveren beleend heeft. En dit schijnt te behooren tot zijne overige vijandige maatregelen tegen de Graven van Holland, waar van wij het motif of praetext reeds verklaarden. En dat Geertrui als moeder en voogdesse van haren zoon, geene macht had zich daar tegen te verzetten, is klaar.

Deze Egbert dan, die in een brief van 6 Febr. 1086 door den Keizer gezegd wordt tegen hem opgestaan te zijn, verloor deze leenen, en de Bisschoplievende Keizer gaf ze toen aan onzen Utrechtenaar, Koenraad.

Maar in 't volgende jaar verzoende de Keizer met Egbert, en gaf hem de Leenen terug tot geweldige spijt van den inhaligen Bisschop. - Egbert was er echter niet getrouwer om dan eerst, en vatte welhaast de wapenen op tegen het Rijk; zoo dat hij op nieuw van zijn leen ontzet wierd, 't geen thans aan denzelfden Koenraad in 1089 voor vast geschonken en aan het Bisdom verknocht werd. Niets nu is natuurlijker, dan dat Diederijk, na zijn herstel ook getracht heeft zich in dat gedeelte van zijn voorouderlijk gebied weder te vestigen, en dus een tocht ondernomen, waar bij hij aan Egbert dat Staveren ontnam, dat aan het Graafschap in de brieven vermeld, naam gaf. En hier strijdt niet tegen dat Keizer Hendrik tot driemaal toe Friesland uitgeven en hergeven kon. - Het is zeker, dat de Utrechtsche

Kerkvoogd in 1092 (dat is een jaar na de dood van Graaf Diederijk) dat Graafschap geheel of ten deele aan zekeren Adolf van Fronenberg in achterleen gaf; en vooral, dat in 1114 of kort daar na [Keizer Henrik V] de gift van zijn voorzaat aan Utrecht bekrachtigde in dier voege: ‘ut NULLUS (zegt hij) successorum nostrorum, regum vel imperatorum, nec nostra ipsissima persona, etsi velimus, NULLO modo Trajectensi Ecclesiae unquam auferre possimus’[1]. Maar gelijk dit zijn opvolger Lotharius niet belette om Friesland in 1129 aan Holland te rug te brengen, zoo verhinderde 't ook den herstelden Diedrijk niet, de stad Staveren te bemachtigen, hij mag ze dan ingehouden of bij vervolg weder verloren hebben!

Het kan ook wel zijn, dat *Ooster*- en *Westergouwe* (zoo als een Charter van Keizer Konraad in 1138 verhaalt) reeds door Hendrik III aan Utrecht gegeven waren. Doch dit verandert al wederom niets.

Diederik de VI

Volgde zijn vader onder voogdij van Vrouwe Petronella, zijn moeder. De munniken van de Egmonder Abdij beklagen zich van haar, dat zij haar Kapellaan Anzelmus aldaar deed innemen en weldra Abt maakte, en deze, een eenvoudig man, haar over de inkomsten des gestichts liet beschikken. -

1 Zoo dat niemand onzer opvolgers, Koningen of Keizers, noch zelfs onze eigen persoon, ook indien wij het wilden, het ooit op eenigerlei wijze aan de Utrechtsche kerk kunnen ontnemen. KLUIT Ex. 398 uit MIERIS.

Maar ook Keizer Henrik was beleedigd over haar eigendunklijk aanvaarden der Voogdij, en kwam haar aan 't hoofd van een leger bestoken. Dit was in 1124, en haar broeder Lotharis nam daar deel in tegen den Keizer. De geschiedenis van dien krijg is duister en zeer verward. Ook viel er in 1123 te Utrecht, waar de Keizer het Kersfeest vierde, een geweldige opschudding voor tusschen zijne hovelingen en de Bisschoppelijken, dat Stad en Hof in de wapenen vlogen, en tegen elkander strijd voerden. (KLUIT, p. 69, col. *b*).

Maar Hendrik stierf in 1125 en Petronellaas broeder werd Keizer. Deze hechtte nu de Friesche Graafschappen van Oostergo en Westergo aan Holland; hetgeen in 1129 gebeurde, doch niet langer stand hield dan tot zijn afsterven.

Middelerwijl overleed Karel, de kleinzoon van Robert den Fries, uit zijn dochter Adela, die bij Geertrui verwekt was, kinderloos in het jaar 1127, en Petronella, voor haar zoon, maakte straks aanspraak op Vlaanderen, sloeg het beleg voor de stad Brugge en spilde veel gelds; doch kon niet verhinderen, dat de Koning van Frankrijk, Lodewijk VI, de dikke bijgenaamd, het Leen aan Willem van Normandijen, de zusters zoon van Graaf Karel uitgaf[1].

Dirk de VI bereikte de jaren van *ἀυτοχρατία* [mondigheid] (18 of 20 jaren zegt WAGENAAR, maar zoo veel was niet noodig om te kunnen regeeren) en de Friesen

1 Deze Karel, eerst de *goede* genaamd, nu de *martelaar*, om dat hij voor het altaar biddende of Psalm zingende, vermoord werd. Zijn vader was Koning Kanut van Denemarken, ook als hij martelaar, en onder de Heiligen geplaatst:

toonden zich wederspannig, of *vielen af*: dit *afvallen* of *rebelleeren*, dat zoo dikwijls van hun gemeld wordt, is eigenlijk niets anders (zoo KLUIT het zeer wel verklaart) dan dat zij hulde weigerden. In den winter van 1132, die zeer streng was, trok Diedrijk uit of van nabij Alkmaar over het ijs op hen aan, dreef de Friesen het land dieper in, en keerde met buit en gevangenen.

De Friezen namen hier uit gelegenheid om 's Graven broeder, Floris dien men den *Zwarte* noemde, aan te zoeken of uit te noodigen om het bevel over hen aan te nemen tegen Graaf Diedrijk. - Hij deed dit, en deed zijn broeder een tijd lang groote afbreuk. - Zelfs werd Alkmaar, (waar aan hij echter geen deel schijnt gehad te hebben[1]), overvallen, geplunderd, en de kerk met een aantal huizen verbrand. - De Kennemers voegen zich in bondschap mede met Floris, en aan 't stropen en blaken omtrent Haarlem is geen houden meer. - Graaf Diedrijk laat zijn broeder met de Friezen binnen hunne palen te rug trekken, en valt dan de Kennemers op 't lijf, die 't met zware afpersing ontgelden en zich onderwerpen. Deze onmin duurde echter voort tusschen de broeders, tot dat Keizer Lotharis in 't midden trad en hen vrede deed maken op den voet van het *statu quo*, zoo de Publicisten thans spreken, dat is van het werkelijk bezit.

Welk eene trouwloosheid van dien Floris! Niet waar? Zoo schijnt het, wanneer men 't verhaal van de Schrijvers zoo opneemt en niet verder ziet;

1 *Chron. Egm.* p. 77.

maar beschouwen wij het geval met een juridicq oog, en het zal zich geheel anders opdoen.

Floris de Zwarte, als jonger zoon, had recht om een *appanagium* te eischen. - Reeds was Friesland daar (bij een *praecedent* als men 't thands noemt, te weten onder Diederijk den IV) toe bestemd geweest, en de Friezen van hunne zijde hadden zich bij de regeering van Floris I als geäppanagiëerde zeer wel bevonden; en dit had voor hun een zekere schijn van afgezonderde heerschappij of vrijheid. Zij kwamen er dus zeer licht toe om Floris in te roepen, en Floris om langs dien weg zijn broeder dat gene af te dwingen, waartoe deze ongeächt zijn verplichting, niet scheen te willen besluiten. - Men moet altijd vasthouden, dat een oorlog in die tijden 't regelmatige middel was om zich recht te verschaffen, en niet meer of minder dan het institueeren van een actie in onze dagen. Zeker had Floris dit recht tegen zijn broeder, en hij is dus van alle onedele qualificatie vrij te spreken.

Schandelijk is de rol die VOSSIUS in zijn Roman, dien hij *Annales* noemt, dezen wakkeren Floris doet spelen; alleen om dat hij geen rechtskundig inzicht had[1].

1 Recte HUBERUS in Observ. ad Inst. Hist. Civ. p. 681.
‘Est enim *juris scientia* circa actiones hominum civiles, quae praecipue in historia memorantur occupata; de quibus judicium (quod ab Historia separari non potest) ferre, JURISPERITI est.’ [De Rechtsgeleerdheid toch gaat over de burgerlijke handelingen der menschen, welke voornamelijk in de Geschiedenis vermeld worden; dewelke te beöordeelen ('t geen van de Geschiedenis onafscheidelijk is) de taak des RECHTSGELEERDEN is].

Maar de goede Floris leefde niet lang. Hij werd vermoord door de Heeren van Arendsberg en van Kuik, die voogden over de schoone Hadewich, de Erfdochter van Richem, hem haar hand weigerden. - Een jongeling van de voortreffelijkste gaven van lichaam en geest, vol van moed en adel, had hij haar hart gewonnen, en tevens de gemoederen harer Leenmannen, die geen anderen Heer dan hem wenschten. De Keizer stemde gereedelijk in het huwlijk, maar die twee onverzoenlijke vijanden van het Hollandsche Stamhuis weêrstreefden. Een oorlog van Floris den Zwarte tegen hen was 't gevolg daar van, en, daar de stoel van Utrecht toen door Bisschop Andries van Kuik bezeten werd, hadden zij daar vrijen toegang, schoon Floris zóó wel bij de Utrechtsche Burgerschap gezien was, dat hij de stad t' allen tijde voor hem open vond, en als tot zijne wapenburcht hield, waar uit hij zijne krijgsen plondertochten tegen deze Voogden te werk stelde. Hij werd 's Bisschops weifelen gewaar, behandelde hem nu als vijand, verbrandde het slot of de stad te Lexmonde, en dwong hem de stad te verlaten, waar in hij-zelf nu zijn gewoon verblijf vestigde.

Lang hadden de voogden zich tegen hem verzet, maar geweld baatte hun niet, daar zijne dapperheid alles te boven kwam. Nu leiden zij hem lagen binnen Utrecht, overvielen en beroofden hem van het leven, en dus eindde de glorierijke loopbaan van dezen jongeling in haar begin.

Kuik en Arendsberg werden door Lotharis in den Rijksban gedaan, en vervallen verklaard van hun heerlijkheden. Graaf Diedrijk verdreef hen, en eerst

eenige jaren daar na, als de dood van Lotharis de zaken een geheel ander aanzien gaf, keerden zij uit hun ballingschap, en wrochten hun zoen uit, met hun voormalig land van Diederik in leen te ontfangen[1].

En Hadewig -? Men ziet dat het een geschiedenis en geen Poëzij is; want zij had den Dichter te veel belang ingeboezemd, om haar zoo te vergeten.

Lotharis de Keizer overleed in 1137, en liet eenen uitmuntenden naroem achter. - HAGEDORN (ni fallor[2]) zegt dat het vreemd is, dat van alle de tijtels of bijnamen, waar meê de latere Keizers en Vorsten versierd zijn geworden, niemand, na de Divi Fratres, M. AURELIUS ANTONINUS Philosophus en L. AELIUS AURELIUS VERUS ANTONINUS, den bijnaam of tijtel van VERUS[3] gehad heeft. Maar Lotharis maakt uitzondering, want als in 1618 zijn graf geöpend werd, vond men daar een looden plaat in, waar op dit elogium gegraveerd stond:

‘Lotharius D. Gr. Romanor. Imperator,
Augustus, regnavit annos XII, menses III, dies XII.
Obiit autem Nonis Decembris.
Vir in XPO fidelissimus, VERAX, constans’[4].

1 Dit *in Leen ontfangen* is weder duister. KLUIT wil dat zij hun allodiaal heerlijk goed aan Diedrijk opdroegen, en het dus *feuda oblata* wierden. Anderen verstaan het als of Lotharis hun leenen aan Diedrik gegeven had, die ze hun als achterleenen te rug gaf. - Ik bestis niet. Zeker is het echter, dat zij er niet zoo wel afgekomen zouden zijn, indien Lotharis hun verder vervolging niet had doen staken, door weer een vijand van de Hollandsche Graven op den throon te brengen.

2 [Zoo ik mij niet bedrieg].

3 [De ware, waarhaftige].

4 [Lotharius, door Gods genade Keizer der Romeinen, *Augustus*, heeft geregeerd 12 jaren, 3 maanden en 12 dagen, en is gestorven den 5 December. Een man zeer getrouw (of geloovig) in Christus, waarheidlievend (woordhoudend) en standvastig].

Hij werd op den Keizerlijken Zetel gevolgd door Koenraad, de zusters zoon van Keizer Henrik. Behalven dat hij natuurlijk in de maatregelen van dezen zijn aanverwant vallen moest, was hij door hunnen aanhang verkoren, en inzonderheid veel aan de Aartsbisschoppen van Trier en *Keulen* (men weet, dat de Kerk van Utrecht onder dezen laatsten behoort) verschuldigd, en in zekeren zin hing hij van hun af. Hij teekent dan ook op den 8 April 1138 een uitvoerig verhaal van de vóór hem gedane giften van de Friesche Graafschappen van Ooster- en Westergouwe, besloten met een *hergift* van die aan de Utrechtsche Kerk. En in 1145 bekrachtigt hij die *hergift* andermaal te Utrecht 'nadat hij aldaar de giftbrieven van zijn Grootvader en Oom, Hendrik III en IV gezien heeft,' die hij te voren maar op goed geloof aangenomen had. En tot nieuwe verzekeringen van Bisschop (nu) Hardbert, stelt hij op het schenden van deze begiftiging eene boete van DUIZEND POND GOUDS.

Nog achtede de Bisschop zich niet zeker genoeg, of Paus Adriaan IV moest er met zijn gezag bijkomen, die dan ook den 28 Junij 1159 hem zijn goederen, en daaronder met name het Graafschap FRIZIE verzekert.

Wij hebben na Bisschop Koenraad, een Andries en nu een Hardbert op den Stoel van Utrecht ge-

zien. De eerste van die was in zijn huis door een Friesche koopman in 1099 vermoord, en werd door Burchart opgevolgd, die in 1112 overleed en aan Godebold plaats maakte. Godebold stierf 1127, en liet zijn zetel aan Andreas, die tot 1138 regeerde en wiens opvolger Herbert was. In dit zelfde jaar deed Graaf Diederijk een bedevaart naar Palestina; en zijnen weg door Romen nemende, droeg hij uit zijn' en zijn moeders naam het Egmonder en Rhijnsburger Klooster (het laatste had Vrouw Petronella gesticht) aan den H. Petrus op. Het geen ik hier aanmerk, om dat daar uit blijkt, waarom in den gevelsteen van het Egmonderstift, S[t]. Peter de hoofdpersoon is, en niet Sint Adelbert, ter wiens eere en gedachtenis het gebouwd werd: Maar het geen dit onschatbaar voorrecht met zich bracht[1], dat zij daar door onmiddelijk onder den Pausselijken Stoel, en niet meer onder dien van Utrecht stonden. In of kort voor den aanvang van 1143 keerde hij weder, als door KLUIT op de *Egmonder Kronijk* met veel scherpzinnigheid aangetoond wordt.

In het algemeen waren de Graven van Holland van ouds aan de Utrechtsche Bisschoppen (als de *Egmonder Kronijk* aanmerkt) *quasi sudes in ocu-*

1 *Onśchatbaar* omdat het den Utrechtschen invloed verminderde. Maar over het geheel diende zulk onttrekken van Kloosters en Stiften aan het plaatselijk gezag der Bisschoppen, om den Paus een tegenwicht tegen de Bisschoppen te geven, op dat zij hem niet te machtig zouden worden.

lis et lanceae in lateribus[1], maar inzonderheid past hij dit toe op onzen Diederik den VI. Deze had zich in den echt begeven met Sofia, de dochter van den Paltsgraaf van den Rhijn, Otto, wier broeder de Burggraaf van Bentheim was, desgelijks Otto genaamd, en met dezen laatste verbond Diederik zich tegen den Bisschop.

In Drente, een oud Graafschap, maar waaronder men, sedert dat het door Hendrik III in 1046 aan Bisschop Bernoft van Utrecht en zijne opvolgers geschonken was, ook de stad Groningen begreep, waren de Groningers, ter gelegenheid van een reis van Herbert naar Rome, tegen hem opgestaan en hadden, om hem te kunnen weêrstaan, de St. Walburgs Kerk versterkt, ondersteund door den Burchvoogd of Kastelein van Koeverden. Dit was echter welhaast door Herbert gestild, wanneer hij te rug gekeerd, de Groningers met een legertjen overviel, de Kerk innam, en hen tot de huldiging dwong, voorts een geldboete opleidde, en verbond om nooit kerk of stad met muren, poorten of torens te versterken, zonder zijn goedvinden. Hij stelde tevens zijne twee broeders Lefferd en Ludolf over Groningen en Koeverden.

Het ongenoegen daar blijvende smeulen, viel Otto van zijne zijde in Drenthe, maar na een langen tijd groote verwoestingen aan te rechten, werd hij door

1 [Een niet letterlijk vertaalbaar leenspreukig gezegde: 't beteekent, zoo als wij zeggen zouden, ‘een doorn in 't oog, en steeds een spaak in 't wiel.’

de ruiterbenden, die Herbert onder een jonger zoon van het huis van Arkel, Hugo de Boter, tegen hem zond, bij een bloedig gevecht, geslagen en gevangen naar Utrecht gevoerd.

Graaf Diederik sloeg op de tijding hiervan, het beleg voor Utrecht, en tastte de stad zoo hard aan, of maakte zoodanige aanstalten, dat Herbert zich buiten wederstand zag. Maar *fronte durissima, auctoritate liberrima, verbisque et ore minacibus, et manuum extensione ferebatur in homines, et ut compesceret, furorem ostendebat* [onvervaard en stoutmoedig, dreigend met woorden en gelaat en met gebaren, toonde hij zich als verwoed, om anderen te doen zwichten;] dus beschrijft hem de *Egmonder*, en zoo toonde hij zich hier.

Hij liet dààr alle wapenweer, maar trok aan het hoofd van zijn Geestelijkheid in zijn volle pleeggewaad met een boek in de hand ter poort uit, om met Priesterlijk gezag den Kerkban tegen den Graaf uit te spreken; en de goede Diederijk, voor de Geestelijke wapens meer dan voor alle wareldlijke macht of geweld, schromende, vernederde zich voor hem tot zoo verr', dat hij zich de boete onderwierp van op de ontbloote knieën vergeving te smeeken. Waarop dan ook een verzoening volgde, die tusschen hen niet weêr gebroken is. - Otto van Benthem werd ontslagen, maar droeg zijn Graafschap den Bisschop op, en ontfing het van hem weder in leen, als een *feudum aperturae* [1].

1 Men zie vooral KLUIT, p. 93.

Deze zaak moet tusschen de jaren 1144 en 1148 gebeurd zijn.

Bisschop Herbert overleed in 1150 en zijn dood verwekte groote verdeeldheid over een opvolger. Hetgeen van nu aan telkens het geval werd. En hoe kon het anders? Tot dus verre had de verkiezing der Bisschoppen aan de Koningen of Keizers gestaan, maar gedurende de scheuring tusschen den Pausselijken Stoel en de Keizers, die voornamelijk tot uitersten losbrak ten tijde van Hendrik IV en Hildebrand, veranderde dit. Karel de Groote bezat uit kracht van de overgift van Paus Hadriaan I en de geheele Geestelijkheid het recht van den Paus te kiezen en den Roomschen Stoel te *ordineeren*; daarbij de waardigheid van het Patriciaat. En bovendien werden de Bisschoppen en Aartsbisschoppen in alle gewesten door hem met de investituur bekleed, en mochten zonder zijn goedkeuring en investituur niet *gewijd* worden, en over den gene die hen zonder dat *wijdde* of daartegen aandruischte, was het anathema [de banvloek] en verbeurte van goederen uitgesproken. Dus GRATIANUS in Decreto *Dist.* 63, c. 22, 23. En Paus Leo VII verklaarde dien overeenkomstig, en met uitdrukking van deze zelfde rechten, Keizer Otto te huldigen.

Dit wordt wel door BARONIUS en anderen in twijfel getrokken, maar het is door een aantal Geleerden gehandhaafd, en de historische blijken dat de Keizers dit recht gehad en zonder tegenspraak geoefend hebben, zijn onwederspreeklijk. Zoo als Leo III ook door goedvinden van Karel, Hadriaan opge-

volgd is: die ook ten overstaan van Karel zijn zuiverings-eed met 12 stolen van 't geen hem te laste gelegd werd, heeft afgelegd. Zie *Capitulare* an. 802, c. 7, Cf. MURATOR. [en de *Ophelder*+.] De *investituur* der Bisschoppen met *staf en ring* geschiedde dienvolgende nog uit kracht van de oppermacht, door de Keizers, aan wie ook bij overlijden eens Bisschops die staf en ring te rug wierd gezonden. Een wonderlijk mengsel van vrijheid der verkiezing en Keizerlijk gezag sloop eerst in, schoon dikwijls de Keizers nog zonder eenige stemming van Geestelijkheid of Gemeente Bisschoppen stelden; maar in 1122 gaf Hendrik V op den Rijksdag te Worms, ingevolge overeenkomst met Paus Calixtus, in alle kerken de verkiezing en inwijding geheel vrij, en stond tevens alle investituur met staf en ring *aan God en zijne Apostelen Sint Peter en Paulus* (dus heette het) af, blijvende niet te min de *investitura regalium* (dat is van het wareldlijk gebied) welke door den scepter geschiedde, aan den Keizer[1]. Van die stond af trokken de Kapittelen of Kanonniken der Kathedraal kerken allenskens de keuze aan zich, schoon zij in de twaalfde eeuw zoo wel door Leeken als Kerkelijken geschiedde. Een van de eersten was hierin de Utrechtsche Kerk, die bij brieve van Keizer Konraad in 1145 onder Bisschop Herbert gegeven, deze *Canonica Electio* verkreeg, waaruit steeds grooter beroerten, en ook gedurige verminderingen van het wareldlijk gezag der Bisschoppen ontstaan zijn, die al meer en meer van den aanhang door wien zij

+Bl. 48. r. 4. wordt verwezen tot de *Ophelderingen*; doch in dezelve dienaangaande niets gevonden: het had moeten zijn, de aanhaling van de Prijsverhandeling van Mr. H. VAN ALPHEN, *over den Eed der Utrechtsche Bisschoppen, 'met zeven Stolen*;' in het tweede Deel der Werken van de Maatschappij der Nederlandsche Letterkunde te Leiden.

1 Men zie vooral KLUIT, p. 96, col. 2.

verkoren werden, afhingen, en telkens ook tegenpartijen te ontzien hadden, vooral daar naburige Vorsten daar de hand in hadden[1]. - Men mag er bijvoegen, dat dit ook den Graven van Holland eenen invloed op Utrecht gaf, waardoor zij zelfs onafhanklijker van den Keizer werden.

Daar de partijen tusschen *Frederik van Hovel*, eens Graven zoon, en *Herman*, Proost van St. Jeroen te Keulen, verdeeld waren: De Graven van Holland, van Gelder, van Kleef, en andere Leenmannen van den Utrechtschen Stoel (want ook dezen allen, hadden eenige 't zij kleiner, 't zij grooter leenen van dien) Herman voorstaande, dreven ten spijt der Utrechtsche en Deventersche dienstmannen, burgers, en landlieden, hunne keuze door, en de Graaf van Holland stelde hem, na reeds eenmaal uit Utrecht gejaagd te zijn, gewapenderhand op den zetel, dien hij toen inhield. Maar dit geschil had twee jaren geduurd, en daar hij een zachtaardig en eenvoudig man was, kon hij noch recht noch gezag oefenen en de geweldigste doodslagen geschiedden openbaarlijk en voor zijne oogen, zonder dat hij ze wist voor te komen of te beteugelen.

Deze Herman echter leefde niet lang. In 1156 stierf hij; en nu werd Godfried verkoren, waarbij de tegenwoordigheid van den Keizer Frederik, die in 1154 aan 't Rijk gekomen en door Paus Adrianus in weêrwil der Romeinen gekroond was, ditmaal de twisten en opschuddingen voorkwam. En

1 Vid. BEKA, p. 52 et BUCHELIUS eo loco.

in het jaar 1157 stierf ook Diederijk de VI op den 5^{den} Augustus.

Hij had bij zijne gemalin Sofia verscheiden kinderen verwekt, waarvan een, *Diederik* genoemd, in het jaar 1151, twaalf jaren oud zijnde gestorven was. Aan *Otto* was kort na de ontslaking van zijn oom uit de Utrechtsche gevangenschap, door de dood van dezen oom, die vermoord werd, het Burggraafschap van Bentheim te beurt gevallen. *Pelgrim* was door zijn vader Burggraaf van Zeeland gemaakt, dat toen en langen tijd sedert met de Heerlijkheid van *Voren* gepaard ging. De oudste van die allen, was Floris, zijn opvolger, de derde die onder de Graven dien naam voerde.

Eene *Dochtor* huwde aan Graaf Diedrik van Kleef. En nog een vijfde zoon, Baldewijn, werd vervolgens Bisschop van Utrecht; en een zesde, Proost van St. Marie, kwam na zijns broeders dood mede in aanmerking voor 't Bisdom.

Floris III.

Deze verkreeg van Keizer Fredrik Barbarossa, het recht om te Geervliet een tol te heffen van al wat de Maas op- of afvoer; 't geen ook sedert door Hendrik den VI ten behoeve van Floris zoon bevestigd is door een brief van het jaar 1195, waaruit wij die instelling of eerste verleening door Frederik vernemen. - WAGENAAR vindt reden te vragen, waarom onze Graaf nevens den tol te Dordrecht, ook een tol te Geervliet wilde? De zaak, zeker,

is zeer klaar. Want de oude Maas is een geheel andere rivier, dan de Merwe of Waal, en die de eerste bevoer, deed geen Dordrecht aan. Bovendien hadden de Keizers verscheiden vrijheden verleend, die dezen tol zeer verminderden: zoo had de Graaf van Vlaanderen immuniteit van de tollen langs den Rhijn verkregen in 1164, waaronder men die op den Waal als een arm des Rhijns mede betrok. Het was dus niet onbillijk, dat de Keizer aan de Hollandsche Graven, hetgeen hij ze aan de eene zijde dus aan hun rechten ontnam, aan een anderen kant door een nieuw tolrecht vergoedde. Maar de Vlamingen klaagden over dit bezwaar, dat een nieuwigheid was. Dit deed straks Filip van Vlaanderen die, terwijl zijn vader naar 't Heilig Land was, dit Gaafschap regeerde, strijdzuchtig van aard zijnde, Floris eenen oorlog aandoen, over wiens onderdanen bovendien klachten vielen, als of zij de zee met hun schepen onveilig maakten. Hierbij (wil men) verloor Floris het land van Waas, dat hij toen bezat en sedert verloren bleef. Echter schijnt er eene (zoo 't waar is) verzoening gevolgd te zijn, om dat men naderhand *Vlaamsche Schutters* in Floris leger vindt (*Chron. Egm.* p. 107, n. 72,) of de geheele zaak is eene verkeerde opvatting.

Met de Friezen had Floris niet als zijne voorzaten te worstelen. Zij waren over zijn bewind wel te vreden: alleen de Drechterlanders maakten eenige aanspraak; doch ook zij huldigdeu hem in 1161[1]

1 (Die huldiging ware zeker niet te pas gekomen, zoo Floris zijns broeders Leenman geweest ware).

en het volgend jaar trad hij in 't huwlijk met Ada (de dochter van een zoon van Koning David I van Schotland, en zuster van Milcolombus de IV die hem opvolgde, en toen op den troon zat) welke Prinses met een Hollandsche vloot daartoe uitgerust, afgehaald werd. Uit haar sproot de aanspraak, die Floris V naderhand op de Schotsche kroon maakte.

Wij hebben den Stoel van Utrecht zien vervullen met Bisschop Godfried; die nam in 1163 zijn toevlucht tot Floris. En dit geval eischt te meer onze opheldering, naar mate het door de Schrijvers duisterer en verwarder is voorgedragen. Want (als KLUIT zeer wel aanmerkt): 'Quae per se satis sunt clara, haec tamen ne centesima quidem pars Scriptorum intellexit, quia res Feudales aevi istius, ex nostri aevi moribus et legibus dimetiuntur'[1].

Bisschop Herbert had zijne broeders Leffard en Ludolf, Kasteleins d.i. Burch- of Slotgraven van Groningen en van Koeverden gemaakt. Deze Leffard was gestorven, en liet uit zijn vooroverleden dochter, die aan Godschalk van Seppenrode gehuwd was geweest, drie kleinzonen na, *Rodulf, Menso*, en *Herbert* genaamd; en eenen broeder, *Lambert* geheeten. Deze kleinzonen van Lefferd weigerde aan Lambert (hun oudoom) deze Kasteleinij over te geven, waarin hij zich gerechtigd achtte als naaste agnaat op te volgen. Dat de kleinzoons geen recht hadden was blijkbaar genoeg, daar zij 't uit een

1 [Dingen, op zich zelf duidelijk genoeg, zijn door niet een van de honderd schrijvers begrepen, omdat zij de Leenzaken van dien tijd beöordeelen naar de gewoonten en wetten onzer dagen].

vrouw moesten afleiden; maar de aanspraak van Lambert was mede niet klaar, om dat de broederlijke opvolging niets minder dan wettig was, en alleen uit eene inschikkelijkheid van den Leenheer ontsproot, aan wien het leen, bij ontbreken van een zuiver mannelijke neerdalende linie, verviel. De Bisschop, die nu Herberts zetel vervulde, begreep het ook dus. Maar ook hem wilden de drie kleinzonen niet wijken, en als Godfried hen met de wapenen meende te dwingen, boden zij den Grave Henrik van Gelder de slotvoogdij aan, om ze van hem in leen te ontfangen.

Godfried (gelijk WAGENAAR schrijft), kwam hem voor, en maakte zich meester van Groningen, maar Graaf Hendrik verdreef hem, en hij riep de hulp van den Grave van Holland in, die, als leenhouder van Utrecht wegens eenige bezittingen, die niet weigeren kon.

Anders echter moet de zaak opgevat worden, gelijk KLUIT te recht aanmerkt. Godfried kwam niet naar Groningen; maar de *Seppenrothen*, met wie zich geheel Drenthe vereenigde, boven dien gesterkt zijnde met de Geldersche macht, waar het ook schijnt dat zij een grooten aanhang tegen den Bisschop hadden, trokken onverhoeds naar Utrecht, en belegerden daar den Bisschop in zijne Bisschoppelijke burcht, waarin hij zich ter naauwernood met de vlucht redden kon. In deze belegering, die met zeer veel woede, zoo van de zijde der bestormers als van die der verdedigers gevoerd werd, vroeg hij Floris bijstand, die terstond met een genoegzame macht opdaagde. - Het wierd een volkomen oorlog tus-

schen de stad Utrecht waarin de Graaf van Gelder gebood, aan de eene, en de Bisschop, die zijn burcht inhad en Graaf Floris aan de andere zijde, waarin geene blijden en mangelen[1] gespaard wierden, en die over de negen maanden voortduurde; tot de zaak op des Keizers bevel, door den Aartsbisschop van Keulen bijgelegd wierd; in voege dat Godfried aan de eer bleef, met de Seppenroden de Kastelenij op nieuw in leen te geven.

Doch Floris zich dus jegens den Bisschop gekweten hebbende, wilde zich ook daar tegen in zijn recht op Ooster- en Wester-Goue hersteld zien. Hier over rees een geschil, dat Godfried zich niet in staat voelde tegen zijn bevrijder met het zwaard te bepleiten, maar waarover hij des Keizers gezag of bescherming trachtte in te halen. Keizer Fredrik kwam derhalve te Utrecht, en beslechtte dit geschil (*de Consilio Curiae et Fidelium suorum*[2], zegt hij in den brief) door een Concordaat, waarbij DAT *Graafschap en Friesland* op gelijken voet verdeeld werd tusschen den Graaf en den Bisschop, en op beider naam door eenen Graaf door hen beiden te stellen, geregeerd zou worden. Het welk in 1165 dus, met bepaling van verscheiden bijzonderheden omtrent de Rechtsoefeningen (wareldlijk en geestelijk) gesloten werd.

Nog een ander geschil, dat de Bisschop van Utrecht niet alleen met Graaf Floris had, maar waarin de Graven van Kleef en Gelder gelijkelijk deel en be-

1 [Zie de *Opheld.*]
2 [Met overleg van zijn Hof en zijne Getrouwen (d.i. zijne Leenmannen)].

lang hadden, werd ook toen ter tijde door Keizer Fredrik bemiddeld. Het betrof de regeling van den Rhijnloop. De ligging van Holland stelde Floris in staat, door opstoppingen Utrecht inzonderheid te doen onderloopen; ook beklaagde men zich van een dam door hem omtrent *Zwadenburgerdam* gelegd, (en die dien naam aan die plaats gegeven heeft). De Rhijnmond bij Katwijk was zekerlijk vernaauwd, maar niet (gelijk WAGENAAR wil) *bijna of* GEHEELLIJK *gestopt*. Bij Wijk van Duurstede lag van ouds een dam (zekerlijk om het water in dezen arm te matigen), en deze *obstructio* (als 't genoemd wordt) wordt ten behoeve van Utrecht hersteld; en die welke de Graaf bij Zwadenburg had doen maken, voor altijd weggenomen. Zoo als Utrecht daarna ook van latere Graven bedongen heeft, dat daar geen dam zou gelegd worden[1]. En terwijl dit aan de eene grens van het Sticht bepaald werd, werd aan den anderen (Oostelijken) grens aan de Node cene afleiding gegraven, welke den naam van de *Grebbe*, dat is, *Krebbe* (alveus) bekwam, en nog dus geheeten wordt.

Hier zou hoogstwaarschijnlijk naar de ware tijdorde de oorlog gesteld moeten worden, die Floris met Filip van Vlaanderen heeft gevoerd. Echter de tijd is onzeker. Men vindt op dit punt de jaren van 1165, van 1157, van 1177, met elkander verward, en wij zullen er later van gewagen om den draad van het geen tot de Utrechtsche geschillen behoort hier niet af te breken.

1 Zie KLUIT, p. 113, col. *b*.

Het schijnt dat het nadeel des Bisschoppelijken Stoels bij het Concordaat over de Friesche Gouwen geleden, hoe zeer men er zich aan onderworpen had, langs den eenen of anderen weg op Floris verhaald moest worden. Immers gelijk de Bisschoppen gewoon waren, bij alle gelegenheden dit volk op te hitsen, zoo mag men 't zonder zeer kwaaddenkend te zijn, nu wederom aan Utrechtsche opzetting toeschrijven, dat de West-Friesen terstond in 1166 Alkmaar kwamen verbranden.

Het kan echter zijn, dat alleen de afwezigheid van Graaf Floris uit zijn land, hun een goede kans scheen op te leveren, om den lang getoomden moed eens weder tegen Holland te koelen. Ten minste is 't alleen die afwezigheid, waaraan men kan toeschrijven, dat hij zoo veel tijd verloopen liet, eer hij des wraak trachtte te nemen. Het was naamlijk eerst op het einde van 1168, wanneer Floris met een tamelijke legermacht naar Friesland toog. De roekeloosheid van eenige Ridders, die op eigen gezag het Friesche dorp Schagen in kolen leiden, en in vijandlijke hinderlagen vervielen, haalde hem een zeer aanmerklijk verlies op den hals, en de oorlog werd daar hardnekkig, en Alkmaar andermaal in de asch gelegd. Echter behaalde de Graaf op den laatsten Augustus van dat jaar eene gewichtige overwinning op hen. - Een geweldige overstrooming had in 1170 plaats, en men verneemt nu van geene bedrijven den Friesen aangaande.

In 1178 overleed Bisschop Godfried, en de opengevallen Stoel werd door Baldewijn, Graaf Floris broeder, vervuld, die reeds Proost van S^{te}. Marie

was[1]. Deze deed gezamendlijk met Floris in 1179 een heirtocht tegen de Ooster- en Wester-Gouwers, maar zonder het doel te bereiken. - Het volgend jaar toog Floris met nog grooter macht op, en de krijg duurde voort met de Friesen, die zelfs in Holland stroperijen deden, schoon zij het met bloed bekochten. Het gelukte den Graaf eindelijk die van Wieringen en Texel 't onder te brengen, die voor 4000 mark zilvers de vrede van hem kochten[2]. Waar na hij deel in de kruistocht van Palestina nam.

Zijne moeder Sofia had in haar leven drie reizen naar Jerusalem gedaan, en was daar in 1176 gestorven en in het Hospitium der Duitsche orde begraven. Maar zij ging er als eene Godvruchtige vrouw om te bidden; hij, om tegen *de vijanden der Christenheid*, die toen de overhand hadden, de wapens te voeren, en liet aan een zware ziekte het leven te Antiochie in 1190, kort na het omkomen van Keizer Fredrik die daar ongelukkig verdronk.

Wij hebben het stuk van den Vlaamschen oorlog, hoe belangrijk ook door haar ongelukkigen uitslag

1 KLUIT teekent hier op aan: 'vides quantopere Hollandornm Comitum ambitio in rebus Trajectinis invaluerat.' [Men ziet, hoe de heerschzucht der Hollandsche Graven zich reeds zien liet in de Utrechtsche zaken]. - Op zijn WAGENAARS!

2 Een mark zilvers in Duitschland hield 8 Oncen, en 1 Ons had de waarde van een Rijksdaler. Ergo 32,000 Rijksdalers. Maar KLUIT en HUYDECOPER stellen hier Hollandsche marken van 15 stuivers; het geen ƒ 3,000 zou maken.

voor Floris, daargelaten, omdat de juiste tijd van haar aanvang onzeker is. Thands keeren wij daartoe te rug.

Reeds meldden wij van een aanval door Graaf Filip gedaan toen hij nog Regent in zijns vaders afwezigheid was, en waarbij hij in het bezit van Waas geraakt zou zijn. Het is niet wel te begrijpen, hoe, of op welken tytel Floris dat land in zijn bezit zou hebben gehad. En men mag vermoeden dat *Waas* met Zeeland bewester-Schelde verward zal zijn door een Schrijver wien anderen blindelings volgden.

Doch het is even weinig te begrijpen, dat Floris zich in dien tijd dat Zeeland zou hebben laten ontweldigen, en, schoon hij een vloot en legers op de been had, tot 1165 of langer, aan dien kant stilzitten zonder de ernstigste pogingen tot herneming in 't werk te stellen.

Waarschijnlijkst koomt het mij derhalve voor, dat die geheele Vlaamsche krijg, niet onder het Regentschap van Filips, maar eerst na 1164 ontstaan moet zijn, toen hij zelf Graaf, aan zijn vader opgevolgd, en bij het verlei van den Keizer velerlei vrijheden, en daaronder ook de vrijheid van alle tollen op den Rhijn bekwam.

Die oorlog duurde niet lang, maar Floris raakte gevangen, en die gevangenis was van duur, daar men die misbruiken wilde om hem af te persen wat hij niet toe wilde staan: waar toe hij echter eindelijk overgaan moest. In 1166, schijnt de ongestrafte opstand der Friesen, waar bij Alkmaar in vlam werd gezet, zijne afwezigheid aan te kondigen; en op 't einde van 1168 trekt hij hun tegen.

Men mag dus zijn gevangenhouding in Vlaanderen, die men wil dat omtrent de drie jaren, of in het derde jaar geduurd heeft, in dien tusschentijd stellen; en dus komt er voeglijke samenhang in de geschiedenis. Het kan zelfs zijn dat de tol van Geervliet niet zoo vroeg in Floris regeering is opgericht, zoo deze de hoofdoorzaak van den krijg met Filip geweest zij.

Men geeft voor, dat er buiten de steeds voortdurende bron van geschil tusschen Holland en Vlaanderen, nog een persoonlijke haat tusschen de twee Graven bestond. - Van een goede vloot voorzien, was de aanvang van den krijg, die te water gedaan werd, voor Floris (dit erkennen de Vlamingen) triomfant. Maar hij had zich met de Graven van Kleef, Berge, en Gelder verbonden, door wie met 12,000 man een inval in den Elzas geschieden moest, welk Graafschap aan Filips van zijn vader bestorven was: en Floris, van Ridderlijke inborst, voegde zich daar met zijne landtroepen persoonlijk bij. Hoe zeer aan dien kant verrast trok Filips met een sterk leger, door hem en zijn broeder (den Graaf van Boulogne) geboden, zijn vijanden daar welhaast te gemoet; ontzette de Stad Amerstein waar voor zij 't beleg hadden geslagen, en won een veldslag waarin Floris zelf met 400 Edelen gevangen genomen werd en naar Brugge gevoerd.

Filip deed toen door zijn Leenmannen Floris van het Leen van Zeeland bewester-Schelde vervallen verklaren, en dit was natuurlijk. Maar hij trachtte meer te bedingen, en Floris was de man niet om in 't ongeluk neêrslachtig te zijn. Dit hield de

zaak sleepende. Daar werd dan eindelijk evenwel in het jaar 1168 te Brugge een verdrag tot stand gebracht, voor de onderhouding waar van gijzelaars van Floris zijde gegeven moesten worden, en Zeeland werd hem als leen van Vlaanderen weêrgegeven, maar met deeling van de opbrengsten aan de twee Graven, en andere voorwaarden die het tot een *feudum commune* maakten: zoo als dan de Vlamingen ook tolvrijheid door Holland verkregen: het geen echter niet belettede, dat de Vlamingen aan den tol van Geervliet in 1193 weer onderworpen wierden door Keizer Hendrik den Zesde, zoo dra een nieuwe oorlog onder den zoon van dezen Floris de afgedwongen punten vervallen deed. Doch dit behoort tot Floris regeering niet. Maar wel, dat Floris, na met de Friezen rust te hebben gekregen in 1177 dit verdrag opgezegd zou hebben, en Zeeland (gaaf) van Filips te rug gevorderd, als JO. A LEYDIS verhaalt. Doch ook dit schijnt wederom bijgelegd te zijn, en Floris zond Filip in het jaar 1181, ter gelegenheid van eene overstrooming bij Brugge, welke men niet meester kon worden, Hollandsche dijkwerkers, die het ingezonken land wisten te behouden, en door het leggen van een zeer zwaren dam, dat gedeelte van Vlaanderen van den ondergang redd'dn. En het is uit dien *dam* dat de stad *Damme* geworden is. JO. A LEID. *Chron.* XVIII, c. 2. KLUIT *Exc.* p. 264[1].

Florens de III had zijn jongsten zoon op de kruistocht met zich genomen, en beval op zijn sterfbed

1 Z. *de Opheld.* en *Bijvoegs.*

hem aan Hertog Frederik van Zwaben, die hem echter het volgend jaar reeds ontviel. Deze jongeling, naderhand onze Graaf Willem de I, onderscheidde zich door zijn beleid en bekwaamheden even zoo zeer als door zijne persoonlijke dapperheid, en bleef nog vijf jaren na de dood van zijn vader in dit leerschool van oorlog. En het innemen van het Kasteel Damiate wordt aan hem en de Haarlemmers onder hem toegeschreven. - Men heeft in de later tijden daar mede gespot, en sedert pronkt het wapen van Haarlem nog wel met het zwaard, en het kruis daar boven, maar niet meer met de *klokjens* van dat Kasteel aan een boomtronk waarmeê het versierd plach te worden.

BUCHELIUS heeft de zaak allereerst (zoo veel ik weet) voor een fabel gehouden; en Damiate is eerst in 1218 of 1219 genomen, wanneer, volgens de rekening die Willem slechts 5 jaren na zijns vaders afsterven in 't Oosten laat blijven, hij reeds 13 jaren weer 't huis geweest zijn zou.

'Et tamen Historiae fundus verus esse potest, modo res conjunctae probè distinguantur;' (zegt KLUIT p. 141, n. 48) [en echter kan de grond der geschiedenis waar zijn, indien de verbonden zaken maar wel onderscheiden worden].

Ik ben, na een leeftijd studie in het historische vak, en de ondervinding die zij mij gegeven heeft, dat volksoverleveringen altijd een grond van waarheid hebben, en dat de meening van de Historieschrijvers, het zij die de overleveringen willen opschikken, het zij zy ze uit de hoogte belachen, even nietig zijn; zeer genegen om in de ongekunstelde volksgeheugenis een wezendlijk belang te stellen. Echter is hier groote

zwarigheid. Zelfs de *klokken* vindt men belachlijk, dewijl de Mahomethanen geen klokken gebruiken, en dus geen trofée of overwinningsteeken, op hen behaald, zijn kunnen. - Het is zoo. Maar kunnen daar er zoo vele plaatsen door hen op de Christenen veroverd, en zoo vele kerken beroofd en geplonderd waren, die klokken geen Christen kerkklokken geweest zijn, door hen als veroveringsteeken op de Christenen behaald? En is dit niet zeer waarschijnlijk, daar het hier geen quaestie is van een Moskee, maar van een sterkte en wapenburg, waar men zulke stukken die van geen gebruik waren, van ouds pleegde te bewaren? En moesten zij niet juist daarom voor de veroveraars van Damiate een grooter belang inboezemen, om dat het heroverde voorwerpen waren? - Mij dunkt zoo.

Met het tijdverschil is het slimmer gesteld, indien Willem in dien tijd niet daar geweest ware. Echter waar blijkt, dat Willem meer dan een ander Vorst die te rug keerde, juist alle manschap met zich te rug nam, waarover hij daar gebood? Kon hij daar geen vrijwillige bende van Haarlemers, geen vrijwillige bende, die zich in gemoede verplicht rekende om de tocht ten einde toe uit te houden, achterlaten? en kunnen die Haarlemers, of wie het waren, niet de eerste beklimmers van Damiates muurtransen geweest zijn, die dus recht hadden, om uit de buit *dat* naar huis meê te nemen, wat zij glorierijkst achten om meê te pralen? En waarom mogen zij die *klinkende* eerteekenen niet waard geächt hebben, om aan hun geliefden veldheer Willem te brengen; of deze, om ze aan de stad

Haarlem ten eeuwig aandenken van hun moed in Palestina bewezen, ten geschenk te geven? Zeker, onder de Romeinsche zegeteekenen waren er vele, die deze Christenklokken, op de ongeloovigen zoo bloedig gewonnen, niet opwogen! - Maar wij zullen hierna nog eene andere oplossing geven, die allerbevredigendst is.

Intusschen zij hier opgemerkt met JUNIUS, dat in de 16de eeuw de geschiedenis der verovering van Damiate nog jaarlijks in Haarlem gevierd plach te worden.

Tot Floris den III behoort nog de zaak van de Veluwe, die op 't laatst van zijn leven voorviel. - Wij hebben in de algemeene Historische beschouwing der deelen waaruit ons Land saamgevloeid is, de Veluwe doen kennen als oorspronklijk tot het Nedersticht behoorende en van de Utrechtsche Kerk door den Graaf van Gelder in leen gehouden. [I Dl., bl. 244]. Ter gelegenheid dat Bisschop Boudewijn (Floris broeder) den Leenmannen des Bisdoms aanschreef om hunne leenen van hem te komen verheffen, bleef die van de Veluwe achter. - In 838 waren verscheidene goederen in die landstreek gelegen, aan St. Maarten geschonken; - Keizer Hendrik voegde in 1077 daar iets bij, en sedert werd de geheele Veluwe bij Keizerlijke gunst aan het Sticht gebragt. Gerard II Graaf van Gelder hield het toen, maar niet onmiddelijk van den Utrechtschen Stoel, maar van Hertog Henrik van Lotharingen, aan wien dan ook de aanschrijving te recht geschied was, doch die beweerde dat hij het Leen van den Keizer hield.

De Bisschop, des verontwaardigd, viel in het Graafschap en verdreef Graaf Gerard. - quo Jure? [met welk recht?] - Gerard was den Bisschop geen hulde verschuldigd, maar zijn onmiddelijken Leenheer, en deze 't verbeurende, moest hij 't van den Bisschop verheffen. Dit had hij kunnen aanbieden, en dus 't leen behouden, maar hij koos de wapenen, en wierd uit het bezit gejaagd. Keizer Frederiks tusschenkomst bewerkte eene schorsing van vijandelijkheden, of 't geen men wellicht een vrede kon noemen. Maar Gerard overleed 1180, en Otto nam als opvolger bezit van de Veluwe. Nu borst de oorlog met nieuwe kracht uit, en dit landschap niet slechts maar ook dat van Zutfen werd deerlijk met roven en blaken geteisterd. Onze Floris en Graaf Diederik van Cleef stonden den Bisschop ijverig bij.

Otto weerde zich moedig, belegerde Deventer, en de drift was ter wederzijde op 't hoogste, wanneer Keizer Fredrik wederom tusschen beide trad, en een verdrag in 1188 werd aangegaan, waarbij Otto in 't bezit bleef, tot door den Keizer anders geöordeeld zou worden. - Naderhand, en wel in 1191, deed Keizer Henrik VI, de zoon van Frederik, uitspraak, waarbij het erkend werd, van 't Rijk aan den Bisschop, van dezen aan den Hertog van Lotharingen, en door dezen aan Graaf Otto verleid te moeten worden.

Graaf Floris liet twee zonen uit Ada na. De oudste, *Diederijk*, nu de VII, en laatste van dezen naam gebleven, die dadelijk op de tijding van zijn's vaders dood, erkend werd, en *Willem*, die na dezen opvolgde.

Diederik VII

Was niet meer genegen dan zijn Vader, om manschap aan Vlaanderen te doen, of het hatelijk verdrag van Brugge (1168) gestand te doen. Hij deed, terwijl er door de dood van Graaf Filips over de opvolging in Vlaanderen getwist word, bij den Keizer dringende aanzoeken om het Wester-Zeeland onmiddelijk van het Rijk te ontfangen; maar dit had geen gevolg[1]. De Keizer bevestigde niet te min den tol van Geervlict, als wij reeds meldden, en bepaalde uitdrukkelijk bij zijnen brief, daar van in 1193 gegeven, 'ut tam Flandrenses et alii homines qui sunt de Imperio, quam etiam ii, qui de aliis Regnorum partibus veniunt - teloneum debeant solvere' [dat zoo wel de Vlamingen, en de onderzaten des Rijks, als die tot andere Landen behooren den tol moeten betalen] [2]. Waar uit dan weer oorlog met Boudewijn rees, die des overleden Filips zuster Margareet getrouwd had, en op dien grond zich in het bezit van Vlaanderen gesteld had, en zich daar in handhaafde.

Deze oorlog viel ten voordeele van Diederijk uit, en hij bleef meester van het betwiste Zeeland, tusschen Schelde en Heidenesse. Terwijl WAGENAAR [II Dl. bl. 275] zeer verkeerdelijk schrijft, dat hij den eed van manschap aan Boudewijn gedaan zou

1 Filip liet twee zusters na; geen kinderen, geen broeder. Koning Filip van Frankrijk hield het leen dus voor vervallen. Maar Boudewijn Gemaal van de eene stelde zich in het bezit, en behield het.

2 Die tol bedroeg den 20[sten] penning of 5 per Cent.

hebben, eenvoudig, omdat er een *Lijst van de Vlaamsche Leenmannen* van dezen tijd (bij DU CHESNE) bestaat, waarop ook de *Comes de Ollandia* door de Vlamingen gesteld is geworden. Zie KLUIT, *Exc.* p. 267, 268, 269. Men rekent echter dat hij 't op 't laatst zijns levens gedaan heeft. Maar daar deze oorlog voor de erkenning van Willem in Friesland beslist, en deze door Bisschop Boudewijn bewerkt werd die in 1196 overleed, en Diederijk ook in 1198 nog geheel en volkomen meester van Zeeland was, zoo had hij zeker aan de overeenkomst van Brugge den bodem ingeslagen. Maar nu maakte de Hertog van Braband hem geschil over het ander gedeelte van Zeeland (tusschen Maas en Schelde).

Deze sustenue kon zoo geheel vreemd niet voorkomen, zoo men aanmerkt, dat Neder-Lotharingen de Maas tot grensscheiding had, en de Hertogen van Braband nu tevens Hertogen van Lotharingen waren. Of zij vroeger gevoerd zij, dan niet, en waarom niet, is onbekend, dan voor zoo ver' men die uit dit verdrag in 1200 moet opmaken, dat nu gesloten werd. Zie KLUIT, *Exc.* p. 417. Doch wat hier van te houden zij, Diederijk bediende zich meesterlijk daar van; want zonder haar toe te stemmen of tegen te spreken bedong hij van den Hertog, dat deze van alle aanspraak daar op af zoude zien, en in de plaats droeg hij hem zijn Zuidhollandsch eiland op, en ontving het van hem weder in erfleen: waardoor hij nu dit stuk lands, waar over hij nog altijd geschil met Utrecht moest wachten, in effecte onder 's Hertogs verdediging bragt, en dus zich-zelven aanmerklijk ontlastte, om met te

meer nadruk de Vriezen en Flamingen tegen te staan, waar toch scheen, dat een eeuwige strijd onvermijdlijk meê was. Deze overeenkomst had plaats in het jaar 1206.

Dat deze Diedrik in Zeeland volkomen meester geweest is, blijkt door een Charter bij KLUIT uitgegeven, van het jaar 1198.

Willem, 's Graven broeder, keerde met oorlogsroem overladen naar huis, 1194 of 1195: maar het duurde niet lang of daar rees geschil tusschen hen, en het is niet moeilijk te gissen, waar over. Van eens broeders gunst aftehangen en hem naar de hand te zien, was hard voor een Ridder als Willem, en hij moest noodwendig op 't voorbeeld van zijns vaders broeder (Floris den Zwarte) en van Floris den I, een *appanagium* vorderen: waar door zich zijn broeder beleedigd toonde, en daar ontstond groote onmin, waar MELIS wil, dat de gemalin van Graaf Diederik, Adelheide van Teisterband, ook het hare aan toebracht. Hij week dan naar Friesland, waar hij van de Drechterlanders met open armen ontfangen werd. Zie daar wederom een staat van oorlog. Diederijk naar derwaart willende trekken kreeg tijding van den inval der Vlamingen in Zeeland, droeg zijner gemalin de verdediging van 's Lands Noorderdeel op, en spoedde zich naar Walcheren, waar uit hoofde van den machtiger vijand het gevaar dringendst was, en wij meldden reeds, dat hij het gelukkig en met roem afweerde[1].

Op den dag zijner beslissende overwinning tegen

1 KLUIT *Exc.* p. 267.

Boudewijn, ontving hij ook de tijding van die der Gravinne op zijn broeder, die vruchteloos door persoonlijke dapperheid, het gebrek van krijgstucht der benden, die hij aanvoeren kon, had getracht te vergoeden; terwijl Adelheides schranderheid op den wisselvalligen aart der Friezen een invloed had weten te oefenen, die Willems vertrouwen te loor stelde.

Diederijk vloog spoedig naar Egmond, waar nevens zijne Moeder (vrouw Ada), Bisschop Boudewijn, Domproost Diedrik, en Graaf Otto van Benthem, alle drie ooms van de twee broeders, bij een kwamen en hen bevredigden, invoege dat Willem voor zijn *appanage* (pro patrimonio, *Chron. Egm.*) 300 ponden 's jaars uit de Geervlietsche tollen werd aangewezen, waarbij hij het Graafschap van Ooster- en Westergo van zijn broeder in Leen ontfing.

Deze Willem was nu derhalve niet als Flerens III gegoed op der Friesen chens, maar op den Geervlietschen tol, en daar bij, gelijk hij zich ook geschreven heeft, *Grave van Friesland*[1]. - Maar hoe kon Diederik VII zijnen broeder dit Friesland in leen geven, daar hij er slechts de halve inkomst van bezat? Immers moet er dan, na Keizer Fredriks bemiddeling in 1165 weder eene nieuwe overeenkomst over dat Graafsehap tusschen Holland en Utrecht getroffen zijn; waardoor de Hollandsche Graaf er over beschikken kon. Want het is niet ter sluik geschied, en de Bisschop van Utrecht heeft zelf *dit* verdrag tusschen de Broeders bemiddeld. En hoe

1 Ook zijn zegel draagt dien tijtel.

zeer OOM dezer broeders, als BISSGHOP zou hij toch en kon hij het recht des Utrechtschen zetels niet weggeven. - Of heeft Keizer Fredrik in 1165 eigenlijk niets beslist, maar alleen een vereeniging tusschen partijen tot stand willen brengen, waarbij in effecte Floris recht als Graaf van dit Friesland erkend is, maar alleen het genot daar van gecircumscribeert, door er den Bisschop deel in te geven? de *Klerk der lage landen* trekt er dit uit, dat de Bisschop hier een erkentenis in heeft afgelegd, dat Utrechts aanspraak geen grond had.

Sommigen vergrooten Willems Graafschap met Westvriesland, maar zonder grond. Het was 't eigenlijk Vriesland tot de Lemmer, wat hem ten deel wierd. - Maar hier met groote vreugde der Friezen ontfangen, vond hij een onverzoenlijken vijand aan Hendrik de Krane, Graaf van de Kuinder[1], waarvan weldra nader!

Bisschop Boudewijn van Utrecht overleed in 1196, en zijn dood deed weder een dubbele verkiezing ontstaan. Zijn broeder, de *Domproost van St. Marye*, en *Arnold*, Domproost van Deventer, verdeelden de stemmen, en geen der partijen wilde onderdoen. - Keizer Hendrik vond hierom goed, het bewind des Bisdoms aan onzen Graaf Diederijk te geven. Diederijk nam derhalve bezit van de stad en den omtrek, maar Otto, de Hertog van Gelder, als hem die voogdij betwistende, maakte zich meester van 't geen aan de overzijde des IJssels ligt ('t Oversticht) en voor hem bloot lag. Na velerlei

1 MELIS STOKE, II, 1126 *v.*

kibbelarij moest het tot een beslissende veldslag komen. Diederijk behaalde nabij Rhenen eene blinkende overwinning op Otto, die naar de Veluwe vluchtte.

Het geschil der twee verkoren Bisschoppen kwam voor den stoel van Rome, waar zij beide naar toe trokken. De Paus bevestigde *Arnold*, doch deze stierf, en toen werd *Diedrijks* verkiezing bekrachtigd; die onder weg op de te rug reize (niet te *Pavie* als WAGENAAR wil, maar te *Papia*) overleed. Op wien toen, bij nieuwe verkiezing, *Diederik van der Are*, die Proost te Maastricht was, volgde.

In 1197 overleed ook de Keizer Henrik, en zijn zoon Fredrik, naauwlijks vijf (anderen willen, doch kwalijk, slechts twee) jaren oud, werd onder de voogdij van zijn Oom, Hertog Filip van Zwaben, in 's Vaders plaats Keizer; en deze Filip van Zwaben Roomsch Koning (d.i. opvolger der kroon) verkoren. Immers de zaak werd dus geschikt en besloten; maar, om haar geheel ten einde te brengen, werd er eene nadere vergadering belegd, en dewijl daar de Aartsbisschop Adolf van Keulen, en veelligt eenige andere Vorsten niet bij geroepen waren, stelden dezen, door den Paus opgemaakt, en met de Graven Boudewijn van Vlaanderen, en Diedrik van Holland gesterkt, den Graaf Otto van Poitou, op den Keizerthroon. Deze was een zoon van den Hertog van Saxen Hendrik den Leeuw, en Mathilde de zuster van Koning Richard van Engeland, die dan ook zijn partij trok. Filip van Zwaben wordt echter in de geschiedenis van 1197 tot 1208 als Keizer erkend en Otto daarna.

Intusschen onthield zich onze Diedrik uit krachte zijner voogdij op het Huis ten Horst, en Willem die verdacht was in goede verstandhouding met Graaf Otto van Gelder te staan wiens dochter hij naderhand trouwde, zijn broeder willende bezoeken, werd daar door dien Hendrik de Krane, dien hij uit de Kuinder verdreven had, op last van Graaf Diedrijk, wiens alreeds vooringenomen gemoed deze balling steeds meerder en meerder verbitterd had, gevangen genomen. Bij het verdrag van 1195 was, bedongen dat Willem zich in zijn Graafschap onthouden zou, en dit trachtte men nu als een verbod te doen gelden van het volstrekt niet te verlaten. Ook had zijne moeder Ada, de tegen hem opgevatte achterdocht kennende, hem dit bezoek alreeds afgeraden. Doch wij behoeven zoo veel niet om te halen. Het Graafschap van de Kuinder lag aan de grenzen van Friesland, en de Eilanden van Urk en Emmeloord, toen met onderscheiden kastelen, kerken en dorpen voorzien, veel grooter van omtrek en nader aan de kust, die zelve veel af is genomen, schijnen daartoe behoord te hebben; en het was zeer aanzienlijk, ja, had recht van geld te munten. Het was een leen van de Kerk van Utrecht, en het was tot Diedrijk als de voogdij van het Bisdom in handen hebbende, dat *de Krane* zijn toevlucht nam. Van daar derhalve niet alleen die woedende haat van *de Krane* tegen Willem, maar ook eene verregaande belemmering van Diederijk, die den verdrevenen tegen zijn broeder bescherming schuldig was. Hij zag aan de eene zijde zijn voogdij door Graaf Otto, aan de andere door zijn broe-

der Willem aangelast; al wilde hij met het broederlijkst hart Willem begunstigen, hij kon hem niet ontfangen, zonder zijne achting en goeden naam te wagen, en zich als trouwloos en verraderlijk ten aanzien van zijne voogdij, verdacht te maken. Willem beging dus de grootste onvoorzichtigheid en haalde zich dezen smaad op den hals; en het was eene schrandere streek van Diederik, die gevangenneming door *de Krane* te laten doen, waar door hij alle achterdocht van collusie wegnam, terwijl hij de gelegenheid wel wist te verwekken, om den gevangene, zonder dat hij er deel aan had, te laten ontkomen. - Willem ontvluchtte dan ook uit zijn kerker, en vlood naar Graaf Otto, die hem zijne dochter Adelheide ten echt gaf, met wie hij te Staveren 't huwelijk vierde.

Diederijk van der Are, aan 't Bisdom gekomen, was geen man als Boudewijn, wien de karakterschets nagaat als een '*Vir mitis ac tractabilis* - qui praeter alios magnos et nobiles consanguineos, quos in imperio habebat, tres defensores amplectebatur et propugnatores, scilicet comitem Hollandiae Florentium qui frater suus, et Comitem Theodericum Clivensem, cui sororem suam copulavit, et Ottonem Comitem de Benthem, etiam fratrem suum, quorum consilio et auxilio Ecclesiam suam in multa pace dives et potens feliciter gubernanavit'[1]. (Zie KLUIT, *Exc.* p. 404). - Hij was

1 [Een zacht en handelbaar man, die behalve andere groote en voorname bloedverwanten die hij in het Rijk had, vooral zich hield aan drie verdedigers en beschermers: namelijk Floris den Graaf van Holland, die zijn broeder was, en Graaf Dirk van Cleef, die zijn zusters man was, en Otto, Graaf van Benthem, die ook zijn broeder was; met wier raad en hulp hij zijne kerk in vele vrede, rijk en magtig, gelukkig heeft bestierd gehad].

Maastrichtenaar, en derhalve gansch niet Hollandschgezind. Geen wonder dat hij over het bewind van Graaf Diederijk gedurende het openstaan van den stoel niet te vreden was. - Te veel punten van tegen een loopend belang bestonden er tusschen Utrecht en Holland, dan dat men dit anders verwachten kon. - En WAGENAAR (II Dl. bl. 284) had niet noodig als een zaak *buiten twijfel* te ONDERSTELLEN, dat Graaf Diederijk zijn voogdij zou hebben willen behouden na dat et jure et facto [rechtens en dadelijk], zij geëindigd was, noch ook dat VEELLICHT *door de bestiering* van Graaf Diederijk de geldmiddelen van het Sticht *verminderd* (waarom niet rond uit, *gestolen*?) waren. Van hoedanige............. Koopmans of Kommissionairs-treken zijn [*enz.*] ziel vol mocht zijn, maar geen Gravenbloed van de 12de eeuw.

De vijandige aart van den Bisschop was, (gelijk KLUIT zeer wel gezien heeft) de oorzaak dat de beide broeders met Graaf Otto van Gelder de handen in een sloegen, en Diedrik zijne dochter *Aleide*[1] aan den zoon van Graaf Otto ten huwlijk beloofde, dan, hetgeen door een spoedige dood van dien zoon verijdeld werd, op wien deze Aleide weldra volgde.

Friesland was hier wederom de bron van den oorlog, die nu tusschen den nieuwen Bisschop en den Graaf van Holland ontstond. Tegen het verdrag

1 (En niet *Ada* als HUIDECOPER wil; waartegen KLUIT zich verklaart).

door Keizer Fredriks bemiddeling aangegaan, ging de Bisschop naar Friesland, om in weerwil en ten spijt van Graaf Willem den Friezen geld af te perssen. Dit deed hem door Willem gewapenderhand gevangen nemen, en uit Staveren naar zijn burcht *ter Oosterzee* voeren, die hij al vroeg tot een bolwerk tegen het Sticht aan die zijde gebouwd had Eenige Friezen echter, uit bijgeloovigen eerbied voor zijn geestelijk karakter, verlosten hem met geweld.

De Graaf van Holland deze schending van 't concordaat ontwarende, en door vele andere tergingen tegen den onmin zoekenden Bisschop verbitterd, valt van zijne zijde in 't Gein, verbrand de kerk van Woerden, en slaat het beleg voor de stad Utrecht, terwijl die van Gelder, nog eene oude veete koesterende over een vroeger geschil, dat hem ter harte ging, Deventer bemachtigde. In dezen nood zocht hij hulp bij den Hertog Henrik van Lotharingen, wien hij nieuwlings wederom met de Veluw verleid had. Deze, die reeds met Graaf Otto een geschil had, waar over te Maastricht een bijeenkomst voor den Keizer Otto gehouden was, bij welken bijeenkomst een verdrag aangegaan werd, dat men van wederzijde van de wapenen af zou zien, en dat Otto ook voor den Graaf van Holland zou instaan; deze, zeg ik, rukt een leger bij een, en wegens de Veluwe Ottoos Leenheer zijnde, roept hem op, om hem ten behulp van den Bisschop te volgen: en daar hij dit weigert, en zelfs dit zijn leen aan den Bisschop van Luik opdraagt, neemt hem de Hertog gevangen, het geen het behoud des Bisschops was.

Want Diedrijk van Holland, dit vernemende, breekt

dadelijk het beleg der stad op, en ijlt toe om zijn bondgenoot, die naar Braband vervoerd werd, te slaken.

Minder trouwhartig, had Graaf Diedrijk zijn doel bereikt, en was meester van Utrecht geworden en in staat om den Bisschop de wet voor te schrijven. Maar nu in der ijl afgetrokken, belegert hij 's Hertogenbosch, en bemachtigt het, waar hij onder eene menigte andere, zoo ridders als knapen, des Hertogen broeder Willem van Parwijs, en den Heer van Kuik tot gevangene maakt, aan wie de verdediging van de stad toebetrouwd was: doch met rijke buit en een sleep van gevangenen te rug keerende, wordt hij nabij Heusden, door den Hertog die te gelijker tijd met een groote macht in Holland gevallen was, ontmoet, en in een hardnekkig gevecht overwonnen, gevangen genomen, en naar Leuven gevoerd. Dit gebeurde op den 4den September 1202.

De Bisschop, door het bestel van St. Maarten zegt de Utrechtsche Kronijkschrijver, '*Sicut* VIR DISCRETUS, *tempus sibi a Deo datum non obdormiens*, subito militiam colligit, Hollandiam *uno* die invadit, rapit, devastat, et incendit, et *sequenti crastino* Veluam ascendit, et depopulatur, pecuniam accipiendo et extorquendo, Zutphaniam obsidet, ditiores capit et innumerabilem pecuniam, merito ab illis recipit'[1].

1 ['Als een verstandig man, den tijd hem van God gegeven niet verslapende, trok snel zijn krijgsvolk bijéén, overviel en plunderde, verwoestte en brandde in Holland den eenen dag, en straks den volgenden dag trok en stroopte hij in de Veluwe, nam geld en knevelde 't af, belegerde Zutphen, nam de rijkeren gevangen en trok billijk van hen ouschatbaar veel losgeld'].

Anderen weiden echter zoo breed niet: 'Episcopus sperans Comitatum desertum (zegt de *Egmonder*) quaedam loca incendiis consumit, praedas contrahit sed usquequaque res ei in prosperum non cessit, *captis de parte ejus plurimis Militibus et peditibus et multis vicis combustis*'[1]. Zoodat hij rijklijken weêrstand ontmoet moet hebben. Maar het was niet te min erg genoeg.

De Graaf van Holland werd ontslagen voor een rantzoen van 2000 mark. - HUYDECOPER verwart ongelukkig dit rantzoen, met de opdracht van het eiland van Dordrecht aan Brabant in 1200, als of dit voor vrijkoop uit de Leuvensche gevangenis gestrekt moest hebben. Wij hebben die opdracht vermeld, en getoond, welk belang Diedrijk had om die te doen; en zij heeft tot dit voorval, ruim 2 jaren later gebeurd, niet de minste betrekking.

Diedrijk VII overleefde dit ongeval, dat hem na eene anders zoo gelukkige regering en na zoo veel welgevoerde en voordeelig voleindigde oorlogen, overkwam, niet zeer lang. Hij stierf in het jaar 1203, ten gevolge van een zware krankte, geene andere erfgenamen hebbende, dan zijn dochter Ada (nu de eenige), en zijn broeder Willem van Friesland.

1 ['De Bisschop hopende Holland verlaten te vinden, brandde eenige plaatsen af en stroopte buit; maar de zaak liep niet geheel goed voor hem af, daar er vele ridders en voetknechten van hem gevangen genomen werden, en vele dorpen verbrand'].

Willem de I.

Diederijk op zijn sterfbed liggende, voorzag welke beroeringen voor zijn huis en gebied te verwachten waren, indien de verwijdering waarin hij zoo lang met zijn broeder geleefd had, voortduurde; en, het zij de zorg voor zijn kind dat daar zeker het slachtoffer van worden moest, hem voornaamlijk bewoog, het zij de natuurlijke tederheid van het broederlijk hart hier bij kwam, hij wenschte vóór het uur van zijn dood Graaf Willem te zien, met hem te verzoenen, en 't belang zijner dochter, nu even 15 jaren oud, in zijne handen te stellen, of met hem zoodanige schikkingen te beramen, als het belang van zijn huis en geslacht in een zoo noodlottigen toestand vereischte. Gedurende drie honderd jaren was Holland in zijn geslacht geweest, een geslacht van het hoogste aanzien in den Vorstenstand, en dat zijnen oorsprong uit de Stichterszelf van de Frankische monarchie afleidde; en het viel onbedenkelijk hard, het bewind en de Vorstelijke waardigheid met zich in eene dochter te zien ondergaan, die geenerlei aanspraak kon maken dan op de, wel rijke allodiën die hij in zijn Graafschap bezat, maar waar aan geene heerschappij, geene deelhebbing in de Rijkscomitien verknocht was. Niets kon hem derhalve meer ter harte gaan, dan door gepaste maatregelen de opvolging aan zijnen broeder zoo veel mogelijk te verzekeren, en hem bij eene eenige dochter de plaats van vader en beschermer te doen vervullen.

Maar hoe zeer de opvolging eens hroeders op zijn

broeder in de groote Rijksleenen reeds tot eene soort van regel scheen over te gaan, welke de Keizers begonnen aan te nemen, het was verre van een wettig erfrecht te zijn, maar hing volstrekt aan den wil des Keizers. - Dezen daar toe te winnen, en de vijandlijke tegenworstelingen, intrigues, en aanmatigingen of praetensien van den Bisschop van Utrecht en den aanhang van dien bij het Keizerlijk hof te verijdelen was volstrekt noodig, en niets zoo zeer daartoe geschikt als de volkomen harmonie en ineensmelting van 't belang der erfdochter, met den Agnaat, wiens krijgsroem en wiens bekwaamheid hem den algemeenen eerbied verworven hadden. Niets daartegen verderflijker dan eene verdeeldheid in 't Graaflijk huis, waar door Holland het tooneel van beroerten, oorlogen, en verwoestingen worden moest, waarvan de consideratie alleen genoeg was voor den Keizer, om het leen in een vreemde en machtige hand te stellen, ten val van geheel het geslacht; en wanneer zelfs dit niet gebeurde, de vijandige naburen van Utrecht, van Vlaanderen, van Brabant, en wie slechts een aanspraak verzinnen of voorwenden kon, zich van alles meester konden maken, wat hun gevallen mocht aan zich te trekken. Hij had ook ten dien einde zijn voornaamste en getrouwste Leenmannen op wien hij staat kon maken ontboden, om hen aan dien broeder te verbinden, en dus dezen te sterken tegen alzulke voorvallen, als of uit verdeeldheid of uit zwakheid of ongenegenheid van den Keizer, de opvolging in den weg mochten staan, en hij achtede zich gelukkig, indien hij na het tref-

fen van zoodanige aanstalten, in het uitzicht op de goede gevolgen daarvan in mocht slapen. - Dan, te vergeefs! Wanneer eene vrouw eenmaal hare kunne te buiten treed, is het uit met de vrouwelijke deugden, en de Heerschzucht wordt spoedig hun eerste en alles bewegende drift. Adelheide had groote bekwaamheden; maar na eens in het oorlogsveld geschitterd te hebben, was zij louter roem en staatzucht geworden, en vormde zich geheel andere uitzichten. Zij had bovendien een geweldigen haat tegen Graaf Willem, dien zij steeds had toegegeven, en kon niet dulden, haar dochter onder zijn bestuur te zien. Gehoor gevende aan haar heerschende hartstocht, geloofde zij zich geboren en in staat te regeeren, en welhaast besloot zij de heerschappij te behouden.

Zij kon zich niet verblinden over de volstrekte onbevoegdheid harer dochter tot het Grafelijk leen; maar het was zeer gemeen, wanneer een der eerste Leenmannen des Rijks een gehuwde dochter als eenige Erfgename naliet, dat de Keizer in de opvolging van 't Leen den schoonzoon des verstorvenen aan alle anderen voortrok. Graaf Diederijk de II. was dus aan zijn schoonvader Wichman in 't Burggraafschap van Gend opgevolgd; en zelfs was op gelijke wijze het uitgestrekt Teisterband, na het afsterven van Diedrik den Ursijn, aan Elius van Grail, den stamheer van haar geslacht, gekomen. En waarom zou de Keizer deze, en dergelijke voorbeelden meer, nu niet volgen. 't Kwam er slechts op aan, een gemaal voor haar dochter te vinden; en wel (want dit was de hoofdzaak) zulk eenen, die haar

het gebied over zou laten, van haar wenken vliegen, en wien zij met een zoo onbepaald gezag zelven regeeren kon, als de meerderheid van zielsvermogens altijd op den mindere geeft.

Willem ondertusschen zou zeker dit niet stilzwijgende aanzien, en schoon zij al eenige der groote Leenmannen in haar belangen mocht brengen, de meesten zouden natuurlijker wijze Willem aanhangen; aan dezen moest dus eene sterke weêrstand bereid worden; en die vond men natuurlijk in de gemeene vijanden van Holland, zoo men die met zich vereenigen kon, zonder aan de Hollandsche bondgenoten een te grooten aanstoot te geven. In 't bijzonder was 't Diedrik van der Are, Willems onverzoenlijke vijand, op wien zij mocht rekenen. Zie daar het problema, en zij ondernam om het op te lossen!

Het eerste punt was de uitzichten van den stervenden Diederijk te verijdelen, en dit deed zij gereedelijk, door zijn ontbod van zijn broeder te onderscheppen, en aan Willem allen toegang tot hem te weeren. En dit viel haar licht[1].

Om den man te vinden, die aan hare inzichten beantwoordde, sloeg zij het oog op den jongen Graaf van Loon (dien de Franschen *Comte de Los* noemen)[2] die even te voren zijn Graafschap, dat hij tegen Braband niet zag te beschermen, aan den Bisschop van Luik had opgedragen en het van hem als manlijk erfleen te rug ontfangen. Deze, niet

1 *Egm. Chron.*

2 Zijne Moeder was de zuster van Graaf Otto van Gelder.

volkomen zoo onbeteekenend, als ik hem in mijn *Willem van Holland* heb afgeschilderd, was volmaakt naar haar oogmerk geschikt, en de betrekkingen, die de Bisschop van Luik (zijn Leenheer) tot dien van Utrecht had, moesten den laatsten die keur aangenaam maken, terwijl zijn betrekking als zusterszoon van Graaf Otto ook de tegenkantingen, anders van hem als Schoonvader van Willem te vreezen, verlamde. Wat Brabant, en Vlaanderen inzonderheid, aangaat; zij moesten een zwakken knaap als van Loon, eindeloos liever dan den strijdbare Willem in 't Hollandsch gebied zien, en het was alles wat zij in dit oogenblik wenschen konden, om er naderhand de partij van te trekken, die hun heb- en ijverzucht naderhand in mocht geven.

Over het algemeen waren de Hollandsche edelen ook niet zeer Willemsgezind, als wien zij meer achtten en vreesden dan kenden of liefhadden, ter oorzake van de verwijderingen, die tot nog bestaan hadden; en het moet dus zoo zeer niet bevreemden dat er onder die waren die op Adelheides voorstel en aanzoek in haar plan vielen. Inzonderheid waren er eenige onder, als Rutger van Merem of Meerheim en Oost van Borne, die tevens Leenmannen van Holland en van Loon waren, en die zich niet tegen Lodewijk *konden* verklaren.

Indien Adelheide haar ontwerp dadelijk zonder eenig te rug zicht met stoutmoedigheid doorgezet had, wellicht ware 't beter geweest[1]; maar bij 't

1 CICERO: ‘ubi semel verecundiae fines transieris, gnaviter impudentem esse oportet.’ [heeft men eens de schaamte afgelegd, dan moet men nergens voor staan].

leven van haren man een daad van de uiterste onbeschaamdheid te bedrijven, daar was zij te gevoelig voor plicht en te zeer gehecht aan de betaamlijkheid toe. Zij had zeer wel onder voorwendsel van Diedrijks last, terwijl hij op 't uiterste lag, het jonge paar kunnen doen trouwen; maar dit ontzag zij. Zij deed in 't geheim van Loon waarschouwen, en deze onthield zich ter sluik op 't kasteel van Altena (waar van de bezitter, Heer Dirk, in 't belang der Gravinne was), om de naderende dood van Graaf Diederik af te wachten, en zoo haast had deze den adem niet uitgeblazen, of hij vliegt op haar wenk naar Dordrecht, waarmen 't lijk van den vader schielijk in een doodkist stopt, en zonder 't (als naar stijle) ten praal te stellen, de twee gelieven vastkoppelt, en terwijl 't rouwmisbaar en de lijkdienst pas aanving, die stoort, om een dartele bruiloft te vieren, waarbij de Gravin moeder vrolijker dan de Bruid of de Bruidegom was, en zich hartlijk verheugde haar Schoonbroeder zoo heerlijk verschalkt te hebben. Men pakt den doode in, en zend hem naar Egmond, daar de monniken er meê omspringen mogen zoo zij goedvinden en ten hunnen koste; en het is louter feest en *gala* aan 't sterfhuis.

Willem van dat alles onkundig, verneemt door 't gerucht zijns broeders gevaarlijke krankte, en hij vliegt spoedig naar de Zijp, ten einde hem in zijn uiterste te komen zien, of zoo het ergste volgen mocht, in allen gevalle den laatsten plicht aan zijn Broeder, Vorst, en Leenheer te vervullen. Maar le Gravin had orde gesteld, om hem Hollands ter-

ritoir, zoodra hij daar voet op zette, terstond te verbieden. Hij verneemt nu de dood van zijn broeder, en vraagt vrij geleî om zijn lijkgedachtenis bij te wonen; maar dit wordt geweigerd, en hij is genoodzaakt in zijn gebied te rug te keeren. De verontwaardiging der Edelen ontwaakt hier op. Filip van Wassenaar, Jan van Rijswijk, Simon van Haarlem (die echter naderhand omsloeg), Willem van Teylingen, Wouter van Egmond, Albert Banjaart, Jacob van Wassenaar (de Burchgraaf van Leyden), en anderen, vallen hem ijlings toe, en noodigen hem in Holland te komen; waarop hij, onbekend en verkleed zich naar Filip van Wassenaar begeeft, en voorts in een klein schuitjen, van twee personen verzeld, en met een gemeenen afhangenden hoed op het hoofd naar Vlaardingen roeit. Daar werd hij van de Zeeuwen getoefd, herkend, en met de allerhartlijkste drift ontvangen. Met gejuich en vreugdgeschreeuw voeren zij hem als hun wettigen Graaf en Heer, den zoon van den teêrgeliefden Floris, naar *Zierihsee*, waar hij gehuldigd wordt. Egmond en Banjaart brengen intusschen de Kenmers op zijn zijde; van waar de tijding naar *Adelheide* en *Loon* in Haarlem oversnelt, alwaar zij zich toen ophielden, met oogmerk om naar Egmond te gaan ter viering van het lijkfeest van den 30sten dag, toen gebruiklijk. (Men had naamlijk toen drie dagen, waarop, behalven de gewone zielmissen, eens verstorvenen lijkdienst plechtig gevierd werd: deze waren de 7de, de 30ste, en de verjaardag des overlijdens).

Hier wisten zij niet hoe zich te redden. Daar was geene toevlucht dan in het Sticht, en gelukkig

was Amstelland, een leen van Utrecht, nabij. Gijsbrecht van Amstel[1], zet zich met hun in een schuitjen, en bij nacht ontglippen zij de Osdorpers en Aalsmeerenaars, die reeds in beweging en er op uit waren om hen aan te houden, en komen behouden te Utrecht: terwijl de arme Ada met Merhem en Borne en eenig gevolg van haar nieuwen man naar den Burg van Leyden vlucht[2]. Doch daar was zij naauwlijks binnen, of geheel Kennemerland was daar voor, en zy, belegerd. Alle de omliggende dorpen vlogen toe. Wederstand was er niet te doen, voorraad ontbrak er, en men moest zich overgeven. Met moeite bedong men voor Merhem er Borne het *behoud van lijf en leden*; naakt uitgeschud werden zij in den kerker geworpen, tot Graaf Willem over hun lot beslissen zou. Ada werd in handen van Willem van Teylingen gesteld ter bewaring. Willem uit Zeeland naar Kennemerland gekeerd, werd daar met zijne gemalin Aleide juichend ingehaald, en alles was eensgezind en gelukkig.

Met Ada was men belemmerd. Zij werd ter zekerer bewaring en meerdere veiligheid naar Friesland en wel naar Texel gevoerd; welke landstreek men zich zoo niet voorstellen moet, als zij tegenwoordig, na eene volstrekte omkeering van het physiek van den grond, de ligging, de lucht, de be-

1 (Want deze naam is in die familie een doorgaande doopnaam).

2 (Haar moeder zegt dat zij toen pas 18 dagen gehuwd was; maar hoe 't zij, was de wittebroods-week voorbij, de *hony-moon* ten minste was nog niet om).

woning, bevolking, behouwing, en alles wat daar uit voortvloeit, zich opdoet. Het was toen een aangename landouw, en de hofhouding eener Prinses beter waardig, dan thans 's Gravenhage, of Winsor. Echter werd zij in het laatst van dat jaar, ten gevolge eener onderhandeling tusschen haar moeder en man met Willem geöpend, naar Engeland overgebracht, waar zij in onzijdige handen, maar die aan Willem aanspraaklijk voor haar waren, beter geacht werd; en niet in 1205 stierf, maar in 1207 daar nog was. Of zij van daar te rug gekeerd zij, is een zeer betwist punt, dat ons hierna stoffe van onderzoek op zal leveren.

Gelukkig, had de zaak in deze termen kunnen blijven. Maar dit was onmogelijk. De Graaf van Loon, of liever Adelheide en haar partij, was verrast, maar de oorlog onvermijdbaar geworden, bij een zamenzweering, waar zoo velen in deelden en niemand nog eenige krachten bij in gebrokt had. Een nieuw veld van faiten derhalve opent zich; maar de voorname questie is over het recht. Laten wij tot deze nog een kleinen terug-tred doen.

Alle de maatregelen die Diedrik VII op zijn sterfbed overlegd en beraamd had, waren met hem voorbij gegaan. Het ontwerp van Adelheide was in zich-zelve niet kwalijk uitgedacht, en wellicht dat Diedrijk-zelf, die men wil dat aan van Loon niet ongenegen was, indien het hem voorgesteld en met Willems goedvinden of berusting uitgevoerd had kunnen worden (waarin niets onwaarschijnlijks lag) dat ontwerp door zijn goedvinden, naam, en gezach bekrachtigd zou hebben. En in dat geval ware al-

les gered geweest en in zijnen plooi gebleven. Men ziet ook geen reden, waarom, Willem te vreden zijnde, en zelf zich voor een nagelaten kind van zijn broeder in de bres stellende, de Keizer niet zeer wel over te halen geweest zou zijn, om Diedrijks schoonzoon, overeenkomstig zoo vele praecedenten in des schoonvaders leen te doen opvolgen. Maar daar Willems recht eindeloos sterker was, en (hoewel zwak ten opzichte van den Keizer) tegen zijn Nicht volstrekt uitsluitend was, was Willem tot vijand en wederstrever te hebben, al had hij het hart van de Natie ook niet bezeten, en al ware de verontwaardiging der Edelen over het gedrag van de Gravin daar niet bijgekomen, volstrekt doodelijk voor Adaas belang. - Had zij (Adelheide) stil gezeten, en beweerd dat daar Dochter in 't leen, als een spilleleen zijnde, volgen kon (hetgeen onverdedigbaar was, maar voor een oogenblik aangenomen kan worden) zoo was nog haar daad alleronbevoegdst en tergendst voor den Keizer en 't Rijk-zelven.

In dat geval toch was het de Keizer geweest, van wien zij als moeder voor haar minderjarig kind, bevestiging in de voogdij had moeten vragen; en in allen gevalle, minder- of meerderjarig, had Willem als naaste Agnaat dan het leen voor haar van den Keizer moeten verheffen, en *provasallus* wegens het Graafschap zijn. Als dan kon door Ada, haar vader gestorven zijnde, geen huwlijk aangegaan worden dan met voorafgaand goedvinden van den Keizer als Leenheer, wiens recht en plicht het is, des gestorven Leenmans kinderen uit te trouwen en (zoo men het noemt) te etablisseeren. Ware de

zaak met Diederijk besloten geweest, men had zijn wensch en uitersten wil kunnen bijbrengen, en de Keizer zou die (als naar rechte) gevolgd hebben. Ada ware daardoor in eene bijzondere betrekking tot den Keizer gebracht, die haar, die haar Volk onschatbaar geweest zou zijn; en schoon *Loon* juist de man niet ware, die men had kunnen en mogen kiezen, alles had zich tot heil van Holland en 't Hollandsch huis mogen vereenigen. - Maar verre van dezen natuurlijken weg, dezen weg van den plicht, dezen open weg in te slaan, geeft men zich over aan eene blinde, domme, en 't licht schuwende intrigue. Ter sluik dringt men de jonge Gravin een man op, dwaas genoeg om zich tot zulk een donkeremaans-vrijaadje te vernederen; verraadt den zieltogenden Diedrijk, stelt zijn vurigste en laatste begeerte te loor, belet hem zijn uitersten wil te uiten, zijn kind te verzorgen, met zijn naaste bloed te verzoenen, en met een ontlast geweten voor God te ontslapen: hoont, smaadt, en dwingt tot vijand worden, den naastbestaande, den Oom, den held, die door natuur en wet haar beschermer zijn moet, en haar voor vader verstrekken, en natuurlijk niets meerder verlangde; hoont en verkort op gelijke wijze den Keizer, van wien heel haar belang ten eenen maal afhangt; schendt alle rechten, en werpt zich in de stuitendste tegenstrijdigheden. - Hoe zal men dit knoeiwerk noemen? Of op welk eene wijs zal men van dit zoo schandelijk gerokkend werk goed garen spinnen? Dit vraag ik de voorstanders van 't Spinrokken, die gedurende een half duizend jaren zoo vele moeite genomen hebben om van het oud Ridderlijk Hol-

land een spilleleen te maken, en nog niet ophouden kunnen, 't oude laffe konkelliedtjen voort te galmen, zonder zelven te weten wat zij zeggen.

Wat dat fraaie subreptive huwelijk-zelf betreft: het is zeker dat het naar alle rechten die thands plaats grijpen, en naar alle die grondbeginselen waarnaar wij thands oordeelen, nietig zou moeten geöordeeld worden. En dit was het geen Willem volstandig beweerde. Erf-Gravin van Holland of niet, Willems toestemming als naaste agnaat was er noodig in; en was zij 't, dan was die des Keizers niet minder van 't allervolstrektst vereischte. Met hem niet te kennen was een daad gepleegd waar door Ada van 't Graafschap resigneerde[1]. Om zich deswegens te zuiveren, zegt Adelheide in een brief van haar, aan Koning Jan van Engeland in het jaar 1207 geschreven, en bij RIJMER [*Foeder. Angl.*] te vinden, dat het onwaar is, dat de naastbestaanden (propinqui) van Ada in 't huwelijk niet gekend zouden zijn ‘rogans humiliter, *quatenus* susurronibus qui VOBIS (zegt zij) invidiae causa, mendacia fingunt et proferunt, non credatis.’ Want, zegt zij, ‘Majestati sit notum regiae (vestrae) quod Comes de Los filiam meam in uxorem *legitimam* duxit, *ut debuit*, et ACCEPIT eam *de manu* Comitis Ottonis de Bentheim, qui fuit *patruus* Domini B. Mem. Theodorici.’ [‘Nederig verzoekende, dat gij aan kwaadstokers die uit nijdigheid u leugenen voordragen, geen gehoor geeft. - Want het zij uwe Kon. Majesteit kennelijk, dat de Graaf van Los mijne doch-

1 Zie ook KLUIT *Exc.* p. 467 f.

ter tot zijne wettige vrouw getrouwd heeft naar behooren, en haar ontfangen heeft uit de hand van Graaf Otto van Benthem, die een Oom geweest is van den zaligen Heer Diederik.'] - Een schoon bewijs zeker, daar de wet het consent en zelfs de auctoriteit van de agnati proximi [de naaste zwaardmagen] vordert, dat men zal zeggen, daar is een *agnatus remotior* [een meer verwijderde] bij geweest, die in de vierde graad staat, en wij hebben dus niet gezondigd met het te doen *vi et clam* [met geweld en ter sluik], ten aanzien van de *agnatus proximus* [den naasten zwaard-maag], die alleen het *jus contradicendi* [regt van weerspraak] had. - Zeker het consent van den overgrootvader mocht met gelijk recht een huwlijk wettigen, 't geen *clam et interdicente patre* [heimelijk en tegen verbod des vaders] aangegaan wierd. Zou dat geen schoone justificatie zijn?

Het was dus inderdaad een subreptif huwlijk, dat tegen Willem niets behoorde uit te werken, noch zijn recht verminderen kon, zoo het een recht had kunnen geven dat er niet was, maar van 's Keizers genade gehoopt moest worden, en had kunnen gehoopt worden, zoo men zich cordaat in zijne armen geworpen had, maar waar op nu de dubbelhartigheid van een intrigant wijf alle uitzicht verloren had.

Intusschen, hoe zeer Willems sustenue ten aanzien van dit huwlijk, het geen van den Keizer en ten opzichte van hem Willem moest aangezien worden als niet gebeurd en nul quod ad effectus feudales ac etiam civiles [ten aanzien der leenpligtige en burgerlijke gevolgen], gegrond was, en onwrikbaar

blijven zal, ja hoezeer dit huwelijk alle eerlijk gemoed revolteeren moet; 't is er verr' van daan, dat het nul zou zijn geweest of voor nul te houden.

Het jus canonicum, of liever de kerklijke wet, in de materie van huwlijken wet makende, laat niet toe dat een huwlijk nul gerekend zou worden ob defectum consensus alicujus qui adesse debuisset [om het gemis der toestemming van iemand die er bij vercischt was] al ware 't het consent der wederzijdsche ouderen bij de copulatie van minderjarigen. - De rede hier van is, dat de Roomsch-Katholijke Kerk het huwlijk een sacrament acht, het welk door de Priesterlijke inzegening geperfecteerd wordt, en door geene menschelijke auctoriteiten te niet te doen is. Ada was derhalve Mevrouw *van Loon* geworden, en daar was niets aan te doen.

Loon had op het oogenblik, dat hij, als Adaas gemaal, door haar moeder in 't bezit van Holland gesteld dacht te worden, (en dan begreep hij dat het *recht* wel volgen zou,) al zijn hoop als in één oogenblik verijdeld gezien, en was naauwlijks de handen van 't volk ontsnapt, waar aan hij zich als Heer wilde opdringen: maar hij bekwam van den schrik, riep man en maag (als men zegt) en dit in de juiste beteekenis van het woord, te hulp, *cognatos, amicos, quorum erat numerosus* [bloedverwanten, vrienden, waarin hij rijk was] zegt de Schrijver die het beleefd en beschreven heeft, schraapte bij een wat hij grijpen en vangen kon, smeet overal geld te grabbel, en beloofde koeiën met gouden horens om geheel de wareld voor hem in de weer te brengen. Hij kocht den bijstand of voorspraak van den

Utrechtschen Bisschop bij 't Rijk voor 2000 *mark* of meer (duobus millibus et eo amplius *talentorum*, zegt de *Egmonder*) waar voor hij zijn twee broeders tot gijzelaars gaf, en bracht met behulp van dezen, van den Bisschop van Luik, van den Hertog van Limburch, den Graaf van Vlaanderen, den Graaf van den Berg, den Graaf van der Are (de broeder des Utrechtschen Bisschops) een leger op de been. - Otto van Gelderland hield zich onzijdig tusschen Schoonzoon en Neef, en dacht veiligst, zich met de bovendrijvende partij, in den uitslag, hoe die dan ook zijn mocht, op zijn tijd te verheugen. Onder de Hollandsche Ridders had hij er (o schande!) ook eenige op zijn hand, namelijk de twee broeders IJsbrand en Gerard van Haarlem, Jan van Persijn, Arnold en Hendrik van Rijswijk: naar het schijnt, jonger zoons, zonder erf, en die niets te verliezen hebbende, bij eene omkeering van het Land niet dan winnen konden.

Met zoo groot eene krijgsmacht bedreigd, was Willems toestand zeer hachlijk. Hij was tot nog met het in rust brengen van Kennemerland aldaar opgehouden: hij stelde dit landschap onder het bewind van die het ten zijnen behoeve hadden doen opstaan, en gaf aan zijn broeder den Proost van Utrecht, zijn behuwdbroeder den Proost van Zanten, aan Willem van Teilingen, aan Filip van Wassenaar en andere getrouwe Leen- of dienstmannen het gebied over de plaatsen, die bloot lagen voor 't Sticht; en kwam nu in Holland, waar de vijandlijke aanvallen op afstuiten moesten.

De bevelhebbers van Kennemerland vielen in Am-

stelland, staken den Amsteldijk door, zetten 't land onder water, verbrandden de venen, verwoestten Gijsbrechts kasteel en boomgaard en maakten zeer groote buit. Zij leggen voorts Muiden en Weesp in den asch en halen tot Breukelen toe brandschatting en gijzelaars. Die aan den Rhijn werpen een verschansing op te Zwadenburg; die aan de Gouwe te Boskoop. - Van zijne zijde betaalt dit de Bisschop met roof en brand, en overrompelt (door het overloopen van een aantal Hollanderen tot hem) de sterkte te Boskoop, en nam Willems broeder Floris gevangen, dien hij naar het huis ten Horst voerde. En toen al voortplonderende en blakende dringt hij in Leyden, terwijl ondertusschen van Loon met zijn leger Zuidholland vervulde, en Dordrecht innam.

Willem moest voor den overstroomenden vloed dezer overmacht wijken; nam eenige voorraadschepen van v. Loon, en begaf zich naar Zeeland.

Nu voegde van Loon zich met al zijne macht bij den Bisschop te Leyden, waar Simon van Haarlem, die zich in Willems belang geveinsd, doch zijn waar gevoelen nooit recht had kunnen verbergen, openbaarlijk den vriend van hem toonde, en als zoodanig ontfangen werd. In Haarlem gekomen leden zij daar een aanval van de Kennemers die, te scheep op hen afgekomen, maar verdriet krijgende in een beleg, dat lang duren kon, hun peis met hen maakten voor 500 talenten, marken of ponden, hoe 't heeten mag. - De oude Ada intusschen, Willems moeder, met zijne zuster, ook Ada genoemd en die Markgravinne van Brandenburg genoemd wordt, en zijn gemalin, onthielden zich te Oudorp. KLUIT

(p. 201 a.) teekent hier bij op, dat derhalve Willems moeder, die Adaas Grootmoeder tevens was, zijne partij volgde, 't geen een bewijs is dat zij met geheel zijn geslacht van zijn recht overtuigd was. In een twijfelachtig familiegeschil zou ik aan dit oordeel eener grootmoeder tusschen haar zoon en zoons dochter eenig gewicht kunnen hechten, maar hier is haar oordeel van zoo weinig kracht bij mij ter bevestiging, als het, anders zijnde, ter omstoting van Willems recht wezen zou.

Van Loon trok steeds noordwaart op met zijn legermacht, zekerlijk de grootste die ooit in Holland gezien was, en verbrandde S^{t}. Aagten (nu den Beverwijk), Banjaart en het huis te Egmond, maar spaarde en klooster en dorp. De Bisschop nu alles zoo voor den wind ziende gaan, kreeg, zoo de Hollanders willen, achterdocht en ging naar huis. De Utrechtschen schrijven, dat Loon zelf, bevindende dat die Kerkvoogd hem tot last wierd, hem dit voorsloeg, ja, daartoe nadrukkelijk verzocht, en de Bisschop, gestoord, dit bewilligde, maar waar meê dan ook het geluk van dien roeklooze afweek.

Tot vermeerdering van onheil maakte Filip Graaf van Namen, wien bij Boudewijns vertrek naar het H. Land (in 1202, waar hij (in 1204) Koning van Jeruzalem wierd), het bestuur over Vlaanderen gegeven was, zich nu ook meester van Walcheren: van Loon had Philips daartoe overgehaald, door hem van den Geervlietschen tol vrij te stellen en het hatelijk verdrag van 1168 te bevestigen. Hoe licht kan hij mild zijn, die niet van het zijne geeft! Huig van Voorne aan de andere zijde deed bijna

geheel Zeeland beöosten aan Loon toevallen. Nu maakte men 't Willem ook in Zeeland te benaauwd en met moeite ontsnapte hij aan de vervolging in een visschers schuitjen, waar in hij met netten overdekt, verscholen lag, en dat op vermoeden aangehouden en doorzocht werd, zonder dat hij (men zie hier weder de bijzondere Voorzienigheid, die in benaauwdheden zich altijd onmiskenbaar doet zien) ontdekt werd.

Maar nu rees de overmoed der plichtverbrekeren (als altijd) in top en hun tijrannij werd onlijdelijk. (Men begaat geen schelmstuk, of men moet er wil van hebben.) De Zeeuwen komen tot inkeer, verjagen Huig van Voorne op eene schandelijke wijze, halen Willem weêr in en huldigen hem op nieuw als hun Heer en Graaf.

Willem deed Wouter van Egmond nu uit Kennemerland van waar van Loon weer te rug getrokken was, met zoo veel schepen en volks als hij machtig kon worden, hem op een bepaalden dag naar Leyden te gemoet trekken, werwaart hij-zelf in aantocht was, met uitdruklijk bevel echter van zich in geen gevecht in te laten, eer hij-zelf tegenwoordig zou zijn. Egmond aarzelde niet en werd getrouwelijk bijgestaan. Loon had te Voorschoten zijn leger onder tenten wijd en zijd in de ruimte neêrgeslagen, en daar werd een groote Kermis gehouden met allerlei koopwaren en vermakelijkheden. Deze vreugd werd gestoord door de tijding van den afval der Zeeuwen en van de aannadering aan de eene zijde van de Noord-Hollandsche schepen, aan den anderen kant van Graaf Willem, waar door van

Loon ingesloten stond te worden. Hij trok naar bij Leyden, waar zich de Kennemers nu verschanst hadden, valt hun bolwerken aan, vult de grachten met puin en veldstroo, en zijne benden streden als leeuwen voor hun leven. De Kennemers, altijd woest, en in geen toom te houden, ongeächt Willems waarschouwen, verlaten hun wallen, en vallen zonder orde of beleid een veel grooter menigte aan, die uit oude ervaren krijgslieden bestond, worden omcingeld, overmand, op de vlucht, en, daar hun de brug te naauw was, en onder hunne menigte bezweek, in het water gedreven, en lijden een bittere neêrlaag. Willem van Teilingen met eenige Ridders en Knapen trekken zich samen, houden den vijand een poos op, maar zijn genoodzaakt zich gevangen te geven; de schepen en oorlogstros vallen in de macht der overwinnaren; en Loon keert vrolijk en fier op de buit en behaalde victorie naar Voorschoten te rug, zich nu gerust en veilig voor alle gevaar van aanval geloovende.

Willem vernoemt dit onberekenbaar onheil met de diepste aandoening, maar ontveinst het gewicht van dien slag, en verdubbelt zijn spoed. Hij had in Zeeland zijnde, betuigd, te vertrouwen dat God hem de overwinning zou geven, en dit vertrouwen bleef hem bij zonder eenigzins geschokt te worden. Hij komt als een verschijnsel en door een wonderwerk, opdagen, et zet aan de tol bij Rijswijk zijne benden aan land. *De Hertog van* LIMBURG wordt uit het leger van Voorschoten gezonden, om hem te herkennen, en ontzet door de houding, en wapening van Willems leger, zoowel als door de krijgskunstige inrichting

van alles, erkent hij den overwinnaar der Saracenen, en slaat hem een vrede voor. Willem wijst haar af, en zegt te willen sterven of overwinnen. - Hij derhalve keert te rug, doet een verslag van zijn wedervaren, dat de vrees door geheel het, zoo fier en moedig Voorschotens leger jaagt, trekt af met de zijnen, en laat Loon in den nood. Intusscheen rukt Willem nader, en de nieuwe Graaf van Loon en van Holland (zoo hij zich overal noemde,) tenten, bagaadjen, en kostbaarheden in den loop latende, vlucht wat hij vluchten mocht met geheel zijne macht, met eene onbezuisdheid waar door een geweldige menigte, den een den ander bij hoopen verdringende, in den Zijl stort, en reddingloos omkoomt; terwijl anderen, den weg naar Utrecht inslaande, achterhaald worden, en dien met hun-lijken bedekken. Hun vrees was derwijze belachlijk en kinderlijk, dat zelfs de Rhijnlandsche boerinnen hen najaagden en als zwermen ganzen over 't veld deden vliegen. Weinigen kwamen naakt en bloot en van angst half dood binnen Utrecht den schrik verspreiden. Lodewijk was zijn vluchtelingen reeds vooruit gesneld en bracht den Bisschop zijn onlangs gevangen Ridders, die hij hem overgaf op rekening van de beloofde som gelds. Vruchteloos derhalve werd hij nagejaagd, maar van zijne Ridderen en knapen vielen er eene zeer groote menigte in Willems geweld, tevens met de nieuwlings verloren vaartuigen, en een overvloed van voorraad, gepak, en wapenen. En, zegt MELIS STOKE tot slot van zijne navolging van het verhaal, dat wij hier uit zijne bronnen geput, voordroegen:

'Dus wan Grave Willem tlant!'

Na deze overwinning van Willem, eigenlijk zonder slag of stoot bevochten, maar zoo blinkend als er eene in de oude Geschiedenis voorkoomt, en waarin de oorlogskunst alles deed, heeft Loon nooit weder een voet op onzen bodem gezet. Van dit oogenblik af, (gelijk KLUIT aanmerkt) erkende de Bisschop van Utrecht hem als Grave van Holland.

Maar hiermede zat echter van Loon nog niet stil. Ook duurde dien ondanks, de oorlog voort. - Het duurde niet lang of Willem bemachtigde 't land van *Asperen*, op Folbert en Floris van Leerdam, die 's Bisschops aanhang in deze beroerten gestijfd hadden, en slechtte 't kasteel. Van den anderen kant plonderde Gerard van der Are, 's Bisschops broeder, de stad Dordrecht, nu, als geheel het Land, tot Willems gehoorzaamheid weêrgekeerd. Welhaast kwam er een verdrag tot stand tusschen Willem en Utrecht[1], waarbij alle nieuwigheden die Loon aan den Bisschop had moeten inwilligen, vervielen en te niet gedaan werden, en de dus verre bestaan hebbende geschillen in Holland en Friesland op den voet van het vorig bezit te rug gebracht. Echter werd er ook voor Hendrik de Krane gezorgd, die bij deze vrede in zijn goed hersteld werd, zoo de Egmonder Annalist te boek heeft gezet, maar hetgeen ik in het vredeverdrag niet kan vinden. De Proost Floris werd uit 's Bisschops gevangenis ontslagen of uitge-

1 (WAGENAAR schrijft die vrede toe aan het plonderen van Dordrecht, als of Willem daartoe gedwongen was. *Inepte* [dom!] - Het is dat hij het verdrag van 1204 niet verstaat, en daardoor voor zeer nadeelig aan Willem houdt, terwijl het integendeel alles is, wat Willem vorderen kon).

wisseld tegen de Edelen, die Willem in handen gevallen en te Ondorp in zijne gevangenis waren; over de andere gevangenen werd als nog, niet beslist Ysbrand en Allijn van Haarlem, en ook Arnold en Hendrik van Rijswijk werden door Willem in genade aangenomen; en uit de nieuw aangekomen voordeelen beloonde de Graaf (niet die hem verraden hadden[1], maar) zijn getrouwe voorstanders en aanhangers.

Floris scheen door nieuwe krijgsdaden te willen toonen, dat het niet door gebrek aan moed of werkzaamheid was, dat hij gevangen gemaakt was; in het hart van den winter deed hij tochten, en verbrandde het slot te Scharpenisse (in Poortvliet) dat aan Hugo van Voorne behoorde.

Ook Willem, hoe edelmoedig van inborst, en hoe afkeerig van wraak (dit is een rechtschapen krijgsman altijd) liet de verraders niet ongestraft. Hij bande dezen Hugo van Voorne met zijn kinderen (‘in quibus paternum exemplum metuendum erat’[2]) uit zijn Grafelijk grondgebied.

In een Diploma van Keizer Filip in dit zelfde jaar 1204 erkent deze ook het recht van Willem. - Hij verklaart daar met ronde woorden ‘quod Wilhelmo Comiti Hollandiae feuda, quae *pater* suus et *frater* ab imperio tenuerunt, *libere* CONFERRE DEBEMUS[3].’ Wat het woord LIBERE betreft; wij merkten op dat de leen-opvolging van Willem aan

1 (Men was nog niet in de 19 Eeuw).
2 [‘In wien 's vaders voorbeeld te vrezen was’].
3 (Dat wij aan Willem Graaf van Holland, de Leenen, die zijn *Vader* en *Broeder* van het Rijk gehonden hebben, *vrijwillig* MOETEN OPDRAGEN.

zijn broeder niet zoo volstrekt indubitati juris[1] was, maar als een aangenomen gebruik, waaraan zich de Keizers hielden, doch toen nog niet eigenlijk verbonden waren, een plausibelen grond had, het LIBERE *conferre debere* (VRIJWILLIG *moeten opdragen*) schijnt dit te willen uitdrukken, als zeide hij: ik behoef het niet te doen obligatione perfecta[2], maar ik behoor het te doen obligatione imperfecta[3], en derhalve ik zal het doen.

Verliet de belangzoekende Bisschop van Utrecht zijn vriend, nu 't hem tegen liep, alles echter verliet hem niet, en hij bleef met zijne bondgenooten nog een duchtbaar vijand voor Willem. - Het jaar 1205 was daar, en de Graaf van Namen (voogd van Vlaanderen) viel ten behoeve van Loon in het eiland Schouwen. - Het was toen in Zeeland nog slecht gesteld. De Vlamingen waren bewester-Schelde meester, en Loon had hun daar voor manschap gedaan. (Hij zou manschap voor zijn eigen hoofd gedaan hebben, zoo er iemand geweest was, die er Leenheer van had willen wezen.) Zij hadden dus een gemakkelijken toegang tot het Zeeland beöosten de Schelde. Doch de Schouwenaars waren vol moed, en baden den Graaf hen niet te begeven. Het schijnt wel als of bij gelegenheid van dezen Zeeuwschen oorlog, *Villain*, broeder van den Graaf van Loon in 't begin van 1206 voor Goes gebleven is. Deze oorlog eindigde daar, door tusschenkomst van de Gravinne weduwe van Vlaanderen, wier Gemaal in

1 (Onbetwistbaar.)
2 (Uit volstrekte verplichting.)
3 (Uit zedelijke of gewetens-plicht.)

1191 in het H. Land was omgekomen; (zij werd gewoonlijk de Koningin genoemd, maar was Mathilda genaamd en dochter van Koning Alfons I van Portugal,) als van den Proost van Brugge, Kanselier van Vlaanderen, waarbij de Graaf van Namen van zijne expeditie afzag, en vrede sloot, maar een som gelds bedong[1].

WAGENAAR noemt dit verdrag gantsch niet voordeelig (II D. bl. 324), en denkt daar om dat Willem in Zeeland vreeslijk geslagen moet zijn geweest (schoon men daar niets van weet, noch eenig blijk of spoor van ontdekt). WAGENAAR naamlijk weet niet wat hij zegt; doch KLUIT heeft het raadsel van WAGENAARS misslag opgelost. WAGENAAR heeft dit verdrag verward met een stuk van twee jaren later, maar dat geen verdrag is met Filips van Namen, maar een voorstel van bemiddeling door Filips van Namen, toen opgemaakt ter vereffening van de geschillen tusschen Willem en Loon; en dat nooit eenige uitwerking gehad heeft, maar waarvan wij op zijn tijd uitvoerig handelen zullen. Zeker het verdrag van Willem was allervoordeeligst; hij verliest geen duimbreed gronds, ontrukt Loon zijn machtigsten bondgenoot en op wien alleen hij rekenen kon, voor altijd, en dekt dus zijn grenzen waar zij meest bloot stonden, en dit alles voor een matige geldsom. WAGENAAR zelf (hoe incommensurabel ook met een Vorst als Graaf Willem) zou dit erkennen, had hij niet iets anders voor oogen gehad, dat met het verdrag waarover hij oordeel velt, niets gemeen heeft.

Reeds was door deze onderneming van een zoo

1 (10500 mark zegt de *Egmonder*.)

machtig bondgenoot als Filips van Namen toen inderdaad was, Adelheide en van Loon de moed zoodanig gewassen, dat zij zich naar Utrecht begaven om bij de hand te zijn tot eene nieuwe verovering van geheel Holland, die zij zich voorstelden, en waartoe dan ook weder een leger op de been was gebracht: maar als daar de tijding van dezen vrede aankwam, keerden zij ongetroost weder naar 't Luiksche:

> 'Als de nemmermec ne namen
> Penwaert vromen in Hollant,'

gelijk MELIS STOKE het uitdrukt. [III B. vs. 560, v.]

De *Kronyk van Egmond* loopt niet verder, en STOKE heeft ten aanzien van de allerbelangrijkste geschiedenis van Graaf Willem geene andere narichten gehad. Alleen voegt de laatste het jaartal van Willems afsterven hierbij; en men heeft dus vrij algemeen begrepen, dat verder niets aanmerklijks voorgevallen zou zijn, Loon van alle aanspraak op Holland, of zelfs op het vaderlijk erfgoed zijner Gemalinne afgezien hebben, en Willem gerust en stoorloos zijn recht bezeten, gebruikt en genoten zou hebben.

In die dwaling is ook de groote HUYDECOPER gevallen, die zich onbegrijplijk veel moeite geeft, om alles wat verder daarvan hier of daar in uitlandsche schriften gevonden wordt, weg te doen werpen, Charters bij Charters voor valsch verklaart 'et sua se (non dicam virtute, sed) obstinatione involvens,' met eene Stoïsche *ἀυταρχειᾳ*[1] of Kan-

1 [Met eene Stoïcynsche zelfgenoegzaamheid, zich inwikkelende (retrancherende) - niet, (gelijk HORATIUS zegt) in zijne deugd, maar - in zijne hardnekkige opvatting.]

tiaansche *subjectiviteit*, de rest van die gebeurtenissen, uit den kring van onze Historische perceptie zoekt uit te sluiten, wel vergenoegd met de ronding die zij daardoor verkrijgt.

Het geen van het vervolg in den loop dier gebeurtenissen uit echte Charters is op te maken, zullen wij, met alle omzichtigheid bij een brengen, en dus Willems en Adaas geschiedenis vervolgen.

Lodewijk was tot het uiterste gebracht, en Adelheide schijnt de worsteling opgegeven te hebben, waaruit voor haar niets goeds meer geboren kon worden. Maar Lodewijk was Vasal van een' Geestelijken, en ontviel hem de wereldlijke macht, de Geestelijkheid bleef hem genegen, en deze had grooten invloed op alles. Hij was boven dien een voorwerp van deernis voor die zijne vrienden waren, en vooral was dit de onnoozele Ada, die nog in Engeland in eene soort van gevangenis hare jeugdige dagen sleet, en wier recht op het vaderlijk erfgoed in Holland en Zeeland onbetwistbaar was.

Geen wonder derhalve dat men aan Willem voorslagen deed, en bemiddelingen op trachtte te dringen, waar aan deze zich niet weigeren kon, dan op den grond van het clandestine en subreptive huwelijk van zijn nicht niet te erkennen. Dit systema was hard en niet staande te houden tegen de Geestelijkheid, noch ook tegen geheel de Bloedverwantschap, die zich geschandvlekt moest rekenen door het voor onwettig en nietig te houden.

Vruchteloos vervoegde Adaas moeder, ondersteund met de verklaringen van den Bisschop van Utrecht, van Otto van Bentheim, en anderen over

de wettigheid van dit huwelijk, zich in 1207 bij eenen klaagbrief tot den Engelschen Koning, om hem haar kind te doen overgeven, 't geen hij als *sequester*, buiten de toestemming der beide partijen of een rechterlijke uitspraak niet vermocht. Vruchteloos had men den Hertog Henrik I van Lotharingen en Braband, van wien beide in zekeren opzicht Leenmannen waren, in 't spel gebracht, die onder zekere bedingen aan Loon opgelegd, van zijn kant beloofde, ‘ter goeder trouwe te zullen bewerken dat Willem en Loon met den anderen vereenigd werden, en bij weigering aan beide dag te zullen beteekenen, en dan, naar mannen-uitspraak aan Loon voldoening verschaffen.’ Het uitwerksel hier van zou geweest zijn, dat zekerlijk de Leenmannen partijdig tegen Willem het Zuid-Hollandsch eiland aan den Hertog door Diederijk den VII opgedragen, aan Loon, of misschien wel aan den Hertog toegewezen zouden hebben, en dat Willem in een oorlog met dezen, die hem gantsch niet vlijde, en welke 't geraden was voor te komen, zou geraakt zijn. Hij liet zich dus tot een compromis overhalen, aan Filip van Namen verbleven. Maar de Hertog van Braband kon dus wel bewerken, dat Willem om dit voor te komen gedrongen werd, om, naar het gebruik van dien tijd, aan Graaf Filip van Namen, of een ander, een verblijf aan te gaan; maar niet om de uitspraak van dien scheidsman, die hoogst partijdig tegen hem uitviel, te erkennen of te achtervolgen. En in der daad, 't was belachlijk, in den stand der zaken, die plaats had, een uitspraak te willen doen gelden, waarbij tegen 't uitgemaakte recht, bij den

Keizer erkend, en die eeniglijk over het allodiaal van Graaf Diederijk gaan kon, een aanstootelijk vonnis in dato den 14[den] October 1206 uitgebracht wierd: waarbij 't land en gebied tusschen Willem en Loon verdeeld wierd, en den eersten Zeeland en Friesland, den laatsten *nomine uxoris* het eigenlijk Holland in engen zin toebedeeld, de oude aanspraken van Utrecht, Braband, Vlaanderen erkend wierden, een goed deel van Holland aan Vlaanderen ging, en Willem verplicht werd zijn nicht uit haar detentie weder in de macht van haren gemaal te leveren. Van zulk eene uitspraak liep de nulliteit in het oog. - Dat zoodanig een stuk heeft kunnen uitgebracht worden door Filip van Namen, die van den aanvang af op de hand van Loon was geweest, en ter goeder trouw aannam wat hem van die zijde voorgepraat werd, is begrijpbaar, maar dat er de drie zegels van Filips, van Loon, en van onzen Graaf Willem aanhangen, is een volstrekt onverklaarbaar ding, zoo dit geen namaaksel is, hoedanige er vele in later tijd plaats gehad hebben, om dus loutere ontwerpen voor volkomen contracten en transactiën te doen doorgaan, en daarop dan sustenuën en aanspraken te gronden, of ten behoeve van kloosters of kerken, giftbrieven door onbevoegden gegeven, te ondersteunen.

Het verdient misschien opmerking, dat de twee andere zegels zeer gaaf zijn, maar dat van Graaf Willem zeer geschonden, zoo dat het alleen in een klein brok bestaat, waarop in 't contra sigillum een *W* en het woord *frisie* te zien is. Willem zegelde dus; maar van de bekende zegels wist men in de

middeleeuwen wel afdrukken te maken of ze van het een aan het ander stuk over te brengen.

Hoe het daar meê zij, ieder stemt toe en zelfs KLUIT (een der bijgeloovigste aanbidders van brieven en zegels) en die de uitspraak zoo onbillijk niet vindt (*Exc.* p. 476) imo 'valde justa et aequa'[1] dat dit stuk nooit eenige executie gehad heeft. Het baatte dus niet. Loon zocht troost bij de Geestetelijkheid. Hij verbindt zich tot een kruisvaart naar 't H. Land. En Paus Innocentius III vaardigt een Bul af *Super raptu nobilis mulieris Uxoris Comitis de Loss, terris, et rebus aliis*[2], en machtigt den Aartsbisschop van Trier om de *compositio mediante quodam Philippo Marchione Namureensi amicabiliter inita*[3] (dus heet het) te doen achtervolgen. De Aartsbisschop hoort partijen, en doet, daar Willem het stuk wederspreekt, uitspraak tegen hem. Willem appelleert. De Aartsbisschop defereert aan dat appel niet, en doet Willem in den ban. Hier tegen klachten en oppositien, en de zaak raakte te verwikkeld, dat er zoo spoedig geen eind aan te zien was.

Terwijl dit aan den gang gebracht was, maar in lang nog geen afkomst beloofde, slaat van Loon een ander middel ter hand. Hij gaat zelf naar Engeland in 1207, en, gewoon zich ieders vazal te maken, waar hij iets te winnen, te hopen of te vreezen

1 [Ja 'zeer regtmatig en billijk.']
2 [Over den roof der edele vrouwe Gemalin van den Graaf van Loss, landen, en andere zaken.]
3 [De zoen of schikking door bemiddeling van zekeren Philip Markgraaf van Namen goedwillig aangegaan.]

vond, wordt hij ook terstond Leenman van Koning Jan, en neemt aan, hem en zijn Neef Keizer Otto overal te dienen: waarvoor deze hem dan ook zijn gemalin Ada, die nu vier jaren en eenige maanden lang gevangen was, te rug geeft, maar waar tegen hij tot zekerheid voor zijne aangegane verbindtenis zijn broeder Arnulf of Arnold tot gijzelaar laat, die aldaar ook gijzelaar gebleven is tot in 1216.

Willem, wien niets zoo zeer ter harte ging als dit huwlijk van zijn nicht te weêrstreven, moest noodwendig over dit gedrag van den Engelschen Koning gevoelig zijn, hoewel deze veellicht door de zoogenaamde compositie of uitspraak van Filip van Namen bedrogen kan zijn.

Loon had zijne Gemalin nu weêrom, en een uitspraak waarbij hem veel toe werd gewezen; maar de zwarigheid was het te halen. Hij nam toevlucht tot zijn algemeen *panaceum*. Hij droeg te zamen met zijne Gemalin al hare *allodialen* aan den Hertog van Braband op en ontfing ze weder in leen. Maar deze wachtte op de uitspraak van 't rechtsgeding, en wacht nog (KLUIT *prob.* p. 321).

Intusschen was deze opdracht reeds (naar het schijnt) in 1206 bedongen, maar 't haperde toen aan Ada, die in Engeland zat, en zonder wie haar eigendom niet vervreemd worden kon. Men zonderde hier 't *slot* en de *kasselenij* van Leyden van uit, om dat die aan Vlaanderen moesten gaan: maar daar tegen gaf hij ook alle andere leenen die hij had (van wien ook) aan den Hertog op gelijke wijs over; ook de donarie van Ada.

Wij gaan de beroeringen in Duitschland voorbij,

die eindigden met in 1207 door een vrede van den Paus en Keizer Filip, dezen op den Keizerlijken throon te bevestigen, waarna Otto naar Engeland vertrok, doch door de dood van Filip (in 1208), welhaast weder keerde en zonder wederstand erkend en gekroond werd: doch in onmin met de Romeinen geraakt, zich des Pausen ban op den hals haalde; ten gevolge waar van Fredrik II, de zoon van Keizer Henrik VI, verkozen werd, die hem beöorloogde.

Otto IV verleidde niettemin onzen Graaf Willem met *alle de Leenen die zyne voorzaten Floris en Diedryk van het Ryk gehouden hadden*: waarvan een Diploma is van het jaar 1213 (MARTENE en DURAND, Vol. I. p. 841) te Nijmegen gegeven. Ook zien wij onzen Willem in 't zelfde jaar een leengift van 400 mark 's jaars van den Koning Jan aannemen, die toen met een inval uit Frankrijk bedreigd werd, waar tegen Willem hem aannam te handhaven met 25 Ridders (*milites*).

Maar wanneer Lodewijk (de zoon van Filippus Augustus) in 1216, bij den algemeenen opstand in Engeland tegen Jan, door de Baronnen in zijn plaats werd gekoren, en naar Engeland overstak, voegde Graaf Willem zich bij dezen; en daar Jan zijn beklag aan den Paus (Innocentius III) deed, die hem met zijn banbliksems beschermde, kreeg de goede Willem (eerst als kruisheld zoo gezien bij de Geestelijkheid) nu een tweeden kerkban op 't lijf, die het nog steeds hangend geding nog meer compliqueerde; terwijl dit ook den brief van Koning Jan aan zijn neef Otto veroorzaakt schijnt te hebben, waar bij hij hem den Graaf van Loon aanbeveelt voor het Graafschap van Holland.

Innocentius stierf en Honorius III volgde hem op den Pauslijken Zetel; deze zou het aanhangig rechtsgeding afdoen, maar *hy kon er niet wys uit worden*[1] en verzendt de zaak ter beslissing aan den Abt en de Dekens van kerkkapittelen te Luik: waar zekerlijk Willem zeer kwalijk meê geholpen was.

Bij dit alles bleef echter Willem (geducht door zijn dapperheid en meer nog door zijne uitnemende krijgskunst, en ontzien wegens zijn onwrikbare houding) in het bezit van zijn Land. De afwisselingen in 't keizerrijk, de veranderingen der partijen en aanhangeren, die telkens voorvielen, maakten heden tot vijanden, die gisteren een zelfde lijn trokken, en vereenigden die onverzoenlijkst schenen, met de naauwste banden. Zoo ging het gestadig, gedurende alle die verwarringen. Loon als Leenman beide van Luik en van Brabant, was nu met den een, dan met den ander in onmin, en wist niet waarheen zich te keeren. Willems schranderheid daartegen wist in dit alles zich staande te houden, en geëerbiedigd van die hem bestreden en hateden, bevestigde zijn gedrag, zijn bezit, en de partij die hij uit de voorvallen wist te trekken, zijne rechten. De vereeniging van Keizer Otto met den Hertog van Brabant, wiens dochter Maria de Keizer trouwde, schijnt zijn werk geweest te zijn; immers de Bruid werd door haren vader te Utrecht gebracht, en door hem (Willem) ondertrouwd, en hij geleidde haar naar Aken,

1 'In tanta juris contrarietate proponentium, nobis de veritate non constat' zegt hij (pag. 38). [In zoo groote strijdigheid der beweerde rechten, blijkt ons niet wat waarheid is.]

waar zij met den Keizer verbonden wierd. Hij hield de partij van Otto, zoo lang dit doenlijk bleef; maar op 't oogenblik van met dezen onder te gaan, wist hij in 1214, een huwlijk van zijn zoon Floris (hoewel nog geen volle vijf jaren oud) met de dochter des Hertogs van Brabant, die in Keizer Fredriks partij was, te sluiten, dat hem staande hield, en waarbij met wederzijds goedvinden, alle de Leenmannen van Holland en Zeeland bij eede verbonden werden, om *alle de landen die Graaf Willem bezat*, te bewaren en te beschermen, ten behoeve van Floris en zijne Bruid en derzelver Erfgenamen; terwijl er voorts een beding van wederzijdsche bescherming en bijstand uit elks geheel vermogen tegen alle en een iegelijk bijgevoegd wierd, dat mede door wederzijdsche Leenmannen bezworen moest worden. Sterker bolwerk was zeker aan van Loon niet voor te werpen, zoo hij nog niet rusten mocht.

Dat hij in der daad niet rustte, blijkt uit de Bul van Paus Honorius reeds vermeld. Ook bediende hij zich van de omstandigheid dat Willem (zoo wel als hij zelf) Ottoos zijde verlaten had, om dien weder toe te vallen, op hoop van langs dezen weg zijn doel te bereiken. Reeds meldden wij de aanbeveliug des Konings van Engeland tot dit einde in 1216 gedaan.

Dit liep af zonder gevolgen; maar de zaak, voor den Paus gebracht, en van dezen, nu naar Luik verwezen, kwam, met het *advis* van den Abt en Dekens te rug, en bij een Bul van het jaar 1217 bevestigde de H. Vader de zoogenoemde compositio of uitspraak van Filip van Namen, en beval de uitvoering daarvan aan den Trierschen Aartsbisschop.

Nu zekerlijk was er recht om te vreezen voor eene gewapende macht, die met kracht Lodewijk in het bezit zou stellen. Maar Willem zag daar nu geene zwarigheid in. Hij gaf aan Graaf Boudewijn van Benthem het bewind over Holland als Stadhouder, en ging in hetzelfde jaar 1217 ter kruisvaart naar de landen van Overzee, gelijk het toen genoemd werd; en het is dus zeer mogelijk, dat hij bij de inneming van Damiate wezenlijk die heldendaad gepleegd en die zegeteekenen veroverd heeft, die men hem toeschrijft. - Eene aanmerking van KLUIT, die van een uitnemend gewicht is!

Willem, van de verflaauwing van alle de begunstigers van V. Loon voor hunnen algemeenen vazal en onderwerpeling zeker, kon gerust naar Palestina vertrekken, dewijl dit zijn Land onder de heilige bescherming der kerk stelde, zoo lang hij in die tocht afwezig zou zijn; en hij onttrok zich tevens daardoor aan die kerkban, die schoon ten zijnen aanzien zeer gematigd door de Pausen[1], echter in vele opzichten lastig was. - Maar ook V. Loon had zich kruisvaarder gemaakt. Of hij voornemen had waarlijk den tocht aan te gaan, kan moeilijk geraden worden; maar hij bracht het voornemen, zoo hij het had, niet ten uitvoer. Hij stierf 29 Julij 1218. - De Luiksche schrijvers geven hem een zeer voordeelig getuigenis. In onze geschiedenis maakt hij zeker een erbarmelijke figuur; maar wat doen de omstandigheden niet, zoodra ie-

1 De bul van Innocentius ten behoeve van de Egmonder Abtdij, 1216, en die van Honorius, ten aanzien van die van Rhijnsburg, 1217.

mand zich niet boven de omstandigheden weet te verheffen! En hoe weinigen is dit gegeven!

Men wil, dat hij te gelijk met zijn broeder Henrik, gewezen Domproost van Maastricht, door vergif omgekomen is, zonder dat men iemand van dien moord weet te verdenken. Één broeder van hem was voor Goes in Zeeland gevallen [bl. 99]. De vierde was Arnulf, die Gijzelaar voor hem in Engeland bleef, en deze volgde hem op in zijn Graafschap van Loon; en kreeg des Hertogs van Brabant jonger dochter Aleidis ter vrouw.

Graaf Willem was op den 29sten Mai 1217 met 12 welbemande Koggen uit de Maas in zee gestoken, (waarbij zich nog meer schepen gevoegd hebhen; immers den onzen worden 80 kielen toegeschreven) en volbracht zijne tocht gelukkig. Zijn vloot had zich met die der Engelsche Kruisvaarders vereenigd, en onderweg werd hem het bevel der geheele scheepsmacht opgedragen. Te Lissabon aangeland dreef hij de Saracenen uit Alcazar, en stevende voorts naar Acra. De droogte van het land bij zomertijd dwong de Kruisvaarders om daar niets te ondernemen, maar naar Egypte te zeilen, en hier werd het sterke Damiaten veroverd, niet als JO. A LEYDIS het stelt in 1188, maar, (als de Arabische schrijvers hebben, en door HAMAKER, in de werken van het Kon. Nederl. Instituut, bewezen is) in 1218; waarvan de Friezen of Hollanders de roem hebben, ook bij de vijanden zelven[1].

1 [Zie verder hierover in de Opheld. en Bijvoegs.]

Kort hierna keerde hij uit het Oosten te rug. Na de dood zijner Gemalinne Aleid van Gelder, trouwde hij in tweede huwlijk (1220) de Keizerin weduwe Maria, van wier vroeger echt met Keizer Otto gesproken is [bl. 108]. MIERIS heeft dit reeds aangemerkt en KLUIT voldingt het genoegzaam[1].

Graaf Willem bleef dus alleen tot het eind van zijn alzins roemrijk leven in het bezit van zijns broeders nalatenschap; en het blijkt zelfs niet, noch er is eenige de minste schijn voor, dat hij eenige uitkeering aan Ada van haar vaderlijk erfgoed gedaan heeft. KLUIT voert de blijken aan, van de beste eensgezindheid, die met geheel zijn verwantschap, ook met Adaas Grootmoeder, steeds voortduurde; en wier evengelijke afkeer van Adaas huwelijk hier uit is af te nemen.

Wat Ada betreft, door hare geboorte (naar 't scheen) tot een aangenaam en blinkend lot in de wareld bestemd, maar door de heerschzucht van haar anders verdienstlijke en schrandere, maar door drift verblinde moeder, eene ongelukkige verschoveling, veracht van de haren, en van goed, erfdeel, en vrijheid verstoken, volhardde dit beklaaglijk slachtoffer, na de dood van haar man, in het Luiksche, waar zij uit haar gevangenis dadelijk heengevoerd was, in godvruchtige oefeningen; zij voleindde haar leven daar in; en werd bij Lodewijk te Herkenrode begraven.

Willem overleed in 1222 en liet zijn gebied en erf van Heidenesse tot de Lauwer onbetwist en vredig aan zijnen zoon, in 't huwlijk bij Aleid van Gelder geteeld, van wien thands. -

1 V. KLUIT *Exc.* XI, p. 498.

Hij liet behalven dezen, een zoon Otto na, die eerst Graaf van Friesland was, maar in 1233 Bisschop van Utrecht werd, een anderen Willem, na Floris dood Ruwaard van Holland, en twee dochters, Ada, Abtdisse van Rhijnsburg, en Rijkwijf (Richilde) die 't klooster Koningsveld stichtte bij Delft.

Willems karakter is altijd met de grootste lof herdacht. Hij was een oprecht Christen en stelde geheel zijn verwachting in de Goddelijke bescherming. Ook koos hij tot zijn zegel-sleutel of contrazegel een biddende door een Engel getroost, met het opschrift: *Wilhelmus Comes Frisiae* [Willem Graaf van Friesland]. Dit was in der daad de gewone spreuk der Grieksche Christenen uitgedrukt, waar mede zij zegelden: *Κυϱιε βοηϑει*! (God help ons!)

Men ziet, dat, noch *jure*, noch *facto*[1], Ada Gravinne van Holland geweest is, of heeft kunnen zijn. Nooit hebbeu de oude Geschicht- of Kronijkschrijvers haar ook in de rij of 't getal der Hollandsche Vorsten geteld of gerekend. ‘Dit weet ik (leest men bij SCRIVERIUS p. 170) dat Jonkvrouw Ada van ouds niet onder de Graven gerekend is geweest.’ ‘Maar wij,’ zegt een der Compilatoren, (*groote Chron.*) ‘hebben haar gezet als recht Erfgenaam ende navolger der Graven van Holland.’ - En deze dwaasheid heeft bij de latere (namelijk die in en na de Spaansche beroerten opstonden, om de geschiedenis naar hun grillen en inzichten te plooien) zodanigen ingang gevonden, dat men deze

1 [Noch rechtens, noch in de daad.]

inschoveling overal op den throon gezet heeft, en vóór haar Oom Willem doen gaan, die in het geheel geen plaats gekregen zou hebben, maar achter de bank gesmeten zijn, indien men zich niet dwaaslijk verbeeld had, dat Ada reeds in of omtrent het jaar 1206 overleden was; waar door tot aan Floris den IV een *vak* ontstond, dat men zonder dat niet kon stoppen. Zoo valsch als die opvatting was, zijn wij er echter aan verschuldigd, dat men weet, dat er een Graaf Willem I geweest is, wiens roem anders vruchteloos door de wareld geklonken zou hebben, en geheel hij dit ondankbaar geboefte van geleerden miskend en vergeten zijn; wier groot doel het was afkeer voor een Vorst in te boezemen, en vrouwen-regeeringen (als die in der daad slechts een vermomde Aristocratie zijn) tot overgang van hun nieuw staats systema, aan te prijzen. - Wanneer wij aan de eigenlijke scheuring der Hoekschen en Kabiljaauwschen zijn, zullen wij gelegenheid hebben, te ontdekken, hoe wáár het is, het geen SCRIVERIUS ergens zegt: 'de Hoekschen zijn niet anders dan WIJ.' (WIJ; die ons nu meesters en willekeurige dwingelanden van een volk maken, dat wij met den naam van *vrij* paaien, maar ons verscheuren zou, indien wij 't geen dollen en blinden haat tegen alle Vorsten instorteden, en hun de braafsten vooral het meest leerden vervloeken).

Floris de IV

Die zoo vroeg aan Jonkvrouw Machteld van Brabant ondertrouwd was, volgde dan zijnen vader Willem in het volle bezit door Diederik VII nagelaten. Hij was toen in zijn dertiende jaar. '*Buiten twijfel* (zegt WAGENAAR) heeft hij een tijd lang onder voogdijschap gestaan; en misschien wel van zijn Oom Gerard van Gelder.' - *Buiten twijfel* weet WAGENAAR wederom niet wat hij zegt; en koomt hem de macht niet toe, om eigener gezag een Vorst die naar Lands en Keizerlijk recht meerderjarig was, 500 jaren na zijn dood onder voogdij te stellen. - Dit is zeker een zorgvuldigheid die wat laat koomt, maar zij koomt uit geen kwaad hart voort: want hij neemt de moeite om ons uit meer dan één stuk te bewijzen, dat Graaf Floris IV in 1224 REEDS EIGEN was *van den grond omtrent den Hage*, of iemand het hem betwisten mocht. Voor ons, die weten dat van den hoek van Holland af tot aan de Zijpe toe alles één bosch en wildernis was, dat van Karel den Grooten en vroeger bij uitsluiting Domein was, wij zouden er buiten dat niet aan twijfelen; maar (wat weet men 't) iemand mocht er zwarigheid in vinden, en WAGENAARS Orakel is een veilige waarborg.

Bij gelegenheid van dit punt mogen wij aanmerken, dat van het eigenlijke *verblijf* onzer Graven in de vroegste tijden geen zekerheid is. Alom door het Land hadden zij sloten en burchten, waar zij van tijd tot tijd zich ophielden, naar dat hunne tegenwoordigheid of nabijheid wegens krijgszaken of om recht te doen vereischt werd, en zij hadden inderdaad

(naar den stand der zaken in die tijden) een woelig en zwervend leven. Deze burchten gaven zij te bewaren aan Kasteleins, welke met deze hun post als een leen verleid werden, even als alle bedieningen leenen waren. Bovendien hadden zij in hun Land (even als de Keizers door het geheele Rijk) het *jus albergariae*[1] naar 't welke zij, waar zij met hun hofstoet intrek wilden nemen, van spijs en drank onderhouden moesten worden, het geen in later tijd de steden wel eens lastig viel, die dan ook wel eens verzochten van het bezoek van hun Vorst verschoond te mogen worden. Uit welken naderhand ook de *feuda esculentorum* en *feuda cavenae* (spijsen kelderleenen) ontsproten zijn, als afzonderlijke leenen.

Dat zij, na het stichten van Dordrecht op den veroverden grond van het Holt-eiland, daar eene residentie gehad zouden hebben, wordt uit het geval van Floris III die daar vermoord is, opgemaakt; ook door den naam van *Hollandia*, die men nog eeuwen daarna voor een poortjen vond; en het is waarschijnlijk dat zij er een *steenen huis* hadden, maar zekerlijk geen vaste verblijfplaats. In Haarlem (of liever waar Haarlem naderhand ontstaan is) hadden zij zekerlijk ten tijde van Graaf Willem I een schoon gebouw, waaruit lang daarna het Raadhuis geworden is. - Floris de V is zelf te Leyden geboren. - Maar inzonderheid hadden zij *Jachthuizen* in de wildernis, waar zij zich gewoonlijk neêrzette-

1 *Albergaria. corridum* (*atzung* Germ.) *droit de gîte, procuratio, fief de paisse. - de feud. Cavenae* II. F. 58).

den, zoo dikwijls zij rust wilden nemen en door geene krijgszaken in beweging werden gehouden. Het oudste daar van stond in het eigenlijk Holland en heeft den naam aan 's *Gravenzande* gegeven; aan het middelpunt van dat gebied van den Rhijn tot de Schelde, voor het behoud waar van zij inzonderheid waakten.

Verscheiden zulke, schoon mindere, Jachthuizen hadden zij in dien streek, en onder anderen stond er (en waarschijnlijk om dezen tijd reeds) een houten gebouw ten dien einde ter plaatse waar nu 's Gravenhage ligt: dat door Willem den II toen hij Roomsch-Koning was, afgebroken, en in een steenen paleis veranderd werd, nog bestaande, dat met cederen balken gedekt, en naar het model van den tempel van Salomon gebouwd werd, en van eene magnificentie was, waar geheel Europa van waagde. Wij zullen daar op zijn tijd van spreken. - Meer vorstelijke intrekken waren er in die wildernis; en dus, een *Loots* of *herberg* (dat is, residentie) waar naar *Loosduinen* genoemd is, en daar, in den tijd van Willem II, 's Graven Zuster de Gravin van Hennenberg van 365 kinderen ter eener dracht beviel! - Zoo bouwde Floris nog verder-op het jachthuis den Vogelenzang. - Maar dit in het voorbijgaan!

Floris de IV is minder door de gebeurtenissen van zijn tijd vermaard geworden dan door zijne Ridderlijke begaafdheden, schoone gestalte, en vorstelijk aanzien, die hem boven de Vorsten zijne tijdgenoten onderscheidden. De gebeurtenis onder zijne regeering die hier in aanmerking koomt, was de oor-

log tusschen Utrecht en Gelderland, waar hij niet geheel buiten kon blijven.

Het Overijsselsche Zalland (wegens vroegere zaken aanmerklijk) was (op welk eene wijze dan ook) aan den Graaf van Gelder geraakt, die al machtiger wierd naar mate het Bisdom in kracht en aanzien afnam, van 't welk wij de oorzaak gezien hebben[1]. - 't Zij de Bisschop van Utrecht daar echter eenig wareldlijk gezag of bewind behouden had nevens den Graaf - 't zij hij er het bloote Geestelijk bestuur oefende; de onmin tusschen de wederzijdsche dienstmannen bracht opstanden en verdeeldheden te weeg, die de Bisschop met dien van Munster en zijn broeder den Graaf van der Lip[2] gesterkt, met de wapenen trachtte te dempen. Hij bracht in 1225 te Deventer een leger op de been, overrompelde de Sallanders daar meê, en dankte 't, naar 't gebruik van die tijden, weêr af, na de Sloten van *Voorst*

1 Namelijk door de invoering van de zoogenaamde *vrije Canonicale* Electien; die de Bisschoppen *van buiten* afhankelijk van hun naburen maakten, aan wie zij te voren de wet stelden; en *inwendig* hun gezag door eindedelooze partijschappen verlamden, als wij deels gezien hebben en deels nog verder zien zullen.

2 *Van der Lip*: Dit geslacht, genaamd naar de rivier van dien naam, is niet te verwarren met *Jan van der Lip*, die 50 zonen had, en eigenlijk *metten lippen* hiet (een bijnaam die hem persoonlijk was) die in 1493 leefde, en wiens afbeeldsel men te Bergen op het stadhuis zien kan, (zoo de Franschen 't echter niet meêgenomen of weêrom gegeven hebben). Zie ROUCK, p. 317. - Van wien dit distichon over is:
En pictus Labeo, quem labris labra fovendo,
DI decies quinta fecerunt prole beatum.
[Van der Lip, de gelukkige Vader van 50 kinderen].

en *Bockhorst* bemachtigd te hebben. Maar de zaak was daar mede niet afgedaan, en het volgende jaar trok de Graaf van Gelder een leger van 2000 ruiters, en voetknechten naar gelange, bij één aan den Rhijn, en verbond zich tevens met den Graaf van Holland zijn vollen Neef, en eenige anderen tegen den Bisschop, die ook bijstand van zijn anderen broeder den Aartsbisschop van Bremen bekwam, maar na een kleine ontmoeting aan de *Hunnepe*, uit het veld geslagen, naar Deventer gejaagd, en daar belegerd werd, terwijl men van de Hollandsche zijde met meer, van de Geldersche met minder voordeel, in 't Nedersticht viel. Door bemiddeling van een Pausselijk gezant, werd er een vrede in 1226 getroffen, waarbij beide partijen zich te vreden mochten houden, en door eenige verwisseling de aanleiding tot geschillen werd afgesneden, maar waarbij echter Holland en Gelderland aan den besten koop bleven. - Ook werd om dien tijd, of wat vroeger, een telkens vernieuwend geschil over de sluizen van den *Wendeldijk* uitgemaakt: welke die *Wendeldijk* was, blijkt niet; maar, daar er van Velzen af tot aan Muiden reeds vroeg een dijk heeft gelegen, met sluizen daar in, ter ontlasting van het Rhijnwater, dat, naar mate de uitloop bij Katwijk vernaauwde, meer over de hand wies, mag men met WAGENAAR onderstellen, dat het van dezen dijk en sluizen is, welke in 't Y uitwaterden, dat gesproken wordt[1].

1 't Woord beteekent niets anders dan DRAAIENDE *Dijk*; even als WENDEL*trap*, waar voor men thands kwalijk zegt *wenteltrap*, ('t geen een slecht soort van een trap zou zijn). 't *Wendelmeer* was iets anders. [Z. I Dl. bl. 295]. - 't Is vreemd, dat men dien *Wendeldijk* ook niet van de *Wenden* alleidt, als *Haarlem* van de *Herulen* enz.

Een nieuwe oorlog ontstond er echter weldra in het Oversticht. In Groningen viel een gevecht vóór tusschen den Burchgraaf Egbert en een voorname familie, de *Gelchings*, die den slotvoogd van Koeverden Rudolf in hun belang brachten. De Bisschop sliste dit wel door zijn tegenwoordigheid; maar het borst weêr uit. Egbert, om zich te beveiligen, wierp een slot op, maar werd er in belegerd, en uit gedreven, zoo dat hij naar Friesland week, en den Koevordener maar voor Groningen liet. Doch hij kwam te rug, zette de stad in den brand, en hield zich staande in de kerk, die reeds meer tot een burcht misbruikt was. - Hier beidde hij op de hulp des Bisschops: die hulp kwam aan, maar werd onderschept en verslagen, en nu werd het beleg voor Groningen geslagen. Nu was de Bisschop verlegen, en de Graven beide van Holland en Gelder boden hem bijstand. Groningen werd door de belegeraars verlaten, maar na eenige mislukte onderhandeling tot verdrag, (1226) kwam het tot een veldslag tusschen de twee legers die door een moeras gescheiden waren. Dat van den Bisschop, schoon zwaar gewapend, waagde hier op den weeken grond die geheel onder water stond, een algemeenen veldslag, en werd, niet geslagen, maar vernield, en de Bisschop gevangen, op eene barbaarsche wijs mishandeld, als een beest gekeeld, en in 't water geworpen, doch naderhand weder opgevischt, overgeleverd, en te Utrecht begraven. Zijn broeder de Proost van Deventer kwam er

ook bij om. De arme Graaf van Gelder, die het leger volgde dat door een zekeren Rudolf van Goor bevolen werd, benevens Gijsbert van Aemstel (al weêr een) werden zwaar gekwetst en gevangen.

Bij de verkiezing van eenen nieuwen Bisschop, waren de Graaf van Gelder en Gijsbrecht van Aemstel, nog niet van hun wonden hersteld zijnde, en op draagbedden gelegen, tegenwoordig. De invloed van den eersten was zoo groot, dat de keus op *Willebrand*, Bisschop van Paterhorn, viel, die een bloedverwant van hem en van onzen Graaf Floris was. - Deze was een geheel ander man dan zijn voorganger Otto. Schrander, en daarbij in de wapenen geöefend, bedwong hij de Drentenaren weldra; en deze beroerten liepen af met het gevangen nemen van den ondernemenden en weêrspannigen Rudolf, die in 1230 zijn leven op een rad eindigde.

Het was omtrent dezen tijd, dat er een kruisvaart tegen de Stadingers in het werk gesteld werd, die door den Bisschop van Bremen in den ban gedaan zijnde, zoo men wil, het slachtoffer der geestelijke kuiperijen werden. Men beschuldigde hen van ketterijen; en het is niet vreemd, zoo misschien in dit Noordlijkst gedeelte van Duitschland, gewelddadig uit het Heidendom bekeerd, en door naburigheid en verstandhouding of handel met de Wendische bijgeloovigheid besmet, dit volk niet rechtzinnig in de Godsdienst gevoelde. Zoo veel schijnt zeker, dat de verbittering van den Bremer Kerkvoogd voor het minst ten deele voortkwam uit zijn geschil met den Graaf van Oldenburg, die hem het wareldlijk [gezag] over Stadingerland betwistte, en wien zij toevielen.

In 1229 had de Aartsbisschop een zware neêrlaag van hun en den Graaf van Oldenburg geleden. En men was sedert eenigen tijd beducht geweest, om bij het veldwinnen der Godlasterlijke en onchristlijke gevoelens, welke door den afkeer van een plonderzicke en losbandig levende Geestelijkheid wortel vatten, en waartoe men alles betrok wat die Geestelijkheid in hun kraam niet diende, het oog naar dit punt te wenden. Het stuk van den Leer was sints lang weinig ter harte genomen; men stelde alles in goede werken, en die goede werken bestonden in blinde onderwerping aan alle vorderingen van de Geestelijken, giften en schenkaadjen aan kloosters en kerken, waar voor men een aflaat veil had, en de eeuwige zaligheid ter vergelding beloofde. Niemand kan dus veroordeelen, dat men nu aandacht verleende aan het rechtzinnig begrip van de Leerstellingen, zonder welke geen GELOOF, dat is, geen Christendom, geen erkentenis van den reeds in het Paradijs beloofden en door alle eeuwen heen aangekondigden Verlosser, bestaan kan, en dus ook geen heiliging van het hart, die daaruit alleen voort kan spruiten.

Deze wezendlijke behoefte van den tijd bracht dan ook onder andere Dogmatisten, den vermaarden THOMAS AQUINAS voort, dien men den *Engelschen Leeraar* genoemd heeft (*Angelicum doctorem*), die een groot man geweest zou zijn, indien hij de scholastieke filosofie voor af gegaan, en niet gevolgd ware, maar die 200 jaren lang de steun der Roomsch-Katholijke Kerk geweest is.

Van daar dan ook dat in 1216 DOMINICUS in

Spanje eene Geestelijke orde instelde, die zijn naam droeg, met inzicht om tegen de valsche leeringen of ketterijen te prediken, en die daarvan Predikheeren geheeten zijn. Van daar andere godvruchtige mannen, die dit zelfde ter harte namen. - Maar men vond het prediken niet genoeg, men spoorde ieders gevoelen na, en dat geloofs-onderzoek ontstond weldra, dat, met eene onbepaalde macht gewapend, onder den naam van *Inquisitie*, zoo hatelijk geworden is door een uitoefening van geweld en wreedheid, die niet meer zich toelei om in de Kerk eene zuiverheid van gevoelens te bewaren, maar om alles, tegen overtuiging en geweten aan, tot die Kerk en hare gevoelens of 't geen men daar voor uitgaf, te dwingen, of, in spijt van godsdienst en menschelijkheid, met vuur en zwaard te vervolgen en uit te roeijen. Deze Inquisitie had werklijk als toen reeds in Duitschland, en zelfs hier te Lande voet gekregen: en een zekere *Koenraad van Marburg*, Dominikaner, doemde hier vrij wat lieden ten vure, het geen aan de Wareldlijke macht opgelegd werd ten uitvoer te brengen, als zijnde het de grondregel der Kerke: '*Ecclesia non sitit sanguinem*.' [De Kerk dorst naar geen bloed!]

Wat de Stadingers betreft: dat zij den Bisschop *tienden* weigerden, (die echter toen ten tijde als van Godlijke instelling beschouwd, en aan 't Godlijk recht van welke te twijfelen, een volstrekte verlochening van geheel het Christendom gerekend werd in te sluiten), dit schijnt op genoegzamen grond verzekerd te worden. Of zij voor het overige naar het Manichaeïsmus helden, of zij, met de Ofeïsten, de

slang in het Paradijs voor den Verlosser hielden, en met en door Lucifer zalig hoopten te worden? of zij ontuchtige nachtfeesten hielden? en dergelijke zaken meer; welke beschuldiging men voordezen lichtvaardig aannam, en thans even ligtvaardig verwerpt en ontkent, laat ik daar.

Maar ik kan niet nalaten aan te merken, *α.* dat het Manichaeïsmus in 't Oosten steeds stand hield, de orde der Tempeliers sterk besmet had, en door de Kruisvaarders-zelven in Europa overgebracht schijnt te zijn, en dat het zich door geheime samenzweeringen in velerlei hoeken van 't Noorden onderhield; waarvan wij (als wij van de Tempeliers moeten handelen) meer zullen zeggen.

β. Dat de grondslag van het Ofiïsmus nog in onze dagen door een Godgeleerde in Duitschland, openlijk en onbewimpeld in druk beleden, gepredikt en voorgestaan is, uit wiens Schole dan ook de Enthusiastische Neologen en Revolutie-Predikers zijn uitgegaan; en dat het thands nog wijd en zijd, maar onder meer bewimpelde bewoordingen verspreid is en voort kruipt: zoo dat er geen reden ter wareld is, waarom men in een landstreek, waarin Kruisvaarders en Tempelridders bewind en gezag gehad en de bekeering bewerkt hebben, het bestaan van soortgelijke begrippen als onmogelijk zou moeten belachen.

γ. En wat het derde betreft: behalven dat het met het Manichaeïsmus samenhangt; indien het aan den eenen kant waar is, dat dit meest alle secten te laste is gelegd, zoo is het ook aan den anderen kant historisch onwedersprekelijk en duizendmaal opge-

merkt, dat alle Enthusiastische *χαϑαρισμοι* [zuiveringen], die met een verhitting van verbeelding beginnen (en dus is het Manicheïsmus) zoodanige zinlijke buitensporigheden voortbrengen, die in verregaande ontucht en schaamteloze orgyën ontaarden. Men mag er zelfs bijvoegen, dat de volstrekte verachting van 't huwlijk (een der hoofdpunten van het Manicheïsmus) daar in der daad een soort van *culte* in doet bestaan, die tot het wezen der secte behoort.

Wat dan ook op den Aartsbisschop van Trier de eigenbaat of heb- of heerschzucht vermocht mag hebben (die toch evenwel recht op zijn geestelijke tienden had) de aart der beschuldiging was zoodanig, dat een welmeenend Kerkhoofd[1], het gevaar bevroedende, dat van die gruwzame secte (welke van den tijd der Apostelen reeds tegen het Christendom geworsteld heeft, en tot het einde der Politike wareld toe, het altijd den ondergang zal blijven bedreigen) der Kerk over 't hoofd hing, naar zijne en de toenmalige algemeene begrippen van zijn plicht als Hoofd der Christenheid, met de beste trouw het kruis tegen hen opheffen kon.

Deze kruistocht was noodwendig meest aan de Vorsten der bijgelegen streken aanbevolen. In Holland en Friesland, zoo wel als Brabant, Vlaanderen en Westphalen, krielde het van kruisvaart-predikende monniken, en Floris rustte wel 300 schepen uit, waar meê hij in eigen persoon zijn strijderen in de Wezer voerde. Daar vereenigde zich de Hertog van

1 Het was Gregorius IX.

Brabant met hem, die 't bevel over de benden van Kleef, en andere Graafschappen, benevens de zijnen had. Op den 24sten Junij 1234 had men een bloedige veldslag, waarin wel bijna 2000 Stadingers sneuvelden, terwijl de overigen naar Friesland vluchteden, waar het schijnt dat zij aanhang hadden, hetgeen Floris tot een veldtocht naar derwaart noodzaakte. - Het overschot van dit ongelukkige Volk (kettersch of niet, beslis ik niet) onderwierp zich en werd met de Kerk en haar Hoofd verzoend.

Dit zijn de staatsgebeurtenissen, waarin Floris IV deel had. Zijn noodlottige dood in het steekspel te Corbie[1] in de maand Julij 1234, zoo men meent, is bekend. Men kan haar bij alle Geschichtschrijvers nalezen, en ook in mijne Romance van dezen Vorst, waar zij onvervalscht voorgesteld wordt[2].

Hij had bij de aanvaarding van zijn bewind, zijn broeder Otto dadelijk het *appanagium* van Friesland (Ooster- en Westergo) gegeven, maar naderhand omhelsde deze den geestelijken staat. Zijn opvolger was zijn oudste zoon *Willem*, bij Machteld van Brabant in 't huwelijk verwekt, ingevolge zijns vaders verdrag met haar vader, door hem aangegaan. Hij liet uit het zelfde huwelijk nog een zoon Florens genaamd en twee dochters na; de eene Aleid die met Jan van Avennes gehuwd is, de andere Machtilde of Margarete, die aan den Graaf van Hennenberg werd getrouwd.

1 Of Noyon (in Pikardye) of te Clermont-zelf. (HUYDECOPER.)
2 *Mengelingen*, I Dl. bl. 75-84.

Willem, de II^de^

der Graven die dezen naam voerde, had niet of weinig meer dan 6 jaren, toen hem zijn vader ontviel. Men wil dat hij in Leyden geboren was. Zijn oom Otto, die Bisschop Willebrand op den Utrechtschen zetel was opgevolgd, waarop hij de III van dien naam was, nam zijne voogdij aan; naar het schijnt, gezamendlijk met den anderen oom Willem, die als *Praeses* (Stadhouder of Regent) van Holland voorkomt.

Deze voogdij was gelukkig, 't Land inwendig gerust, en van Naburen ongemoeid. Alleen stond de moord van Graaf Floris te wreken; doch daar de moordenaar zelf, aanlegger en dader van 't schelmstuk, op staande voet omgekomen was van de hand des Graven van Kleef, werd de zoen licht getroffen, door ter plaatse van het feit, een Kapel te stichten, ter gedachtenisse (dat is tot het doen van geduurzame zielmissen) voor Floris. Eene voldoening, waarmeê, in die tijden, God en elk goed mensch (als men gewoon was te zeggen) zich bevredigen liet.

Willem een jongeling vol van Ridderlijken moed en van een levendigen geest zijnde, op zijn 19^den^ jaar Roomsch Koning geworden, had een schitterende doch korte loopbaan.

Men weet dat Keizer Fredrik II, na de dood van Otto den IV algemeen erkend, en in 1220 door Paus Honorius gekroond zijnde, wel dra in onmin met den Roomschen zetel geraakte, den tijtel van Koning van Jeruzalem aannam, dien zijn schoonvavader Jan van Brienne hem afstond, in 1228 naar

Syrien ging, daar een verdrag met den Sultan van Egypten maakte en in 1229 zich in de H. Stad de kroon op het hoofd zette. Men weet, dat de Paus van zijn afzijn gebruik had gemaakt om in de Pouille te vallen, dat hij door de Romeinen uit zijn Hoofd- en Zetelstad verjaagd werd en naar Viterbo den wijk nam, waar na Fredrik spoedig te rug gekeerd zijn genomen steden hernam en in 1230 met den Paus (Gregorius IX), die hem in den ban gedaan had, verzoende, en vervolgens zijn zoon Henrik, die tegen hem opgestaan was, in de Pouille verbande.

Geheel Italie had deel in deze twisten genomen, en de oorlog tusschen de Pausselijke en Keizerpartij (Guelfen en Gibellynen[1]) was nu ontstoken en in volle vlam. Frederik was overwinnend, maar Gregorius weder meester van Rome, slingerde den banbliksem weder togen hem uit, verklaarde den Rijks-zetel ledig en gebood een kruisvaart tegen hem.

Gregorius werd door Innocentius IV vervangen, die Italië verliet, maar te Lyon een Concilie beriep, dat in 1245 gehouden werd, en waarin hij de afzetting van Keizer Frederik ten aanhooren der vergadering uitsprak.

Ingevolge van dit decreet, dat de vorm en aart van een vonnis van geheel de Christenheid, met den algemeenen Bisschop en Stadhouder des Heilands aan

1 *Gibellynen*, naar de afkomst van Keizer Konraad III, en de drie Henriken zijne zonen, in 1139 begonnen. - *Guelfen* (welpen) naar 't stamhuis van de Hertogen van Beieren, die den Paus voorstonden, genoemd; welke namen geheel Italie verdeelden en sedert voortduurden.

't hoofd, en dus alle kracht van een *res judicata* [gewijsde] had, ging men in Duitschland tot verkiezing van eenen Keizer over. Men koos in 1246 den Landgraaf Hendrik van Thuringen, ten wiens behoeve de Paus eene belasting op de Geestelijkheid lei, ten einde hem in staat te stellen om Fredrik te beöorlogen. - Maar deze Landgraaf Hendrik stierf binnen zeer weinige maanden en onze WILLEM werd gekozen.

De latere Schrijvers hebben uit den belachelijken MATTHAEUS PARISIENSIS opgedolven, dat het Rijk eerst nog aan Graaf Henrik van Gelder aangeboden werd, die het weigerde en tot zijn Neef Willem van Holland verwees. Zeker was er in dien tijd geen Graaf Henrik van Gelder, ten zij men door dien naam heeft willen beteekenen een jonger broeder van *Otto met den paardenvoet*, uit het huis van Nassau, die toen Gelderland bezat; welke broeder Bisschop van Luik, maar een krijgsman in 't hart was. Hoe dit zij; niet zeer onwaarschijnlijk is het, dat niet ieder het hart had om den strijdbaren en wijdgeduchten Fredrik het hoofd te bieden; dat ook sommigen zich aan de kans niet hebben willen blootstellen, 't zij van eene verzoening van den Paus met Frederik, 't zij van 's Pausen sterfgeval, dat wellicht een geheel anders gezinden Kerkvoogd kon doen optreden. Maar de jeugdige Willem, geheel moed en eerzucht, aarselde niet, alhoewel een gedeelte van Duitschland Fredrik nog aan bleef hangen, en er om de Keizerskroon te bekomen vrij wat te vechten stond.

Willem stelde het bestuur over Holland in handen van zijn broeder Floris en trok naar Duitschland.

Hij vermeesterde *Werden* aan de Roer, en verscherden plaatsen van minder belang, die hem den weg naar Aken wilden afsluiten, waar hij gekroond worden moest.

Hij kwam voor Aken, maar het werd door Koenraad, den zoon van Keizer Fredrik, die reeds in 1237 tot Roomsch-Koning verkoren was, ingehouden, en hij sloeg er 't beleg voor. De verdeeldheid van Duitschland stijfde aan de eene zijde den wederstand, en maakte aan de andere de middelen tot doorzetting moeilijker. Hij benaauwde de vesting echter meer en meer, en damde eindelijk de rivier af, waar door een groot gedeelte der stad onder water gezet wierd, en dit verhaastte de overgave. Op den 18den October 1248, was hij er meester van, en den 1sten November werd hij daar Roomsch-Koning gekroond, reeds vooraf te Keulen met de grootste plechtigheid, ten overstaan van een Pausselijk Legaat, door den Koning van Bohemen Ridder geslagen zijnde.

Veel bleef er na Aken nog voor hem te veroveren, om vredig bezitter van 't Rijk te worden.

Fredrik stierf; maar Koenraad zijn zoon gedroeg zich als zijn opvolger. De afgunst der Duitscheren tegen een Hollandsch Vorst werd wakker, en begon te weifelen. De Paus gebruikte al zijnen invloed daar tegen; maar zeker is het, dat men, nu Fredrik dood was, den Duitscher Koenraad liever gehad had dan den Hollandschen Willem, wien zij alles, tot zelfs zijne persoonlijke gaven benijdden, en, zoo veel zij konden, tegenwerkten.

Hij trouwde intusschen (1251) de dochter van Hertog.

Otto van Brunswijk, Elizabeth genaamd; een echtverbintenis, die zijne betrekkingen in 't Rijk in verscheiden opzichte versterkte[1]! - Maar de zaken in Holland riepen hem derwaarts.

Vlaanderen was altijd een machtige en in vele betrekkingen gevaarlijke nabuur. Thands was daar Gravinne de dochter van Graaf Boudewijn die in 1204 Keizer van Konstantinopel werd en het jaar daar aan storf. Zij was Margarete genoemd en in Holland bekend onder den naam van *zwarte Margriet*, 't geen in Holland een allerhatelijkste scheldnaam gebleven is. Haar eigen meester zijnde gaf zij in 1212, haar hand aan Borchard of Bochard van Avennes, die een overschoon jongman was, en die bij haar twee zoons verwekte, Jan en Boudewijn geheeten. Maar naderhand bedacht deze Avennes, dat hij een Geestelijke en zelfs Sub-diaconus was, en derhalve niet trouwen mocht. Dit zou hem wellicht uit zichzelven niet ingevallen zijn, maar de Kerkvergadering van Lateraan verklaarde buiten dien dat hij Margareta na in den bloede bestond, en zoo kwam de

1 Deze Otto was de eerste Hertog van Brunswijk en Lunenburg, en een *zeer machtig Vorst in die dagen*. Te voren voerden de Vorsten van dat Land den tijtel van Markgraaf. - Dit huwelijk werd voltrokken in 1251, en dat op de *Burcht van Hendrik de Leeuw*. - In de bruiloftsnacht ontstond er brand op het Hof, en vatte in de slaapkamer, waar de nieuw getrouwden, onzacht gewekt, ter naauwernood naakt aan de vlammen ontkwamen. Willems Koningskroon, alle kleederen en kleinodien werden een roof - *van de vlam*? ZECT MEN En ik geloofde 't, wanneer ik nog jong was.

eene zwarigheid bij de andere. Hij ging naar Rome om dispensatie, maar eer hij weêrom kon komen (of hij onder weg gestorven is, laat ik daar, men wil het in Vlaanderen zoo, maar *non videtur*[1]) was zijne lieve Gemalin zoo overtuigd geworden dat haar huwelijk *nul* was, en van de regula juris 'quod nullum est, nullum producere potest juris effectum'[2]; dat zij, reeds een tweede getrouwd had, Willem van Dampierre genoemd, die drie zonen bij haar verwekte, *Willem, Wijt* (Gui) en *Jan*, op wie zij beide de Graafschappen van Vlaanderen en van Henegouwen trachtte te doen erven, en haar oudste zoon van alle successie te versteken, op grond (quasi) dat hij een bastaard was: even of een moeder ooit *bastaard* kon maken.

Deze Margriet, trots, eigendunklijk, nijdig, en tegen Holland van eenen erfvijandigen haat doordrongen, was in 1244 haar zuster Joanna als Gravinne opgevolgd. Wij hebben de aanspraak, welke Vlaanderen op Zeeland maakte, gezien en in zijn verhand overwogen. Geen wonder, op hoe onrechtmatig een grond zij ingevoerd zijn mag, dat na een zoodanig bezit als zij voor zich had, Margareet die beweerde. Het was onder Floris den III een *feudum commune* geworden, en onder Joanna was het door Willem I (dus schijnt het) als zoodanig, *facto* erkend (Cf. KLUIT, *Exc.* p. 270, 274, 275). Keizer Fredrik II had, toen hij Joanna haar leenen ontnam, dezen

1 ['t Schijnt mij niet zoo toe].
2 [De rechtsregel: dat het geen in zich nietig is, ook geen rechtsgevolg kan hebben].

Willem I in 1218 onmiddelijk met Zeeland bewester-Schelde verleid, en deze hield het derhalve van 't Rijk en geenzins van Vlaanderen (KLUIT, *Exc.* p. 279 seq.). Maar 's Keizers zoon Hendrik doet zijns Vaders vonnis, in 1221 te niet en hergeeft de leenen aan Joanna; waar van de brief, door Keizer Frederik-zelf gewettigd voorhanden is, en bewijst dat het vorige verlei aan Willem ingevolge een sententie in judicio contradictorio tusschen hem en Joanna verleend was.

Willem kort hierop overleden zijnde (in 1222) had Floris IV zich verpligt gezien, dit Zeeland, als *feudum commune* van Joanna gehouden te erkennen. In de kindsheid van Willem II is 't ook door zijn Voogd dus erkend, of voor 't minst niet ontkend. Wie kan haar derhalve misduiden, dat zij haar recht staande houdt.

Intusschen was Willem II der voogdij ontwassen en hij had het leen niet verheven, ja handelde als Heer in Zeeland en schreef zich zelfs *Graaf van Holland en Zeeland* (KLUIT, *Exc.* p. 292) en nu werd hij Roomsch-Koning. Zij hield nu dit zelfde Zeeland van hem, 't geen hij van haar weder in leen had. En dit scheen een *confusio* meê te brengen, *quae tollit debitum*[1]. Ook liet Willem zich verluiden, dat hij zijns dienaars dienaar niet zijn kon. Zij is beducht voor haar recht, en dringt bij zijn afzijn, zijnen broeder Floris als Regent van Holland de belofte af, door de Zeeuwschen mede geteekend:

1 [Inéénsmelting of vermenging van recht; natuurlijke wijze van schuldvernietiging].

dat Willem haar recht, (eigenlijk: '*alle de rechten* die hare voorzaten op Zeeland gehad en gehouden hebben.' KLUIT, *Prob.*, p. 526) op Zeeland erkennen en bekrachtigen zal; en dat, zoo hij het niet doen mocht, Floris en de Zeeuwsche Edelen hem niet zullen bijstaan tegen Margarete. - Dat hij haar gijzelaars voor deze zijn belofte zal geven, en ook de achterstallen der inkomsten die zij niet ontfangen heeft, opbrengen binnen twee jaren; en dat hij Floris en Willem zelf den Paus zullen verzoeken, dat hij met zijn Heilig gezag die artikelen bevestige, en hen in den ban doe, zoo zij daartegen aangaan.

En deze Acte, die van 7 Julij 1248, voert niet alleen in het instrument den naam van een Vrede[1], maar daar blijkt uit, dat Floris daarbij uit een gevangenis ontslagen wordt, en verraders die Zeeland hadden moeten verlaten of tot haar overgelopen waren, in genade weêr aangenomen worden. - Zij heeft derhalve van Willems afzijn gebruik gemaakt, om, terwijl Willem voor Aken lag, Floris te overrompelen, gevangen te krijgen, en zoo af te dringen, wat zij vreesde van den Roomsch-Koning even weinig te zullen verkrijgen, als het haar tot dat uur van den Graaf van Holland gepraesteerd was (KLUIT, *Exc.* p. 292).

Ook zijn die beloofde gijzelaars werkelijk gegeven; ja wat meer is, ook de bekrachtiging van den Paus,

1 (Forma Pacis inita inter Comitissam Flandriae et Hannoniae et filium ejus ab una parte, et Florentium fratrem Comitis Hollandiae Electi in Regem Romanor. ab altera parte)

is door Floris gevraagd. Alles met dit uitwerksel, dat Willem den 3den Augustus 1248, als daartoe door dit verdrag van Floris verplicht, het verdrag van 1268 bekrachtigt, bij acte, waarin dit laatstgemelde ingelast, en verklaard wordt door zijne voorzaten bevestigd te zijn. Terwijl Floris voorts over het beloop der achterstallen eene acte uitgeeft, en ook borgen daarvoor stelt.

Echter doet Willem geen manschap, schoon hij nog ten overvloede in September van het zelfde jaar het verdrag van Floris bekrachtigt. Hij bleef ondertusschen Zeeland regeeren, en scheen het gedrag [af te wachten] dat Margreet ten zijnen aanzien als Roomsch-Koning zou houden, wanneer hij gekroond zou zijn.

Intusschen gaf hij haar *acte*, dat dit uitstel haar niet in consequentie getrokken zou worden, noch zijne opvolgeren in het Graafschap van de leenverplichting bevrijden.

In 1246 werd de twist over Margreets opvolging, die tot een oorlog was uitgebarsten, welke zeer hatelijk was, aan den Koning van Frankrijk en Pausselijken Legaat als scheidslieden verbleven, en daarbij Vlaanderen aan Willem van Dampierre, Henegouwen aan Jan van Avennes toegewezen: wel te verstaan, behoudens ieders bezwaar om zijn jonger vollen broeder te vrede te stellen; en dat Margreet haar leven lang bleef regeeren, en die schikking eerst na haar dood uitwerking hebben zou.

Maar Willem, welke een bijzondere toegenegenheid voor Jan van Avennes koesterde, aan wien hij zijne zuster Aleid, die ongemeen veel op hem vermocht, ten huwelijk gaf, gaf aan dezen, als oudsten zoon, integendeel *al het*

geen aan het Rijk behoorde, en dus Zeeland, 't land van Waas en de vier Ambachten. - Hij wilde liever 't eenigen dage met dezen, dan nu met Margreet of naderhand met de Dampierres te doen hebben, en scheen van zijne opschorting van het verlei dit te verwachten, dat het bij later overeenkomst, waar toe de gelegenheid zich wel eens op zou doen, wel uit de wareld gemaakt zou worden, en Zeeland hem gaaf afgestaan.

Maar Avennes gaf dit alles bij brieven van 1248 voor 60,000 guldens weer over aan de Dampierres, 't geen Willem door zijn gezag als Roomsch-Koning niet nalaten kon te bekrachtigen.

Maar bleef Willem als Graaf van Holland, achterlijk om manschap aan Margriet te doen wegens Zeeland, zij bleef van hare zijde achter, met van hem als Roomsch-Koning dat zelfde Zeeland te verheffen, hetgeen binnen jaar en dag (strict genomen) naar de Rijkswetten geschieden moest, op poene van verval; en daar hij acten gegeven had, waarmeê zij zich had laten paaien, had zij van wegen het Rijk geene vrijheid om die plicht op te schorten.

Namen was intusschen een Graafschap, dat Jan van Avennes van 't Rijk hield, en zijn broeder Boudewijn weder van hem. Haar zoon Jan van Avennes had deswegens verlei van Willem genomen; en Boudewijn dit ten aanzien van Avennes verzuimd, en op dezen grond, oordeelt Willem het leen door Boudewijn verbeurd en aan Avennes vervallen, hoe zeer de Paus op grond van Boudewijns afwezigheid in het H. Land dit tegensprak. Wat Margaretha betreft, zijn er een aantal punten te vereffenen over velerlei

bijzonderheden in Zeeland, als 't recht op de strandgoederen, beden, rechtsdwang, vrijsteden (waar van het recht door Willem op zijn eigen gezag alleen, zonder Margreet te kennen, aan Domburg en West-Kapelle gegeven was) en eenige geldsommen; en, beducht dat daar geen eind aan zal komen, dringt zij den Koning op nieuw, en hij geeft weder een *Acte van non praejudicie* in 1250, en men stelt nu de zwevende geschillen aan goede mannen, te weten 's Pausen Legaat en den Hertog van Brabant. Zij worden dus afgedaan, en het Vlaamsche recht op Zeeland wordt daarbij op nieuw erkend, en voor de uitvoering op dit laudum, in de vorm van een verdrag gesteld, stelt de Hertog van Brabant zich ter wederzijde borg; ook bevestigt de Paus het met een Bul.

Margareet, geen hulde van Willem bekomende, blijft van hare zijde ook in gebreke hem hulde te doen; en oud wordende, wordt zij gemelijk, en vordert eindelijk het verheffen van 't leen met een aandrang die niet zeer minnelijk opgenomen wordt. Nu zegt Willem met de woorden, die MELIS STOKE hem in den mond legt (B. III, vs. 1017).

‘Dit ne scijnt geen recht
Dat ic soude wesen knecht
Mijns knechts. want si van mi
Soude houden tgoet, hoe dat si
Van haer en sal ic niet ontfaen:
Si sal met recht onderdaen
Mi wesen van *scouwen*lande[1].
Worde ic haer man, et waer scande,
Van goede datten Rike toehoert.’

1 Er wordt gelezen *sconen. Scouwenlande* is 't land van Schelde.

Hij rekende nu beleedigd te zijn, doet Margreet aanmanen, Zeeland enz. van hem te verheffen, en daar deze het hoofd toont, wordt zij op den Rijksdag te Frankfort 11 Julij 1252, wegens het niet verheffen van het Leen binnen jaar en dag, daarvan vervallen verklaard. En nu barst er dienvolgende een bloedige oorlog uit, die in 1254 eindigde met het *statu quo*.

Het gedrag van Willem hierin gehouden, wordt door de meesten, (ja door geen) niet recht ingezien, en hij door KLUIT (*Exc.* p. 310) van dubbelhartigheid en kwade trouw beschuldigd.

Dit oordeel is zeker lichtvaardig. Men weet quod minima circumstantia variat rem[1], en hoe zal men dan eene zaak beoordeelen, waarin ons de kennis van zoo vele omstandigheden ontbreekt?

In de laatste 50 jaren tijds heeft men onbegrijplijk vele oude oirkonden ontdekt, die over de geschiedenis van den tijd en de regeering van Willem een onschatbaar licht verspreid hebben, maar hoeveel blijft er nog overig dat ons onbekend is, en wellicht in korte dagen door nieuw gevonden stukken die opheldering zal mogen verkrijgen, die alle gissingen overbodig maakt.

Of - wil men gissen, en gissingen met de feiten vermengen, laten wij in onze gissingen het leidsnoer van de reden, en een gezond oordeel volgen. Met één woord, laten onze gissingen overeenstemmen met het erkende en zekere karakter van den man, over wiens daden wij gissen!

1 [Een rechts-spreuk: dat de kleinste omstandigheid de geheele zaak verandert].

Bij alle de Schrijvers, vrienden en vijanden, Utrechtschen en Vlamingen, wordt Willem beschreven als iemand van een vroom, dapper, rechtschapen hart, afkeerig van alle onrecht, en een gemoed dat boven al wat naar onedelheid zweemde, verheven was, en 'alle valscheyt leet hadde.' (*Klerk der lage landen*). Beschuldigen wij hem dan niet, van lijnrecht tegen dat karakter gehandeld te hebben.

Willem zag een goed deel van zijne voorouderlijke bezittingen, waar, zoo veel geslachten dóór, over geoorloogd was, door een vernederend en onrechtvaardig tractaat van zijn Grootvader (1168) in 't bezit van zijn Erfvijand gebracht, en dit bezit en tractaat, door twee, drie, van zijn naaste voorzaten en ook door zijn eigen voogd bekrachtigd. In zijn afzijn wordt zijn broeder en Stedehouder overvallen, verrast, en door verraad van onderdanen gevangen genomen; en even gelijk men van Floris III gevangenis misbruik gemaakt had, maakt men het ook van de gevangenis van dezen, om hem een nieuw tractaat af te dwingen, dat geheel overbodig was, zoo men op het eerste zich gronden kon. Hier moest Willem, of deze daad van zijn broeder goed keuren, of met haar te desavoueeren zijn broeder weêr in de gevangenis doen keeren. Dit laatste, hoe zeer hij liever de zaak met de wapenen beslecht had, liet zijn hart niet toe. Hij moest derhalve het eerste.

Maar kon deze lage handelwijze van een vijand, die tegen alles wat edelmoedigheid heeten kan, zoo regelrecht aandruischte, hem vriendschappelijke gevoelens inboezemen? of kon het hem den wensch

doen verbannen, om zich, wanneer er een wettige grond van oorlog ontstaan mocht (waarbij alle tractaten te niet zijn) van dat hatelijk tractaat van 1168 door de wapenen te bevrijden? Dezen wensch had hij van de aanvaarding zijner regeering reeds; dezen wensch had hij nog een zesjarig kind zijnde reeds; deze wensch zat hem in 't bloed, en hij kon niet zijn die hij was, zoo hij dien wensch niet gekoesterd had. Het *verlos ons van den boze*, die ons onder de kniê heeft, is de zucht van elk rechtschapen hart. - Evenwel, hij viert deze hartstocht geen bot; hij bedwingtze, en blijft de tractaten erkennen, omdat zijn eerlijk hart zich, ook door met list en geweld afgedrongen tractaten, en waar van het fonds onrecht is, verbonden gevoelt.

Ondertusschen gelijk de *communio mater litium est*[1], waren er hier in dat *feudum commune*, waartoe het tractaat van 1168 Zeeland bewester-Schelde gemaakt had, een aantal geschillen. Floris III, Diedrik VII, Willem I, Floris IV, nader bij zijnde, en zelf gezag oefenende, hadden altijd veel vooruit op de Vlaamsche Graven, die hun rechten aldaar aan anderen moesten vertrouwen; daar ontstonden dus praktijken, die men *juris consuetudinarii*[2] noemde, schoon zij van de zijde der Vlamingen betwistbaar waren *quod ad originem*[3]. - Willem beweerde, dat waar het tractaat van 1168 niets voorschreef, die *consuetudo* blijven moest; Margareet, dat alles gebracht moest worden tot

1 [Gemeenschap van goed, moeder van twist].
2 [Gewoonte-recht].
3 [Wat het begin betreft].

de termen, waar in het naar den geest van volstrekte gelijkheid in de gemeenschap, had behooren ingesteld te worden. Dit wordt aan scheidsmannen gesteld, en Willem onderwerpt zich weder, hoe zeer het hem tegen de borst stuit, uit plicht.

Maar één punt was er; waarop Willem gevoelig was; de formaliteit van het verheffen: dit wenschte hij te vermijden. De halve inkomsten, 't Leenmanschap, en wat daar aan vast was, getroostte hij zich wel te vreden: maar het ceremonieel van het verlei, dat hem het ongeluk van zijn voorzaat en Grootvader, en het hatelijk misbruik dat men daar van gemaakt had, vernieuwde, dit deed de tranen van spijt uit zijn oogen ontspringen zoo dikwerf hij er aan dacht. Men noeme dit groothartigheid, men noeme het zwakheid, of wat men wil; dit was Willems zwak, en hij werd er dubbeld gevoelig voor, toen hij Koning was.

Margareet ontzag dit zwak, en liet, onder acten of tractaten van *non praejudicie* (die in effecte verbintenis van haar zijde meêbrachten om dat cerimonieel niet van hem te vergen) het effectif verheffen daar, waarvan zij toch het uitwerksel had; en dit duurde zoo lang zij rekende hem in de geschillen van haar familie te moeten ontzien. Hij van zijne zijde drong als Roomsch-Koning ook niet op haar verheffen, maar hield dat ook sleepende als uit wederzijdsche inschikkelijkheid. - Maar nu begreep zij de handen weêr ruim te hebben om leed te doen, en zij had de kwaadaartigheid van hem in 't gevoeligste van zijn ziel te willen grieven, door als Leenvrouw van Zeeland bewester-Schelde den Graaf Willem van

Holland (met ter zijde stelling van de *tacite* maar in alles zichtbare conventie om dat te laten rusten) op de hoonendste wijs mooglijk te doen aanzeggen, dat hij haar manschap zou hebben te doen.

Hij van zijne zijde, merkte deze daad als eene baldadige terging, een nieuw vijandelijk attentaat aan, door de wapens te wreeken. En hoe kon hij anders? Als Koning, door geene consideratien meer die de Graaf van Holland ontzag, wederhouden, roept hij haar op tot verheffing vooraf van dat zelfde Leen bij het Rijk, zonder het welk zij er geen recht op had en bij gevolg van hem het verheffen niet vorderen kon, en daar zij hier aan niet voldoet, wordt zij door hem op den Rijksdag, waar de Hertog van Brabant, haar beste vriend mede stemde, naar vonnis der Rijksleden vervallen verklaard.

Waar is hier nu, de zaak dus eenvoudig en overeenkomstig de historische karakters der handelende personen, opvattende, waar is hier de kwade trouw of de dubbelhartigheid die men wil, in Willem. - Aan Margriets zijde is het eene aaneenschakeling van plagingen, tergingen, misbruiken van tijden en omstandigheden om te grieven, om te dwingen, om te verrasschen, om te verschalken: Aan Willems zijde integendeel *erkentenis* van tractaten hoe hard en hatelijk ook; *gestand doen* van afstanden, tot zijn nadeel en onbevoegdelijk verricht, hoe hard en verontwaardigend ook; *onderwerping* aan uitspraken van scheidsmannen, hoe partijdig ook: *toegeeflijkheid* eindlijk in alles; maar gevoeligheid op één punt, waarover men elkander met wederzijdsche en gelijke inschikkelijkheid verstaat

op een wijze die niemand benadeelde; - doch eensklaps die inschikkelijkheid, die van zijne zijde betracht bleef, van haar kant verbroken; en met welk oogmerk - alleen om hem persoonlijk te grieven, en zonder dat zij er iets mede winnen kan. - Wie onzer toch, zou hier zwarte Margriet naar eene zulke beleediging, de vriendschap bewezen hebben, van haar 't geen zij schuldig was en noodwendig eerst voldoen moest, eer zij eenige vordering kon doen, niet aftevorderen? - (Men voeg' bij dit alles, dat reeds in 1218 Willem I door 't Rijk onmiddelijk verleid was geweest; en dit niet, als men 't naderhand wilde doen voorkomen, bij wege van gift ter gelegenheid dat men 't Joanna ontnam, maar (als opgemerkt is) in judicio contradictorio tusschen Willem en Joanna uitgewezen, het geen bij het racommodement van den Keizer Frederik met Joanna te niet werd gedaan (1221), maar geheel *informeel* en *nulliter*, dan waarin hij echter berust had: doch hetgeen hem [d.i. onzen Willem] de zaak nog veel grievender maakte; terwijl hij echter te groot dacht, om van zijne Keizerlijke waardigheid gebruik te maken, ten einde zichzelven te verrijken, of zelfs zijne eigen geleden verongelijkingen te herstellen). - Zoo er iets in aan te merken valt, het is dat de Koning al te cordaat handelde, al te edelmoedig.

Het geen men Koning Willem met recht verwijten mag, is zijne te groote goedheid, en inzonderheid zijn zwak voor zijn zuster Aleid en haren gemaal, die door hem op alle mooglijke wijze begunstigd en bevoordeeld zijn geworden; en 't geen bij de uitkomst tot geen ander einde gediend heeft, dan

om den val van zijn eigen huis te berokkenen. - Willem wees niet alleen Namen aan Jan van Avennes toe, maar gaf hem ook ten huwelijksgift met zijn zuster Aleid, al het geen de Graven van Holland van de Koningen van Schotland gehouden hadden[1], ja het scheen als of hij hen niet genoeg verrijken, niet genoeg verheffen kon. Eindelijk ging hij zoo verr', dat hij op nieuw Zeeland bewester-Schelde, met Aalst, Waas, en de vier Ambachten aan Jan van Avennes uitgaf, hoezeer hij natuurlijker wijze, zich nu ipso jure van den middel-leenheer ontslagen kon rekenen en het betwiste Zeeland geheel vrij bezitten. [Zie de *Bijvoegs.*]

Het verlei volgde hier oogenbliklijk op, en de Paus bekrachtigde dit vonnis met een Bul, waarbij hij Margriet onderwerping daaraan opleide, onder straffe van ban.

Dat hieruit eene geweldige oorlog met Margriet en de Dampierres oprees, kan ieder begrijpen; en dit schijnt zij gezocht en bedoeld te hebben, zoo als zij daar op ook voorbereid was, en terstond den aanval begon.

Willem nam dadelijk de reis aan naar Holland: om echter te beter te slagen, werd hij, zekerlijk met misbruiking van de goede touw des Hertogs van Brabant, tot eene bijeenkomst te Antwerpen genoodigd, ten einde het bloedvergieten door een vergelijk voor te komen, waartoe hij (hoe zeer hij Margriet had leeren kennen) het oor leende. Men rekte

1 (MIERIS. Z. KLUIT, *Exc.* p. 216).

de onderhandelingen daar tot in het oneindige, om in zijn afzijn op nieuw zijn slag te slaan. MELIS[1] noemt dit *een verraednesse fel*. Doch het baatte haar niet, den Koning op te houden.

Intusschen had zij een machtig leger van Vlamingen, Henegouwers, Burgondiers, Franschen en andere bijéén getrokken[2], dat inscheepte en onder het bevel van haar zoon Guye, naar Zeeland overstak.

Willem vernam te Antwerpen dat deze vloot uitgeloopen was en verhaastte zijn t'huisreis.

Floris, des Konings broeder, was ditmaal op zijn hoede, en had zich in de duinen met Hollandsche en Zeeuwsche benden gelegerd ten einde den vijand aftewachten. De Vlamingen landden bij West-Kappel (toen een stad) geenen tegenstand vermoedende; maar door een leger in slagorde ontfangen wordende, vloden zij te rug naar hunne schepen. De Graaf van Guines (dus noemde men den broeder van Gui, Jan van Dampierre), schoon dapper en stoutmoedig, gaf, op het gerucht, dat de Koning zelf hen van achteren kwam aantasten, zich gevangen. Gui zelf werd gekwetst, (en ongelukkig!) in den voet; dus werd hij ook gevangen genomen. De wanorde der Vlamingen was zoo groot, dat er wel 50,000 man deels gedood, en vertrapt, werden, deels in zee verdronken; MEIERUS zelf zegt 30,000 en meer: en de gevangenen werden bij hoopen '*oft scape waren*' zeggen de tijdgenooten, voortgedreven, behalven die naakt en berooid achter velde liepen; tot den enkel

1 STOKE, III, 1039.
2 Sommigen begrootten het op 150,000 man. *Klerk der lage landen*, p. 127.

plaschte men in het bloed. - Willem kwam op dit pas te Arnemuiden aan, en zag het onverwacht schouwspel der vluchtende wapenlooze en naakt uitgeschudde vijanden, die, om hunne schaamte te bedekken, groene erwtenstruiken om de lenden gevlochten hadden; en waarvan een groot deel, vernemende dat hij de Koning was, met opgestoken handen om genade riepen. - Hij dankte God en bewees hun zijn medelijden, door ze bij hoopen met schuiten te doen overzetten. - Deze overwinning viel voor op S^t^. Martijn in den zomer, den 4^den^ Julij 1253.

Margriet verwoed over het mislukken van haar ontwerp en 't onherstelbaar verlies dat zij leed, wilde dit wreken op haren zoon Jan, Willems schoonbroeder. En vervloekende dat ooit eenig Hollandsch bloed iets van het hare zou bezitten, schonk zij Henegouwen (waarvan zij volgens het verdrag met haar kinderen in [1246, *zie* bl. 135] gemaakt, in bezit was) aan Karel van Anjou (den broeder van Koning Lodewijk den IX) die juist naakt en bloot van een allerongelukkigste kruisvaart was weêrgekeerd. De toevlucht van Jan was Koning Willem.

Willem trok zich de zaak in zoo verre aan, dat hij Karel deswegens aanschreef, ten einde in 't vriendelijke dit te beredden. Maar Karels antwoord was onbeschaamd, tergend, en opgeblazen. ‘Hij wenschte dien Waterkoning maar in 't veld onder de oogen te zien’ enz., en hij maakte zoo veel hij vermocht de Henegouwsche steden in zijn bezit te krijgen: zoo als hij toen ook werkelijk voor *Enghien* (Adingen) lag.

Willem was te ver gegaan, om nu te rug te treden. Hij bescheidde hem derhalve dag en plaats tot een veldslag (STOKE, III, 1322).

'Heer Grave, ic ben niet so vilein,
In dar wel *uten watre* comen,
Gaet mi te scaden ofte vromen,
Op dat ghi beidet enen dach.
Winne daer, de winnē mach[1]!'

Karel die dit niet verwacht had, bad zijn broeder Lodewijk om bijstand, maar deze weigerde, en gaf tot antwoord, dat hij met Koning Willem geen geschil wilde; en vooral niet, *om eens kwaden wijfs wille*.

Hij beried zich nu, niet zonder eenige verlegenheid, met Margriet-zelve, die hem gerust stelde, en den Roomschen Koning als een zeer lijdzaam man voorstelde, die juist zoo licht niet naar de wapenen greep. Waarop Karel de uitdaging aannam en antwoordde dat hij hem met zijn macht toeven zou.

Koning Willem verscheen ten bepaalden dage op de heide te Assche in Brabant, welke de gekozen plaats tot een veldslag was. Karel had de houding aangenomen van hem daar te wachten; maar zoodra de mare van zijn aannaderen opging, vlood hij, met opbreking van het beleg van Enghien naar Valenciennes (Valenchijn); waar Willem in 't gezicht der stad zijne tenten nedersloeg. Doch ook Valenciennes verliet Karel toen, ruimde Henegouwen, en trok naar zijn Land te rug.

Margriet zag al haar hoop te leur gesteld, en lei

1 Zulke dag- en plaatsbeteekeningen waren toen gemeen.

het hoofd in den schoot, en verzekerde Henegouwen met Aalst en de vier Ambachten aan haren zoon.

Op die voorwaarde werd vrede gemaakt, en de gevangen Graaf Gui en zijn broeder (Jan van Dampierre) tegen een zeer aanzienlijk losgeld (in Maart 125¾) geslaakt. Zie KLUIT, *Exc.* p. 221.

Na het gelukkig einde van dezen oorlog, dacht Willem zich weder naar Duitschland te begeven. Koenraad die hem het Rijk betwistte, was in 1154 gestorven, door vergif van zijn bastaard broeder Manfred. Hij had in de Pouille eenige voordeelen gemaakt, en van daar zich meester gemaakt van Sicilie; werwaart Innocentius IV zich begaf om het onder zijn zetel te rug te brengen. Willem werd nu algemeen door geheel het Rijk, in Italie zoo wel als aan deze zijde der Alpen erkend, en niets bleef hem overig dan den Keizertijtel te Rome door 's Pausen kroning te aanvaarden; maar eene uitgebarsten opstand der Friezen oordeelde hij vooraf te moeten dempen, en het was hierin dat hij bleef.

Sommigen echter willen dat hij werklijk te Rome gekroond zou zijn: doch dit wordt door de zaak zelve wedersproken, dewijl hij zich nergens Keizer noemt, noch met dezen tijtel gedacht wordt. Daar is inderdaad eene uitnoodigende brief van den Paus Innocentius aan hem voorhanden, van dit jaar 1254, om te Rome op Kerstdag de kroon te komen ontfangen, en het heeft veel schijn voor zich, dat hij naar derwaart op reis is gegaan. Maar daar de Paus een goed deel van dat jaar in Sicilie doorbracht, en van daar komende te Napels ziek werd en den

7den December overleed, heeft de kroning zeker geen plaats kunnen hebben: en men meent dat Willem op reis dit afsterven vernomen hebbende, te rug gekeerd zij naar Duitschland; waar hij groote toegenegenheid ontmoette, en van waar hij zich in 1255 naar Utrecht begaf, dat in de beroerten die er ontstaan waren, de tusschenkomst van zijn gezag vereischte.

Het geen dit Bisdom betreft wordt door WAGENAAR zeer wel voorgesteld. Wij zullen 't kortlijk samentrekken.

Op Bisschop Otto III, die in 1249 overleed, volgde Gozewijn van Amstel, zoon van den broeder van Gijsbrecht en onbekwaam ter regeering. Deze man, zeer eenvoudig, zoo verstandeloosheid eenvoud te weeg brengt, (wien de Heer VAN SPAEN een standbeeld opgerecht hebben wil), deed welhaast afstand, en in zijne plaats werd Hendrik van Vianden verkoren.

Dezen deden Gijsbrecht van Amstel en Herman van Woerden van stonden aan, eenen oorlog aan, die op zijn Gijsbrechts eindigde: naamlijk

> 'Wij streden om den staf,' *enz.*[1]

maar waarin de Graaf Otto III zich met hun verbond.

Koning Willem de verwoestingen willende voorkomen, die zulke oorlogen telkens op nieuw in den Lande veroorzaakten, en de Landvrede, die hij in 1253 in het gantsche Rijk bevestigd had, willende doen onderhouden, trok in allen ijl met een genoegzame macht herwaart om deze vijandlijkheden te stuiten.

1 VONDEL, *Gijshr. v. Amst.*, I Bedr.,, I Toon. vs. 125].

Maar als hij geheel onverwacht te Utrecht kwam, was de Bisschop juist uitgetrokken tot een veldslag, en kwam welhaast in triomf met Gijsbrecht en Herman aan zijn paard gebonden te rug. Koning Willem maakte vrede en zoen tusschen de strijdende (of gestreden hebbende) partijen, en Gijsbrecht moest met zijn aanhangelingen (tot 500 in getal) barrevoets en in *wollen kleeding* (dat is, in het hemd) boetedoen, en in de Domkerk geknield, aan den Bisschop vergeving vragen, en hem voorts trouw zweeren.

Willem had veel toegenegenheid voor de Utrechtenaars; ook waren zij, sedert dat zij Hollandsche Bisschoppen gehad, en de vrede en welvaart die daar het gevolg van was gesmaakt hadden, goed Hollandsch gezind; en om hun de blijken daarvan te belonen door eene eer, daar zij natuurlijkerwijze grooten prijs op stelden, had hij zich als *burger* onder hen doen aanteekenen. Hij had bovendien groote voorrechten aan de Stad en Burgerij geschonken, en hen van de Hollandsche en Zeeuwsche bescherming verzekerd, het jus evocandi hersteld, en door dergelijke wezendlijke en gewichtige weldaden zijne hartlijke welmeenendheid getoond. Maar desniettegenstaande, terwijl hij op de Ste Marienplaats met de Geestelijkheid bezig was om een bekwamen hoek tot het stichten eener Kapel ter eer van S^{t}. Joris te kiezen, werd hem uit de omstanderen een steen naar het hoofd geworpen, die hem een zware wonde toebracht. - Dit trof hem te dieper naar mate hij gevoeliger van ziel was. Hij nam den steen in de hand, en zwoer wraak te nemen; en daar de dader niet op te sporen was, steeg hij dadelijk te paard en

ONTZEIDE de stad. Te vergeefsch trachtte men hem door bezendingen te verzachten, en men bleef in angst wat er uit worden mocht.

Intusschen waren de Friezen in beweging en ontrustten Hollands grenzen door inval op inval.

In 1252 was het slot te Heemskerk gesticht om ze in bedwang te houden; en twee jaren daar na was hun in een zwaren scheepstrijd een aanmerklijke neêrlaag toegebracht, waarbij zij 5000 man inschoten. - Een nieuw slot, Torenburg genaamd, werd toen tegen hen gebouwd, om hen meer te benaauwen. Maar dit alles ontvlamde hun woede te meer, en schoon men, in 's Konings afzijn, gelukkig tegen hen geöorloogd had, Willem wilde in persoon aan dezen toestand van eindeloozen krijg een einde maken.

Dit was door de menigte van moerassen, kreken en meeren die hun land doorsneden, ondoenlijk, ten zij in den winter, wanneer de wateren zwaar bevroren waren. De Koning deed derhalve zijn voorgenomen heirtocht omtrent Kerstijd 1255, en door Alkmaar, Vronen, en Ouddorp getrokken, kwam hij met zijn legermacht voor een groote bevroren plas; waar hij zijn benden in tweeën verdeeld over deed trekken. Hij stelde zich-zelven aan 't hoofd van de eene verdeeling, en gaf Willem van Breederode het bevel over de andere. Deze trok den Drechterlanderen tegen, de Koning wendde zich meer Noordelijk naar de zijde van Hoogwoud. - Het was een sterke vorst, en de Friezen stonden op het ijs geschaard, licht gekleed en gewapend met javelijnen (halve pie-

ken), strijdbijlen, en *maetsuwen* of kolven[1]. De Hollandsche Edelen waren zwaar geharnast en de Koning inzonderheid, wiens paard fors van lichaam en vurig, mede in volle krijgsrusting met ijzer beslagen was. Hetzij mistrouwen of ongewoonte op de gladde en onzekere baan, de marsch ging zeer traag in zijn werk. Willem ongeduldig, geeft zijn ros de sporen en vliegt vooruit als hij in het veld gewoon was, zonder omzien, en in den waan dat alles hem spoorslags en met lossen teugel volgde: maar dit was ondoenlijk. 't Zwaar geharnaste ros trapt in zijn galop door het ijs; dit, scheurt naar allen kant op; en terwijl hij het paard sterk noopt, werpt dit hem al worstelende af, en stort hem op 't lijf. - Nu schieten de Friezen toe, onbewust wie hij was, en slaan hem jammerlijk dood. Hem naderhand erkennende, waren zij verlegen, en begroeven hem heimlijk op eene onbekende plaats in een woonhuis te Hoogwoude, waar zijn lijk 17 jaren lang verborgen bleef[2]. - Middelerwijl behaalde Brede rode aan zijne zijde de overwinning. Maar de wanorde maakte op dit deerlijk schouwspel zich meester van 't Koninklijk leger, 't geen wanhopig te rug week, verliep, en van schaamte verstrooide.

De regeering van Graaf Willem den II was gelukkig en luisterrijk, schoon de verrassing van Zeeland door Vlaanderen bij zijn afzijn, in den aanvang van

1 *Maetsuen* van *metsen*.
2 Het is de vraag, of er reden van vermoeden zij, dat er onder de zijnen kwaadwilligheid meê gemengd was, dat zij hem niet te hulp schoten?

zijne Koninklijke regeering hem in de grootste ongelegenheden wierp, waar niet dan zijne onafmatbare standvastigheid hem dóór redden kon. Als krijgsman verkreeg hij zich den hoogsten roem, alhoewel hij (gelukkig!) deze hoedanigheid hier te lande niet heeft behoeven ten toon te spreiden. Want de roemruchtige zege op de Vlamingen was zijn werk niet, maar in zijn afzijn behaald. Maar vooral was hij een wijs, voorzichtig, in alles voorziende, Regent, die niets verzuimde wat zijn volk gelukkig kon maken. Zijne zorgvuldigheid, zijne keuren, wetten en inrichtingen, zijne bevrijdingen van lasten, tollen en bezwaren, en vele plaatselijke voorrechten, met oordeel gegeven (en die een wel verbonden plan van regeering bewijzen, dat niet dan het waarachtig volksgeluk en het verspreiden van algemeene welvaart ten doel had, en dit ook bereikte) vestigden den bloei der steden, en gaven het eerste beginsel aan een vredigen en geregelden Burgerstaat. *Alkmaar, Haarlem, Delft, Dordrecht, Middelburg, Zieriksee, Domburg* en *Westkappel* (welke twee hij stadsvrijheden gaf) ontfingen keuren van hem, gelijk ook geheel Zeeland, waarop haar bestuur en bloei ten allen tijden gegrond is geweest. Hij bemoedigde kunsten en wetenschappen, was zelf in de Letteren en wat men toen geleerdheid noemde, ervaren; zoo dat men hem zelfs een boek van *Meditationes in passionem Domini*[1] toegeschreven heeft. Hij lei wegen en vaarten aan, stelde tot onderhoud en verbetering der dijkaadjen bijzon-

1 [Meditatien over het Lijden onzes Heeren J.C.]

dere Heemraadschappen in, en bracht de Rechts-oefening op een algemeenen, vasten, en duurzamen voet. Het Hoogheemraadschap van Rhijnland is door hem opgerecht, en voert nog zijn Keizerlijk wapenschild. Onder andere gebouwen (waarvan het stadhuis te Haarlem, dat den smaak van zijn tijd toont, en een zijner residentien schijnt geweest te zijn, hoedanig hij er ook een te Alkmaar bouwde, maar van minder omvang en pracht), stichtte hij het Hof in de Hage, ter plaatse waar bevorens een houten Jachthuis stond, om tot een regelmatig verblijf en vasten zetel voor den Stadhouder en Raden te dienen, die met hem of in zijn afzijn de Justitie oefenden, en aan wie ook bij 't afzijn der Graven, tot aan de Spaansche omwenteling toe, de Hooge Politieke Regeering was aanbevolen. Welk Paleis, als een wonder van bouwpraal en kunst door geheel de wareld gerucht maakte, en ten aanzien van bouwstoffe zoo wel als van vorm geen gelijk had. Wenschelijk was het voor de geschiedenis der Bouwkunst, van dit gedurende zoo vele eeuwen telkens veranderd, bijgebouwd, en altijd meer en meer van zijn eersten aanleg ontvormd gesticht (dat toch steeds de verwondering van alle verstandigen weg moet dragen, en waar van 't eerste binnengebouw toch altijd in zijne muren, kap en gevel, is blijven bestaan,) de lotgevallen en van tijd tot tijd ondergane veranderingen historisch na te gaan, zoo wel als de gebeurtenissen die er in- en uitwendig bij zijn voorgevallen, en niet altijd bekend geworden.

De Schrijvers uitgezonderd, wier haat tegen de Rijks- en Kerkpartij die Willem aan haar hoofd stelde, het zich tot een plicht maakte hem in den geest der tegenpartij voor te stellen, heeft men altijd en eenstemmig aan Willems begaafdheden, deugden, en schitterende hoedanigheden recht gedaan. Doch sedert de Duitsche latere Geleerdheid, na aan de Hollandsche borst gezoogd of met de Hollandsche paplepel een tijdlang gevoedsterd te zijn, met de gewone ondankbaarheid tot rivaliteit en betweterschap overging, en de haat tegen alles wat Hollandsch was op den throon zat, begon men dezen uitmuntenden. Vorst op de kwaadaardigstewijs zijnen roem te beknibbelen. - Zij die onder ons, niet dan hoogst moeilijk aan een Hollandsch Vorst vergeven konden, dat hij groot of machtig geworden was, en geen kassiers of kantoorjongens ziel had gehad, waren hun reeds voorgegaan met te vinden, dat hij kwalijk deed een zoo gewaagd stuk ter hand te slaan, als 't aanvaarden van den Keizerthroon was, en liever t' huis de per-centen had moeten berekenen, die de ondankbare Amsterdammers t' eenigen dage op de olie en traan of graanmonopolie zouden kunnen woekeren. - De Hervormden konden niet begrijpen dat de Paushem had kunnen voorstaan, zoo hij geen Antichrist was geweest; of daar zij eenmaal in alle geschillen, partij tegen de Pausen gekozen hadden, kon Willem voor hen niet deugen. - Eindelijk Koning te zijn! welk een gruwel! Koning en Graaf van Holland! dit was meer dan drie Neroos en vijf Caligulaas! hoe kon zoo iemand iets goeds of een recht-

schapen gemoed hebben! - Men nam echter in de geschiedenis nog eenige wederhouding in acht! Maar de Duitschers vatteden die Hollandsche insinuatien gretig op, en van toen aan was het een wedstrijd wie Koning Willem het meest verlagen, en alles wat hij verricht had, misduiden zou. - Nu was Duitschland (waarin Dr. BAHRDT opgestaan was en de zaden tot een geheele omkeering van Staat, Kerk, Recht, Godsdienst en alle menschelijke begrippen reeds gestrooid waren en zorgvuldig aangekweekt werden) de Leerschool van onze Domkoppen, en die domkoppen werden schrijvers. Een[1] wurm in alles, die nooit een waarheid gezien heeft, maar zich blind had gekeken op de ontzachlijke Bibliotheek die zijn vader hem naliet, moest over alles schrijven en begreep niets. Met behulp van KLUIT, VAN WIJN, VAN SPAEN enz., die hij in den arm nam, en die malkanderen niet dan ten halve verstonden, compileerde hij een Leven van Graaf Willem II, waarvan ik de drukproeven ook nog onder 't oog heb gehad, en die vier- of vijf-maal verdrukt moesten worden, eer men er de veranderingen in had, die het verschijnbaar konden maken; en toen dit met een laffe voorrede in 't licht kwam, waarin hij aan de Staatspartij die hij voordeed tegen te zijn, belachlijke lage complimenten maakte, was alles zoo volstrekt Duitsch en oordeelloos als het kon, en de goede Willem II (die het zich in zijn graf niet aantrok) werd er uit de

1 [Waarom ik dezen geweldigen en hatelijken uitval op een man, die algemeen, en ook bij mij hooggeächt wordt, niet onderdrukt of verzacht heb - zie in de *Opheld.*
H.W.T.]

hoogte beöordeeld met die echte jongens-arrogantie, die den Schrijver tot het eind van zijn leven bijbleef. Sedert werd het mode deze Duitsche partijschap, even zoo als in letteren, poëzij, toneelkunst, enz. enz., ook in de geschiedenis blindelings aan te hangen, en den in dit vak als in alles belachlijk onwetenden MEERMAN na te praten, die meer dan de eerste letter van zijn naam met Homerus *Margites* gemeen had.

Besluiten wij 't leven van dezen voortreflijken Vorst met eenige verzen van JANUS DOUSA, die, hoe weinig ook Vorstenvriend, echter te veel gevoel, te veel hart, te veel adel in 't bloed had, om hier onrechtvaardig te wezen.

Principibus Bátavis solii successor avíti,
Lugdúni e sacro nomina fonte tuli.
Illa mihi patria est: sexennem patre perempto.
Accepit fidei tertius *Otto* suae[1].
Tu mea, tu patriae auxisti pomoeria, Tutor;
Vindice te, Batavûm res stabilita mihi.
Vix mea ter senos aetas adoleverat annos,
Cum data Brunsvico stemmate nupta mea.
Hinc ad bella vocor: quam formidandus in armis,
Res gestae testes, totque tropaea tibi.
Quis, nisi ego, oppóni Frederici Caesaris irae,
Et facere ipsi ausus *Granapoli* obsidium[2].
Hìc ubi Romani mihi capta insignia Regni,
Post etiam Imperii tradita summa fuit.
Inde Aulae mea cura novae: Gravezanda valere,
Jussaque Consiliis Haga patere meis.
Pulsus erat solio affinis[3]. Gravis ultor in hostem
Armor, et Hannoniae redditur ille suae.
Classe petor: tricena hominum data millia letho;

1 Episcopus Traject. patruus.
2 Aquis-grani.
3 Joannes de Avennis.

Solvere pro Ducibus lyra coacta parens.
Est aliquid, Morinas toties stravisse catervas;
Gallica plus ductu signa fugasse meo.
Margari, Caesareis quid frustra obniteris armis?
Cedendum Hannoniae de ditione tibi.
Sed nec pace minor. Sua quis data commoda Delfis
Nescit, et Haganis otia parta meis?
Quis Rhinlanda novis Collegia honoribus aucta,
Illa instaurandis praeposita aggeribus?
Omnia complevi quantum est bellique togaeque
Munera, vix quinas sospes olympiadas
Restabant Frisii, quos dum compescere luctor,
Insidiis victo victor ab hoste cado[1].

Floris de V

Volgde zijn vader Koning Willem, in Holland, naauwlijks 1½ jaar oud zijnde, op[2]. Hij was geboren in het jaar 1254 (of het laatst van 1253), en daar zijn oom Floris in dat oogenblik als zijns broeders Stadhouder 's Lands bewind in handen had, was 't natuurlijk dat hij de voogdij over dit nagelaten kind aannam en in deze hoedanigheid de regeering bleef oefenen; waar toe hij als naaste Agnaat volkomen gerechtigd was.

Het kan niet verwonderen, dat de noodlottige dood van den Koning, wiens ontzag, moed, schranderheid en bekwaamheden binnen en buiten 's lands 't Land bevredigd, en de heilzaamste uitwerksels hadden voortgebracht, oude onlusten van binnen en

1 [De vertaling dezer verzen, z. in de *Opheld. en Bijvoegs.*]
2 MAERLANT MS. *Sp. Hist.* van Willem II sprekende:
'Floris alse hi (Willem) stierf adde voerwaer
Lettel meer dan anderalf jaer.'

buiten het hoofd weder op deden steken. En inzonderheid kon de Erfvijandin van het Hollandsche Huis, de *zwarte*, en (om een Engelsche uitdrukking te gebruiken) ook *zwarthartige* Margriet, nu niet stilzitten, daar de slapheid eener Voogdij en het onvast karakter van den Voogd, haar den weerlozen wees in zijn wiegjen prijs scheen te geven. - Zij lag in dit oogenblik wederom allergeweldigst overhoop met haar kinderen, en hare woede tegen de Avennes, nu door geene krachtdadige hescherming ingetoomd, borst straks los; maar dit belettede niet dat tevens de oude nijd en vijandlijke haat, die haar hart tegen Holland vervulde, op een nieuw losbrandde. Koning Lodewijk IX van Frankrijk (*St. Louis*) liet er zich aan gelegen zijn, om het vuur van oorlog in de eerste beginsels te smooren, en bewerkte op den 24sten September 1256 te Peronne eene dubbele vrede, tusschen Margareta en haar kinderen, en tusschen Vlaanderen en Holland, of liever tusschen zwarte Margriet en den Voogd van den tweejarigen Floris, onkundig hoe gruwelijk hij door eenen ondankbaren bloedverwant, beroofd, geplonderd en opgeöfferd werd.

Het verdrag met Vlaanderen was een VREDE-*verdrag*: waar men uit opmaken kan dat zij wederom *met de deur in het huis gevallen* was, en Floris de Voogd even als in 1247 zich had laten verrassen, zonder in postuur van verweering te zijn.

De voorwaarden dier vrede - als blijkt, zoo uit eene publicatie van den Voogd Floris op den 13den October uitgegeven, en te Brussel geteekend, als uit die welke Margriet ten zelfden dage en haar zoon

acht dagen later aldaar teekenden en deden afkondigen - brachten mede, dat Floris de Voogd de oudste dochter van *Wijt*, haren zoon en opvolger in Vlaanderen, (ook Margarete genaamd) trouwen moest; waarvoor hij voor zich en zijne Erven Zeeland in Leen bekwam, het geen voor een (NB.) *Domein* van Vlaanderen erkend werd; En dat, *zoo* ZIJ (de bestemde bruid) *sterven mocht*, of HIJ, Voogd, *zonder kinderen kwame te overlijden*, de jonge Graaf Floris eene van de dochters van Wijt trouwen zou, en dan op gelijke wijze Zeeland in Leen hebben[1].

Dat zoo ook Floris (de pupil) zonder erfgenamen uit de Vlaamsche Jonkvrouw kwame te sterven, zijne zuster Machteld aan een van de zoons van Margriet zou moeten huwen en Zeeland in gelijken manier van Vlaanderen in leen houden, en dat in allen gevalle, Zeeland altijd op wie het ook komen en versterven mocht, een leen zou blijven, van Vlaanderen te houden; maar dan (zoo die erfgenaam niet uit een van die drie genoemde persoonen, de Voogd, de pupil Floris, of zijn zuster geboren mocht zijn) voor deze successie, aan Vlaanderen 10,000 Pd. Sterling betalen[2].

Terwijl de geschillen over de tollen, de arresten,

1 (En dit Leen wordt nu (NB.) zoodanig uitgestrekt, dat ook Zeeland bewester-Schelde daar onder gebracht wierd, met uitzondering alleen dat men dit in allen gevalle aan Graaf Floris liet, en over de Erfvolging daarvan niet beschikte (Immers zoo schijnt het opgevat te moeten worden).

2 10 Pd. Sterling voor een mark Vlaamsch gerekend. KLUIT *Prob.* p. 687.

en dergelijke aan de uitspraak van Hertog Hendrik van Brabant verbleven wierden, en (let wel!) Margareet aan alle exceptien en remedien rechtens renuntieert, zoo ten aanzien van 't *jus Civile* als *jus Canonicum*; zoowel als aan alle privilegien, 't zij wegens *kruisvaart* of anders: alles onder Pausselijke ban[1].

Ingevolge van welk verblijf Hertog Hendrik dan ook den 15den October het punt van de Hollandsche tollen en arresten bij zijne uitspraak ten voordeele van Holland beslist, en die uitspraak ten zelfden dage door Margareet erkend en aangenomen werd te onderhouden.

De ballingen uit Holland en Zeeland belooft men in Vlaanderen niet te ontfangen.

Wij hebben reeds te vooren de trouwloosheid van Floris in het aangaan van dit tractaat aangewezen, als waar door hij een aanmerklijk deel van het goed zijnes pupils, - 't geen hij voor dezen moest beschermen, behouden, en zorglijk bewaren, met opöffering zelfs van zich-zelven aan hem als zijn wettigen Vorst, - aan zich en zijn bijzonderen tak overbracht; en, zoo veel in hem was, onherroeplijk overbracht; en tevens dat gene dat hij hem liet, van een onvergelijklijk slechter natuur maakte, dan het bij het aanvaarden der voogdije was [z. I Dl. bl. 265-275].

Weshalve het dan ook niet anders dan rechtmatig was, dat Keizer Rudolfus in 1287 op den Rijksdag te Wurtsberg verklaarde, dat hij Voogd zijnde den staat en het recht van zijn pupil niet had kunnen

1 Ald. p. 689. - (Waaruit bij ons in Holland de willige condemnatien ontsproten zijn).

deterioreeren, en al dat verrichtte *nul* en *absolutissimae nullitatis* was.

Ondertusschen moet men erkennen, dat Willem II zelf de oorzaak van dit onheil was. Had hij in 1252, toen het Rijk Margareet vervallen en het leen ledig verklaarde, Zeeland van 't middel-leenrecht ontheven en aan zich zelven gehouden, dit alles had niet kunnen voorvallen. Maar zijne onbepaalde edelmoedigheid, die den schijn niet gedogen kon, als of hij zich-zelven bevoordeelde, en zijn blinde zucht om zijne ontaarde zuster en laffen zwager goed te doen, vervoerde hem om de slechtst mooglijke partij van dit geval te trekken, en Zeeland van wegens 't Rijk aan Jan van Avennes uit te geven; waardoor, toen Avennes 't op nieuw overgaf, al Willems moeite en arbeid, en al 't menschenbloed dat het gekost had, verloren waren. En dit blijkt het geval geweest te zijn, en is ook na de dood van zijn eenigen steun en beschermer niet te verwonderen. - Waarbij hij dit echter schijnt bedongen te hebben, dat het weder een *gaaf* en *vrij* leen werd, en de gemeenschap, die sedert Joanna ingevoerd was, ophield.

Daar dit het geval was, kan men zeker aan Floris den Voogd niet misduiden dat hij zijn verdrag in die zelfde termen sloot; Zeeland bewester-Schelde als Vlaamsch leen erkende, en daar manschap van deed of beloofde: maar zijn ontrouw bestaat, in er zich-zelven persoonlijk meê te laten verleiden, en in het ander gedeelte van Zeeland (een eigen deel van ons Holland en Floris eigen goed, waarop, na de overeenkomst en ruiling met Brabant aangegaan, niemand aanspraak kon maken) aan Vlaanderen toe

te voegen, en er een leen van dat gewest van te maken[1]. Dit was inderdaad een gruwelstuk, waar weinige misdaden meê gelijk gesteld konden worden in atrociteit. En dat hij even weinig de persoon van zijn Vorst en pupil eigendunklijk tot een huwlijk verbinden kon, behoeft zekerlijk ook niet eens aangemerkt te worden.

Op dat dit alles nu wel ter deeg vast mocht zijn, verbinden zich voor het onderhouden en achtervolgen van dit verdrag, Graaf Arnolf van Loon, Graaf Adolf van den Berg, Hertog Walram van Luxemburg, de Graaf van Oerepont, de Heeren van Valkenburg, van Diest, van Grimberg, Henrik van Voorne, Simon van Haarlem, Diederik van Teilingen, Jan van Persijn, Nicolaas van Borselen, Godfried van Kruiningen, Hendrik van der Lek, Arn. van Heemskerk (de Kastelein van Torenburg), Willem van Strijnen, Huig van Naaldwijk, en andere. En boven dien de Hertog Hendrik van Brabant zelf.

De Voogd blijft ook niet in gebreke manschap voor zich en zijn geplonderd weeskind aan Margrete te doen; terwijl hij zich boven dien wederom met een bijzonderen eed en bijzondere akte verbindt, dat hij zijn alleruiterste best zal doen, dat Floris V, tot meerderjarigheid gekomen zijnde, deze zijn schelmachtige verdragen bekrachtige; en dat hij zoo Floris reeds vroeg mocht komen te sterven en Holland aan hem kwame, hij dan van het Hollandsch of Oostelijk Zeeland de manschap op nieuw aan Vlaanderen doen zal.

1 KLUIT, *Exc.*, p. 316.

Dit dus met alle mooglijke zorg en behoedmiddelen in *esse* zijnde gebracht, was nog niets; want bij Rijks-vonnis van 1252 was Vlaanderen aan het Rijk vervallen verklaard, en het Rijk kende geenen, of geenen anderen Graaf van het Rijks-Zeeland dan Jan van Avennes. En dit Rijks-vonnis bestond nog. Men wendde zich derhalven tot Keizer Richard (die 13 Januarij 1257 Willem was opgevolgd); en deze, de beide partijen daar in ziende overeengekomen, beloofde gereedlijk dat hij 't vonnis te niet zou doen; zoo als hij dan ook vervolgens Margareet met Aalst, Waas, de vier Ambachten en Zeeland bewester-Schelde, verleidde[1]. - Het geen echter geschieden kon zonder zoodanige tenietdoening.

Floris de Voogd was nu Graaf van Zeeland geworden in plaats van zijn wettigen Vorst, wiens kindsheid aan zijne eerlijkheid toevertrouwd werd; en hij moest nu zijn huwlijk met Jonkvrouw Margrete van Vlaanderen voltrekken. Doch het kwam er niet toe. Het zij ten dien einde, of om daartoe eenige voorbereidsels te maken, (want zij kan toen naauwlijks meer dan 12 jaren oud geweest zijn) naar Brabant getrokken, het zij eenvoudig om zich wederom op een steekspel te vertoonen, (waarvan hij liefhebber was, MELIS STOKE IV, 30), dat te Antwerpen gehouden werd, werd hij daar, bij een ongeluk, gekwetst en overleed aan de wonde op den 26sten Maart 1258.

De staat van een vierjarig kind eischte een anderen Voogd. Aleid, Koning Willems zuster, sedert

1 KLUIT, *Exc.*, p. 324.

omtrent een jaar weduwe, trok zich die hoedanigheid aan. Quo jure [met welk recht], zou moeilijk te raden zijn, nisi *suo, id est, nullo*[1]. Maar wie zou van eene zoo begunstigde Zuster des Vaders geen tederhartige zucht voor den nagelaten wees verwacht hebben? Zij voedde het kind op, 'dede hem Walsch en Dietsch leeren,' en matigde zich aan het Land te regeeren. - De Monniken vonden dit zeer wel, die zij rijkelijk begiftigde, en die niet verder zagen; maar dit konden de Edelen niet dulden, vooral daar zij hare bijzondere raadslieden zoo wel als haar bijzonder belang had. Zij zag welhaast, zich in de voogdij niet te kunnen staande houden, zonder anderen steun dan zich-zelve[2], en even zoo eigendunkelijk als zij de voogdij aanvaard had, gaf zij er den Hertog van Brabant (haar vollen Neef) *deel* in[3], die uit Zeeland, waar Aleid met het vorstelijk knaapjen verblijf hield (en waar zij een oud eigen op meende te hebben), twee Edelen in eed nam, om hem ten beste van Land en Graaf met hunnen *raad, daad* en *ondersteu*-

1 [Eigen-aangematigd recht] als een der Romeinsche Schrijvers het uitdrukt.

'Want si die *naaste* was geboren,

zegt MELIS, IV, 53. Een schoone tijtel, Jure Feudali, of Jure Civili! - En 't Jus Canonicum volgt het Jus Civile, Caus. 16, q. 1, cap. 40 (*generaliter*) en ontheft er alleen de Kerkelijken en Monniken van.

2 De STATEN weigerden onder een Wijf te staan: VOSSIUS, p. 169 (!)

3 *Secum elegit*, zegt de Acte.

ning[1] te dienen. Deze Edelen waren Gerolf en Hendrik van Cats, Ridders. Men weet, dat deze Hertog van Brabant geen Agnaat was, maar door Machteld van Brabant (Floris Grootmoeder) aan hem verwant, en hem in den vijfden graad van bloedverwantschap bestaande.

Het ongenoegen verminderde hier wel eenigzins mede, maar als in 1260 deze Hertog van Brabant, die de zachtmoedige (Mansuetus) bijgenaamd was, overleed, nam het met dubbele krachten weêr toe; en Aleid nam eindelijk (vier jaren na dat zij ze aanvaardde) haar toevlucht tot Keizer Richard, van wien zij in 1262 de investituur van de voogdij verkreeg. Richard vertrok niet zeer lang daar na naar Engeland te rug en liet de zaken des Rijks drijven tot groot nadeel van 't Oppergezag.

De Hollandsche Edelen vervoegden zich toen tot Graaf Otto van Gelder, even zoo aan den jongen Floris vermaagschapt, als mede van Moeders zijde volle Neef van Koning Willem zijnde[2]. Deze kwam naar Dordrecht, en kondigde aldaar openlijk aan, dat hij des Lands bewind ten nutte van zijnen onmondigen bloedverwant op zich nam, en dadelijk viel men hem door geheel Holland toe.

1 (*Consilio, auxilio, et favore*) KLUIT, *Prob.*, p. 733, 30 April 1258.

2 (2) Hendrik V van Brabant,

Machteld gehuwd aan Floris IV — Margriet gehuwd aan Gerard v. Gelder — Hendrik VI van Brabant

Willem II. Aleid. — Otto van Gelder. — Hendrik VII van Brabant.

Floris V.

Aleid die niet te min etlijke Zeeuwen aan haar snoer had, verzettede zich met geweld tegen hem. Verscheiden gevechten vielen er tusschen wederzijdsche partijen voor; maar de Graaf van Gelder bracht het tot eene algemeene veldslag op *Voornouts-ee* bij Riemerswaal, waar hij meester bleef, en de hand lei op Aleids huwlijksgoed[1].

Floris bereikte den ouderdom van zich-zelven en zijn Land te beheeren, en dit was het jaar 1266, wanneer hij in zijn 13de jaar trad. Want deze was de term der meerderjarigheid, die naar het Landrecht van de pubertas Juris Civilis Romani[2] niet onderscheiden werd[3]. Zoo als wij dan ook verscheiden Charters, gedrukt en ongedrukt van Floris V vinden, in dat jaar 1266 als Grave van Holland gegeven, van welke het oudste van den 10den Julij is, en hij zich als toen ook, gelijk uit den inhoud blijkt, in Holland en buiten Zeeland bevond. Doch, dit nam niet weg, dat Aleid, die hem opgevoed had, en dien geest van vrouwelijke intrigue bezat, die men veelal verstand noemt, altijd eenen zeer aanmerklijken invloed op zijn geest behield, die hem allernadeeligst geworden is. 't Was door haar inge-

1 HUIDECOPER trekt de partij van Aleid, en MELIS STOKE schoon weinig zeggende, toont zich echter ook op haar hand. - 'ZIJ was de naaste,' zegt HUIDECOPER. Ik ontken het, naar alle gronden van recht. Zij was vrouw, en dit eenige is genoeg. En had zij nooit bestaan, Holland ware gelukkig geweest.

2 [Mondigheid, d.i. manbaarheid, naar Romeinsch Recht].

3 Men zie P. BONDAM in zijne *Analecta Juris Belgici*, p. 69 en in de aant. op de *Keysersrechten*, p. 57-64.

ven, dat hij haren zoon Floris het bewind over Zeeland gaf, te samen, naar 't schijnt, met den Kastelein van Zeeland, Albrecht van Voorne en eenige Zeeuwsche Edelen en, na de onmin tusschen Ottoos partij en de hare bevredigd te hebben, op eene niet zeer bevredigende wijze, maar met verongelijking van die de partij tegen Aleid hadden gehouden, gaf hij haar van tijd tot tijd zoo veel deel in het gezag, dat het niet dan aan eene kinderlijke zwakheid voor een oude Gouvernante is toe te schrijven, en velen die verder zagen van hem verwijderde.

In 1268 ontstond er een geweldige opstand onder de Kennemerlanders, die eensklaps de sloten der Edelen aantasteden en vernielden en, wil men, de regeering (zoo als WAGENAAR opteekent) in handen der gemeente trachtten te stellen. Belachlijker kan er niets uitgedacht worden. - WAGENAAR schijnt dit zelf te begrijpen, maar '*vermoedelijk* (zegt hij) is 't, dat zij 't met de Edelen, wegens de voogdijschap[1], oneens zijn geworden.' - Zekerlijk *zeer vermoedelijk*, dat men, om oorlog over de voogdij van een kind te maken, tot na het einde dier voogdij, en nog twee jaar daarna, stil zit, eer men de wapens daar over opvat. Dit is wel mostaart na de maaltijd. Maar WAGENAAR zag niet verder. - De zaak is deze:

Koning Willem had om de Friezen in bedwang te houden twee nieuwe sloten in Kennemerland doen stichten; *Heemskerk*, en *Torenburg*, en daar Kaste-

1 Niet *voogdijschap*! foei!

leins ter bewaring in gezet. Koning Willem was weldadig, zachtmoedig, rechtvaardig, en wist zich te doen eerbiedigen. Geene onderdrukking derhalve vond er plaats onder zijne regeering; ja hij verlichtte de in- en opgezetenen van steden en platten lande, uit al zijn vermogen. Maar na zijnen dood, palmden de Edelen allengskens wat van die nieuwe voorrechten in, deden zich meer en meer gelden, handelden willekeuriger, en welhaast strekten de sloten, die tegen de Friezen gebouwd waren, om de Kennemers te onderdrukken. Onder Floris vervoogding leed men vrij geduldig, als 't gaat, in 't uitzicht op zijne meerderjarigheid: Maar toen deze daar was, en alles zoo bleef, en de aanhang van Aleid de partij die waarlijk Florisgezind was verdrukte, verloor men 't geduld, rotte samen, vervloekte de Edelen als tyrannen en onderdrukkers enz. en, zoo dra de eerste woeste hoop een der sloten overvallen en in brand gestoken had, was de opstand algemeen, en, geheel onvoorzien zijnde, bij gebrek van maatregelen, niet te stuiten.

De Edelen uit Kennemerland vloden naar Haarlem. De Kennemers stieten daar 't hoofd, wisten van geen steden te belegeren, maar trokken Amstelland in, en dwongen of overreedden Gijsbrecht van Amstel om zich aan hun hoofd te stellen en hen tegen de Hollandsche Edelen aan te voeren. Gijsbrecht die gelegenheid willende gebruiken om zijn eigen leed te wreeken, voerde hen naar Vreeland om daar het slot te belegeren; maar daar hij even weinig belegeraar als slagleveraar was, moest hij opbreken, en poogde toen Utrecht te verrassen. Daar vonden zij een soortgelijk ongenoegen als 't hunne, in gisting; en straks werden er Sche-

penen in Vroedschappen afgezet, en de Gilden stelden orde op de regeering; en de hoop met Utrechtenaren versterkt vloog naar Eemland en Amersfoort, waar het even zoo ging; en daar de hoop als een sneeuwbal al rollende grooter en grooter wierd, geraakte Gijsbrecht in staat om zijne persoonlijke vijanden Gijsbrecht van Abkou, Willem van Rijzenburg, en Huibert van Vianen, met een onweêrstaanlijke overmacht aan te vallen, zich van hunne sloten meester te maken, en die te vernielen.

Zoodanig een onbesuisde hoop volks, door geen krijgsman dan een Gijsbrecht van Amstel bestuurd, moest weldra van zelfs verloopen. - Echter de nieuw verkoren Bisschop van Utrecht, Jan van Nassau, die niet raadzaam geächt had hun aankomst te Utrecht aftewachten, was naar Graaf Otto III van Gelderland geweken, wien hij om hulp bad. Doch eer daar een genoegzame manschap vergaderd was, werd Gijsbert te rade, die niet af te wachten en beduidde hen, dat zij ter inzameling van den oogst naar huis dienden te keeren: zij begrepen dat dit raadzaam was, gingen uit één; maar daar zij Haarlem voorbij moesten, kwam de lust hun aan, om die stad ook nog in te nemen. Terwijl zij daar vóór lagen, en de wallen wakker verdedigd werden, deed Jan van Persijn bij nacht eenen uitval, en nam eenige wagens van hun, waar meê hij vliegender-vlucht, naar Kennemerland reed, en den brand in verscheiden hunner dorpen stak. Het opgaan van de vlam op een aantal plaatsen teffens ontzettede hen; zij verlieten de stad met achterlating van al hun bagaadje om te gaan blusschen,

en werden op dezen ordenloozen aftocht deerlijk mishandeld.

Het leger van Graaf Otto trok met den Bisschop nu naar Utrecht, maar werd daar afgewezen, schoon hij Amersfoort weêr bemachtigde, en hij moest zijn verblijf in Deventer nemen. Eerst na twee jaren bekwam hij Utrecht weêr. Maar niet vertrouwende op de Utrechtschen, begreep hij, die niet met al krijgsman was, Gijsbrecht (wien hij voor zeer ontzachlijk hield), zich te vriend te moeten maken, en stelde hem het slot van Vreeland voor eene somme gelds in handen, en even zoo dat van Montfoort aan Herman van Woerden: het geen hem de Stichtenaars nog meerder tot vijanden deed worden.

Deze opstand had uitgeraasd, en alles hernam zijnen plooi in dien hoek, zonder dat er eenige bijzondere schikkingen door Floris gemaakt behoefden te worden. Maar hem lag eene andere zaak op het hart, die hem tot de wapenen dwong. Tot den ouderdom gekomen van de wapenen te voeren, kon en mocht hij niet nalaten wraak van de dood zijns Vaders te nemen, zonder zich de oneer en verachting van al wat Ridderlijk dacht en gevoelde, op den hals te laden; en hij moest dit als zijn eersten en heiligsten plicht aanmerken. Hij trok dan een aanmerklijke legermacht bijéén, en begaf zich daar mede naar Alkmaar, om over Ouddorp langs het gebroken land in West-Friesland te dringen, waar toe hij van dijkers en dijkstoffen voorzien was, die onder bedekking van schutters en lansknechten, den onvasten grond beterden,

om voor 't ligchaam des legers toeganklijk te zijn. Dezen werden door de Friezen overvallen, en daar het geheele heir op 't gerucht ordenloos toevloog, werd ook dit op de vlucht geslagen en door Alkmaar heen tot aan Heilo gedreven, waar men, den vasten zandgrond onder de voeten hebbende, stand hield, en de Vriezen met groot verlies te rug sloeg en eene volkomen neêrlaag gaf. Men verloor echter 500 man, en de geheele krijgstocht was mislukt. Dit nadeel werd behaald op den 20sten Augustus 1272. En de Friesche oorlog duurde *eenige jaren* voort (tot 1282), met verschillende voor- en nadeelen ter wederzijde; waaruit men mag opmaken dat de jonge Graaf zijne bevelhebbers niet wel wist te kiezen. De Kenmers toonden zich bij dat alles getrouwe aanhangers en verdedigers van hun Vorst.

Floris deed eindelijk de oogen open, en leerde de doortrapte Aleid kennen, door wie zijne beste vrienden van hem vervreemd werden: doch het duurde nog eenige jaren, eer hij, als wij zien zullen, zijne toegenegenheid geheel van haar aftrok, en haar en haar kinderen uit Holland en Zeeland vertrekken deed, het geen hem de Monniken natuurlijker wijze zeer kwalijk afnemen.

De beroeringen in het Sticht van Utrecht en het algemeen ongenoegen over het gedrag des Bisschops bij aanhoudenheid voortdurende, en steeds in een hoger maat toenemende, werd Floris in 1274 door de Wethouderschap van die stad zoo wel als door etlijke Edelen van het Bisdom, aangezocht om in een

bijzonder verbond met hun te treden; het geen hij, ter zake van de vrijheid 's lands van Holland, oordeelde niet te mogen afwijzen. Het kwam derhalve werklijk tot stand, en was ook van duur, vier jaren daarna op nieuw bevestigd wordende. Hij beloofde van zijne zijde bescherming en handhaving tegen wezendlijke verongelijkingen; terwijl die van Utrecht zich aan den Grave verbonden, de stad t'allen tijde voor hem en zijne nakomelingen open te houden, en in de verkiezingen van Bisschoppen zich altijd bij hem te voegen. Welke gevolgen uit dit verdrag sedert gesproten zijn zullen wij naderhand zien.

De veelvuldigheid der gebeurtenissen in Floris rereering, en de verscheidenheid van die gebeurtenissen, welke veelal van een geruimen duur waren eer zij afliepen, waardoor zij deels gelijktijdig, deels door elkander inloopende waren, is oorzaak, dat de Chronologie van Floris leven, zoo als men die uit de Schrijvers kan opmaken, overal waar geen schriftlijke acten van zijn, in geweldige wanorde is. - Inzonderheid is er één punt, waarvan zeer veel afhangt, en dat, sedert dat men de tegenstrijdigheid of onvereenbaarheid van den tijd waarin het gesteld wordt, met den loop der zaken leerde inzien, een voorwerp van geschil heeft moeten worden, waar meê wij verplicht zijn ons bezig te houden. Het is Floris huwlijk met Beatrix, waaruit hij twee kinderan verwekt heeft, *Jan*, zijnen opvolger en Margareet, die zeer jong gestorven is.

Wij hebben gezien, dat bij het verdrag van den Voogd Floris bedongen was, dat, zoo hij kînderloos sterven mocht, zijn pupil, onze Floris V, eene dochter van Graaf Gui van Vlaanderen trouwen zou, ten huwlijksgift van wie Zeeland door hem in leen van Vlaanderen zou worden behouden. De dood van dien Voogd op het Antwerpsche tornooy was het behoud van Zeeland voor Floris, maar bracht hem naar luid des verdrags, in de termen van verplichting tot het bedongen huwelijk.

Dit huwlijk heeft ook wezendlijk plaats gehad, en Jonkvrouw Beatrix is de dochter van Wijt van Vlaanderen, in wie dit beding vervuld is geworden. Maar wanneer dit geschied moge zijn, is de vraag.

MELIS STOKE (die zoo dra hij de oude *Egmonder Kronijk* verliest dezelfde Schrijver niet meer is, en zeer dikwijls verkeerd, en nog meermalen verward of verwarrend schrijft, en telkens met interpolatiën vermengd is, die een knoeier van later tijd kenteekenen,) MELIS STOKE schijnt deze Echtvoltrekking terstond na den uitgang van Graaf Otto van Gelders voogdij, (of misschien wel, nog onder deze voogdij, waaraan men in later tijd een veel langer duur gaf) te stellen (IV, 145). En dit wederlegt zich-zelven. - Op dien grond is het dat WAGENAAR, op het voorbeeld van anderen, die voltrekking in 1269 of 1270 stelt, wanneer de jonge Graaf 16 jaar oud geweest is. - Maar behalven dat een jongeling zoo vroeg geen huwlijk aanging, 't blijkt van elders, dat hij toen deze Beatrix niet getrouwd heeft; en het is ook tegen allen schijn van waarheid aan, dat (Jan I in 1281 geboren zijnde en Margareet weinig ouder

zijnde dan haar broeder) dit huwelijk 10 jaren lang onvruchtbaar geweest zoude zijn[1]. - KLUIT beweert, dat Beatrix op den 31sten Mey 1283 nog niet getrouwd was, en het huwelijk eerst in dat jaar voltrokken werd, na dat Guid eene aanzienlijke medegave voor haar bestemde, te weten 10,000 Pd. Vlaamsch, ingevalle hij mocht komen te sterven voor zijn dochter BETRIS[2].

Dit bewijs schijnt zeer duidelijk en afdoende. Echter noemt Floris hem reeds den 15den Mey bevorens zijnen Schoonvader. Dit kan *bij anticipatie* zijn, op een tijd dat hij gereed stond of besloten had haar te trouwen; maar zoo moet dan Jan de I, en zijn oudere zuster Margrete ook bij anticipatie twee en drie jaren voor 't huwelijk geboren zijn, en hier is geen schijn ter wareld voor. Aan den tijd van dit laatste stuk twijfelt KLUIT, maar niet van het eerstgemelde[3].

Echter is er eenige schijn, dat Floris in 1282 nog geen zoon had (KLUIT ib. et p. 862). Maar dit is ook slechts een schijn, die licht op te lossen is, en Margareet blijft ons altijd in den weg staan. Dat Jan eerst in 1284 of 't begin van 1285 geboren zou zijn als hij gist (p. 872) is eene mogelijkheid, die ik daar laat: maar het is vrij waarschijnlijk, dat Margareet reeds eenige jaren had eer Jan ter wareld kwam (*ib.* p. 862, 863, No. 4).

1 BEKA en JO. A LEYDIS willen in tegendeel, dat Beatrix huwelijk met Floris eerst ten gevolge van den vrede in 1290, gesloten is; maar dit koomt in 't geheel in geene aanmerking. (KLUIT, *Exc.*, p. 360).

2 KLUIT, *Prob.* p. 871.

3 *Ibid.* in not. *b* (2).

Hoe 't zij, vrij wat is er omgegaan eer Floris tot dit huwlijk overging. Groote geschillen zijn er vooraf tusschen hem en Graaf Wijt van Vlaanderen gevoerd, en de Graaf van Holland trok hevig de partij van zijn Neef Avennes tegen hem, verbond zich met dezen, en toonde zich zeer tegen-Vlaamschgezind. Wij moeten dit stuk weder in zijn verband beschouwen, schoon kortlijk.

Margreet (de Zwarte) had in de Rijkslanden tot aan haar dood, het bewind gevoerd, en Wijt volgde in 1280 haar in Vlaanderen; Avennes de oudste zoon van Aleid, in Henegouwen. Wijt verzuimde Zeeland, Waas enz. van 't Rijk te verheffen, en Keizer Rudolf verklaarde deze Landen vervallen en gaf ze aan Avennes[1]; te gelijker tijd (namelijk in 1281) het vonnis van Koning Willem in 1252 en de uitgift toen aan Avennes vader gedaan bekrachtigende, dat door Richard te niet gedaan was. Hij gelast den Bisschop van Kamerijk en den Graaf van Luxemburg Avennes in het bezit te stellen. Dit ging niet gemakkelijk: op klachten over wederstand, een nieuw Proces tegen Wijt, waar van de uitslag is dat hij 17 Junij 1282 in de *acht* of Rijksban gedaan wordt.

Intusschen zijn er gelijke bevelen aan den Officialis van Utrecht en den Graaf van Holland afgegaan tegen Wijt. Rudolf schrijft inzonderheid Floris V aan, dat hij op de trouw die hij 't Rijk verschuldigd is, Avennes in 't bezit van Zeeland zal hebben te stellen, en te handhaven, als daarvan onmiddelijk Leenman des Rijks zijnde. De aanschrijving ge-

1 KLUIT, *Exc.* p. 225. *Prob.* ad 5 Aug. 1281).

schiedde den 19[den] December 1282: maar Floris had reeds den 31[sten] Augustus van dat jaar zich tot bescherming en voorstand van zijn Neef Avennes verbonden tegen al en een iegelijk, Graaf Wijt zelfs niet uitgezonderd - (met wien hij te voren in 1278 een verdrag van onderlinge bescherming had aangegaan, onder exceptie van die genen aan wien hij uit hoofde van Leenverband gehouden was). In 1283 echter (den 15[den] May) belooft hij *zijnen schoonvader Wijt* uit al zijn macht tegen Avennes bij te staan, en niet te dulden dat iemand Avennes onderstand doe.

Men ziet hier uit, dat er *niet alleen*, toen geen geschil over Zeeland tusschen Holland en Vlaanderen was, maar tusschen Henegouwen en Vlaanderen: *maar ook*, dat in dien tusschentijd iets voorgevallen moet zijn, waar door Floris van zijne aanhangelijkheid aan Avennes te rug gekomen, en op de zijde van Vlaanderen getrokken is; en daar Wijt in dit stuk Floris schoonvader genoemd wordt, heeft KLUIT vrij wat grond, om het meergedachte huwlijk, of ten minste de overeenkomst van Floris met Wijt en de aanstalte daar toe, in dien tijd, maar geen grond om het later *te stellen*.

Wij zullen dit verhaal van die twist tusschen Avennes en Wijt laten rusten tot de loop der zaken ons gelegenheid aanbiedt om het weêrop te vatten. Maar alleen trek ik uit alles dit gevolg.

1°. Dat Floris, tot jaren van onderscheid gekomen, niet gezind was om 't huwelijk door zijn Voogd bedongen, te voltrekken; en dat behalven zijne persoonlijke affectie (waar van straks), de invloed van

Aleid, van eenen brandenden haat tegen haars mans halve broeders doordrongen, en die zichtbaar zich in Zeeland trachtte te vestigen en daar haren aanhang had, hem daar in 't geheel niet toe aandreef, maar veeleer afkeerig van maakte.

2°. Dat men zelfs aan dien kant op de Erfvolging in Holland het oog reeds hield, en zeer hatelijke stappen deed om zich daar van te verzekeren, het geen noodwendig meêbracht, dat men dit huwelijk moest trachten te keeren.

3°. Dat in 1277 Floris uit Brabant te rug komende, hij eerst door zijn neef Hertog Henrik de karakters en toeleg van Aleid en haar kinderen leerde kennen, zoo wel als zijn waarachtig belang; waar uit dan ook sproot, dat hij bij zijn terugkomst van daar, Aleid en haar stoet deed vertrekken; in 't volgend jaar een verbond met Graaf Wijt maakte, en zekerlijk toen ook het punt van het huwlijk ratificeerde, na waarschijnlijk Beatrix gezien, en wellicht uit meer dochters van Wijt zijne keuze op haar bepaald te hebben. En dat hij ook in dien tijd (1278 of 1279) het huwlijk met haar werklijk voltrokken moet hebben; onverminderd den brief van 31 Mey 1283, welke soodanig allen samenhang en alle berekening overhoop werpt, dat zij noodwendig voor bedorven gehouden moet worden en van veel vroeger tijd zijn, of wel eene andere *Betris* aangaan; welk laatste zeer mogelijk is, daar Graaf Wijt tweemaal getrouwd is geweest, eerst met Machteld van Betune, en daar na met Izabella van Namen; uit welke twee vrouwen hij vele kinderen verwekt heeft. Nu is deze *Betris* hij de acte in

quaestic vermeld als uit Isabella de tweede gemalin geboren; terwijl er onder de negen kinderen uit zijne eerste gemalin eene Beatrix vermeld wordt bij PONT. HUITERUS in *Genealogiis Libr.* VI *Rer. Burgund.* welke zekerlijk aan Floris verbonden is; zoo dat deze geheele bruidsgift van 10,000 Pd. Floris niet aangaat.

Graaf Wijt was in 1224 geboren, want hij stierf tachtig jaar oud in 1304. Niet lang was hij Graaf met zijn moeder geweest die in 1279 stierf. Hij had echter kinderen en waarschijnlijk dochters, toen Floris de Voogd het verdrag maakte, en Margareet had toen (1256) negen jaren of daar omtrent[1]. Beatrix is veel jonger, en twee kinderen zijn er tusschen haar en Margareet, naar het schijnt; zij kan dus verscheiden jaren jonger zijn geweest, en in 1277 een goede 20 jaren gehad hebben. Maar, zoo Margareet in 1256, 9 jaar oud was, en haar moeder nog vier kinderen na haar had, zou een dochter van Izabella in 1267 te jong geweest zijn voor Floris, zoo zij al de oudste uit Izabella was, het geen niet blijkt en niet te vermoeden is, daar deze gemalin buiten haar nog zeven kinderen gehad heeft, waar van blijkt. Het is niet te vermoeden, want die waarschijnlijkheid is niet grooter dan 1: 8; en Wijt zou haar dan wel zijn oudste dochter uit dat huwlijk genoemd hebben, en niet: ‘ka nous avons de notre chiere compaigne Ysabel, Contesse de Namur’[2].

Doch wij willen 't nader bewijzen. De eerste gemalin van Graaf Wijt, Machteld van Betune, over-

1 KLUIT, *Exc.*, p. 228. [?]
2 KLUIT, *Prob.*, p. 871.

leed terwijl hij in Africa was, met Koning Lodewijk de Heilige, die daar stierf in Augustus 1270[1]. Hij moest dus in dien tijd eerst 't huis komen eer hij Izabella trouwde, en daar liep waarschijnlijk een jaar meê heen. Haar eerste kind kon dus niet wel geboren worden voor 1272. Laat het iets minder geweest zijn, dat kan volstrekt niet veel meerder wezen. Stel nu deze *Betris*, in het Charter van KLUIT vermeld, het eerste kind van Izabella geweest te zijn (dat zij zeker niet was) zoo was zij in 1283 oud 11 jaren: en (als wij aanmerkten) op die 11 jaren had zij eerst een dochter, en daar na een zoon; en zij zou volstrekt 9 jaar oud zijnde hebben moeten trouwen. En zoo 't waar is dat Jan in 1281 geboren is (en wat strijdt er tegen?) zoo moet die dochter in 1280 gesteld worden, en haar trouwen dus in 1279 (zoo wij ook Floris huwlijk plaatsen): maar dan was zij bij haar huwlijk 7 jaar, waar ik, om de maat vol te meten, nog een half jaar op toegeven wil. Gelooft nu iemand dat Floris een vrouwtjen van achthalf jaar trouwde en aanstonds bezwangerde; Ik mag het lijden. Maar gelooft hij het niet, zoo is het uitgemaakt dat die ongetrouwde *Betris uit Ysabel* onze Gravinne Beatrix de gemalin van Floris niet was, en hare doteering Floris huwelijk niet aangaat.

De aanschrijving van Keizer Rudolfus in 1282 strijdt daar niet tegen, dewijl, Floris in 't bezit van 't Leen zijnde als onderleenman, de tusschenleenman zonder hem niet ingedrongen kon worden, en zelfs

1 Conf. HUYDECOPER, II D., p. 393.

is 't opmerklijk, dat in deze aanschrijving Floris bevolen wordt Avennes in 't bezit te stellen CESSANTE *conditione* (of CONSIDERATIONE, zoo men zekerlijk lezen moet) QUALIBET[1]; als of er ondersteld wierd, dat er bij Floris zulke *consideration* zekerlijk bestaan moesten.

Maar zoo deze aanschrijving meer bevestigt dan tegenstreeft, in de plaatsing van 't huwlijk omtrent dezen tijd; het verbond met Avennes in 1282 schijnt dit gevoelen tegen te zijn, en zoo ook het adres van Floris in 1287 aan den Keizer gemaakt, om verklaring dat zijn Voogd zijne conditie niet had kunnen deterioreren; die hij dan ook verkreeg. - Het schijnt in den eersten opslag wel zoo; maar bij nader inzien is ook dit niet tegen maar vóór. - Floris had tot nog geen manschap aan Gui gedaan; en was in 't bezit gebleven uit hoofde van het verdrag, en de verwachting dat hij een dochter van Wijt ten huwlijk zou nemen; en dit verdrag was voor Vlaanderen zoo voordeelig, dat men hem niet wilde indisponeeren door onheusche aandrangen. Maar dit huwlijk nu voltrokken zijnde, wilde hij (Graaf van Vlaanderen) het bedoelde effect daar van hebben, en de manschap gepraesteerd zien. Hier kon Floris niet tegen hebben, ten aanzien van Zeeland bewester-Schelde, ten opzichte van 't welk hij nu van beter staat geworden was dan zijn vader̄ en grootvader enz. - Maar ten aanzien van het Oostelijk Zeeland (zijn eigen goed en waar Vlaanderen nooit de minste aanspraak op had gemaakt of bij moge-

1 [Zonder eenige tegenbedenking].

lijkheid had kunnen maken!) dit stiet hem tegen de borst, en na de vriendlijke houding die men van die zijde jegens hem in acht genomen had, verwachtte hij zekerlijk niet, dat men daar op staan zou, of hem dit willen afdringen. Dit geschiedde echter, en verontwaardigd door 't gevoel van dit onrecht, verbond hij zich met Avennes, niet met eenig ander inzicht, maar om dit Zeeland te handhaven. En even zoo was het naderhand in 1287, dat hij de verklaring des Keizers vroeg, die Zeeland bewesten volstrekt niet raakte (dit heeft KLUIT ook zeer wel gezien) maar dit Oostelijk Zeeland. En dus kon hij dit vragen, terwijl hij voor het overige zich aan het verdrag van zijn Voogd hield[1]. Echter was de vraag algemeener gesteld, zoo dat zij op Zeeland bewester-Schelde (des noods) ook toepasselijk gemaakt worden kon, maar ten dezen aanzien was zij zoo zeer tegen Avennes als tegen Wijt gericht. Echter werd toen (als noodwendig volgen moest) al wat er over Zeeland ooit getwist was geworden, weêr opgehaald; en van daar een aantal verklaringen en geschriften, bij KLUIT in zijn *Codex Diplomaticus* te vinden; en al meer en meer omhalende, werd Floris zoo wel als de Keizer steeds meer overtuigd, dat oorspronklijk het rijksleen van Zeeland aan Holland

1 Het is zoo, dat dit in samenhang met de rest van het verdrag begrepen, als gecompenseert geächt worden kon, met het vrij geven van 't Wester-Zeeland, dat toen een *feudum commune* was; en dat Wijt beweeren kon, dat het een met het ander gelden of vervallen moest. Maar Floris had recht staande te houden, dat zijn Voogd zulk eene overgift, zelfs tegen zulk een tegengewin niet had kunnen doen, maar *eatenus* [voor zóóverr'] het verdrag nul was.

behoord had, en niet dan *injuriâ* aan de Vlamingen uitgegeven was, waarvan in ons algemeen overzicht ten aanzien van Zeeland reeds gesproken is, en nader gehandeld zal worden, als wij tot den oorlog met Wijt gevoerd, gekomen zullen zijn. - Het gevaar naamlijk van de zijde van Avennes was voorbij, en Wijt ondertusschen tegen zijn verzuim van 't verlei door Rudolf in 1288 hersteld en dus in zijn recht gebleven en tegen Avennes bevestigd[1].

Dus de tijdorde van een zoo voornaam punt als Floris huwlijk met Beatrix van Vlaanderen is, gevestigd hebbende, zullen wij den draad der geschiedenis hervatten. - Wij zagen in 1274 onzen Graaf een verbond met Utrecht sluiten, dat sedert gevolgen had; maar wij moeten verder te rug gaan, om 't behoorlijke licht over zijne geschiedenis te verspreiden, en hem tot zijn Vlaamsche Echtverbintenis in 1278 of 1279 te geleiden.

Wij hebben den tegenzin dien Floris had opgevat tegen dit huwelijk, en die door Aleid opgewekt of versterkt werd, gezien. Floris had ondertusschen een gevoelig hart en dit werkte mede. Men heeft hem in later tijd vele minnarijen te laste gelegd, waar van sommigen volstrekt valsch en andere onzeker zijn, maar ééne geschicht-waarheid staat vast, dat de heldhaftige Witte van Haemstede, die naderhand de verlosser van Holland uit de overheersching der Vlamingen werd, hem het leven te danken had. Men maakt er (de eene gissing, als 't

1 KLUIT, *Exc.*, p. 235.

gaat, op de andere bouwende) een bastaard van, dien hij bij een dochter van den Heer van Heusden in onecht geteeld zoude hebben; gevolgen van verwarde begrippen uit een half en gedeeltelijk inzicht van eene waarheid gesproten, maar die, en zoo als zij daar ὑςερον πρωτερον [achterste voor] neêrgesmeten, en vooral zoo als zij kunstig opgeschikt, onkundig opgevat en verbruikt worden, t'eenenmaal valsch zijn. - Witte van Haemstede is Floris Zoon, en geen bastaard, maar voor zijn huwlijk met Beatrix verwekt; en dit is, wanneer men den tijd van dit huwlijk wel bepaald heeft, ontwijfelbaar. Maar het geen in den eersten opslag, na zoo veel historische auctoriteiten, die hem voor een der doorluchtige bastaarden houden, wier roem over de wareld geklonken heeft, (en waar op men al mede de belachlijke assertie gegrond heeft, dat de bastaards zich door verhevener hoedanigheden dan de kinderen uit een heilig huwlijksbed geteeld onderscheiden; - zeer geliefkoosde stelling in Duitschland, wanneer ik in mijne omwandeling was!) minder aannemelijk schijnt, is dat hij inderdaad uit een huwlijk van Floris geboren is. En bij deze paradox moet ik nog een derde voegen: dat hij naamlijk wel een dochter uit het Huis van Heusden, maar geene dochter van Heusden of die dezen naam voerde, tot moeder had.

Dat Witte van Haemstede geen bastaard, en geen jonger zoon is, blijkt dadelijk uit het wapen, dat hij gevoerd heeft. Hij voerde nooit het *filet*, waarvan zich geen bastaard ontslaan kan; nooit het *lambel* of eenige der teekens waardoor de later geborenen zich onderscheiden moeten. - Hij voert den Holland-

schen Leeuw op het Hollandsche wapenschild, maar met een rad op de borst; en dit is zeker eene *brisure*, welke in een Vorstelijk geslacht den geenen onderscheidt, die tot de opvolging niet gerechtigd is, maar daarom niet juist van later geboorte.

Maar welk rad voerde hij op de Leeuwenborst: van Heusden, zegt men. - Het is zoo niet. Hij voerde dit rad niet van *keel*, maar van *zilver*; en in zekeren zin kan men 't het rad van Heusden noemen, om dat bijna alle de takken uit het huis van Heusden gesproten, het Heusdensch rad gevoerd en behouden hebben, hun wapen alleenlijk door de verandering der kleuren en metalen brekende. Zoo heeft *Spierinc*, zoo *Hedikhuyzen*, zoo *Heesbeen* het rad *gouden* gevoerd; de eerste op *sabel*, de andere op *lazuur*, de derde op *keel*. Zoo *van der Sluis, Drongelen*, en *Kraaienstein* 't rad *zilveren*, op *keel*, op *lazuur*, en (let wel!) *zilver*, en *Wijk* eindelijk, *miparti sabel* en *goud* met twee *raderen*, welke takken, allen nevens *Heeswijk* en *van Veen* (doch die elk een ander wapen bekomen hebben), uit dit geslacht successivelijk door jonger zonen zijn uitgegaan, van 1168 tot 1303. -

Maar zoo wij nu vragen welk dezer raderen Haamstede op de borst van den Hollandschen Leeuw voert, is de zaak spoedig uitgemaakt. Het is naamlijk het zilveren rad van *van der Sluis*, en geen ander, dat hem tot brisure dient; of het rad van Heusden maar gebroken, zoo als het van der Sluis kenteekende.

Haamstedes moeder was derhalve wel (als wij zeiden) eene dochter uit het stamhuis van Heusden; maar van den tak van *van der Sluis*.

Dat er tusschen Floris en Haamstedes moeder een huwlijk aangegaan geweest moet zijn, is reeds door den Heer VAN SPAAN opgemerkt [z. de *Opheld.*], schoon men niet aanwijzen konne, waarom dit huwlijk geen wettig uitwerksel gehad hebbe. Die reden echter is niet verborgen, maar zij moet ieder in 't oog stralen, zoo dra men haar oppert. Wij zullen ze zoo daadlijk zien uitschitteren; maar moeten eerst deze betrekkingen een weinig uit een zetten.

Jan IV van Heusden was een jonger zoon, en kwam eerst na zijn broeder *Willem* aan de Heerlijkheid; naamlijk in 1153, dat is, 18 jaar na zijns vaders dood, die in 1135 was voorgevallen. Hij was toen reeds bejaard en overleed in 1192; zoo dat bij 57 jaar na zijns vaders afsterven geleefd heeft, weinig onder of over de 70 jaar oud zijnde, en zag kinderen, kinds- en achter-kinds-kinderen. Bij zijn dood had dus zijn zoon *Robert* V kinderen en kindskinderen, en leefde ook na hem slechts 10 jaren, te weten tot 1202.

Roberts zoon, *Jan* V, die bij zijns Grootvaders leven reeds kinderen had, stierf na 33 jaar regeerens in 1235. En zijn zoon *Jan* VI regeerde 34 jaar en stierf 1279, en men wil dat hij OUD geworden is.

Deze verwekte zijnen opvolger *Jan* VII, en een jonger zoon, *Aarnout*, die de stamvader der *van der Sluizen* is.

JAN VII van Heusden is de gene die zijn land (als wij naderhand zien zullen) aan Floris V heeft opgedragen. En

AARNOUT, Heer van der Sluis, liet zes dochters na,

die in het [in de *Opheld*.] gemeld Instrument voorkomen.

Deze dochters zijn

1. JOANNA, die aldaar met haren verkoren Voogd vertijing doet;
2. JUTTE, die aan een Heer *van Keppel* gehuwd is geweest;
3. ELIZABETH, gehuwd aan een Heer *van Weerdenburch*;
4. BEATRIX, aan het Huis van *van der Dussen*;
5. AGNES, die daar *Vrouwe van Haemstede* genoemd wordt; en
6. Jonkvrouwe ARNOLDA, eene ongehuwde.

Deze AGNES was het, die Floris hart veroverde, en, jong, Vorst, en vurig zijnde, en zich door geen banden van een bezwarend verdrag door een ongetrouwen voogd willende laten kluisteren, trouwde hij haar, en teelde hij haar den roemruchtig geworden *Witte*, die zijn vaderlijk wapen, Holland, met het rad van van der Sluis gebroken heeft; en door zijnen broeder Graaf Jan den I van Holland in 1299 met de heerlijkheid van Haamstede begiftigd is geworden, waar van hij den naam voert.

Van 't welk de giftbrief bij SCRIVERIUS, in zijne *Graven van Holland* (4°) pag. 256, col. 1, bij uittreksel gedacht wordt. De Graaf noemt hem daarin, *Wite, zijnen lieven broeder*.

Het schijnt dat deze Witte niet veel vroeger dan in 1278 (misschien 1276) geboren is, en ten tijde der verlossing van Holland in 1304 een jongman van tusschen de 26 en 28 jaren geweest zij.

(Doch hoe is deze Agnes van der Sluis, moeder

van Witte van Haamstede, door deze gift, Vrouwe van Haamstede geworden, gelijk zij in den vertijingbrief van 1310 voorkomt? - Niet door de gift, aan haren zoon in 1299 gedaan. Dit is klaar. Maar zij was het te voren. - Namelijk:

De Heerlijkheid van Haamstede was aan Floris niet lang voor zijn dood vervallen door de dood van zekeren Jan van Haamstede, een aanzienlijk Edelman, als uit den giftbrief van Jan blijkbaar is (1299). En het is deze Jan van Haamstede met wien zij, na Floris huwelijk met Beatrix, verbonden is geworden, en wiens naam en tytel zij derhalve gevoerd en behouden heeft, schoon het goed aan den Leenheer verviel, en vervolgens aan haar zoon geschonken werd).

Maar het verdrag van 1256 was onder den Pausslijken ban aangegaan. Hoe zeer de sponsalia [trouwbeloften] een kind beneden de 7 jaren oud, niet verbinden kunnen *e.* 13 X *de despons. impuberum*; hoe zeer zelfs verbindende sponsalia de futuro [trouwbeloften op tijd] voor sponsalia de praesenti [huwlijksvoltrekking] wijken c. IX *de sponsa duor*. Hier was 't Pausselijk gezag in gemengd. Het Pausselijk gezag verbond Floris vi summae in rebus matrimonialibus potestatis [uit kracht van het oppergezag in alle huwlijkszaken] van dezen hoogsten Imperans, die extra controversiam, hac parte [buiten tegenspraak, in dit opzicht], over alle Vorsten, Keizers, en Koningen ging, om een dochter van Guy te trouwen; hier was geen ontwijken aan; en geen huwelijk tegen dit gezag aandruischende, kon wettig zijn of wettige effecten voortbrengen. En zoo derhalve was dit huwlijk. *Ipso facto* was door

't contraheeren daarvan als huwlijk, Floris in den Pauselijken ban verbannen en dus....? - men moest het wel, toen men dit leerde inzien, geheim houden, dat is, verbergen, dat het een huwlijk was; en de Priesterlijke inzegening, die anders allerkrachtigst is en alle nulliteiten wegneemt, vermocht hier, - waar niets in den weg was, dan een belofte door een Voogd onbevoegdelijk en trouwlooslijk voor een kind in de wieg gedaan, en die naar geen wet of recht verbindende zijn kon, - niets in het allerminste, omdat het gezag van den H. Vader boven alle Sacrament verheven is, en het geen tegen dat gezag geschiedt niets is. Gelukkig evenwel dat het ondanks dat gezag, physique effecten had; want anders ware Holland een Wingewest der Vlamingen geweest en gebleven!

Aleid, die zoo veel ervarenis had, zag misschien dit wel in; maar wat kwaad, zoo Floris nooit een dochter van Guy trouwde, en een huwelijk aanging, waar uit, om de aangevoerde reden, geen opvolger worden kon? wat kwaad zelfs, zoo Floris zich daar door den uitdrukkelijken kerkban op den hals laadde? Des te beter voor haar en haar kinderen, die op de sucessie van den jeugdigen Floris vlamden!

Maar misschien echter zag zij werklijk met al haar ervarendheid dit zoo niet in; en was zij (hoe slim anders) nu de eenvoudigheid zelve, die nergens erg in had. Het zij zoo! ik gun haar die onnozelheid! doch haar kinderen zagen 't ten minste in: want dit huwlijk voltrokken zijnde, vroeg haar lieve zoon, Jan van Henegouwen, om in den voorbaat te zijn, in 1276 den Keizer 't verlei van Holland na

Floris dood, als verzekerd dat hij nu geen opvolger hebben kon[1]. 't Spreekt van zelf, *blootelijk in het geval*, dat Floris (nu twee en twintig jaar oud zijnde) zonder Erfgenamen mocht komen te overlijden. 't Zelfde vroeg ook de Graaf Herman van Hennenberg, (Floris Oom of Neef) voor zich, zijne gemalin, en zijn zoon *Boppo*. - Wonderlijk zou dit voorkomen (en het is zonder voorbeeld in de Historie) dat drie lieden zoo veel moeite en kosten doen, om het uitzicht op de Erfenis van iemand te erlangen, die twee en twintig jaar oud, van een bloeiende gezondheid, en boven dien verloofd is aan eene der dochters, onbepaald, van iemand die er verscheiden heeft uittetrouwen: - en nog meer, als men hem (met de meeste) reeds getrouwd stelt: - wonderlijk (zeg ik) indien dit huwelijk ons de sleutel niet gaf. Keizer Rudolf liet hen de leges betalen, en beloofde of vergunde Holland aan den een en den ander met hunne geheele familie, periculo petentis [tot bate of schade des vragers], zoo als men nog doen zou, en - bij voorkomende gelegenheid, doet[2].

Dit vierdubbel en wederstrevig verlei was in het

1 (Zie op Jan den II [in 't III Deel]).

2 WAGENAAR naar zijne wijsheid, noemt dit een zichtbaar blijk van kleinachting van den Keizer voor Floris. - NB. van den Keizer Rudolf die alles voor Floris over had, en hem oneindig hoogschatte! waarvan de Rijks-charters vol zijn, en deze zelfde concessien aan Avennes en de Hennebergen de overtuigendste blijken dragen. - Maar wie kan WAGENAAR kwalijk nemen dat hij hier eenige regels dwaasheid verkoopt; hij had zijne voorgangers daar in, en heeft ook in het uitkramen van zotternijen nog heden navolgers.

oog van Jan van Henegouwen van zoo veel gewicht, dat hij welhaast, na de dood van de Gravin van Hennenberg, van haar Gemaal en Weduwnaar 't recht afkocht, dat hem en zijne kinderen daar uit ontstaan was of ontstaan mocht. Hij was dus wel heet op Floris erfvolging. En de *l. ult. C. de pactis* was niet in practijk. [Zie de *Ophelder.*]

Het zij dat deze woelingen en bemoeiingen van de betrekkingen zijner Moei tot hem kwamen, of niet; hij vernam welhaast in welk een bedenklijken toestand hij zich gebracht vond. - Hij dacht ernstig, om den oorlog tegen de Friezen met kracht door te zetten; en, wakker en eerzuchtig als zijnen adel, stand, en afkomst voegde, wenschte de eer van Ridder te zijn[1]. Hij begaf zich naar zijnen Neef den Hertog van Brabant, een der beroemdste mannen van zijn tijd in den wapenhandel, en een oprecht welmeenend man, te braaf om achterdochtig te zijn; en werd ter gelegenheid van een steekspel te 's Hertogenbossche na drie-Konings-dag van het jaar 1277 aldaar Ridder geslagen; waarna hij te rug keerde, en een tijd lang aan zulke verlustigingen toewijdde.

Doch het kon niet missen, of deze rechtschapen Ridder moest hem de verkeerdheid en 't gevaarlijke van zijn gedrag in het niet vervullen van het Vlaamsche verdrag, en het onbestaanbare van zijn huwelijk daar tegen strijdig, onder 't oog brengen. Niets was den Ridder toen heiliger, dan zijn eed van getrouwheid aan woord en bond, en vooral aan de kerk. Het gold hier een verdrag, voor welks

1 MELIS STOKE, IV, 251.

achtervolging zijne nabestaanden zich verbonden hadden, dat van de zijde dier nabestaanden in den staat waarin zijne zaken zich toen bevonden, voor hem niet onvoordeelig gerekend, ja als 't eenig reddingmiddel tot zijn behoud gerekend was, en door 's Pausen gezag bekrachtigd onverbreeklijk te houden was. Dat dit de strenge denkwijze eens Ridders was, en met den Ridderlijken eed overeenstemde, behoefde weinig betoog; en de ontzettende plechtigheid van het Ridderworden kon niet wel ondergaan worden van iemand die niet voornam, alle verbond hoe hard ook, alle woord dat ter goeder trouw voor hem gegeven was, en vooral alle plicht door den H. Vader hem opgelegd, tot wat koste ook, te vervullen. - Hier behoefde niet eens bij te komen het gedrag van zijne bloedverwanten, die hem beschouwende, als zij deden, bij zijn leven reeds, zich zijn erf betwisteden; het geen hem in den hoogsten graad verontwaardigen moest. - De uitlegging van den Ridderplicht alleen en op zich zelve, gelijk zij in dien tijd geschiedde, kon niet nalaten dat beslissend uitwerksel op Floris gemoed te hebben (die te verr' gegaan was om te rug te keeren en van de Ridderëer af te zien) dat hij zich aan 't verdrag onderwierp. Hij kon ook in der daad niet als Ridder ontfangen worden, zoo hij den kerkban niet ontzag, die hem noodwendig openbaarlijk treffen moest, gelijk hij hem in conscientie reeds oplag, zoo hij ongehoorzaam bleef.

Bij dit tornoy was noodwendig een groote toevloed van Vorsten, Graven en Jonkvrouwen; en wie kan twijfelen of ook Wijt van Vlaanderen was daar met

eenige dochters? Wie begrijpt niet dat deze hem aanhaalde; en dat hij in de begoocheling van een zoo luisterrijk feest (het eerste van dien aart dat hij bijwoonde, en waarvan hij een zeer voornaam deel was) onder die Jonkvrouwen een dier dochteren, en wel Beatrix die eene Vorstelijke houding en veel bevalligheids bezat, zeer beminnelijk en Wijt zelf een verplichtend man vond? Met één woord, dat hij, eens overtuigd zijnde dat hij niet af kon, zijn voorkeur op te offeren, met of zonder bemiddeling van den Hertog, zijn keur vestigde, en over het aangaan van het huwelijk, hem in de wieg opgeladen, maar dat nu niets meer had dat hem stiet, overeenkwam? Hij leerde daar zekerlijk Aleid en hare verwantschap ook beter kennen; ten minste zijn eerste werk, na zijn t'huis komst, was deze intriguanten te doen vertrekken.

'*Die dat riet, en dede niet wale*'

zegt MELIS[1], die haar recht lief had, en ook WAGENAAR, die zeer lief in haar vindt, 'dat zij zekerlijk hem, wanneer hij zijns vaders dood ter harte nam, het oorlogen afried,' en dus, hem tot een schande van zijn geslacht maken wilde. Iets dat met haar geheele wijze van handelen niet kwalijk zou samenstemmen, maar echter geheel zonder bewijs bij hem opgḡraapt wordt, alleen om zijne Amsterdamsche hartelijkheid voor de goede sloof te toonen, die 't zoo hard vallen moest, dat Floris in zijn eigen Land 'nu alles naar zijn zin be-

1 Vs. 304, pag. 17; III D.

stierde,' en haar met haar kinderen wegzond; waarin hij immers (Graaf van Holland zijnde) ongelijk hebben moest.

Floris had zijne partij gekozen, verliet zijne geliefde Agnes uit plichtbesef, en zijn huwlijk met Beatrix ging voort als wij meldden in den tusschentijd van 1277 tot 1280. Hij verwekte uit deeze Echt twee kinderen. De eerste was eene dochter, Margarete genoemd, van wie het jaar van geboorte onzeker is, en Jan zijn opvolger van wien hierna, die in 1281 geboren zou zijn.

Reeds voor eenigen tijd (men brengt den aanvang reeds tot 1275) waren er ongenoegens met de Engelschen ontstaan, van wie de Hollanders wol gewoon waren te halen voor hunne Weverijen, die reeds onder Karel den Groote beroemd waren; en wier land toen ook zilver-mijnen opleverde, waar uit Floris geldmunten voornamelijk toegereed werden. Ter gelegenheid van den oorlog met Vlaanderen in 1274, waar de Weverijen toen niet minder bloeiden, verbood Koning Eduard den uitvoer van Wolle; het geen de Hollandsche of Zeeuwsche Zeevaarders, nu geen werk vindende, op de Engelsche koopschepen deed kruissen en buit maken. WAGENAAR noemt dit *het oudste voorbeeld van Zeeuwsche Kaapvaart*, hem voorgekomen. Lang te voren echter hadden de Vlamingen reeds over hunne kaperijen geklaagd, en het was niets nieuws; ook bracht de staat van handel en zeevaart in die vroeger tijden dit meê. - De vrede en goede verstandhouding herstelde zich in 1281 met het bera-

men van een huwelijk tusschen 's Konings zoontjen Alfons, en Floris nog in de wieg liggend dochtertjen Margareet. Men vindt het verdrag daar over in de *Acta publica Angl.* [van RYMER]. Het stuk zou zeer vele aanmerkingen kunnen opleveren; maar is zekerlijk niet meer dan een Engelsch ontwerp, dat, zoo als het daar is, niet heeft kunnen aangegaan worden; en dus vindt men er meer, waardoor de Geschiedschrijvers en Publicisten zich laten misleiden. Doch wat van de voorwaarden of bedingen, waarvan men overeenkwam al of niet moge geweest zijn, dit alles werd weldra door den dood van Alfons verijdeld, die in 1284 kwam te sterven.

In 1282 ondernam Floris een tocht tegen de Friezen, die eens vooral aan de Friesche onlusten een einde moest maken. Met eene aanzienlijke en welbemande vloot, de Zuiderzee langs gevaren, landde hij te Wijdenes, ter plaatse waar hij voorhad een slot te bouwen, bekwaam om den geheelen Drechterlandschen streek in ontzag te houden. Hij sloeg daar zijn leger neêr[1]; en welhaast viel er een hevige strijd voor. Nikolaas van Kats, een Zeeuw, gebood Floris leger, sloeg en vervolgde hen twee mijlen verre, en keerde vervolgens te rug; het geen hem algemeen misduid werd. Floris stelde zich-zelf aan het hoofd en vervolgde de behaalde zege, tot Hoogtwoude, waar het aanzien van de plaats daar Koning Willem zoo laag en lafhartig vermoord was alles in woede zette. Hier geschiedde een geweldige

1 (MELIS STOKE, IV B. vs. 396).

slachting onder de wederspannelingen. Een oud man bad om 't leven, en ontdekte waar het lijk van den Koning heimelijk begraven, of liever, zoo bloedig als 't was, in verhaasting onder de aarde gestopt was. Het werd opgedolven, en dit overschot van zijnen Vader was Floris de aandoenlijkste trofee. Hij bracht het naar Middelburg en deed het, met behoorlijke lijkdienst vereerd, in de Abdij aldaar bijzetten. Het Slot te Wijdenes werd gebouwd, en leed menigen aanval van de Friezen, maar zij werden afgeslagen.

De Utrechtsche verbindtenis was voor Graaf Floris een zaak van belang, zoo ten aanzien van het in malkander sluiten der landen van Holland en Utrecht en het lichtelijk overslaan van de onlusten uit het eene land naar het ander, maar ook inzonderheid wegens de gevaarlijke nabijheid eens doorgaans baat- en heerschzuchtigen Bisschops, wiens geestelijk gebied over Holland aan zijne wapenen tiendubbele kracht gaf wanneer hij het wilde misbruiken. In staat te zijn om dezen de handen te binden, door meester te zijn in zijn hoofd- en zetelstad, en zijne voorname Edelen aan zich verbonden te houden, was een voordeel zonder wedergâ, dat Floris op al den prijs stelde die het verdiende. Het oogenblik was nu daar, dat hij het betoonen moest.

Bisschop Jan van Nassau had aan Gijsbrecht van Amstel het slot van Vreeland, en aan Herman van Woerden dat van Montfoort voor een som gelds te pand gegeven. Dit had in geheel zijn Bisdom een groot ongenoegen verwekt, en in der daad niet zonder grond, daar het aan die zijde de sleutels van het

Sticht waren. Hij bood dezen Leenmannen de opgeschoten gelden te rug, en vorderde weêromgave van de burchten; maar dezen weigerden. Ondertusschen maakte Gijsbrecht van de Burcht van Vreeland geen ander gebruik dan om gedurig strooppartijen in het Stichtsche te doen, en kwelde de Utrechtschen boven dien met een tol op de Vecht te leggen, waar die sterkte hem meester van maakte. Men trachtte wel geweld tegen hem te gebruiken, maar dit had geen genoegzamen nadruk. Floris derhalve schoot te hulp, en belegerde 't Vreelandsche slot. 't Werd verdedigd door Gijsbrechts broeder Aarnout, die op ontzet van zijn broeder wachtte. Gijsbrecht trok ook met dat oogmerk aan, maar werd geslagen en - gevangen genomen. Vreeland werd overgegeven, en Aarnout desgelijks gevangen.

Beter en langdurig verdedigde zich het slot van Montfoord, maar moest het echter ook opgeven; en Harmen van Woerden was, toen het neep, uit het land geweken. Floris verkreeg Amstelland of de Heerlijkheid van Amstel van den Bisschop voor 4000 pond, en gaf het aan Jan Persijn. De broeders van Aemstel werden door hun evenkniên in Utrecht geöordeeld en van hunne goederen vervallen verklaard. Zij zaten intusschen gevangen in Zeeland, en het duurde eenige jaren, en wel tot het laatst van October 1285 eer er een zoen getroffen werd: waarbij Gijsbrecht Nardingerland, Muiden en Muiderpoort, Windelmerbroek en het Reigersbosch, welk alles hij van 't Sticht in leen hield, aan Graaf Floris afstond; (andere punten gaan wij voorbij) en hij en zijn beide broeders verbonden zich, nooit te-

gen den Graaf of den Bisschop te dienen. Hun verdere goederen, Amsterdam uitgezonderd (waarvan de gift aan Persijn bevestigd werd) kregen zij van Floris als Leenen te rug, en zij stelden hem in- en uitlandsche borgen voor hunne getrouwheid aan deze overeenkomst of zoen, waaronder de Hertog van Brabant en de Graven van Kleef en Gelder.

Twee jaren later (30 Maart 1287) verzoende Harmen van Woerden na genoeg op gelijken voet. Zijn *eigen goed* (allodiaal), binnen 't Leen van Woerden of elders gelegen, droeg hij Floris op. Het steenen huis te Woerden moest hij t'allen tijde voor den Graaf openhouden, en boven dien een burcht bouwen tot bescherming van Holland, dien hij den Graaf in leen opdragen en als leen voor hem inhouden zou. Zijne Erfdochter mocht hij niet dan met 's Graven bewilliging uithuwelijken. Geen Hollandsche ballingen mocht hij ontfangen. En voor dit alles stelde hij desgelijks borgen.

Hoe hard deze zoen aan die Heeren vallen moest, is licht te begrijpen. Echter geloofde Floris hen zoo oprecht en hartelijk in dat alles, als hij zelf was. Het leed niet lang of hij maakte Gijsbrecht van Amstel en Herman van Woerden tot zijne voornaamste Raden, en gaf hun met voortrekking boven anderen, deel in het bewind; ook verhief hij, bij het instellen der orde van S^{t}. Jacob in het jaar 1290, op de groote zaal van zijn paleis in de Hage, 't geen ik gis dat toen volbouwd zal geweest zijn, Gijsbrecht tot een van de twaalf Ridders, toen door hem gekoren; en onder wie de Graaf van Kleef, de Heer van Heusden, de Graaf Lancelot van Hamilton, en

de voornaamste, oudste en machtigste Hollandsche Edelen waren. [Zie de *Opheld. en Bijvoegs*.]

Omtrent half December 1287 en in de volgende maand Maart waren er ongemeen groote watervloeden in deze landen, waardoor wijd en zijd vele zeedijken bezweken. Een zeer groot gedeelte van Zeeland werd overstroomd; Noord- en Zuid-Holland leed desgelijks ongemeen; maar beide Oost- en West-Friesland stonden meestal onder water. Floris, die de Friesen, zoo al ingetoomd, echter nog niet genoegzaam getemd zag, en zijn recht op hen wilde blijven handhaven en doorzetten, zond Diederijk van Brederode met een deel schepen over de Zuider-zee, die hen, terwijl zij in hun dorpen op de hoogten van een gescheiden zaten en geene vaartuigen hadden om zich te vereenigen of elkander te hulp te komen, met zijn vloot stuksgewijze, de eene partij vóór, de andere na, aantastte, onderwierp, en Floris als Heer van Friesland erkennen deed. Floris zelf volgde kort daarna met eene genoegzame landmacht, en stichtte ten hunnen bedwang vijf sterke sloten, naamlijk *Medemelek, Nieuwenburg* nabij Alkmaar, *Middelburg* ten Oosten de Zijp, *Eenigenburg*, en *Nieuwendoorn*. Op het slot *Toorenburg*, door zijn vader gesticht, ontfing hij de afgevaardigden, die hem zoen kwamen afsmeeken en onderwerping betuigen. De Drechterlanders volgden het voorbeeld, en nu gaf hij aan *Medemelek* stads vrijheden, en stelde keuren en wetten op het bestuur van Drechterland. Ook richtte hij te *Medemelek* een munt op, gelijk in Holland. Texel onderwierp zich een jaar later. Hij maakte

nu ook door het leggen van wegen en dijken het land van binnen toeganklijk.

Het sterfgeval van den Prins Alfons van Engeland had den band van betrekking tot dat Rijk, pas aangeknoopt zijnde, weêr losgemaakt. De welvaart van beide Landen scheen echter wederzijds te zeer aan eene voortdurende goede verstandhouding te hangen, dan dat men niet getracht zou hebben dien wederom te vernieuwen. - Koning Eduard had eene Dochter, en Graaf Floris een Zoon, en daar was weder een huwelijk mogelijk. Men besloot daartoe, en in het voorjaar van 1285 werd er een verbond tot stand gebracht, waarvan het hoofddoel was beide Vorsten zeer naauw te verbinden. De hoofdzaak was 't huwlijk tusschen 's Graven Zoon en opvolger Jan, en 's Konings Dochter, Elizabeth. Een voornaam bijpunt was wel niet (als 't zou kunnen schijnen) het stichten van een Leenverband tusschen Floris en Eduard, maar echter hem te verplichten door middel van een som van 50,000 Pd. zwarten tournoys, door den Koning ter zake van dit huwlijk te geven, maar dat te rug gegeven zou worden, zoo 't huwelijk door de dood van een der verloofden geen stand mogt grijpen[1]. Verder werden er een aantal mindere punten bij geregeld, als de bruidschat en het onderhoud van het (gehuwd zijnde) paar, gedurende Floris leven; de weduwgift of doodwaring aan de Gravinne Beatrix na

1 Men zie 't Tractaat met Philippe le Bel bij LEIBNITZ, § 5, pag. 35.

Floris dood uit te keeren, en dergelijke. - Eindelijk; zoo de dood van een der Verloofden tusschen beide koomt, het huwelijk van een ander kind van den Koning of Graaf met den overgebleven. Dit verdrag wordt onder den eed, den Pausselijken ban en guarantien van wederzijde [aangegaan]. Jonkheer Jan moest als hij zeven jaar bereikt zou hebben naar Engeland gezonden worden, en daar zijne opvoeding ontfangen; het geen ook vervolgens geschied is.

Floris edelmoedige vervulling van het verdrag van 1256, had hem geheel het hart van den Hertog van Brabant gewonnen, en deze gaf hem blijken van teêrhartige vriendschap[1]. Hij ontsloeg in 1283 zijnen Neef en deed afstand van alle verband, recht, en aanspraak, dat hij op eenig gedeelte van Floris bezittingen had, en erkende het eiland van Zuid-Holland volkomen vrij.

Maar dit wikkelde hem, die met den Hertog een verbond van onderlinge hulp tegen allen maakte,[2] uit erkentenis weldra in een oorlog, die tusschen den Hertog Jan, en Graaf Reinout van Gelder ontstaan was over het Hertogdom Limburg, waarop zij beide recht beweerden. Hij stond den Hertog met Zeeuwsche schepen en krijgslieden bij, die de Borcht ten Nieuwen-Grave, door den Graaf van Gelder gesticht, vernielden, en naar het bericht van ooggetuigen zich wakker kweten[3]. Hij deed

1 Men zie ook HUYDECOPER, p. 318.
2 HUIDEC. ald.
3 Zie JAN VAN HEELU bij HUYDEC. p. 316, 317 [en de *Bijvoegs.*]

echter alles om de zaak te doen bijleggen, en nam persoonlijk geen deel in den veldtocht. Ook Engeland trachtte de strijdende partijen te bevredigen; maar in een zware veldslag, die er bij Woeringen in 't Aartsbisdom Keulen voorviel (en in de geschiedenis vermaard is), op den 5den Junij 1288, werd Graaf Reinoud gevangen en zijn leger vernield. Koning Filip de Schoone van Frankrijk bemiddelde toen een vrede, in 't volgende jaar geteekend, waarbij Hertog Jan als Hertog van Limburg erkend en de Geldersche stad Tiel aan hem afgestaan werd; maar deze daartegen de Bommeler- en Ticlerwaard aan Reinoud afstond: in welke vrede Floris als des Hertogs Bondgenoot begrepen was.

Dat na het voltrokken huwelijk met Beatrix, en vooral na het geboren worden van twee kinderen, Wijt van Vlaanderen op het doen van manschap gedrongen heeft, zagen wij reeds; en het kon niet anders. Hij had bij 't verdrag van 1256 geheel de halve inkomst en de helft in alle bewind, gerechtsdwang, eer en voordeel, over Zeeland bewester-Schelde opgegeven, en het van een feudum Commune tot een vrij leen gegeven; alleen om ook Leenheer van het Hollandsch Zeeland te zijn, waar hij geenerlei aanspraak op had of beweerde. Wierd nu de manschap hem niet gedaan, daar zou (gelijk in feudalibus de praecedenten veel afdoen) natuurlijker wijze uitgetrokken zijn, dat Floris de daad van zijn Voogd *eatenus* [in dezen] niet geadvouëerd had, en hij (Wijt) of zijn opvolgers hadden bij dat fraaie

verdrag niet gewonnen maar zeer veel verloren: vooral daar Floris tot mondige jaren gekomen zijnde, het tractaat niet bekrachtigd had, als beöogd was. Floris intusschen kon niet van zich verkrijgen dit punt te vervullen, en hij vroeg van den Keizer in 1287 eene uitspraak, of zijn Voogd zijn goed en bezitting had kunnen deterioreren[1]? Het geen deze met een zeer nadrukkelijk negatif beäntwoordde. (KLUIT, *Prob.* p. 884).

Deze daad toonde Floris volstrekte ongezindheid om bij het genot van de voordeelen van het verdrag, zich aan het bezwaar waarvoor die verkregen waren, te onderwerpen. Hij, van zijne zijde, beschouwde die voordeelen als zijn vooronderlijk recht, aan eenigen zijner voorzaten onrechtvaardig en gewelddadig ontrukt, (origine inspectâ[2] had hij gelijk) en dat hij derhalve niet door opdracht van het geen onbetwistbaar het zijne was, had te koopen, maar, in allen gevalle bonâ conscientiâ [in goed geweten] mocht blijven bezitten en exerceeren nu hij 't had, zonder daarvoor tot iets verplicht te zijn. - Graaf Wijt in het tegendeel zag op de possessie, van den tijd van de gevangenis van Graaf Floris den III, bij zijne voorzaten genoten, en rekende de gegeven vrijheid van het oude Zeeuwsche Leen als een ongehouden gift en bewilliging onder tegenbeding van de manschap wegens Oost-Zeeland zoo wel als

1 (Gelijk men aan alle Gerechtshoven en Kamers extrajudiciele decisien over punten van recht plach te vragen; ook bij ons Hof van Holland).

2 [Ten aanzien van den oorsprong].

West-Zeeland: en hier was geen vereffenen aan. Hij greep derhalve naar de wapenen, om Floris zijn schoonzoon te dwingen.

Te gelijker tijd was er in Zeeland een groot misnoegen. Men herinnert zich dat velen, ja de meeste der Zeeuwsche Edelen op de hand van Aleid waren: - dat haar zoon Floris het gezag, hem door den jongen Graaf toebetrouwd, misbruikte, om onder den schijn van vereeniging der partijen en zoen maken, de genen die Otto voorgestaan hadden, te drukken. Het wegjagen van Aleid (om het dus met den rechten naam te noemen) in 1277 of 1278, kon dus niet nalaten deze Heeren te ontrusten, en veel van hun invloed en wat zij zich aanmatigden, en aan haar en haar invloed te danken hadden, met haar gezag en invloed te doen óndergaan. Floris verbintenis met Engeland was naar het belang der opkomende en met gunsten en voorrechten overladene steden berekend. Maar wat had de Adel daaruit te wachten, zoo hun de steden boven 't hoofd wiessen? Floris leed geen bijzondere oorlogen onder hen, maar dwong den landvrede te onderhouden; en duldde geen onderdrukkingen, geene afpersingen, geen willekeurigheden tegen geringeren[1]. Dit was bovenal onaangenaam aan de Zeeuwen, die,

1 MELIS STOKE, vs. 634.

Grave Florens, de grote minne
Hadde gheleit an sine liede,
Dat hi dor have, noch dor miede,
Noch dor bedwane, woude laten,
Dat hi den armen ende den maten [zwakken, geringen]
Aldus woude laten verduwen.

toen het land een *feudum commune* was tusschen Vlaanderen en Holland, aan de eene zijde misdoende, bij de andere bescherming hadden, en onder eene dubbele maar altijd oneenige regeering alles gewoon waren geworden te doen, wat hun lustte; ja van elke partij alles verkrijgen konden wat zij wenschten, door inboezeming van de vrees, dat zij tot de andere partij over zouden gaan. 'Zeker, wij hadden het beter (dachten zij) onder de half-Vlaamsche regeering!' en zie daar hen gedisponeerd om bij een oorlog Wijt toe te vallen! Het zij dan dat zij Graaf Wijt opening gaven van deze hunne denkwijze, gelijk wel waarschijnelijk is, het zij dat hij 't was, die hen aanzocht om zich bij hem te voegen, op grond dat zijn recht op een verdrag steunde dat ook door eenigen uit hun midden geteekend of gewaarborgd was; hij verzekerde zich van hun genegenheid en toezegging om hem bij te staan in zijne onderneming.

Borsele en Renesse worden inzonderheid bij MELIS uitgeteekend, waar van de eerste het verdrag van borgtocht mede onderschreef. En de naam van den tweede is sedert toen [*tot in mijn leeftijd toe*] bekend geweest, waar oproer en eedbreuk tegen een wettig Vorst aanspanden.

De Procurator van 't Egmonder Klooster rammelt, dat Floris hun een belasting opleide, en wel (NB.) van den vierden penning. Belachlijk! en domme Monnikenpraat. Edelen waren niet schot- of belastbaar, en geen Vorst kon in die tijden zoo iets in zijn hoofd krijgen. -[1]

1 (Zie KLUIT, *Exc.* p. 362).

Maar dat Floris hun door zijn voorbeeld en aanzoek heeft wenschen over te halen, om na de afgrijslijke verwoesting des watervloeds vrijwillig een deel van hunne inkomsten voor dat jaar, (misschien wel ¼) of aan hun onderhoorigen kwijt te schelden, of ter hulp en nooddruft van de noodlijdenden aan te wenden, dit kan zijn; en dit kan de kwaadaartigheid het opleggen van een vierde penning genoemd hebben. - Maar wat daar van zij, deze samenspanning liep zoo verr' dat in 1289, twee en dertig Zeeuwsche Edelen, wier namen men in 't stuk lezen kan, gezamentlijk bij een Instrument, te Rijssel aanwezig, KLUIT, *Exc.* p. 893) aan Graaf Wijt, onder voorgeven van 'grans et plusieurs grietes et durteis ke nos Sires Florens Cuens de Hollande nos fait et a fait en moult de maniere et longhement, encontre les coustumes dou pays et en contre raison' voor zich en voor het *land tusschen Heidensee en Schelde*, en oók 'pour ceaus qui sont *hors de ces lius en l'autre partie de Zelande*;' hulde en manschap beloven te doen zoo hij 't vordert voor hem en zijne Erfgenamen Graven van Vlaanderen, als aan hun rechtmatigen Heer, en hem te helpen om deze zijn heerlijkheid en recht te winnen op den Graaf van Holland; het geen zij op 't Evangelie zweeren te houden.

Om zich tegen zoodanige indruksels van het recht van Graaf Wijt te wapenen, als zekerlijk luider of stiller omgingen, wendt Floris zich tot den Keizer Rudolf, en verkrijgt van hem een diploma, van dato 8 Mey 1290, waarbij niet alleen alles wat door Floris den Voogd betrekkelijk 't leen van Zeeland

gedaan en beloofd was, van onwaarde verklaard wordt, omdat een Voogd geen macht heeft het goed van zijn pupil te verminderen, maar ook de Zeeuwsche Edelen (met name *Renesse, Brederode, de Borselens, Maalstede, Kruiningen*, en *Kats*, benevens hun aanhang) tot hun plicht vermaand worden; met een bedreiging, daar bij.

Floris die wel de gisting bemerkte, maar niet vermoedde tot welk een graad zij gestegen was, brengt of zendt zijne gemalin en zoon naar Middelburg, ten einde een blijk van vertrouwen te geven, en hen tot een gedrag te verplichten dat daaraan beantwoordde; en geeft aan de Stad een bemoedigenden en geruststellenden brief tegen alle geweld van buiten of van binnen, welke den 12den Maart 1290 geteekend is. - Maar het geen hij nooit gedacht had, gebeurde: de Middelburgers betoonden zich getrouw; maar de stad werd aan de eene zijde door de Vlamingen, aan de andere door de Zeeuwen vijandlijk belegerd. De stad schoon niet onvoorzien, en gedekt door een sterk kasteel de *Mortier* genaamd, verdraagt na eenige weken wederstands, zich op goede voorwaarden te zullen overgeven, indien Floris hen niet in weinige dagen ontzet of vredemaakt (KLUIT, *Exc.*, p. 344).

Floris in de uiterste verlegenheid, raapt bij één wat hij kan van manschap uit Holland en trekt tot ontzet; komt te Zierixee en gaat zich inschepen. Doch de Hertog van Braband, zijn vertrouwde bondgenoot koomt hem te gemoet, meldt hem den vrede reeds voor hem getroffen te hebben, en beweegt hem persoonlijk met hem naar zijn schoon-

vader te gaan; terwijl 't Vlaamsche leger Walcheren verlaten zou. - Floris maakt eenige aanmerking, maar de Hertog doet hem de sterkste verzekeringen dat het dus was, dat alles gevonden was, en dat hij van zijne zijde nu daar niet aan ontbreken mocht, door een ontijdigen argwaan die weêr verwijdering geven kon, en zwoer bij alles wat heilig was, hem vrij, gaaf, en blij weêr in Holland te rug te zullen brengen; en dus overreedt hij Floris, die aan zijne rechtschapenheid niet twijfelen kon, om zijne benden te rug te zenden, die met overgroot leedwezen van hem scheidden, en begeeft zich met den braven Ridder die geen erg in het hart had en geen erg denken kon, op den weg, en kwam met hem te Biervliet.

Graaf Wijt, verheugd zijne aankomst te vernemen, doet hem dadelijk gevangen nemen, tot onbegrijplijke ontsteltenis van den Hertog, die zich tot het werktuig gemaakt zag van zulk een verfoeilijk verraad. 't Waren hier de oude Vlaamsche kunstenarijen, die altijd toeleiden om den Vorst wien men beöorlogen ging, in de macht te krijgen ten einde hem dan alles af te dwingen, wat de eigenbaat ingaf, en een edelmoedig gevoerde oorlog nooit verschaffen kon. - De Hertog doet alle moeite, om zijnen Neef uit dit lelijk praedicament door zijne tusschenkomst te redden. De pais wordt dan ook op eene wijze gemaakt, die het schijnt dat of Walcheren, of Wester-Zeeland in 't bijzonder betrof, maar waarvan niets duidelijk uitgedrukt voorkoomt; en Floris wordt geslaakt; terwijl de Hertog zich voor hem in gijzeling stelt.

In welk jaar dit gebeurd zij is vrij onzeker. - Uit MELIS STOKE zou men opmaken, dat het tusschen 1287 en 1291 gebeurd zij. BUTKENS stelt het op 1293. (1288 of 1289 is het jaargetal waar WAGENAAR het op stelt). In 1288 kan het (als HUYDEGOPER aanmerkt) niet geweest zijn, om den slag van Woeringen, waar in Borselen en Renesse wegens Floris voor den Hertog van Brabant streden. Mij komt het voor dat het niet anders dan in 1290 geweest kan zijn, en dat dit uit de reeds aangevoerde stukken genoegzaam zeker gemaakt is (KLUIT, *Exc.* p. 339) zoo wel als door 't geen terstond volgen zal.

Floris, dus met list en verraad in den strik gelokt, liet den Hertog voor zich-zelven zorgen, en bekreunde zich zijner noch zijnes borgtochts. - Hij vervoegt zich over dit afgedrongen verdrag (wat dan ook de inhoud geweest moge zijn) bij Keizer Rudolf, die bij akte van den 6den Julij 1290, verklaart ‘het geene door Floris betrekkelijk Walcheren in Zeeland verhandeld, gedaan, of beloofd is, niet te bewilligen, noch daar in op eenigerhande wijze te zullen bewilligen.’ Het geen daarna ook in het laatst van Augustus 1294 door Keizer Adolf van Nassau bekrachtigd is.

De aanmerkingen die KLUIT (p. 340, 341) op de verklaring en aanschrijving van den 8sten Mey maakt, hebben wij in ons overzicht van het recht op Zeeland [ID. bl. 272, v.] genoegzaam wederlegd quod ad jus; maar het komt hier op het gebeurde aan. Rudolf schreef 't geen gemeld is den Edelen aan. Floris door 't Keizerlijk gezag genoeg, zoo hij meende, tegen eenige misnoegden gesterkt, die hij niet wist tot volstrekt

verraad, afval, en opstand tevens te zijn overgeslagen, bemoedigde en guarandeerde Middelburg, en vertrouwt daar zijn Gemalin en Zoon. En de stad wordt aan de eene zijde door de Vlamingen, aan de andere door de Edelen belegerd. Hij in de macht van Graaf Wijt gelokt, en een verbond over Walcheren door hem in de gevangenis geteekend en waarop hij ontslagen wordt, doch het welk de Keizer onverbindend verklaart, en waaraan hij weigert zijn kracht te geven. En dit alles geschiedt tusschen 8 May (immers 12 Maart) en 6 Julij van het jaar 1290. Zie daar den waren tijd naauw genoeg bepaald.

Edoch deze zaak van de gevangenis van Graaf Floris wordt door de Vlaamsche Schrijvers niet zoodanig erkend als wij haar verhaald hebben. De vervolger van de *Egmonder Kronijk*, die geen reden had om de zaak anders voor te stellen dan zij hem bekend was geworden, geeft te kennen dat Floris te Zierixee zijnde, en zich buiten staat ziende den Vlamingen meester te worden, zich uit eigen beweging aan den Hertog van Brabant overgaf ten einde hem met zijn schoonvader te verzoenen (KLUIT, *Exc.* p. 344). En dit stemt genoegzaam overéén, met het geen wij uit MELIS STOKE ontleenden, alleen dat gene uitgezonderd, wat veellicht aan niemand dan de twee Vorsten bekend is geweest, maar door gissing bij de Schrijvers gemeld is: het motif naamlijk van den Graaf. En men mag aannemen dat gelijk de Hertog de man niet was om te bedriegen, hij ook niet lichtvaardig verzekerd zal hebben, 't geen hij niet goed maken kon, maar

dat hij wel grooter edelmoedigheid van Wijt kan verwacht hebben, dan waar deze vatbaar voor was. En dat ook de toestand van Floris in dat oogenblik ten uiterste hachlijk was en hem onvoorzien genoeg opkwam, om verlegen te zijn, is niet twijfelachtig.

Maar de afloop der zaak is op verre na zoo snel en zoo eenvoudig niet geweest, als men uit het ontleende verhaal dat wij gaven zich voor zou stellen. Wij zullen de zaak naar den inhoud der Charters die daar werkelijk van gevonden worden, met meerdere zekerheid opmaken.

Het zij Floris op de verzekering van den Hertog van Brabant, het zij hij, gerust op die goede trouw, die men niet slechts van een Schoonvader, maar van elk weldenkenden vijand verwachten mocht (en waarop Karel XII van Zweeden, zonder eenige aanleiding zich in vollen oorlog in 't paleis van den Koning van Polen begaf), zich in Biervliet waagde, om de zaak in een eigen mondgesprek te schikken, of een stilstand van wapenen en afdoening des geschils te beramen; het zij daar het zoo schreeuwend misbruik van gemaakt wierd van hem aan te houden, het zij niet: dit blijkt tegenwoordig uit stukken, die WAGENAAR niet gezien kon hebben, en die zeer waarschijnlijk ook niet tot de Egmonder munniken gekomen zijn; dat Floris de zaak over het verlei aan Graaf Wijt-zelven, den Hertog van Brabant en Robert van Vlaanderen (Wijts oudsten zoon die het leger in Walcheren gebood en Graaf van Nevers) overliet. Uit dit benoemen van Robert nevens de twee andere Scheidlieden, zou ik besluiten dat de vijandelijkheden dadelijk ophielden en

het beleg van Middelburg opgeheven was. Het was zeker een vreemd verschijnsel zijn tegenpartij-zelve tot scheidsman in het geschil te maken, maar Floris, die van de geheime onderhandelingen en verbonden met zijne Zeeuwsche Edelen waarschijnlijk nog onkundig was, kon van zijnen Schoonvader (wien hij in een gunstig licht beschouwde en die zekerlijk geen Margariet was) wel zoo veel cordaatheid verwachten, dat hij, na een dieper inzicht van de zaak met een derde, zelf dat gene zou opgeven, wat, zonder tegen alle begrippen aan te druisschen, niet te beweren was.

Dit verblijf werd in het voorst der maand May aangegaan (KLUIT, *Exc.* p. 345), en Floris beloofde daarbij niet uit Geervliet te gaan. Het geen zekerlijk niet uit verkiezing geweest zal zijn, en dus in effecte op het zelfde als de gevangenneming bij de onzen vermeld, nederkomt.

Wij zien uit dit stuk, dat Floris niet alleenlijk alle manschap, ook wegens het land tusschen Schelde en Heydenzee aan Vlaanderen uitdrukkelijk geweigerd had, maar dat hij het zich of werklijk van Keizer Rudolf had doen verleiden, of ten minste met dezen des overeengekomen was[1]; en dat het uit dien hoofde was, dat door dien Keizer de aanschrijving aan de Zeeuwsche Edelen gedaan werd, waarvan wij gesproken hebben. En daar er in dit stuk geen woord van manschap wegens het andere Zeeland gesproken wordt, maar alleen tusschen Schelde en Heydenzee; zoo moeten wij daar ook uit

1 (p. 913) ‘Encores pour occasion don *desadveu* que nous en avions fait, et del *aveu* que nous en avions fait au roi d'Alemagne.’

besluiten, dat inderdaad Gui de onredelijkheid niet had, van op de manschap door den Voogd Floris wegens 't vrije en ontwijfelbaar Hollandsch Zeeland te blijven staan, maar daar dadelijk van afzag.

Maar dit verblijf behelsde niet bloot de geschillen tusschen Wijt en Floris hangende, waaronder men ook eenige klachten van de stad Gent over prijzen op hen door de Hollanders of Zeeuwen gemaakt, en vooral de oorlogskosten, die hij vorderde, tellen moet; maar het begreep ook de geschillen die de Zeeuwsche Edelen hem maakten, en waarop in de akte van 1289, onder de benaming van *grietés* (zekerlijk *griefs*) en *durtés*, gedoeld wordt. Zoo als ook die Edelen zich bij akte van den 2den Junij aan die uitspraak onderwerpen.

Op den 8sten Junij aanvaardde Jan van Brabant het arbitrium, en beloofde zich daarin ter goeder trouwe (*loyalement*) te kwijten. En middelerwijl had Floris op den 5den eene acte van indemniteit aan dezen verleden, wegens zijn borgblijven voor Floris, die beloofd had voor half Augustus aan Graaf Wijt voor de te doene manschap brieven van zekerheid te geven, en tot zoo lang zich te Gent te komen onthouden. Men ziet hoe de goede Floris gekweld werd, hoe weinig men hem vertrouwde, en hoe zeer men zich van de gelegenheid bediende, om nu de banden wel vast te leggen, dat hij er niet aan ontspartelen mocht.

Wegens de oorlogskosten gaf Floris op den 10den Junij een brief ter somme van 20,000 Pd. Parijsch, te betalen in vier termijnen, waarvoor hij te Gent gijzeling zou houden, en den Hertog van Brabant

wederom tot borg stelde; maar op den 11den geeft de Hertog van Brabant, wiens edelmoedige aart t'elkens doorblinkt, hem daarvan akte van ontlasting (*decharge*) en vrijwaring.

Op dien zelfden 11den Junij deden Jan van Renesse en Diedrijk van Brederode op nieuw hulde aan Floris, en belooven '*hunnen lieven Heere Haren Florense, Grave van Hollant te stade te sullen staen ewelicke*.' En '*geviele eenige twist ofte* PILICHEET (molest) - zoo belooven zij met gezworen eede en̄ met gegevenre trouwen, altoes te hoerne den Hertoge van Brabant, en̄ te synen seggene te stane, van hooghen en̄ van nederen, en̄ vast en̄ gestade syn seggen te houdene.' Met bijvoeging: 'waer dat sake, dat wij niet en daden desc stucken, soe bekennen wy, dat wy zijn trauweloos en̄ meenhedig.'

Men ziet dus dat een goed deel van het geen reeds verbleven was, bij overeenkomst gevonden werd, en derhalve als punten van 't uit te brengen laudum [uitspraak] vervallen; dan alleen voor zoo verre dienvolgends het geconvenieerde in uitspraak van scheidslieden veranderd werd, het geen in die tijden en vervolgens gemeen was, en ook bij de Hoven van Justitie ten aanzien van transactien wel plaats heeft gegrepen. Maar de 12 Junij was de dag, dat het compromis uitvoerig opgemaakt, de punten naauwkeurig bepaald werden, de uitspraak dienvolgends gedaan, en de vrede op dien voet ingericht.

Het kwam hier op neder:

Alles wordt wederzijds te rug gegeven, alles her-

steld; alleen wordt Jan van Renesse voor Leenman van Vlaanderen erkend wegens zijn burcht van Renesse en hondert gemeten lands daar aan gelegen.

Zeeland *tusschen Schelde en Heidensee*, wordt leen van Wijt als Graaf van Vlaanderen erkend. Doch de Graaf van Holland kan volstaan met zijn Vasallen ten behoeve van Vlaanderen te praesteeren, zonder dat hij zelf te veld behoeft te trekken (KLUIT, *Exc.* p. 351).

Het geen door Koning Willem of zijne opvolgers in 't Rijk tegen deze leenroerigheid onder Vlaanderen strijdig gedaan is, zal van geen gevolg zijn; en zoo Floris reeds manschap aan 't Rijk wegens Zeeland gedaan heeft, zal hij dit te niet doen en den Verleibrief daarvan binnen Paasch eerstkomende aan Wijt overgeven, en daar afstand van doen. Ook zal Floris van 't Rijk de bevestiging dezer overeenkomst maken te verkrijgen, binnen den tijd van een jaar: en zoo de Keizer den Graaf van Vlaanderen deswegens oorlog of nadeel aandoet, de partij van Wijt tegen den Keizer trekken.

Floris zal het verdrag van 1256 door zijn Voogd met Margriet aangegaan goedkeuren, zoo ten aanzien van de manschap door den Voogd gedaan, als ten aanzien van andere rechten en van de vrijheden der kooplieden.

De Vlaamsche ballingen mogen in Zeeland wonen; maar zoo zij weêrkeeren en zich op nieuw schuldig maken, daar niet weêr ontfangen worden.

Over *kracht* of *roof* zal de Graaf van Holland geen hooger boete vorderen dan bij dit verdrag be-

paald wordt; behoudens *de poena quadrupli*[1] ten behoeve van den beroofde.

Zeven en zestig personen worden in Zeeland gesteld, om, als (NB.) *Gezworenen*, over alle rechtszaken, buiten 't leenroerige, waarvan de Leenmannen, en de Landzaken, waarover de Schepenen oordeelen, vonnis te spreken.

Bij verval van een Leen, bij gebreke van Erfgenaam, zal de dochter of naaste agnaat (man of vrouw) het binnen jaar en dag voor een bepaalde som naar zijn grootte, van den Graaf mogen redimeeren[2].

De Graaf zal een Baljuw stellen die alle jaar twaalf weken lang Recht houdt, en tusschen Schelde en Heidensee acht weken.

Dit verdrag verbindt ter wederzijde de Graaf en onderhoorigen: moet door Floris voor zich en zijne Erven bezworen en met zijne gezegelde brieven bevestigd worden. Ook door Hollandsche en Zeeuwsche Edelen en de *goede Steden*, die in gevalle de Graaf het naderhand weigert te onderhouden, den Graaf van Vlaanderen tegen hem dienen moeten, en in dat geval of wanneer de Graaf van Holland in gebreke bleef van de manschap te doen, bij verandering van Graaf 't zij in Vlaanderen of in Zeeland, moeten zij van hun plicht jegens den Graaf van Holland ontslagen worden: van welk alles Floris hen ook bevelen moet brieven aan Graaf Wijt ter hand te stellen.

1 [Het geroofde viervoud terug te geven] l. 3. C. *de vi bon. rapt.*
2 Een ambachts-leen voor 15, een ander leen voor 60 solidi, ieder gemeete.

En eindelijk, Floris mag Biervliet niet verlaten, eer dit alles vervuld en nagekomen is. - Ook worden daarbij tevens de zeven en zestig Gezworenen benoemd; waar in omtrent de twintig zich openbaarlijk in de akte van afval van 1289 en in 't compromis genoemd hebben benevens hun naaste verwanten; en waarschijnlijk wel de grootste helft, indien niet het geheel.

Dit is nog niet genoeg. Floris wordt nog eene bijzondere Acte afgedrongen, waarin hij die uitspraak belooft te achtervolgen onder eene poenaliteit van 30,000 Pd. Parijsch; en binnen den 22sten Augustus te Gent gijzeling te komen houden tot de Edelen en Steden zoodanige beloften en brieven als bij 't laudum bepaald zijn, werklijk ten behoeve van Wijt zullen hebben overgegeven; waarvoor ook de Hertog van Brabant belooft gijzeling met hem te komen houden, op gelijke poenaliteit.

‘En insignes Chartae hactenus penitus incognitae’ zegt KLUIT, (*Exc.* p. 361) die ze (meest uit de Rijsselsche Archiven) aan het licht heeft gebracht; en hij voegt er met recht hij: ‘Durae conditiones; sed quid faceret’[1]? Intusschen het was zekerlijk de weg niet, noch om Floris verdere regeering gerust en gelukkig te maken, noch om eene duurzame vrede te weeg te brengen!

Dat Floris bij den Keizer de bevestiging van dit verdrag vragen moest, was bedongen. Of hij dit ter goeder trouw gedaan hebbe, dan in tegendeel een ver-

1 [Zie daar gewichtige en tot dus ver onbekende Charters! - Harde voorwaarden! maar wat zou hij doen?]

klaring daar tegen gevergd, is zeer twijfelbaar. Dat Rudolf de laatste gegeven heeft blijkt uit de daad zelve. Bij de letteren van den 6[den] Julij verklaart hij in 't geen Floris gehandeld, gedaan, en beloofd heeft betrekkelijk *Walcheren*, niet te bewilligen noch te zullen bewilligen. (KLUIT, *Prob.* p. 967).

Zelf het stuk brengt ook de bewijzen met zich van eene compulsio violenta [geweldige dwang] op de arglistigste wijze beleid en doorgezet, na dat Floris zich, (door welk motif ook of door wat inductie het zijn mag), in de macht van zijn Schoonvader gewaagd had. - De vraag over het al of niet verbindende van een afgedwongen belofte is teder: maar hoe men daar over denke, zeker is het, dat in dien tijd met het algemeener worden van het Jus Civile Romanum, het begrip van het onverbindende daarvan algemeen was geworden; en Floris ter goeder trouw in dat denkbeeld gestaan kan hebben. - Dat Floris echter dezen brief *astute* [door list] verkregen zou hebben (als KLUIT, p. 339, meent) daarvoor is geen reden ter wareld. De Keizer had het verdrag zelf maar te zien, om niet slechts de nulliteit te ontwaren, maar er zich door beleedigd te vinden. - De eenige clausule van ten behoeve van Wijt tegen den Keizer de wapenen aan te nemen, was genoeg daar toe: en, in zich-zelf beschouwd te dwazer, omdat zij geheel nutteloos en onnoodig was.

Wij hebben, hier voren, van de geschillen tusschen Wijt en Avennes over Zeeland en de verdere Landen die Margreet van het Rijk hield, en door Wijt verzuimd waren te verheffen, gesproken. Wij zagen toen, dat Keizer Rudolf hem uit dien hoofde vervallen

verklaarde en Avennes daar mede beschonk. Dat Wijt, uit hoofde van onwilligheid om zich daar aan te onderwerpen, niet slechts in den Rijksban verviel, maar ook in den Geestelijken of kerkban, door den Pausselijken Legaat in 1286 (zoo hij die landen niet ontruimde) uitgesproken: en waaraan ook de Vazallen onderworpen werden, die hem bijstand verleenen zouden. Het is waar, dat er sedert onderhandelingen geweest zijn tot raccommodatie, en Rudolf zelfs in 1288 aan Wijt, niet tegenstaande den ban waaronder hij was[1], vrijgeleide gegeven heeft tot een reis om aan hem Keizer en 't Rijk *verschuldigde manschap* te komen doen; maar het is er zoo verr' van daan dat hij met Zeeland verleid zou zijn, dat Keizer Albert nog in 1299 den 26sten Februarij, het vonnis van Rudolf en het geen door dezen gedaan was tegen Graaf Wijt bekrachtigd heeft: na 't welk in April daaraan eene transactie van Avennes met hem bij wege van compromis aangegaan, aan dezen Keizer in judicio vertoond en overgelegd is, ingevolge van welke het gewijsde van Rudolf dan te niet wordt gedaan.

Het blijkt derhalve, dat het afgedrongen verdrag waarbij Wijt als Leenheer van Zeeland erkend wordt, terwijl de Keizer hem nog niet anders dan als vervallen van alle Rijksleen en in den Rijksban beschouwen kon, bij den Keizer en 't Rijk een geheel nietig ding was. Want het *Graaf van Vlaanderen zijn*, gaf in 't Rijk geen recht, als tot het Rijk niet behoorende, maar het houden van 't on-

1 (Non obstante proscriptionis vinculo). KLUIT, *Exc.* p. 235.

middelijk Rijksleen (van Zeeland) van 't Rijk. En dit ontbrak hem.

En om die qualiteit, waar van hij bij Rijksvonnis ontzet was, te verkrijgen, was geene erkentenis van een onder-Vazal, gelijk Floris zich dan bij 't verdrag maakte, genoeg. In tegendeel, den onder-Vazallen was bij 't Rijks vonnis verboden hem daar voor te erkennen.

Die qualiteit kon ook door geen arbitrage verkregen worden, waarbij het tegen 't Rijks vonnis aan Wijt toegewezen werd. - Ook niet door het afzien van Avennes van de possessie; want daardoor werd de onder-Vazal *onmiddelijk Vazal* van het Rijk; maar aan Wijt geen recht verkregen of weêr te rug gegeven. En het was op dezen grondslag, dat Rudolf (zelfs onafhanklijk van het oorspronklijk recht van Holland) bij zijne aanmaning aan de opgestane Edelen, op 8 Mey 1290, pas verklaard had en verklaren moest: ‘dictam insulam (Zeelandiam) non ab alio teneri domino debere quam a Nobis (zegt hij) et Imperio’[1]. Wijt als Leenheer te erkennen was een attentaat tegen het Rijk.

Floris afstand van dat onmiddelijk Leenmanschap, waar hij (facto an jure non refert[2]) in 't bezit van was, kon het wel open doen vallen, maar niet aan een ander overbrengen, zonder 's Keizers en 's Rijks bewilliging; en die bewilliging te vragen ten behoeve van iemand die zich hardnekkig tegen het Rijk en 's Rijks vonnis bleef verzetten, en daar

1 [Dat het gezegde eiland (Zeeland) van geen ander Heer in leen mag worden gehouden, dan van ons (den Keizer) en het Rijk].

2 [Daadwerkelijk, of met recht, is hier de vraag niet].

over in den ban was, was eene onverstandigheid, die geene uitwerking hebben kon. En dat zulks bij een verdrag geschiedde, waarin men bedingt, *tegen den Keizer en 't Rijk* dien genen te dienen, wien de Keizer en 't Rijk verboden had te dienen, was nog ongerijmder.

KLUIT heeft dit alles met geen juridic oog beschouwd, en van daar zijne insinuatie van kwade trouw in Floris gedrag hier omtrent!

Dat de oorlog spoedig weêr uitbrak, blijkt uit een bestand, waarin Wijt (op verzoek, zegt hij, van Koning Eduard van Engeland) bewilligt, in 't jaar 1293; en die oorlog duurde tot na Floris dood. (KLUIT *Exc.* p. 365).

Staande deze oorlog, waarin Wolfert van Borsele de zijde van Vlaanderen hield, kwam Adolf van Nassau tot de Keizerskroon. Deze verbood den Rijks-leden in den oorlog die te gelijk tusschen Wijt en Avennes bestond, aan den eersten eenige hulp met *raad* of met *daad* toe te brengen; maar integendeel beval hij den laatste aan hunnen bijstand. (KLUIT *Prob.* p. 976). En schoon hij niet gevonden wordt, zich eenigzins in den krijg tusschen Floris en Wijt gemengd te hebben, hij bevestigde in 1294 de aanschrijving van zijn voorganger Rudolf, aan de Zeeuwsche Edelen over hun opstand in Mey 1290: (*ald.* p. 977) en de verwerping van het afgedwongen verdrag van Floris, door den zelfden Rudolf op den 6den Julij 1290, zoo wel als Rudolfs verklaring over de nietigheid van het verminderen van Floris goed door zijn Voogd, van 24 Maart 1287. (*ald.* p. 978, v.)

En de tusschenkomst van Eduard door middel van

brieven om een vrede te stichten in 1295, schijnt bij de uitkomst alleen tot een drie- of vier-maandelijk bestand gediend te hebben, dat Floris den Vlamingen inwilligde. Het krijgsgeluk schijnt toen Graaf Wijt niet meeê gelopen te hebben. De Borselens vielen in 1296 Floris toe, en onderwierpen zich. Zij hadden, met den aanvang diens nieuwen krijgs Zeeland moeten verlaten, en in 1293 en gedurende de toen gemaakte Trêves, tot hun goederen mogen wederkeeren tot vijf dagen voor haar uiteinde. (KL. *ald.* p. 974). Uit hunne verzoening mag men afnemen dat een nieuwe *keur*, welke Floris aan Zeeland gaf en met de inzichten der Vlaamsche partij niet instemde, een nieuw voorwendsel van wederspannigheid op had geleverd.

Maar keeren wij tot het jaar 1290 te rug. - Koning Alexander III van Schotland overleed in 1289 met achterlating van eene klein-dochter uit zijne vroeger gestorvene dochter *Margareet*, desgelijks *Margareet* genoemd. Koning Eduard van Engeland verzocht deze voor zijn zoon Eduard. Het huwelijk werd besloten, maar daar zij uit haar moeders echt met Erik, Koning van Noorwegen, geboren was, en zich in dit Rijk onthield, stierf zij op de reize van daar naar haar Koninkrijk, in het laatst van 1290.

Nu ontstond er geschil over de opvolging, waarop velen eenige aanspraak meenden te hebben; en onder dezen kwam Floris uit hoofde zijner afstamming van Koning David, wiens kleindochter Ada de moeder van Graaf Willem den I (Floris over-grootvader) geweest was, zekerlijk in aanmerking. In 't algemeen

heeft men (en zoo ook WAGENAAR) Floris aanspraak bij onze Schrijvers, als geheel onbeteckenend, ja belachlijk, gelieven te beschouwen; waarom, weet ik niet, nisi

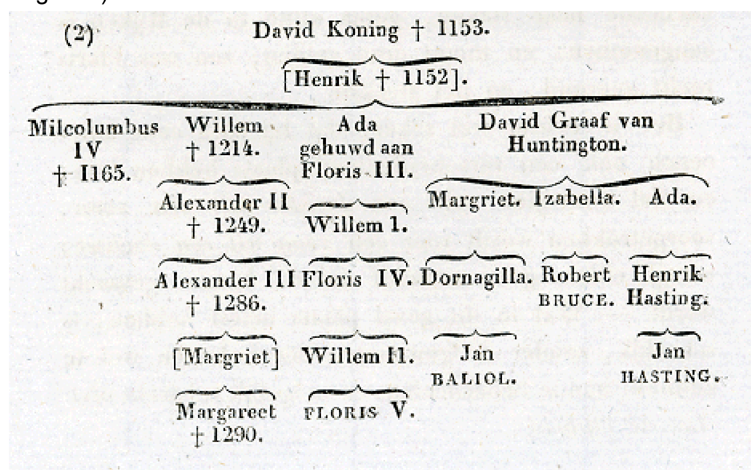
stet pro ratione voluntas[1].

HUYDECOPER (p. 322) merkt aan, dat het in de opvolging op een throon, niet op naaste te zijn in graad, maar op voorrecht van staak aankoomt. Drie verwanten buiten Floris sloten de overigen noodwendig uit, en bet hing dus tusschen hun vieren:

Henrik de zoon van Koning David, die hem overleefde, had vier kinderen nagelaten:

1. *Milcolumbus* IV, die na zijn Grootvader regeerde, maar kinderloos stierf 2. *Willem*; 3. *Ada*, die aan onzen Floris III buwde; en 4. *David*, Graaf van Huntington. Uit *Willem*, die na zijn broeder regeerde, was de nu overleden Margarete, en met haar die staak uitgestorven[2].

1 [Omdat men 't zoo goedvond]. - (En van die voluntas [dat goedvinden] is ook wel reden te geven).

2

Gelijk Willems staak de tweede was, was die van Ada, de *derde*; en sloot dus, naar HUYDECOPERS oordeel, die van Huntington, als de *vierde*, uit. En het was uit deze vierde, dat alle drie de competiteurs van Floris afdaalden. Te weten: *Jan Bailleul*, uit een oudste dochter van Huntington; *Robert Bruce*, uit een tweede; en *Jan Hasting*, uit een derde dochter.

KLUIT geeft HUYDECOPER groot ongelijk. Want (zegt hij) *Floris* stamde uit een vrouw, en in 't jus feudale was nog geene successie van vrouwen toegelaten. Het is zoo. Maar de andere drie, stammen alle desgelijks uit vrouwen. Ergo is er en kan er geene feudale successie zijn. En is dit zoo, zoo moet er geene of er moet eene andere soort van successie zijn. En welke kan die andere successie zijn: want dat er successien zijn, daarin werd door 't Volk en de aanspraakmakers eenparig toegestemd. Daar schiet derhalve niet over dan successie *pêle-mêle* naar graden, of geördende en regelmatige successie naar staken, gelijk altijd in de Rijken is aangenomen; en moest deze gelden, zoo was Floris recht gegrond, en het sterkste.

Het is echter wel zeker, dat bij zulk eene successie ook een verscheidenheid plaats hebben kan; en dat somwijlen zelfs een *dochter uit een zoon*, voorgetrokken wordt voor een *zoon uit een dochter*; terwijl elders geen verschil in de kunne gemaakt wordt. - Wat in dit geval plaats moest hebben, is zekerlijk, zonder de gewoonten der Schotten wel te kennen, niet te beöordeelen: en mogelijk volstrekt niet. [Zie de *Opheld*.]

Floris echter schijnt zijne aanspraak niet zeer ter harte genomen te hebben. MELIS STOKE wil dat hij zijn recht afstond voor een som gelds.

'Ic wilde men hinghene bider kele,
Den genen de hem gaf den raet.
Hoe dorste hi pensen sulken daet,
Dat hi hem dat raden soude,
Dat hi een Conincrike woude
Vercopen, dat hem was comen an?'

(Vs. 800 en volgg.)

Ik geloof echter, dat hij (na een reis derwaart gemaakt te hebben, waar hij zien kon hoe men dacht en handelde) wel deed, in aanmerking van den neteligen toestand waarin hij zich met betrekking tot Holland en Zeeland bevond, aan eenen onzekeren throon in een land vol verdeeldheden, het behoud zijner voorouderlijke nalatenschap met eer en aanzien niet te wagen en ten prooi te geven.

Want wat bij zijne zeteling in Schotland de Vlaamsche erfhaat, de Henegouwsche eigenbaat en ondankbaarheid, en de trotsche weêrspannigheid van de aan Wijt of Avennes verkochte Edelen, het zij met elkander te samenspannende, het zij verdeeld en vijandig, uitgewerkt zouden hebben, is niet moeilijk te ramen.

Ook Hasting gaf zijne aanspraak over, en zeker had deze den minsten grond. De twee overblijvende mededingers verkoren elk veertig mannen, die met Eduard van Engeland uitspraak zouden doen, en deze voegde daar nog vierentwintig Engelschen bij. Dus waren er behalven Eduard, honderd en vier: 'Volks genoeg (zegt HUYDECOPER) om een klare zaak duister te maken!'

Maar Koning Eduard stond zelf in het heimlijk naar Schotland, dat (zoo men meent) te voren leenroerig aan Engeland geweest was; en bood het eerst aan Bruce, onder beding van hem als zijn Leenheer te erkennen, en als die dit weigerde, aan Baliol: en dus bekwam deze de kroon bij eene uitspraak die in November 1292 uit werd gebracht.

Wij merkten reeds aan, dat in den na het jaar 1290 weêr uitgebarsten oorlog, het krijgsgeluk niet aan de Vlaamsche zijde was. In 1295 had hij [Wijt] groote toerustingen gemaakt, maar Floris was waakzaam en hield het geheele Zeeland van Vlissingen tot Zoutelande met een tamelijk aantal van benden bezet. De Vlamingen lagen aan de andere zijde, tegen over het land van Katzand, doch waagden geen aanval. De Friezen, die achtervolgens de onderwerping van 1288, 's Graven banier getrouw volgden, vielen van deze zijde in Katzand. Jan van Renesse, een van de eersten die met hem verzoend waren, trok voort en verbrandde de stad Sluis, zoo WAGENAAR wil: maar HUYDECOPER merkt aan dat die naam niet ouder is, dan 1331, en het toen Lamminsvliete genaamd werd[1]; doch de naam doet hier niets en de zaak blijft. De Vlamingen zagen de vlam opgaan, en de Vriezen weêr inscliepen zonder het te kunnen beletten. Na meer vaartuigen bijéén gebracht te hebben, zoodat zij de gantsche vaart stopten, beproefden zij met ruim 3000 man eene

1 Dit dient meê tot bewijs dat dit gedeelte van MELIS STOKE, niet van den Schrijver van 't eerste gedeelte is, maar veel jonger.

landing in Zuidbeveland, waar zij in Baarland (daar weinig wederstand was) rijkelijk plonderden en blaakten, en zich verspreidden om buit te maken. Wanneer men dit vernam, trokken die van Borselen onder Doedijn van Everingen, ten getale van 300, hun tegen, met groote drift; en de Vlamingen zagen naar hun schepen om. De slachting was wel niet groot, want er bleven niet veel meer dan 200 Vlamingen op het veld liggen, maar meer dan 1000 man verdronken, of smoorden al vluchtende in 't slijk, ook wierden er gevangenen gemaakt. Deze werden gerantsoeneert, voor zoo verr' zij rijk waren; en de arme werden naakt uitgeschud (het geen het gebruik van die tijden was) en zoo, op Floris bevel, naar Vlaanderen te rug gezonden. Een zware storm die er opstond, joeg vele der Vlaamsche schepen van hunne ankers, en een van die, wel bemand als het was, naar de Hollandsche kust, en daar werd het bemachtigd. - Daarop week het Vlaamsche leger en ontbond zich, en Graaf Wijt eindigde zijn veldtocht, met hartzeer.

Sedert 1285 was er tusschen Floris en Engeland eene wederzijdsche vriendschap, zoo het scheen, blijven bestaan. Aan den een en den anderen kant waren de bedingen van het huwelijkskontrakt behoorlijk vervuld, en de onderlinge koophandel bloeide. Dordrecht was thands de stapelplaats van wijnen, granen, hout, ijzer, en wat uit zee of langs de rivieren afkwam, en ook die der Engelsche wol werd daar thands verlegd. Ook was de visscherij der Hollanderen op de Engelsche kusten door gunst-

brieven van Eduard sterk aangewakkerd; en dit alles gaf den Vlamingen naijver. Echter kon Floris, hoe hij er op aanhield, en ondanks de stelligste beloften, geenen bijstand van hem in de Vlaamsche oorlog verkrijgen[1]: maar integendeel vergde hij Floris hulp (even als die van Keizer Adolf) tegen Frankrijk, waartoe hij ook den Graaf Wijt aanzocht. Deze had misnoegen tegen Koning Filip den Schoone opgevat, en werd overgehaald door voordeelen die Eduard aanbood. Daar werd een huwlijk tusschen zijn zoon, Prins Eduard, en Filippe de dochter van Wijt, gesloten, 100,000 pond zwarte tournois aan hem betaald, en de stapel der Engelsche wol werd van Dordrecht verplaatst naar Brugge en Mechelen. Eduard kon nu tusschen Holland en Vlaanderen geen partij nemen, maar zond Jan van Kuik, wien hij met 2000 Pd. 's jaars beleend had, om, zoo 't heeten moest, de geschillen bij te leggen, waarvan men, na al het gebeurde, de onmogelijkheid zeer gemakkelijk inziet.

Het ongenoegen van Floris over dit gedrag van Eduard gaf gelegenheid, dat Filip de Schoone, die met Eduard in 1293 een vrede gesloten had, maar welke men wel voorzag van geen duur te zullen zijn en waarvan het tractaat zelfs niet gezegeld geworden is (LEIBN. I, p. 27), hem tot een verbond met zich aanzocht, waarvan de Graaf van Artois, een Neef van Floris en broederszoon van Koning Filip, de eerste opening schijnt gedaan te hebben. Een reis van onzen Graaf volgde hier op, en in den aanvang

1 'Het waren Engelsche voirworde,' zegt MELIS.

van 1296 werd het tractaat te Parijs tot stand gebracht; waarin als getuigen staan Diederik van Brederode, Jan van Renesse, Willem van Egmond, Willem van Arkel, Niklaes van Putten, Filip van Wassenaer, Jan van Teylingen en Hendrik van Helpdam, Ridder, die het ook, nevens Floris, bezegelen.

Dit verbond zoo men 't heet, is geen eenvoudig verbond, maar Leenverbond; waarbij de Koning onzen Graaf [begiftigt] met 4000 Pd. tournois 's jaars, en 25000 Pd. in klinkenden gelde eens, waarvan 17,500 bij 't sluiten betaald zijn, voor welk Leen Floris hem manschap en trouw belooft[1].

Dit stuk is met menagement voor den Eugelschen Koning geschreven, en voorziet echter tegen het geval dat het huwelijk van zijn zoon met Eduards dochter, daardoor te niet mocht gaan. Hij verbindt zich niet dan bij een aanval van Engeland, om Frankrijk dan te verdedigen; en blijft vrij den Keizer Adolf bij te staan, zoo Frankrijk dezen mocht aanvallen; maar tegen de bondgenooten en helpers van Engeland ruimer en onbepaald. -

Maar *dit verbond* (zegt MELIS) *heeft hem de dood gedaan*. - Dit vereischt opheldering.

‘Verscheiden schrijvers, die den tijd van welken wij spreken, beleefd hebben (zegt WAGENAAR) erkennen eenparig, dat het verbond met Frankrijk oorzaak van 's Graven ongeluk was. Dit moet men DAN als ontwijfelbaar vasthouden.’ Zie daar WAGENAARS Logica! - En het schoonste daarbij is, dat hij niemand weet op te noemen, dan den *Eg-*

1 (LEIBN. *Cod. Jur. Gent.* II Deel p. 34).

monder Procurator en MELIS STOKE, waarvan de een den ander heeft uitgeschreven.

Echter is de zaak zekerlijk waar. Want alle de omstandigheden toonen het. - De heerschzucht, listige aart, en zoo lage als kwaadaartige wraakzucht van Koning Eduard, met wien Floris zich ter kwader uur' ingelaten had om des voordeels wille dat zijne onderdanen uit den Engelschen koophandel trokken, en om tegen 't altijd vijandig Vlaanderen (door Frankrijk gesteund) en het ondankbare Huis van Henegouwen, dat op het bezit dezer landen vlamde, zijn nazaat een tegenschoor te bezorgen, - wist van de beroerten in Holland gebruik te maken, om daar eene zamenzweering te vormen, die haar grond had in dat zelfde ongenoegen, dat in 1289 den afval der Zeeuwsche Grooten en den Vlaamschen oorlog verwekte, die zoo ongelukkig voor Floris geweest was. En het groote werktuig van den Engelschen Koning was *Jan van Kuyk*, dien hij (als gemeld is) tot zijnen Leenman gemaakt had, zeker om geene andere reden, dan om hem in een zoodanig verraad te dienen; daar er zichtbaar geenerlei andere dienst van hem te trekken was, zoo om de geringheid van macht van dezen Edele, als omdat hij aan de andere zijde van Floris gebied zijn goed had en de Leenman van Floris daar voor was. Deze Jan van Kuyk was borg gebleven voor de Amstels in hun zoen met Graaf Floris (in 1287), en derhalven hun persoonlijke vriend, of (het geen na genoeg hetzelfde is) Floris persoonlijke vijand.

Wat Floris betreft, men mag zekerlijk van hem zeggen:

Ja, - ‘vreeslijk is de stand eens heerschers wie hy zij,
Die, Wees, 't gezag aanvaardt na 't uitgaan der voogdy!
De slapheid van de vuist, die 's Lands ontzachbre toomen
Kleinmoedig, voor een tijd, met vrees, had opgenomen,
Die alles heeft te ontzien, en nergens steunsel vindt,
Bewaart een' ijdlen naam voor 't rijpend Vorstlijk kind.
Dit grijpt de teugels, ja; maar machtloos om de rossen
Te dwingen, die in 't wild met kar en voerman hossen
En, aan den harden prang des breidels reeds ontwend,
Te rug slaan bij den dwang van die den wagen ment,
Dan houdt men 't voor geweld (bij averechtsche sprongen,
Nu jaren lang gedoogd) in 't rechte spoor gedrongen,
Genoopt te worden door den prikkel, en beschreit
Eens heerschers zachte wet als onrechtvaardigheid’[1].

Onafhanklijk van de trouwloosheid waar meê zijn voogd Floris zich aanvanklijk gedragen had, om door vreemde betrekkingen het goed van zijn pupil aan zich te brengen; en van de slappe, niet minder baatzuchtige regeering van Aleid, die de Zeeuwsche Edelen ten zijnen nadeele persoonlijk aan zich wist te verbinden, en in wier invloed hij na zijn 12de jaar weer te rug viel, waardoor een geest van weêrspannigheid wortelde, terwijl hij in die vroege jeugd zich meer aan genoegen overgaf dan aan die zorgen, die de omstandigheden (had hij ze gekend en ingezien!) vorderden. Zijne krijgshaftige en ridderlijke inborst, die hem de liefde en achting der grooten moest verwerven, werd door Aleid (die zeer *goedertieren* was, zoo het heet, en er in 't geheel niet meê instemde dat er eenige poging gedaan werd om den moord van Koning Willem te straffen) uit

1 [BILD., *Floris* V. Vde Bedr., 1 Tooneel].

al haar macht tegengegaan, en zij zag gaarne een huwlijk, waarvan zij partij kon trekken, om het land aan haar kinderen te trekken, die daartoe ook alles aanwendden; en in wie men den Adel ook hunne toekomende heeren deed zien.

Toen nu de betoovering op zijn 25 of 26[ste] jaar verbroken werd, hij haar aart en inzichten kennen leerde, vloeide het ongenoegen van Aleid en haar talrijken aanhang (vooral in Zeeland) op alles in. En de te onvredenheid met de heilzame inrichtingen en wetten van Floris, waardoor de misbruiken en aanmatigingen die zoo lang een vrijen loop gehad hadden, beteugeld werden... Het gemor hierover was niet onnatuurlijk, en de inwerking van buiten behoefde niet groot te zijn, om in 't heimelijk eene volstrekte samenzweering te vormen als die van 1289, waarvan wij de noodlottige gevolgen gezien hebben voor den Graaf, wiens moed en schranderheid hier scheen te moeten bezwijken. - Niets is wonderbaarlijker, dan dat hij na zich dus de wet te moeten laten voorschrijven, zich staande hield, den pas afgevallen en tot hem terug gekeerden Adel aan hem wist te verbinden, en met dien terstond een nieuwen Oorlog tegen Vlaanderen te voeren, waarin hij altijd triomfant was. Maar hoe groote ressources hij in zijn eigen ziel had, dit kon niet beletten, dat er oude wrokken schuilden en voortkankerden. - Doch ook die zouden niet opengebroken zijn; of, waren zij opengebroken, het ware uit Zeeland geweest, dat zij zouden zijn voortgekomen. Maar neen, het was uit een geheel anderen hoek, en van waar hij 't het minst vermoeden kon, dat de slang uit het gras schoot. Het waren de

voormaals Utrechtsche, en sedert 1285 tot Hollandsche geworden Leenmannen, de vrienden van Kuyk, Eduards Leenman, die dit nieuwe doodlijke Eedgespan beleiden en uitvoerden, en dit, - zoo wel als dat al wie het van buiten begunstigden, Eduards naaste betrekkingen waren, (als wij weldra zien zullen) toont, waar en bij wien de grond en oorsprong te zoeken is.

Wat *Kuyk* zelven betreft, zijn geslacht had van ouds her de wapenen tegen het Huis van Holland gedragen. In 1058 was Herman van Kuyk in 't vijandlijk leger, waarop Floris I. die schitterende overwinning behaalde; en drie jaren daar na boette hij zijn haat met dezen zelfden Floris den I. slapende om hals te brengen. De haat was in die tijden veelal erflijk, en deze Kuyk was te grooter booswicht, naar mate hij meer het uiterlijke van een cordaat man wist aan te nemen. Hij werd van den Koning van Engeland zeer onderscheiden, die hem zelfs de gunst bewees van hem Affinis [Neef] te noemen: (welke *affiniteit* waarschijnlijk in 't schelmstuk bestaat dat zij samen uitbroeidden).

Bij Amstel en Woerden inzonderheid, *haerebat alta mente repostum*[1] het gevoel van het geen zij geweest, en wat zij geworden waren. Zij waren sedert met gunstbewijzen van den Graaf opgehoopt, die hun 't beste hart toedroeg, alle vertrouwen op hen stelde, alle zijne geheimen met hun deelde, en zich uitputte, om hun gelijke gevoelens van hartelijkheid voor hem inteboezemen; maar dit werkte noch op

1 [gaf een diepe wrok]

het onvast en veranderlijk karakter van Amstel, noch op Woerdens stijve, onverzetlijke, en wraakzuchtige ziel; en de Hofkleeding zelf, die zij als hooge Dienstmannen van Floris droegen, en de Ridder-orde die op Amstels borst hing, herinnerde hen telkens aan hunne vernedering, en prikkelde de spijt, daar zij inwendig van verteerd werden. Met hun deelde de sombere en zwartgallige Gerrit van Velzen hun gevoeligheid, hij die met Floris opgevoed was, maar Woerdens Erfdochter getrouwd had, en dus meê betreurde wat deze hem ten huwelijk aan had moeten brengen, zoo Herman in al zijn grootheid gebleven was. Deze Velzen had nog een anderen wrok tegen Floris, wegens een broeder, die zich aan geene rechtsspraak willende onderwerpen, 's Graven Rechter in 't rechtsgestoelte met eene gewapende menigte overvallen, en eigenhandig gekwetst en nog een ander tevens gedood had, waarover hij ter dood veroordeeld en ook werklijk binnen Leyden onthoofd was, zonder dat Floris (die het geheele ontzag der Justitie, en de veiligheid der rechtsoefening aan het stellen van een voorbeeld in dit schreeuwend geval begreep te hangen) hem van dat vonnis bevrijden wilde. Men begrijpt dat hier geene, in later tijd bedachte verongelijkingen, die men sedert aan Floris kwaadwillig heeft opgedicht, noodig waren.

Het is opmerklijk dat men alle groote opstanden tegen Vorsten van ouds heeft toegeschreven aan *attentaten* tegen de kuisheid van vrouwen. De Romeinen hebben dus hunne Lucretia, waarvan de Geschiedenis door NIEBUHR op zeer goede gronden in twijfel getrokken wordt; en gelijksoortige zaak

wordt ook Appius Claudius het Hoofd der Tienmannen te laste gelegd. De Grieksche Geschiedenis is daar in voorgegaan, en gelijk men de Grieksche vertellingen telkens in de oude Romeinsche Historie vindt opgewarmd, en altijd even vol onwaarschijnlijkheden, zoo kan men zekerlijk daar niet veel aan hebben. Maar dergelijke verhalen doen altijd uitwerking op de menigte. Dat deze van het ontnemen of besnoeien van eenige ware of ingebeelde rechten des Adels vernemen, dat doet hun niet aan; want zij deelen er niet in, en zijn altijd voor den Vorst, die den Adel fnuikt en in toom houdt. Maar vertelle men haar van het aanranden der eerbaarheid van eene vrouw of dochter, zoo stelt ieder zich (klein of groot) in des beleedigden plaats. Geen wonder dus, dat zij, die de Gemeente wisten te leiden, altijd zulk een historietjen gereed hadden. En zoo was 't ook hier. Toen naamlijk het Huis van Henegouwen zich in Holland vestigde, moest het volk, dat nog steeds naar de gouden dagen van Willem II en Floris te rug zag, die hen aan de geweldadigheid der dartel en onbandig geworden Edelen ontrukten, algemeene landvrede en gelijkmatige rechtsoefening voor groot en klein invoerden, en den zwakste en geringste zoo gerust en veilig tegen onderdrukkingen leven deed als den machtigste; toen moest, zeg ik, dat volk tegen zijne oude Heeren, en inzonderheid tegen Floris ingenomen worden; en vandaar dat fabeltjen van Machtelt van Velzen, toen verzonnen, en in velerlei vormen verplooid en opgesierd; maar dat van geen ouderen oorsprong is. Tijdgenooten reppen er met

geen eenig woord van; en de oorsprong is in liedtjens zonder autheur, die men deed omwandelen, en waar uit men die echt Vaudevilles Anecdote geput heeft. Naderhand heeft men 't NB. uit MELIS STOKE willen bevestigen, waar niets dan de lompste onwetendheid en het domkoppigste onverstand iets meende te vinden, dat er eenigen zweem van had[1]. Doch dit zelfs is door de grootste en vijandelijkste schandvlekkers van Floris nagedachtenis als de allerbelachlijkste dwaasheid verworpen.

Men heeft het naderhand opgeschikt, en, in den geest van later tijd, een tweede fabeltjen tot ondersteuning van het eerste verzonnen. - Floris zou, namelijk, met een sloortjen verlegen geweest zijn, en toen hij dat gaarne kwijt wilde zijn, aan Gerrit van Velsen hebben willen opdringen, en die geändwoord hebben: '*Neen Graaf, uw afgesleten schoenen passen myn voet niet*.'

HOOFT heeft dit sprookjen in zijn Treurspel overgenomen, en doet daarin zingen:

1 MELIS STOKE, daar hij het verrassen en gevangen nemen van Floris door 't Eedgespan verhaalt [vs. 1469-1479]:

'Herman van Woerden *reet* hem *ane*,
Als dene wille hadde te vane,
Eñ grepen biden breidel zaen.
Uwe hoghe spronghe sijn gedaen,
Ghine sult niet meer der voeren driven,
Sprac hi, heer meester; ghi moet bliven
Onse gevangen, wien lief of leet. -
Ic seg u, dattic seker weet,
Dat de Grave hilt *over* spel,
WANT hi loech, dat wetic wel.'

[Floris hield dat bedrijf van Woerden voor spel; voor kortswijl; *want* hij lachte enz.]

'Dat ik, God lij' het nimmermeer!
Tot dezen smaad zij opgewassen,
Sprak Velsen tot zijn Landesheer;
Uw slete schoen mijn voet niet passen.'

Dit zou Floris kwalijk genomen hebben. En om het hem kwalijk te doen nemen, moet Velzen gezegd hebben: 'ik zal uw *hoer* niet trouwen.' En Floris daarop, met een duivelenkwaadaardigheid geantwoord: 'Gij zult geen vrouw hebben, of zij zal mijn *hoer* zijn.' Ten gevolge waarvan hij dan ook in later tijd Velzens Gemalin verkrachtte. Men ziet hier uit dat den uitvinderen de taal en denkwijze van Floris tijd geheel onbekend was: dewijl die het woord *hoer* niet kende, en ook niet dwaas genoeg ware, om eene vrouw die zich te buiten ging, of (wat meer is) wie geweld aangedaan wierd, een *hoer* te noemen; het geen een Monnikken *scomma* van veel later dagteeken is, en, toen het opkwam, echter niets beteekende dan een vrouwspersoon, dat haar lichaam openbaar *verhuurde*, met één woord, een *prostibulum*[1]. Inderdaad, hoe meer men dat verdichtsel beschouwt, hoe meer men overtuigd wordt van den helschen geest, waar het meê uitgedacht, omkleed, verspreid en verdedigd is. Dat het op geen Hollandschen bodem gewassen is, toont de

1 TERENT. in *Andr.*

'*Non sat commode*
DIVISA sunt temporibus tibi, Dave, *haec*.

Aptata [gij hebt de tijden niet genoeg onderscheiden], mogen wij zeggen. Maar het is alleen de waarheid: *quae*

'*Semper in adjunctis aevoque morabitur aptis*'

[steeds en in alles den tijd gepast uit zal drukken]. En de verdichtsels verraden zich altijd hier door.

Spiegel Historiaal, waaruit VAN DER DOES een uittreksel geeft achter zijnen MELIS STOKE; Cap. of §. xliiij.

WAGENAAR evenwel schijnt te twijfelen of zekere versjens, die achter een H.S. van 't werk van MELIS STOKE op 't laatste blad bijgeschreven zijn, en waar in Velzen op dien grond ontschuldigd wordt, ook van MELIS zouden zijn. ‘Men is niet verzekerd (zegt hij) dat deze Rijmen (waarvan hij er twee quasi opgeeft), door MELIS of iemand zijner tijdgenooten geschreven zijn.’ Zeker die meer verzekering behoeft, dan die rijmelarij zelve, is een Ezel, die zich aan KAKOLYNS distelen vergasten moet. In die wei behoort hij 't huis. Zie deze rijmtjens in een aanteekening van SCRIVERIUS of van FRANS VAN MIERIS op den *Klerk van de l. land*. p. 170. [Zie ook de *Opheld*.]

Het koomt hier ook niet in aanmerking, of Floris verdrag of verbond met Frankrijk, in de omstandigheden waarin hij zich bevond, wijs en nuttig was. WAGENAAR verdedigt het; en inderdaad, daar hij eensklaps, na zoo lang te vergeefsch op Eduards bedongen en beloofde hulp tegen een zoo machtigen vijand als Vlaanderen was, gewacht te hebben, Eduard om zag slaan; zich met Vlaanderen verbinden, en Vlaanderen tot zijn nadeel bevoordeelen, was niets natuurlijker en eigenaartiger, dan dat hij voor Eduard een' anderen machtigen bondgenoot zocht; en die was noodwendig dat Vrankrijk waarvan Vlaanderen een Leen was, waartegen Graaf Wijt door de Engelsche offensive verbindtenis felonie beging, (die nog te zwaarder genomen werd, omdat deze zelfde Filippe, die hij aan Eduard uittrouwde, de doopheveling van Koning Filip was, wiens naam zij

droeg[1]) en dat dus met Floris een gemeen krijgsbelang tegen dat Vlaanderen had. -

Koning Eduard, die al waar hij slechts eenigen toegang toe wist te bekomen door geld in zijn belangen tegen Frankrijk over trachtte te halen, en hiertoe, als de straks aangehaalde *Spiegel Hist.* zegt:

'sinen Scatere wtsond
In Brabant, in Aelmaengen, in Hollant,
Tote allen Ridderen die men vant
Die hem dienen wilden om scat;'

oordeelde dat hij, den zoon van Floris in zijn macht hebbende, dezen wel dwingen kon door, tegen alle recht en reden dit zijn eenig kind (want Floris dochter Magareet, was overleden) als gijzelaar te houden. Maar 's Konings bedreiging daarvan verontwaardigde Floris in den hoogsten graad, en daar Eduard, ondanks deze bedreiging, het hart niet had, deze trouwloosheid jegens dien onnozelen jongeling te begaan, zoo trachtte hij zich op den vader zelven te wreken, en tevens op deze wijze het nieuwgemaakte verbond met Frankrijk te verijdelen, door een aanslag, waarvan hij voor de wareld onkundig wilde schijnen, en -

'waarvan men niet konde verstaen
Dat hyre hulpe toe hadde gedaen.'

Bij deze drie voegden zich Arend van Benskoop (mede Stichtenaar), Gerard van Kraaienhorst, Willem van Teilingen, Willem van Zaenden, Hugo van

1 (V.D. HAEGHT, *Chron. van Brab.* p. 62).

Baerland, Kostijn van Boternisse, Alewijn - en meer anderen. Of Heusden hier bij te tellen zij, is zeer twijfelachtig: want na het gruwelstuk gerucht maakte was het de kunstgreep van den Graaf van Henegouwen, elk die tegen hem optrad daar meê te bezwadderen, en dus in den haat te brengen; en het jammerlijkste was, dat het de aanhang des zamenzweerders zelf was, die hunnen weerstreveren dit te laste leiden. Het geen de beschuldiging wel eenigen schijn geeft, is dat Heusden, zoo wel als Kuik, borg voor Amstel gebleven was, zoo als hij ook in een betrekking tot Kuik stond die vriendschap tusschen hen onderstelde: want de zoon van Heusden had Kuiks dochter getrouwd. Van Wolfert van Borselen, die ten lande uitgeweken geweest was, doch nu op den 1sten Maij 1296 met Floris verzoende[1], en van Jan van Renesse, wordt het door MELIS STOKE verzekerd. Maar in eenen tijd, dat de Henegouwer meester was, zich als wreker van den rampzalig vermoorde voordeed en de schuld van zich op zijne vijanden wierp. Wij zullen daar nader van zien; maar mogen om iemand te beschuldigen geheel andere borgen verlangen dan Floris persoonlijkste vijanden, en die van zijne dood de vruchten genoten, waar zij zoo vele jaren lang om geïntrigueerd hadden.

Maar wij moeten hier niet vergeten, twee andere grieven die men nog tegen Floris heeft ingebracht. Het eerste is, dat Floris 'omtrent dezen tijd veertig van de voornaamste Huislieden edel verklaard had;

1 HUYDEC. op MEL. ST. 11 D. bl. 280.

waardoor de oudste Edelen in het algemeen tegen hem verbitterd waren.' Dit schrijft WAGENAAR uit, van den ongenoemden *Klerk*, en hij voegt er van 't zijne (NB.) bij: 'De zaak zelve, het veradelen namelijk van Huislieden, heeft geene onwaarschijnlijkheid.' - Zeker niet meer, dan dat iemand de naam in zijn mouw versteekt [als Mahomet]. Ieder kleinen jongen zou men dit wijs kunnen maken; en zoo kan men dat onder andere ook aan WAGENAAR doen gelooven, die zoo veel of nog minder van 't *jus publicum* of van *regalia* [van Staatsrecht of van Vorstenrechten] wist als een kind van de maan; en die bovendien in den adel zoo veel niet stelde als in een Klerksplaats op de Secretarie te Amsterdam. Maar wij, die weten dat geen Graaf, geen Hertog, dat recht ooit bezeten heeft, dat onder de hoogste *regalia* behoort, welke alleen de Keizer bezitten en uitoefenen kon, en als zoodanig, door hem, in later tijd, eenig en alleen aan de Paltsgraven als hooge Rijksamptenaren, ter uitoefening in naam van het Rijk medegedeeld is; wij kunnen 't niet anders dan zeer onwaarschijnlijk en zeer *onmogelijk* vinden. De groote PESTEL plach dit als een van de belachlijkste proeven van de domheid der Historieschrijveren bij te brengen. - Het *adelen* was toen ook in 't geheel niet practicabel. Maar eenige extravagante uitdrukkingen: 'dat Floris door de voorrechten die hij aan eenige steden gaf, de *boeren* (d.i. de burgers) tot Edellieden maakte (d.i. met Edellieden in sommige opzichten gelijk stelde),' gaven aanleiding dat domkoppen dit letterlijk opvatteden en in een anderen zin napraatten; en dat dit begunstigen der Ste-

den een doorn in het oog der meeste Grooten was, is niet te ontkennen. Anderen gelooven dat Floris misschien eenige afstammelingen uit jonger takken van adelijke huizen gegoed zal hebben, en zoo uit hun duisterheid weder in aanzien hersteld; het geen gants niet onmogelijk is; en even zoo misduid kan zijn. Ondertusschen heeft men dit *Boeren tot Edelen maken* naar de letter opgevat, en daar allerlei historietjens op gebouwd. Zoo vertelt men b.v. dat een van deze, (*Arissen van Veur* genaamd) Edelman geworden, des anderendaags voor zijn *Molkenhuis* wandelende een varken uit een mout die daar stond, room zag slobberen; en, dit beest in drift willende wegjagen, zich eensklaps aan zijn Adel herinnerde, en toen met een zucht, als zich beklagende, uitriep: 'VER *zeuge* VER *zeuge*, [d.i. *Vrouwe* of *Dame* Zeuge] waar ik nu die ik gisteren was, gij zoudt die room niet opslorpen.' (*Klerk der l. land.*, p. 163).

Het andere punt is, dat Floris zijnen zoon, Witte van Haamstede tot zijn opvolger zou hebben willen bestemmen. Dit wordt geheel weg geworpen; en echter is dit in zich-zelfs beschouwd, het aannemelijkste van alle die bezwaren, welke men tegen hem inbrengt; ten minste schijnt KLUIT er zoo over gedacht te hebben. In der daad was Haamstede, uit een huwlijk gesproten zijnde, dat men niet voor echt had kunnen doen doorgaan, in het stuk van opvolging, niet zoo favorabel als de kinderen van Borchard van Avennes: om dat het bij dezen de moederlijke erfvolging gold, hier de vaderlijke; maar, in aanmerking genomen dat de Voogd Floris zijn pupil tot

geen huwlijk had kunnen verbinden, en zelfs (zoo hij het had kunnen doen) de *sponsalia de futuro* [trouw*beloften*] geen *sponsalia de praesenti* [dadelijke *trouw*] of anders wettig huwlijk, onwettig maken, was het recht van dezen ouder zoon wel te verdedigen geweest, indien niet het gezag van den Paus in den weg had gestaan. En het kan dus zoo geheel ongerijmd niet voorkomen, dat bij Floris wel eens het denkbeeld opkwam, om ingevalle zijn zoon Jan jong of kinderloos kwam te sterven, de opvolging voor dezen zijn ridderlijken zoon, en wiens kwartieren geen Vorstelijk Huis zich te schamen had, te verkrijgen. Het schijnt dat daarover iets gemompeld zij: immers uit een brief van Eduard aan Keizer Adolf is dat optemaken. Maar wat dit mompelen veroorzaakt mag hebben, toch schijnt Floris den Keizer aan wien zulks hing, daar niet eens over aangezocht te hebben; het geen ook, na de verleien, door Rudolf in 1276 aan Avennes en Hennenberg casu quo verleend, vrij belemmerend was, als wanneer de quaestie over de wettigheid van het huwelijk met Haamstedes moeder vooraf uitgemaakt zou moeten worden, die niet erkend worden kon, zonder bij gevolgtrekking 't huwlijk met Beatrix voor onecht te verklaren, 't geen hij nooit gewild kan hebben.

Het zou beter val hebben, indien men na Beatrix dood eene zoete herinnering aan de beminnelijke Agnes, met wie hij het genoeglijkste deel van zijn leven had doorgebracht, in hem deed opwellen, en een oogmerk daar uit ontstaan, om de vrucht van dat huwlijk, door bemiddeling bij den Paus ex

post facto [achterna] te doen echten. (v. C. 13 X. *qui filii sint legitimi*, of wettig verklaren, als het geen tot het Forum Ecclesiasticum behoorde, C. 4 X. *de ordine cognitionum*. Dit ware geen zeer moeilijk ding geweest, en daarvan kon dan (in geval van het vóór-overlijden van Jan), Wittes opvolging een gevolg worden. *d.* C. 13. Maar, niet alleen, dat hij niet lang genoeg na Beatrix leefde, die eene brave, beminlijke, en zachtaartige vrouw was (MELIS STOKE VS. 1134), om hem de opvatting van een voornemen toeteschrijven, zoo hatelijk als dat van haar Zoon van de successie te ontzetten, iets waartoe men bij een brave en *bene merita conjux*[1] zoo licht niet overgaat! de samenzweering was, eer zij hare oogen sloot, reeds gemaakt of in rijpheid; en niets van dezen aart kan er derhalve op ingevloeid hebben. Met dit alles, zoo 't bleek dat men Jan als te zwak van verstand had aangemerkt, of onbekwaam om kinderen te verwekken, zou het voor Avennes een groote beweegreden hebben opgeleverd (en voor hem ook alleen) en dus zou hij daardoor te meer verdacht worden; 't geen hij reeds meer dan genoeg is.

Dat ook Floris hierin niets beproefd of hierover in 't werk gesteld heeft, mag men opmaken, niet alleen, om dat daar geen melding ter wareld van gemaakt wordt bij de schrijvers, waar men 't zoude moeten verwachten; niet alleen om de beste eenstemmigheid tusschen Jan en Haamstede, wien Jan zijnen lieven broeder noemt, beschenkt, en 't ver-

1 [Eene welbeminde vrouw].

trouwen geeft, dat daar niet wel vereenbaar meê is; maar ook, om dat zelfs na doode van Jan, Haamstede nooit de minste poging gedaan of de geringste aanleiding gegeven heeft om te denken dat hij eenig uitzicht op die opvolging maakte. Toen de Vlamingen Holland geheel overmeesterd hadden, en Avennes zich buiten staat getoond om het te verdedigen of te herwinnen, ontplooide hij zijn banier, en herwon het voor Avennes. De tranen ontsprongen aan de oogen der Hollanderen bij dat ontrollen des veldteekens, waar zij den Hollandschen Leeuw in wederzagen, maar met het Heusdensche rad op de borst; en het is zeker, dat zoo hij 't ongebroken wapen van Holland had aangenomen, niemand hem minder vurig gevolgd zou zijn; of toen hij verlosser van 't Vaderland werd, hem niet duizendmaal liever trouw gezworen had, dan dien Jan van Henegouwen, wien men van deelhebbing in het attentaat op Floris verdacht hield, en verdacht houden moest; en die wel den openbaren kreet tegen hem, tot zwijgen kon brengen en het blinde gepeupel aan zijn snoer krijgen, maar nooit het hart der Natie verkrijgen, dat zich eerst aan den braven Willem III overgaf, en de prijs van zijne braafheid en rechtschapenheid was.

De zaak door Kuyk met Amstel, Woerden, en Velzen afgesproken zijnde, werd er te Bergen op de Zoom een bijeenkomst gehouden (onder voorwendsel van een manslag te verzoenen) waarop het schijnt dat Heusden ook verscheen. Men mag vermoeden dat de opening van den waren toeleg niet

aan allen gegeven werd, die daar verzocht waren, maar dat een verbloemd voordoen, van den Graaf door eenige nadrukkelijke maatregelen tot het afstaan van zommige bezwaren die men tegen hem had, velen misleidde. Het gedrag der meesten in de zaak doet dit denken. Wat die voordracht ook ware, zij kwam neêr op het bewaren van 't recht van den Jonkheer Jan, en dezen te dienen tegen oogmerken waarvan de Graaf zwanger was. Kuik verzekerde hen van den bijstand van den Koning van Engeland niet alleen, maar ook van Graaf Wijt van Vlaanderen, en van Hertog Jan II van Brabant, die nu sedert 1294 regeerde en zijn braven vader niet geleek en ook bovendien met een dochter van Eduard in het huwelijk getreden was. En men verbond zich bij geschrifte en zegel. 't Spreekt van zelfs dat die daar niet in traden, zich lieten welgevallen de zaak (waar van zij 't eigenlijke niet wisten) aan te zien.

Vele lieden (zegt MELIS STOKE) docht dat wesen scande,
Doe men hem dat leide te voren,
Eñ ne wouder niet van hooren,
Eñ - ghedoghedent eñ swegen stille,
Eñ lieten hem doen haren wille. (1237-1242[1]).

Dit eigenlijke bestond, in den Graaf gevangen te nemen, naar Engeland te voeren, en daar aan

1 HUYDECOPER ad h.l. acht dit onmogelijk: maar de mogelijkheid dat brave lieden schelmstukken door stilzwijgen begunstigen, is meer dan genoeg door de daad bewezen. Men ziet ondertusschen, dat buitenlands al wat deze zamenzweering begunstigde aan Eduard verzwagerd en verhouden was.

Eduard over te leveren; en voorts zijn zoon Jan, die toen gezegd wordt nog een kind geweest te zijn (het geen twijfelen doet aan den tijd waar in zijn geboorte gesteld wordt[1]) in 't bewind te stellen.

In 't voorjaar van 1296 was er te Kamerijk een vrede-handeling over een vrede of bestand tusschen Frankrijk en Engeland ten overstaan van twee Pausselijke Legaten, waar bij Eduard, arglistig en geveinsd, Graaf Floris als zijn gemachtigde noemde, die (als men begrijpt) in dien stand van zaken, zich dit mandaat geenzins aantrok. Maar Kuyk verscheen daar, en eenigen der verbondenen met hem, waar dan met den Bisschop van Durham uit Engeland, en gemachtigden van den Hertog en Grave van Brabant en Vlaanderen, de laatste hand aan de zaak gelegd en de uitvoering bepaald werd.

Kuyk, toen alles geregeld was, wilde den braven man, den man van eer, uithangen, en zond een Geestelijken of Monnik aan Floris, om hem van zijne zijde, den oorlog aan te zeggen. Die Geestelijke bracht een brief, letterlijk dus luidende: ‘Eenen grooten Heere, eenen Edelen manne, Haren Florense, Grave van Hollant eñ van Zeeland, eñ Heere van Friesland. Ic Jan, Heere van Cuik ombiede u min dienst. Ic sende an u Haren Heinric, minen Cappellaen, ende ghelovet hem der woorden, die hi u seggen sal van minen wege. In oirconde der lettere, besegelt met minen segel, 5 May 1296.’ [Zie de *Opheld*.]

1 Namelijk 1281; volgens 't welk hij in 1295 of 1296, 14 à 15 jaren oud, en dus tot de regeering bevoegd was.

De arme Kappellaan, die van den inhoud onkundig schijnt geweest te zijn, ontstelde, als meende hij dat de boodschap reeds in den brief vervat ware; en had moeite, op Floris aanmoediging van stontmoedig zijn last te verklaren, en verzekerd te zijn dat hem daar niets kwaads om over zou komen, die uit te brengen. Zij bestond daarin: 'Indien het gebeurde dat ik mij met Heeren zulks beried, dat gij er aan lijf en aan eer door beschadigt mocht worden, ik wil ten allen tijde (of in allen maniere) deswegens jegens u buiten opspraak zijn.'

Floris, die van geene samenzweering iets wist of vermoedde, behandelde deze oorlogsverklaring van een Heertjen gelijk Kuyk, als eene nietigheid. 'Wel nu (zei hij lachende) waar zal ik thands heen! De Heer van Kuik wil mij uit mijn land jagen. Maar als dat gebeurt, zullen er weinig in blijven.' Hij deed den Priester op zijn weg geleiden, en veilig overbrengen, en de zaak gaf hem niet de minste beduchtheid.

De Graaf steeds meer en meer bedacht, om de Landvrede te handhaven, en dus de zwevende veten te slissen en verzoenen, vond in het Sticht veel te doen. (MELIS STOKE VS. 1325). Daar bleef een geweldige wrok tusschen de maagschap van den Heer *van Zuilen*, Stichtsch Leenman, die in den oorlog tusschen Amstel en den Bisschop gebleven was; en schoon in den zoen van Gijsbrecht met den Graaf in 1285 bedongen was, dat deze de Magen der gesneuvelden met zich verzoenen zou, dit was nog ten aanzien van dezen doodslag onvervuld gebleven. De Graaf wilde daar een eind aan hebben en ontbood de beide partijen binnen Utrecht tegen een bepaal-

den dag: - die dan ook door het vloekgespan tot de uitvoering van hun gruwelstuk bestemd werd, als het geen in Utrecht lichter viel dan in Holland, waar hij niet alleen van de Gemeente even zeer als in Utrecht, ja nog meer, aangebeden werd, maar waar ook zelfs de Adel (de weinige eedgenoten uitgezonderd) hem hartlijk verknocht was, en zelfs die, welke met zijne eenigzins nieuwe inzichten en vorm van regeeren gants niet instemden, hun bloed voor hem zouden gegeven hebben. Op den Bisschoppelijken stoel, waarvan Jan van Zierik, Floris neef en vriend, nu kortlings naar Toul verplaatst was, was Willem van Mechelen geplaatst, die men wil dat den Hollanderen een kwaad hart toedroeg, en WAGENAAR doet het voorkomen, als of deze den aanslag begunstigde. Dit kan zijn, maar daar is generlei blijk van, en Floris was door het verdrag van 1274 in Utrecht volkomen meester. - De zoen werd getroffen, maar het *weergeld* (zoo 't van ouds hiet) werd door de hardnekkige maagschap van Zuilen zeer hoog gesteld. Floris om Amstel te verlichten, gaf de helft daartoe, en noodigde toen met een vernoegd hart, hen allen ter maaltijd.

Het was een Heilige avond, dat is de dag voor S^{t}. Jan in den zomer, den 23sten Junij, en dus feest. Woerden en Amstel waren, in hunne kwaliteit als 's Graven eerste Raden, ter wederzijde naast hem gezeten. En na de maaltijd (men at toen om 9 uro voor den middag) werd een vogel- of vliegpartij, of vederspel, dat is, een Valkenjacht bestemd, doch Floris zich vermoeid gevoelende wilde een middagslaapjen nemen. De verraders gingen vooruit naar

de weide met alle den toestel, en zorgden dat niets daaromtrent zich onthield, wat hun toeleg hinderlijk wezen kon; en Gijsbert bleef om den Graaf in het net te voeren.

Nog voor de maaltijd (verhaalt BEKA een Utrechtsch schrijver, zoo wel als onze *Klerk der lage landen*) dat eene schamelgekleede vrouw den Graaf onder weg, of in de kerk terwijl hij de Mis hoorde, een briefjen overreikte, waarin deze woorden stonden: ‘Edel Prince, Koningskind, gedenk aan de woorden des Psalmists; of, gedenkt dat de gene die den Souter maakte, propheteerde en zeide: *Etenim homo pacis meae in quo speravi, qui edebat panes meos, magnificavit super me supplantationem*!’[1] maar Floris sloeg daar geen acht op, of vergat het.

Niet lang had hij gerust of Gijsbrecht wekte hem.

Floris, liefhebber van de uitspanning der jacht, stond op, en deed een Edelknaap roepen, om hem te helpen aankleeden. Gijsbrecht wilde vast vooruit gaan, maar Floris die uit den slaap opgeschoten, naar eenige verversching verlangde, zei: ‘wacht Gijsbrecht! eerst wil ik u Ste Geerden minne geven’[2]. - Gijsbrecht bleef, dronk den beker

1 Bij ons Ps. 41: 10: ‘Zelfs de man mijns vredes, op wien ik vertrouwde, die mijn brood at, heeft de verzenen tegen mij opgeheven.’ - (WAGENAAR schijnt bevreesd te zijn, dat men hier de Voorzienigheid in erkennen mocht, bl. 76).

2 *St. Geerden minne*: 't was een dronk van afscheid of *behouden reis*; en in Duitschland, even als in Holland gebruiklijk. Maar na het vloekbaar verraad van Gijsbrecht werd die dronk van naam veranderd; en toen was het *St. Jans minne*: die echter ook in het jaar 1347 aan Keizer Lodewijk V het leven kostte, na dat de Hertogin van Oostenrijk hem dien toegereikt had. In Holland echter bleef men St. Geertrui nog gedenken. HUYDECOPER, p. 344. [Zie I D. bl. 291; en HOFFMANN, *Horae Belg.* P. II, p. 41-48].

van 's Graven hand en ijlde naar het veld, om een van de voorsten te zijn, die hem gevangen namen.

Floris belastte zijn gevolg de paarden terstond te zadelen, en daar hij gereed was, zeide hij vooruit te zullen gaan, en dat zij maar na zouden komen, zoo dat hij, met zijn neef, den zoon van Jan van Avennes die daar was, en Gerard van Voorne (beide kinderen) de stad door, de poort uit, en ter jachtplaatse reed, waar twee lagen gelegd waren om het overvallen voor te komen; te weten eene aan de Vecht, en eene aan eene andere zijde, van waar men dacht, dat misschien eenige stoornis te vreezen was.

Hij kreeg Woerden in 't oog, en reed naar hem toe. IJlings kwam deze te gelijk met Amstel, van Velzen, van Benschop en Kraaienhorst, van Zaenden, en van Teilingen, en eenige meer, hem te gemoet. De Graaf, met zijne gewone minzaamheid, groette hen. Toen vatte Woerden het woord, en Floris paard bij den teugel grijpende, zei hij: ‘uw hooge sprongen, Heer Meester, zijn nu gedaan, Gij zult zoo niet meer den meester spelen[1]. Gij zijt onze gevangen.’ De Graaf hield dit voor louter boert en jokkernij; hij loeg, en zei: ‘ik weet wel beter.’ Arend van Benschop zwoer dat het ernst

1 DER *Voeren drijven*, d.i. DIER *Voeren* d.i. zulke. - Die de voere drijft, regeert de kudde. HOOFT heeft die zelfde uitdrukking behouden.

was, en greep den vorstelijken sperwer dien de Graaf op de hand hield, met toevoeging van eenige tergende woorden; waar bij Woerden zwoer, dat hij Holland nooit weêr zou zien. De Graaf die hun nu volkomen in de oogen zag dat het ernst was, sloeg de hand aan het zwaard; maar hij werd omcingeld, terwijl Velzen met ontbloote kling hem het hoofd tot de tanden (dit waren zijn woorden) dreigde te kloven. Men ontwapende hem, maar een knape (als MELIS zegt, en die misschien de Jonkheer van Voorne kan geweest zijn) vloog tusschen de verraders in, en trachtte zijn Heer te beschutten, doch vruchteloos; hij werd met zijn paard zwaar gekwetst en vlood met den jongen Avennes spoorslags naar Utrecht, waar zij de maar van het gebeurde verspreidden. Het geen het ongeluk der booswichten was, maar den goeden Vorst weinig baatte. Amstel (gelijk sommigen verhaalden) hield zich bij 't geval of hij nergens van wist: de lafaart!

MELIS verwondert zich daarover, dat zij deze twee kinderen niet vast hielden. Van Avennes was dit niet zoo zeer te verwonderen, daar zijn vader hoogstwaarschijnlijk niet geheel vreemd van den aanslag was; den ander achteden zij buiten twijfel niet in staat om de stad te bereiken. Maar hoe 't zij; bij alle schelmstukken is dit opmerklijk, dat datgene altijd verzuimd wordt, waarvan de veiligheid der daders eeniglijk afhangt.

Zij voerden den Graaf naar Muiden op 't slot, van waar zij, nabij aan de Zuiderzee zijnde, hunnen prooi lichtelijk meenden in te schepen, of zelf (des nood zijnde) te ontkomen.

Men wil dat men daar op 't Muider slot de Graaf deerlijk mishandelde. De zaak is ongeloofbaar. Men wil even zoo, dat de Graaf dien nacht een zwaren aanval van *menisoen*[1] of rooden loop kreeg, waarin men hem allen bijstand weigerde; dat men hem den dood aanzei, en dat men hem een biechtvader weigerde; en dat hij dus twee nachten en meer doorbracht. Doch daar is even zoo weinig staat op te maken, als op de oratien die men Floris en Woerden in den *Spiegel Historiaal* in den mond legt, en die bij VOSSIUS op zijn Liviaansch verlatijnsd en uitgebreid zijn. Het oogmerk van Woerden was zekerlijk niet, hem te dooden, en het eedgespan bracht dit niet mede, maar hem over te leveren.

Toen de tijding in Utrecht kwam, nam de Heer van Arkel de beide kinderen met zich van daar naar Dordrecht. Waar Wolfaart van Borselen ook kwam, reeds vooruitgegaan door 't ontzettend gerucht; en de Burgers uit vrees voor een aanval der Vlamingen bewoog, om hem met twee koggen naar Zeeland te laten vertrekken, ten einde daar orde te stellen. Filip van Wassenaer, Floris zegelbewaarder, de zaak vernemende, brak dadelijk het Grafelijk zegel ten overstaan van den Raad in tweën, en heel 't Volk geraakte in beweging, om zijn Vorst te behouden of voor hem te sterven.

1 *Menisoen* van μην, mensis. Een Grieksch woord van later tijd daaruit afgeleid, μηνώϊσσω maakte dit, en werd op alle bloedvloeing toegepast, en zoo ook op de bloedontlasting door den endeldarm; en die beteekenis werd in 't Fransch daar aan verknocht, vanwaar het bij de onzen is overgenomen.

De naastbijgelegene streken waren het eerst in roer. De Kennemers, Waterlanders, en Friezen vlogen naar Muiden; maar, geen Hoofd hebbende, wisten zij niet wat aan te vangen. Zij vreesden voor het wegvoeren van den Graaf langs de Zuiderzee, en gaven zich daar bij kleine partijen in schuitjens op 't water om hem zoo mooglijk te onderscheppen. Zoo weinig dit beduidde, ontrustte het echter de verraders op 't Slot, en zij dwongen den Graaf met beloften en bedreigingen tot het afzenden van een brief met verzoek: dat zij naar huis zouden gaan; dewijl hij in 't kort in der minne wel ontslagen zou worden. Maar dit veroorzaakte grooter rumoer. Niemand geloofde dien brief, ieder hield hem voor afgedwongen, en zwoer den booswichten de dood.

Nu hadden zij 't hart niet, daar langer te blijven, en kozen langs een anderen weg van daar te vlieden, waar zij middel mochten vinden naar zee. Dit werd onder de Nardinglanders of Gooiers vermoed of ruchtbaar, en zij leiden op eenigen afstand van 't huis een hinderlage, om hun bij het uitvoeren van dit ontwerp, op het lijf te storten.

De saamgezworenen trokken hem een graauwen wen rok aan om onbekend te zijn, zetteden hem op een paard; bonden zijn voeten onder den buik van het paard stijf aan elkander; staken hem een handschoen in den mond, snoerden hem ook de handen op den zadelknop vast, en spleten zijn vingeren op, opdat hij de kracht niet zou hebben het paard te besturen. En dus voerden zij hem in haar midden van daar.

De Naardingers lagen in 't koren verscholen. Men werd het gewaar, en Gerard van Velzen reed hun te gemoet, en vroeg *wat zij hebben wilden*? 'Dat gene (antwoorden zij) dat gij wegvoert; onzen Graaf.' *Dat zal niet wezen*, hernam Velzen, en vloog te rug naar de zijnen; en na weinig woorden, trekt hij 't zwaard om den Graaf den kop te kloven; maar, zoo gebonden als hij was, dringt hij 't paard tot een sprong zijdwaards: maar dit, klein van gestalte, en door den gebonden rijder niet geholpen, stort met zijn ongelukkigen rijder in de sloot, op den rand waarvan het gebeurde, en de slag op zijn hoofd gemunt, treft de saamgevleugelde handen, die hij in eens afhouwt. Hier niet meê voldaan, stijgt Velzen van 't paard, en brengt hem in 't water nog verscheiden wonden toe. De anderen volgen het voorbeeld, en met een aantal steken doorboord lieten zij hem voor dood liggen, en rennen angstvallig her en derwaarts, waar zij ontkomen mochten. Aan Velzen, wiens bloeddorst en haat onleschbaar was, was zijn paard ontloopen, en naauwlijks ontkwam hij, en niet zonder wond te ontfangen, de toeschietende menigte, die twee van zijn knechten achterhaalden, welke op staande voet neêrgeslagen werden, of, naar het verhaal van MELIS, gerâbraakt. -

De rampzalige Floris werd gevonden nog zieltogende; en zijn lijk naar Alkmaar gebracht, waar men zijn ingewand in een steenen fraai gebeitelde kist (die nog te zien is) in het Hooge Choor begraven heeft; en na de balseming is het vervolgens door zijn zoon te Rhijnsburg bij zijne Gemalin, die wei-

nig maanden te voren, naamlijk op Goeden Vrijdag, 23 Maart, gestorven was, bijgezet.

Om ons een oogenblik van dezen gruwlijken moord te herhalen, zal ik ALKEMADE ter hand slaan, die ons van deze kist veel wonderlijks vertelt. Het dekzel der kist, zegt hij, is 2 *voeten* 7 *duimen breed*, en in dat deksel is een rond gehakt, welks middellijn is (NB.) van 2 *voeten* 8 *duimen*: en daarin staan (zegt hij) *zeer opmerklijke woorden* die - van den *Twaalfden Eeuw* tot nu toe *etc.* - Waarlijk opmerklijk, want wat is opmerklijker dan dat men van Floris, die eerst na de helft van de 13de eeuw geboren en geen vier jaar[1] voor de 14de gestorven is, bij anticipatie reeds in de 12de eeuw toen men niet weten kon of hij ooit bestaan zou, een graf en grafschrift gehad heeft, waar de dag van zijn dood in vermeld wordt. En om de maat vol te meten, bewijzen dan die *woorden* volgens hem, dat Floris op *den* 12 *dag van Junius verslagen is*, dat is elf dagen eer hij gevangen werd[2]. - Zie daar een staaltje van ALKEMADE'S verstand, en

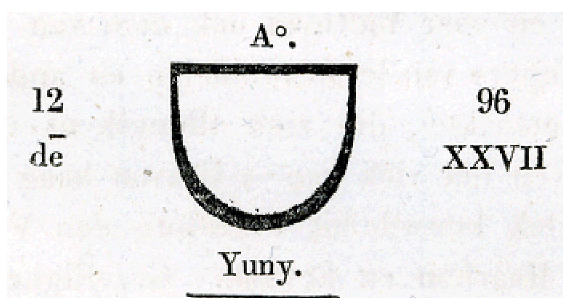
crimine ex uno disce omnes[3]:

te weten de VAN DER SCHELLINGEN, de LE LONGS, en de VAN LONEN en al hunnen aanhang, aan wier domheid de geschiedenis onzes Vaderlands zoo lang overgegeven geweest is!

1 Pas 3½ jaar.
2 Zie HUYDEC. op MEL. ST. II D., bl. 354, 355.
3 [Leer ze allen kennen uit dit ééne staaltjen].

Ondertusschen zegt het Grafschrift de waarheid; maar eenigzins uitgesleten zijnde, heeft ALKEMADE het op zijne wijze gelezen en verklaard. Het heeft inderdaad bij meer lieden twijfel verwekt over den waren dag van Floris dood, die toch zoo zeker heeft moeten wezen! Maar MIERIS heeft zeer wel en overtuigend uit echte stukken aangetoond, en HUYDECOPER het tegen de betweterij van LE LONG bevestigd, dat Floris op Woensdag den 27sten Junij 1296 vermoord werd. Het grafschrift houdt, rond om het wapen van Holland in een kring[1].

'Hier onder ist ingewant
Gravē florus vā hollant
Verslagen wort vā h. gerrit vā Velse.

Het verhaalde heeft Floris V reeds doen kennen, en wij hebben er het karakter niet hij te voegen dat door zijne tijdgenooten van hem gegeven wordt, alles spreekt met eerbied en tederheid van hem. Welgemaakt, gespierd, en bevallig van lichaam, houding, en gelaat, welsprekend, edelmoedig en braaf, milddadig

1 Zie de afteekening van den steen, bij EIKELENBERG, bl. 96, door G. BOOMCAMP, (NB.) *ad vivum* [naar 't leven!] gemaakt; of liever de tombe zelve. - Maar mij koomt het niet voor zoo oud te zijn. - Evenwel, wie zou *naderhand* zich zoo veel aan Floris V hebben laten gelegen zijn, om hem zulk een' kostbaar gedenkstuk te Alkmaar op op te rechten? Zeker geen Henegouwers of Beieren.

en teder van hart, bezat hij vele begaafdheden; waaronder ook die van een goed zanger te zijn, opgenoemd wordt, het geen in dien tijd, toen zangen dichtkunst in bloei en niet afgescheiden waren, tot den volmaakten Ridder behoorde. Men roemt boven alles zijn rechtvaardigheid die onkreukbaar gehandhaafd werd. Dat hij, ondanks zijne eindelooze tegenspoeden, in macht en aanzien binnen en buiten 's Lands alle zijne voorzaten verr' te boven ging, is van ieder erkend. - Hij ging voort, op zijn's Vaders voetstappen, kunsten en wetenschappen te beschermen; voltrok den bouw van het Hof in de Hage, en stichtte daar nog eene Kapel bij voor den Adel, die nu in dien omtrek huizen begon te bouwen, en wier toevloed ook dien van werklieden, en verkoopers van levensmiddelen en andere behoeften veroorzaakte, die zich allengskens daar nederzetteden en het vlek van 's Graven haag deden ontstaan. Ook bouwde hij 't Lusthuis den Vogelenzang, tusschen Haarlem en Leyden. Gezelligheid beminde hij, en trachtte die onder den Adel, die meestal hier te Lande nog zeer stroef was, op te wekken, en de schoone kunne daarin deel te doen hebben. Men spreekt honderd jaren na zijn dood, en vervolgens, van zijne ongebondenheid ten aanzien der vrouwen; maar sporen zijn daar van in de Geschiedenis niet na gelaten. Want de zaak van Velzen is lang uitgemaakt een fabel te wezen door die genen die minst zijne vrienden waren, en hem zeer kwalijk afnamen dat hij den *Staten* niet regeeren liet, en verbonden op zijn eigen gezag aanging. Het huwelijk echter met Agnes heeft (de zaak in den

vreemde kwalijk bekend zijnde) voor een losse minnarij, ja zelfs voor een geweldadige vrouwenroof kunnen gaan, toen men Heusden door zijne betrekkingen in het warnet der verraderen (zoo weinig of zoo veel het wezen mag) meêgesleept zag. Want dat dit door L. VAN VELTHEM bedoeld wordt, als hij zegt:

‘Ander seggen dat om een vrouwe quam
Dat men hem sijn leven nam,
Daer hy met soude hebben te doene,
Die wijf was van een van sinen baroene’

zou wel zijn kunnen, en is van sommigen aangenomen, die achten dat er oorspronklijk *dochter* gestaan zal hebben, maar in later tijd, toen men 't op Machteld van Velzen duidde, als een schrijffeil veranderd zijn.

Floris had zijne bezittingen in spijt van al zijne bestrijderen zeer aanmerkelijk uitgebreid. Zijne aanwinst van Amstel en Woerden hebben wij gemeld. Maar een zijner aanmerkelijke vergrootingen is dat van Heusden, waarvan wij kortelijk de gelegenheid moeten opteekenen.

Heusden was een Leen van het Graafschap van Kleef, met het welk het tot de aaloude voogdij van Teisterband behoorde. Doch in het jaar 1290 stond Graaf Diedrijk de XXV van Kleef al zijn recht op dit goed aan zijnen Neef Floris V af, tevens met Altena en het werd aldus tevens met Altena en de stad Woudrichem aan Holland gebracht.

Jan de VII, die de XVIII Heer van Heusden gerekend wordt, en sedert 1279 Heer was, verhief dus

zijn heerlijkheid van Graaf Floris: maar hij oorlogzuchtig van aart en in Palestina Ridder geworden, had een geweldige twist met den Hertog van Brabant, die, machtiger dan hij, hem welhaast uit stad en en Land dreef, en in zijne burcht sterk benaauwde, of ook deze veroverde. En daar dit in de beroerten voorviel die sedert Floris dood plaats grepen, en uit deze dood voortkwam, zullen wij ons vergenoegen dit met een woord aangewezen te hebben.

Alleen voegen wij er bij, dat Jan van Heusden toen geene bescherming bij zijn Leenheer (Jan van Henegouwen was toen in Holland Graaf) vinden kunnende, en aan zich-zelv' overgelaten, zijnen pais met den Hertog moest maken zoo hij konde, en hem het Leen opdroeg dat wettig bij gebrek van bescherming vrij was geworden. De geschillen hier over zullen wij nader zien.

Het duurde dus niet lang, dat Holland met dit aanzienelijk goed vergroot bleef, dat echter onder Willem den Vijfde, daar mede weder en (als men zien zal) onafscheidelijk vereenigd werd. Doch het was, tot na Floris dood, het zijne, en wettig verkregen.

Na de dood van Floris vermeld te hebben, zegt VOSSIUS (V Boek) ‘Nu zullen wij verhalen wat DE STATEN ondertusschen gedaan hebben.’ - Wij die eenmaal (dank zij de anderhalve eeuw, die sedert over onze hoofden rond is geloopen!) toch zoo veel weten, dat er geen Staten bestonden, zullen ons dan ook met geen Staten bekommeren, maar den draad der Geschiedenis eenvoudig opnemen.

Onze aandacht wordt natuurlijk aan twee zijden getrokken. Hoe ging het met de moordenaars en verraders; en hoe droeg het zich inmiddels in Holland en 't Landbestier toe, tot de wettige opvolger de teugels der Regeering aanvaardde? Wij zullen (hoe zeer deze twee voorwerpen in één loopen) echter deze verdeeling wel moeten in acht nemen, om geene verwarring te veroorzaken.

Gerard van Velzen, ter naauwer nood, en niet zonder kwetsuur de handen der Nardinglanders ontkomen, spoedde wat hij mocht naar het slot van *Kronenborg* dat hem toebehoorde, en waar hij, naar 't schijnt, toevloed van zijne vrienden hoopte. Verscheiden sloten zich ook werklijk daarbinnen met hem op. Maar Amstel en Woerden kozen een anderen weg, en vonden beter geraden, het Land te verlaten. Velzen was daar ook zeer kort, of de Vriezen en Kennemers in overgrooten getale, en razende op het verbreiden van 's Graven gruwlijken moord, vloeiden samen, en omeingelden het slot, met vast voornemen en verbond om het niet te verlaten, eer zij een ontzachlijke wraak op die monster genomen hadden. De Waterlanders, Noord- en Zuid-Hollanders beide (dat is van beide zijden de Maas), alles liep van platten lande daar heen, en, met hen, vele stedelingen, wien de Graaf, als hun weldoener, dierbaar was. De Heer van Zuilen, en ook Gijsbrecht van Ysselstein voegden zich bij hen; en welhaast nam Loef[1] van Kleef, die zich ook derwaart begaf, het bevel der belegering op zich.

1 De voornaam *Lupus*; [anders Wolf, Wolfgang enz.]

Deze Loef van Kleef was Graaf van Hulkenrode en Heer van Tonnenborg, en broeder van den regeerenden Grave van Kleef.

Dit kwam ter ooren van den Graaf van Henegouwen, die (*quasi*) van niets wist, en zijn broeder Guy, die Kanunnik van Luik was (naderhand Bisschop van Utrecht) eerst naar Dordrecht zond, waar men reeds aanstalte gemaakt had om den jongen Graaf uit Engeland te halen, ten einde daar de lieden om te zetten, en voorts naar Kronenburg om te zien wat er omging, alwaar hij van Loef wel ontfangen wierd, en met zichtbare vertrouwelijkheid.

Men mag billijk vragen, hoe Loef daar zoo schielijk was en met welk inzicht. Dat er betrekkingen tusschen hem en Henegouwen waren, is blijkbaar, en waar die bijzondere raadplegingen tusschen hem en Gui op doelden, moet gegist worden uit de omstandigheden. Men herinnert zich, dat Graaf Jan van Henegouwen gants niet zonder verdenking was van geweten te hebben van het verraad, en dat men bij de uitvoering zijn zoontjen niet aanhield, als ware hij voor hun niet gevaarlijk; en er ontstond welhaast eene gebeurtenis, die een deelhebbing of begunstiging van de moordenaren moest doen onderstellen; maar de vraag is, aan wat zijde?

De Grave van Kleef, wiens geslacht altijd aan het Huis van Holland naauw verbonden was, en bijzonder aan Floris blijken van vriendschap gegeven had, zag of vernam niet zoo dra, dat Jan van Henegouwen een zendeling in dat beleg had, of hij trok zelf naar derwaart, en natuurlijker wijze kwam hem, als den voornaamste, en regeerenden Vorst, het

oppergebied toe. En straks verspreidde men van de Henegouwsche zijde, onder 't volk, dat hij daar alleenlijk gekomen was, om de moordenaars te doen ontslippen of in zijn bescherming te nemen, en daar toe door Jan van Kuik opgemaakt was. - Der zaak werd een glimp gegeven daardoor, dat de Graaf van Kleef, gelijk ook die van Gelder, en de brave Hertog van Brabant, in den zoen van Amstel borgen gebleven was. Men had er het tegendeel uit behooren te trekken, want deze borchtocht verbond hem tegen Amstel zoo dra die den zoen door zijn gruwelstuk schond; en zijn eer en geweten verplichtte hem dus dezen gruwel te wreken; terwijl Jan van Henegouwen er de toenadering en een grooten stap in zag tot de erfenis van Floris, waar hij zoo lang heimelijk en openbaar naar gestaan had, en die hij vervolgens ook zoo listig wist meester te worden. Gui die den grond van zijne zending wel verstond, mocht tegen 't gezag van den Graaf van Kleef niet op, maar hij trachtte 't volk op te rokkenen, tegen hem in te nemen, en weêrspannig te maken; en dus een verdeeldheid te wekken, waarvan het gevolg den belegerden voor een gedeelte te stade kwam.

't Spreekt van zelven, dat allen niet even schuldig waren. Buiten de drie hoofdbeleiders met Kuik, wisten velen zekerlijk den waren toeleg niet recht. Velen ook waren bij de gevangenneming des Graven geweest, die even verwonderd toezagen als de Jonkheer van Henegouwen; maar in algemeene bewoordingen verbonden, nooit dachten dat het hier op toegelegd was; en vooral was zeker, dat de moord

van Floris (die nog bij velen voor een bloote daad van wanhoop in eene uiterste verlegenheid gehouden werd) niet tot het plan der samenzweering behoorde, ten zij misschien tusschen Velzen den uitvoerder en zijn twee boezemvrienden, Woerden en Amstel. Het was dus niet anders dan billijk, over hen allen een rechtvaardig oordeel naar de wet te houden, en aan de straf een judicieele form te geven. Dit was het gevoelen van den Grave van Kleef; maar daar dit natuurlijkerwijze met de woeste wraakneming, die een verbitterd en ontembaar vergrimd gemeen zocht, niet overeen kwam, zoo viel het den doortrapten Gui niet zeer moeilijk, de verdenking die tegen Henegouwen was, op Kleef over te werpen; en daar hij de moorders nu niet in zijn macht zag te krijgen, zette hij de woede des volks aan tegen de moorders, alleen om hen in de troublen die dit verwekken moest, te behouden.

Het duurde niet lang, of het slot, waarop Velzen zich schuil hield en zelfs niet vertoonen dorst (MELIS, V, 219), moest zich overgeven. Men vond er, tegen verwachting, ook Arend van Benschop, Kozijn van Boternesse, Willem van Zaanden, en Willem van Teilingen, en *Alewijn met siere smisse*, zegt STOKE; d.i. Alewijn de Geschutmeester[1], die daar echter bij gebrek van materialen en werklieden, van weinig dienst was; en eenige meer, niet bij name gemeld. Nu wilde het volk hen alle aan zijne woede overgegeven hebben, en bedreigde al wie dit mocht willen beletten. De Graaf stilde dit oproer, met

1 HUYDECOPER, p. 372.

eene verdeeling te maken. Velzen en Willem van Zaanden en nog twee stond hij aan de Vriezen en Kennemers af, als die hij volstrekt onverschoonbaar en het ergste verdiend hebbende, alle deernis onwaardig en door hun vergrijp-zelve buiten alle wet gesteld achtte. Aan Loef, die het eerst met eenige benden te hulp geschoten was, bij welke hij-zelf nog 600 man had gevoegd, werden Arend van Benschop en Willem van Teilingen ter hand gesteld, om in bewaring te houden en voorts aan Graaf Jan ter straf over te leveren. En deze, de vriend van Gui en Jan van Henegouwen, die met hun in alles samen deed, en hun partij tegen zijn broeder den Kleefschen Graaf trok - bracht hen te Kervenhem, en leverde hen niet uit, maar onttrok hen alle onderzoek en alle straf. - Aan welke zijde was nu het heulen met de moordenaren?

Gerrit van Velzen inzonderheid, en naast aan Willem van Zaanden, werden geweldig aangegrepen en mishandeld; zij scheurden hem als van één met de handen niet slechts, maar rukten zelfs met de tanden het vleesch van zijn lichaam; en het is genoeg uit de omstandigheden te vermoeden, dat hij, daar zoo vele honderden hun moed aan hem koelden, niet levendig uit hun handen kwam. Men spreekt echter wel van eene bekentenis, die hij daar afgelegd zou hebben, en die naar Dordrecht gebracht zou zijn; maar het zijn van die laatste woorden van gestrafte misdadigers, die men hier te lande overal te koop plach te dragen, en waarin men hun zeggen deed wat men wilde, en zij-zelf nooit gedacht hadden. Ten leste werd hij op een rad geleid, zegt de

Klerk der lage landen (p. 177) GOUDHOEVEN's Kronijk meldt, dat den anderen die met hem aan 't volk werden overgegeven, het hoofd afgeslagen en 't lichaam op raderen gelegd wierd, maar Velzen 'de zwaarste dood aangedaan, die men een mensch doen konde,' waar na hij ook op een rad werd ten toon gesteld. Die zwaarste dood is buiten twijfel dat van lid tot lid verscheuren, door MELIS STOKE aangeduid; en het is een louter, schoon oud misverstand, dat hij levend naar Leyden gevoerd en daar (waarom daar juist? weet niemand te zeggen) veroordeeld en in een vat met spijkers doornageld, gestoken zou zijn, en dus door de straten gerold[1]. - Men wil ook, dat eenige medestanders te Dordrecht gestraft en daar op raden gezet zijn. Hugo van Baerlant althans, met nog drie of vier andere, aan Gerard van Voorne in handen gevallen, werden daar op die wijze gerecht. Gerard van Kraaienhorst, wien de Jonkheer van Voorne zelf het schelmstuk had zien uitvoeren, werd door dezen even eens ter dood gebracht, daar hij onder weg achterhaald werd. Kronenburg werd afgebroken ten gronde, en Muyden werd aan Diederik van Haarlem te bewaren gegeven.

De Graaf van Kleef, zegt MELIS STOKE, (waar HUYDECOPER Loef van Kleef door verstaan wil hebben, maar te onrecht, schoon Loef zich bij hem hield) ging na het veroveren van Kronenburg naar Dordrecht. Hier zagen wij reeds dat Arkel met de twee jonge Heeren de ontzettende tijding van Floris ge-

1 Zie aant. op den *Klerk*, p. 176 en SCRIVER. in *Oud Batav.* p. 279 en op COUDH. p. 343.

vangenneming dadelijk gebracht had, en Wolfert van Borselen, na de vrees voor een inval van Vlaanderen ingeboezemd te hebben, twee koggen verkregen had om Zeeland te dekken. Holland was in verwarring, onrust, en verlegenheid; en de Graaf in Engeland. Men was dus *de facto* [daadwerkelijk] hoofd- en regeringloos.

De Edelen van Zuid Holland waren in die stad bijeen gekomen, en hadden het ongeval wijd en zijd door boden doen aanzeggen aan 's Graven betrekkingen, aan Keizer Adolf, den Bisschop van Keulen, en vooral aan den Grave van Henegouwen, met bijvoeging dat zijn zoon Jan te Dordrecht was; ook dat zij zijne spoedige overkomst wenschten, als van die de naaste van Floris verwantschap was; of ten minste zijn raad te mogen hebben in dit ontzettend geval, waarbij men niet wist, wat vóór 's Graven overkomst gebeuren zou kunnen, en zoo binnen als buitenslands alles vreesde. Dit was reeds op den derden dag van 's Graven gevangenneming verricht, en dus op Maandag, eer deze op Woensdag het leven liet. - Hij vond zekerlijk niet geraden, zoo lang Floris misschien nog ontzet kon worden, aan de uitnoodiging te voldoen, maar zond (als gezegd is) zijn broeder Gui om kondschap te nemen. En deze vond niets zoo dringend als daar zijne rol of missie (hoe noem ik het best?) te spelen of uit te voeren, waartoe het hem aan geene bekwaamheden ontbrak. Hij beloofde echter dat hij spoedig over zou maken. Doch hier kwam niet van, en Gui keerde in zijns broeders plaats daar te rug. - De Graaf van Kleef nam het Landbestuur bij voorraad aan. Sommigen

willen dat hij het met Gui deelde, en de eerste Noord-Holland beheerende, in 's Gravenhage, de laatste Zuid-Holland berechtende, in Geertruydenberg zijn verblijf nam. Doch schoon zij deze plaatsen tot hun verblijf namen, de Graaf van Kleef voerde het geheele bewind, en Gui kreeg verwijt van zijn broeder, dat hij het had laten glippen, en deze volgde weldra in persoon op zijn brief[1].

Zeeland en dus ook Zuid-Holland had altijd hart voor Aleid gehad, wier zacht uiterlijk 't volk aangenaam was en wier intrigue voor het gemeen (als natuurlijk is) bedekt bleef; en bovendien was Jan van Henegouwen Floris naaste bloed. Hoe kon hij anders dan met gejuich en blijdschap ontfangen worden. Zij schreeuwden hem toe, wraak, wraak over hun heer van hem te verwachten, en hij begreep de rol die hij te spelen had. Hij verbond het volk door een eed aan zich (welken eed leert MELIS ons niet) en toog met vele Zuid-Hollanders naar Delft, daar zeven dagen lang tusschen hem en Kleef over de Landvoogdij, die men echter rekenen moest dat met ieder dag door 's Graven overkomst eindigen kon, gehandeld werd, met dien uitslag dat de laatste daar van af zag.

Want

‘Jan v. Avennes, de wyse Grave,
Ne woudet laten, om ghene have,
Hine soude SYNS NEVEN OERBAER *doen*.
Wat holpe hier of lane sermoen?’

1 STOKE, vs. 514 seqq.

Zeker, 't was hem *om 's Neven oerbaer* te doen; zoo als 't ook zijn vader daar om te doen was, en sedert gebleken is.

Aan den Graaf van Kleef gaf men na, dat hij den korten tijd van zijn onthoud in de Hage te ruim geleefd had. - Die hem dit zoo nakreten zouden zeker zijn bewind niet gespaard hebben, zoo dit berispelijk geweest ware.

Middelerwijl stond er iemand op, die men in al die samenzweering voorbijgezien heeft, behalven dat WAGENAAR er een kleinen opslag van 't oog naar toe wierp, wanneer hij zei dat de uitvoering in Utrecht wellicht door den Bisschop begunstigd kon worden. Wij spreken van Bisschop Willem van Mechelen, nu bezitter des stoels van Utrecht, die zoo lang zich geheel stil gehouden had. Dien Heiligen Vader (gelijk MELIS STOKE hem naderhand spotsgewijs noemt VI, 70) begon het nu te spijten dat hij de verraders op Kronenburg niet ontzet had, en om dit te verbeteren viel hij nu zonder woord of weêrwoord in Holland, bestormde en vermeesterde 't slot te Muyden, dat Graaf Floris zelf

'- met siere have
Hadde gecocht eñ doen maken;'
(MEL. ST. IV, 1522).

steekt vervolgens over naar Friesland, waar hij alles in rep en roer stelt en tegen Holland opstookt en verbittert (V, 602): predikt daar na 't kruis tegen de Hollanders als tegen Heidenen of Ketters (VI, 26), en sterft welhaast met het zwaard in de vuist (VII, 923). Zijn Grootmoeder was Aleid van Brabant, de wedu-

we van L. van Loon, en de zuster van Machteld de Grootmoeder van Floris V[1]. Wij wilden dit in een klein tafeltjen samentrekken om den man in eens geheel te doen kennen. - Inderdaad Graaf Floris had een lief soort van bloedverwanten; maar 't was ongelukkig dat zij zoo nabij hem waren. -

Wij verhaalden reeds dat Muiden onder de bewaring van Diedrik van Haarlem gesteld was. De Bisschop verrastte 't, vond er blijden en ander stormtuig in, dat Floris had doen maken, en waar meê hij nu het slot aantaste. De bezetting begaf den dapperen Diederijk tot op vijf man na, die met hem het uiterste wilden verduren. Maar echter hij moest het opgeven en bleef gevangen. - Indien hij het twee dagen langer had kunnen uithouden, zou Avennes hem ontzet hebben, en was ten dien einde reeds te Amsterdam gekomen, maar het was te laat.

Van daar ging hij (als gezegd is) naar Friesland, en dreef dit licht op te zetten volk tot afval. Zij trokken met ongestuime drift tegen de sloten die Floris gebouwd had. Wijdenesse, dat door Boudewijn van Naaldwijk verdedigd werd, gaf het eerst zich op, en werd ten grond toe geslecht. 't Huis te Nieuwenduren, dat nog niet volbouwd was, onderging 't zelfde lot. Eenigenburg desgelijks. Zij verwoesten toen de stad Medenblik, ten einde het slot van rondom te bestormen. Floris van Egmond of van Kenmerland (want hier verschilt men in[2]) had dit in hoede maar vertsaagde niet. De Bisschop

1 HUYDEC. p. 388; doch was die Aleid de Moei niet van deze Machteld?

2 HUYDEC. p. 391.

had de twee blijden van Graaf Floris daar naar toe gezonden, maar 't baatte niet. Toen besloot men, de bezetting uit te hongeren.

Deze kwade tijdingen ontfing Jan van Avennes in Holland, en te gelijk, dat Middelburg belegerd was, en dat wel, zoo WAGENAAR wil, door Wolfaard van Borselen, die met Guyot (den zoon van Graaf Wijt van Vlaanderen) samenspande. En zie hier wederom een zeer duister punt der geschiedenis, waarin HUYDECOPERS vlijt en schranderheid, schoon hij niet altijd volkomen recht gezien heeft, echter weêr den weg tot de waarheid gevonden heeft! HUYDECOPER bewijst duidelijk, dat MELIS STOKE, uit wien men dien *Wolfaart van Borselen* heeft, te dier plaatse geweldig bedorven is. Wat WAGENAAR daar over bij een haalt, is haspelen, en niets meer; om een eens opgevat valsch sijstema te ondersteunen, en in iedere volzin eene nieuwe dwaasheid. Wolfaert was ter goeder trouw met zijne twee gewapende koggen naar Zeeland vertrokken om het tegen de Vlamingen, wier inval hij wel voorzag, te dekken, en bevond zich als Avennes (of liever zijn aankomst) de stad ontzette, in Middelburg.

De zaak is door KLUIT uit oude bescheiden ontwikkeld. De vrees van Wolfert was niet te vergeefs geweest. Naauwlijks was Floris om hals, of de Vlaamsche Graaf stelde zich in staat, en hij viel in Walcheren als nu meermalen; en wanneer Avennes met den uitersten spoed naar derwaart vertrok, vond hij bij zijne aankomst de Vlaamsche benden, die het Land geheel weerloos gemeend hadden, maar een moedigen tegenstand ontmoeteden, met hun

Hoofd, den jongen-Wijt (of Guyot), op de tijding van de aannaderende krijgsmacht reeds uit Zeeland verdwenen; zoo dat de Middelburgers den Henegouwer met fluiters en pijpers te gemoet trokken en inhaalden. Hij beried zich toen met Wolfaart en de andere Heeren over het ontzet van Medemblik. En men stond hem eenige manschap ten dien einde af[1], waar meê hij genoegen nam, om na nieuwjaarsdag gereed te zijn. Zeker konden zij, daar bloot staande voor twee machtige vijanden als Vlaanderen en Brabant, niet bewogen worden een groot getal volks naar de andere zijde van Holland te zenden. Hij vertrok naar Holland, en zou heirvaart gebieden, en beval dat zij hem zouden volgen.

Men mag, deze aanvallen ziende, het zekerlijk Avennes dankweten, dat hij 't Land bij deze Hoofdeloosheid bewaarde en bestuurde: maar de wijze waarop hij zich in dat alles gedroeg, naamlijk, als iemand, die niet uit gemeene conventie met de Edelen die hem geroepen hadden, maar *jure suo* [als uit eigen recht] beval en gebood, werd misduid, zoo wel als de zichtbare toeleg om 't volk aan zich te verbinden. Ook maakte hij geene *mine* of *bewijs* van aan den wettigen opvolger te denken; maar handelde of hij-zelf Graaf was. En dit moest te

1 *Twee man* ALDURE *van den heven*. MELIS STOKE, V, 692, d.i. twee man *perpetueel* van de heffing. Dit duidt aan, *een doorgaande heffing*; maar hoe die twee man te begrijpen? Zekerlijk, bij ieder termijn dat zij opgebracht moest worden? - Neen. - Ik denk, van de heffing, in Zeeland, dadelijk bij den aanval van Vlaanderen gedaan, en dit, in ieder plaats of stad. En dit kan een niet zeer gering deel volks opgeleverd hebben.

meer in Zeeland in het oog steken, waar men de listen van Aleid en de kwaadwilligheid van haar jonger zoon Floris tegen die genen der Edelen die van haar aanhang niet waren, herdacht. Hij had zich (dit mocht men met grond zeggen) even als de Graaf van Kleef, zonder eenig recht hoegenaamd eigendunkelijk tot de Landvoogdij opgeworpen, en bediende zich van de blinde affectie van het gepeupel, dat blindlings aan namen (*quasi*) van bloedverwantschap hangt, om den Graaf van Kleef het Land uit te bonzen, en, zonder zich om den Graaf, wiens oorbaar hij voorstaan zou, te bekommeren, zijn banden vast te leggen en meester van 't Land te worden. Men herinnerde zich, dat hij zich bij den Keizer met Holland reeds had laten verleiden; zijn Neef, van Hennenberg, de aanspraak in geval van Floris dood afgekocht; en zijn te rug blijven toen men hem riep en het Land zonder bewind stond, kwam nu even zoo geäffecteerd voor, als zijn drift om, toen op dit bewind orde gesteld was, het een ander bloedverwant uit de handen te komen wringen. Men had dadelijk eer hij in Holland kwam naar Engeland geschreven[1], aan de Hollandsche Edelen, aan de Gemeente van Dordrecht, de Gemeente van Zeeland, en de burgers en goede mannen van Zieriksee, en nog enkele Edelen in 't bijzonder, en den 16^{den} September was daarop ook geäntwoord. Maar men wist niet, waarom er geenerlei schikkingen tot het overkomen van Floris zoon gemaakt wierden. Ook hierin werd Avennes verdacht, of hij niet wel-

1 WAGENAAR, III D. p. 94.

licht met Eduard eene andere overeenkomst getroffen had, waartoe men hem zeer bekwaam geloofde, die inmiddels 't gemeen aan zijn snoer, en de macht in handen had. Loef van Kleef was bij zijns broeders vertrek gebleven, en schreef bij 't vertoeven van Eduards maatregelen andermaal, en (daar men ook Eduard niet vertrouwen kon), wel op naam der Hollandsche Leenmannen, maar onder zijn zegel alleen (zoo zeer twijfelde men of het veilig ware[1]); waarin zij (het geen HUYDECOPER zeer kwalijk vindt en den brief daarom voor verdicht houdt) den Koning *subjectionem* DEBITAM *in omnibus et paratam*[2] beloven; even of dit iets meer zeide dan zij konden en moesten.

's Konings antwoord was als van iemand die met woorden paaien wil; en wien kan het verwonderen, zoo men stellig vermoeden opvattede, dat er heimelijk tusschen Eduard en Avennes ten nadeele van Jan gekonkeld werd; het geen men in tijds afbreken moest?

Zij beleiden dus eene kommissie van Edelen, vergezeld met twee Burgers uit iedere Zeeuwsche stad, die door Schepenen (toen de Stads regeering uitmakende) gekozen werden, om naar Engeland over te steken en uit den naam van geheel Holland en Zeeland, hunnen Graaf en Landsheer op te vragen. Dezen staken af en vervulden hun zending. Men wil het doen voorkomen, als of hier geene Hollandsche Edelen deel in hadden, maar de zaak ter sluik door de Zeeuwen gepleegd zou zijn; doch de *Klerk*

1 En die onveiligheid bevestigt MELIS STOKE zeer uitdrukkelijk, V, 708 seqq.

2 [In alles de *verplichte* en volvaardige gehoorzaamheid].

der l. land. noemt den Abt van Egmond, den Burchgraaf van Leyden, Dirk van Brederode, en Willem van Egmond daar bij. En behalven dezen, waren Jan van Renesse, Niklaas Persijn, Gerard van Egmond, Jan van Teilingen, Simon van Benthem en meer andere zoo geestelijke als wareldlijke personen, met hun of afzonderlijk om dezelfde reden, naar Engeland vertrokken, als blijkt uit eene Akte den 8sten Januarij geteekend. In der daad, wanneer zoo velen (en dat lieden, die van zoo verscheiden partijen geweest waren) eenstemmig om hun Vorst roepen en zuchten, en hij, die de regeering in handen heeft, dien Vorst maar stil in een vreemd Land laat *muffen* of *verschimmelen*, daar schijnt wel iets achter te schuilen. Ondertusschen was het huwelijk van den jongen Graaf juist in Januarij 1297 te Ipswich voltrokken, en hij kwam welhaast met zijne Gemalinne te Veere aan, na met zijn Schoonvader eenige overeenkomsten te hebben moeten maken, hoedanige de sterkere alleen aan den zwakkere voor kan schrijven; waar onder, dat hij twee Engelschen, die met hem gingen, tot zijne geheime Raden zou nemen en nooit tegen hun raad handelen, dan met goedvinden van Eduard; en dat hij alle de geschillen die Holland met Vlaanderen en met Braband had uitstaan, aan zijne (Eduards) uitspraak zou stellen. Voorschriften echter, die zeer wel uit oprechte zucht voor 't belang eens jonglings, die aan den invloed, de listen, en 't geweld van zulke bloedverwanten als hij om zich vinden moest en van hunne vrienden en bezoldigden bloot stond, voort konden vloeien. Ook verzocht hij (Eduard) Keizer Adolf, zijnen schoonzoon

het verlei te willen schenken, dat hij niet in persoon zou kunnen gaan ontfangen.

Avennes was middelerwijl tot ontzet van het slot van Medenblik getrokken. Hij sloeg het beleg op, terwijl de Slotvoogd hem met eenen krachtigen uitval ondersteunde; en de Vriezen lieten hunnen voorraad en bagaadje ten prooi. 't Was in 't felst van den winter; de vorst overviel hem, en met moeite volbracht hij zijn terugtocht. Te Haarlem aangekomen, vernam hij de komst van Graaf Jan. Hij trok na de Hage en voorts naar Dordrecht om zijn *lieven Neef*! die hem zoo onverwacht uit de lucht kwam vallen, en aan wien hij met eenen herinnerd werd, te begroeten. En hier zullen wij Avennes tusschen-regeering sluiten, en die van Jan den Eersten aanvangen.

Jan de I

Was, toen hij in Holland kwam, zestien jaar oud; en evenwel willen onze Historieschrijvers hem onder Voogdij hebben. Men stelle voor een oogenblik, dat zijn geboorte in 1281 te vroeg gesteld zij; in 1283 ten minste, toen het verdrag over zijn huwelijk gesloten werd, en wel in April van dat jaar, toen men er reeds over handelde, moet hij bestaan hebben, en dus had hij zeker volle twaalf jaren bereikt, en zoo KLUIT (*Exc.* p. 335) wel heeft opgemerkt ten aanzien van Floris V, zijn Vader, naar Landrecht, Vlaamsch Leenrecht, en ouden Keizerlijken rechte tevens, was hij ter Regeering bevoegd. Maar hij was

zestien jaar: En zelfs 't Longobardische *Jus Feudale* verklaart zich duidelijk voor veertien jaar (II F. 55); 't *Jus Alemannicum* dertien jaar en zes weken; 't *Vlaamsche* twaalf jaar. Hoe kwam ook anders de brief van Eduard aan den Keizer te pas, waarvan dadelijk? Deze bewijst immers dat hij zelf 't Leen verheffen moest, dus *Lehnfähig* was. Wat revelt men dan van voogdij over hem, en wil Avennes als zijn Voogd doen voorkomen? - Ware hij onmondig geweest, zoo ware Avennes buiten alle bevoegdheid tot de voogdij, als geen Agnaat zijnde; en alleen de Keizer was dan Voogd. De Keizer had dan een Voogd kunnen geven; aan wien men derhalve daarover had moeten verzoek doen: welken voogd (een tutor dativus) het dan ook zulk een plicht was geweest dadelijk te vragen, als waarvan geen Avennes zich had kunnen ontslaan, waarvan de Graaf van Kleef niet in gebreke zou zijn gebleven, en welken Koning Eduard ook niet gedraald zou hebben te vervullen met zich-zelven daartoe aan te bieden; en aan welken Voogd (en niemand anders), hij Avennes in het bewind zijnde, dan ook het bewind had moeten over geven, en zijne *gestio* verantwoorden.

Maar neen, zoo verr' denkt niemand. *Graaf Jan was nog geen vijfentwintig jaar, was maar zestien jaar oud*, ERGO *minderjarig: Avennes was de naaste in den bloede; ergo Voogd*: en daar gaat men dom op af; verwart tijden, plaatsen, personen, gevallen, rechten, zeden, gebruiken, en al wat onderscheiden behoort te worden; mengt dus water en vuur, waarheid en valschheid door een, oordeelt, veroordeelt, prijst, en laakt, even onverstandig, *et e' est ainsi que s'écrit l'histoire*, overal waar elk zot

zotten kan vinden die niet beter weten, en hem op zijn woord liever gelooven dan onderzoeken. - Maar oude Schrijvers noemen hem *het kind Jan*! - Het is zoo. Zoo noemde men in Holland den Erfgenaam, en zoo was men gewoon hem te noemen, en zoo zou men hem genoemd hebben al ware hij tachtig jaren oud geweest, zoo zijn Vader nog geregeerd had, en dit was een naam van affectie. Even zoo in Spanje *Infant*, en in Engeland *Child*. Zoo zijn *Child of Elle, Child Waters*[1] en *Child Morriee* onder andere (uit zeer bekende oude Romances) verre van kinderen, en wel degelijke mannen, die lang de kinderschoenen versleten hadden, en de voogdij ontwassen waren. Maar ook dit wist men in zekeren tijd niet.

Graaf Jan kwam dan te Vere in Zeeland aan, waar hij door Wolfert van Borselen, die een Neef van hem en Heer van die plaats was, ontfangen werd. Floris V had dit Veere in 1282 aan hem verkocht, en hij had het met's Graven toestemming aan Gravin Beatrix opgedragen en van haar weder in leen ontfangen, zoo dat hij 't, door haar dood, nu weder van Jan, als zijns Vaders opvolger, hield.

Daar is getwist, waarom het juist hier was, dat de Graaf binnen liep. De zaak is eenvoudig. Men verwachtte niets anders dan dat Avennes zich even zoo van dezen jongen en onervaren Vorst meester zou maken als zijne overlistige moeder het van Floris den V, bij 't eindigen der voogdij gedaan had, en wilde daar geenen voet toe geven. Hier had

1 (Zie mijn *Ridder Brand van Wijk*. Poëzij, II Deel).

Avennes geen invloed, en Wolfaarts verwantschap met Floris maakte hem tot de aanzienlijkste persoon in het Land, wiens schranderheid en werkzaamheid ook het best geschikt werd gerekend om Avennes oogmerken in den weg te staan en den Graaf voor zijne indrukken te hoeden. Het kan zijn, dat ook Eduard hem liever in die handen zag, dan van Avennes, die zich, om de vrienden van den ongelukkigen Floris op zijn zijde te brengen, nu voor zeer Fransch-gezind uitgaf. Maar, dit mocht er bij komen of niet, het was eene worsteling tusschen de Zeeuwsche partij en Avennes geworden, en de eerste triomfeerde. Wolfaart was zekerlijk tegen-Fransch, want hij had twee zonen in Frankrijk gevangen zitten, zonder welker ontslag Koning Eduard hem beloofde geenen vrede met Frankrijk te maken; en ook Eduard was niet voor Avennes, tegen wiens oogmerken eigenlijk de aan zijn schoonzoon afgenomen beloften ingericht schijnen; zoo dat Wolfaarts en Eduards inzichten ten minste in één voornaam punt overeenstemden.

Avennes trachtte den Graaf bij zich in Holland te hebben en, met behulp van *Arkel* en eenige andere zijner vrienden, in het spoor te brengen waar in hij hem wenschte. Maar men had hem voorgekomen. Hij verzocht hem te Dordrecht, waar hij hem verwachten en de regering overgeven zou, of zoo hij hem nuttig of noodig mocht hebben, nog voor eerst bij hem blijven:

'*Hadde hijs te doene hem beneven*
Met hem te blivene ene stont.'

[MELIS STOKE, V, 868, 869].

Doch men gevoelde aan de andere zijde, dat zijn plicht was, zelf bij den Graaf te komen, dien in zijn erfgebied persoonlijk te verwelkomen, en hem van het gehouden bewind rekenschap te geven. Zijn boodschap, door den Bailluw van Dordrecht naar Vere gebracht, werd opgenomen als men verwachten mag. De Graaf liet hem droogjes weêrom zeggen, dat Avennes hem willende spreken, te Bridorp in Schouwen bij hem kon komen met niet meer dan 100 man, en de Graaf hem te dien einde *goed geleide* zou geven. - Dit viel den heerschzuchtigen Avennes als lood op het hart; hij toonde zich gebelgd, zwoer zich te wreken op die dit den jongen Graaf hadden ingegeven; maakte eenige opschudding in Dordrecht, en vertrok het land uit, zeggende, dat er een tijd komen zou, dat Graaf Jan, die hem thans zoo afwees, blij zou wezen, hem te zien en te spreken.

Deze voorspelling was geene tooverij: want hij had in de Hollandsche steden zijn zaad zoo wel gestrooid, dat geen jongeling zonder staats- of menschenkennis het lichtelijk uitroeien kon, vooral daar de wantrouwigheid tegen de Zeeuwsche Edelen die nu den Graaf in hun kring hielden, op allerlei wijzen werd aangewakkerd. Aan hun zijde vreesde men voor eenigen dadelijken aanslag van Avennes om zich gevestigd te houden, en hield zeer het oog op hem. Maar hij reisde zeer stil en heimelijk af, in vrees dat men hem aanhouden mocht. De Vlaamsche Schrijvers geven hem niet veel goeds na; de Hollanders, die onder zijn regering geschreven hebben, maken zich van de zaak af met eene algemeene lofspraak.

De eerste deelden in de haat der Dampierres tegen zijn vader; de laatsten in zijne ressentimenten. En de loop dien de zaken in Holland namen, geeft veel te vermoeden.

Dit alles viel voor in het voorjaar van 1297.

De Raad van den Graaf tot het Landbestuur onder hem was opgerecht. Het geen hem het dringendste was, was den opstand in Friesland te bedwingen. - Hij bracht een aanzienlijk leger ten dien einde op de been. In de vasten trok hij daar mede naar Alkmaar, 't geen de Friezen vernemende, trokken zij hem met eene groote menigte tegen en sloegen zich neder op de Vronergeest. De Graaf in hun gezicht genaderd, verdeelde zijn benden en zond met eenige koggen een genoegzame macht om hun den pas van achteren aftesnijden. Toen viel men hen moedig aan[1]. Zij streden dapper, maar verloren den slag, en er bleven wel meer dan 3000 van hun, zoo als er ook veel in de meeren of moerassen verdronken, en zich in de vlucht verspreidende bij kleine getallen wijd en zijd afgemaakt werden. Weinigen sneuvelden aan 's Graven zijde, maar onder die Jan van Arkel een stout krijgsman. De tocht eindigde naar de gewoonte van dien tijd, met de dorpen wijd en zijd af te branden, en het leger werd ontbonden. Het was bij die gelegenheid, dat het lijk van Graaf Floris uit Alkmaar naar Rhijnsburg gevoerd werd en met groote statelijkheid nevens dat zijner gemalin en dochter (zekerlijk naar

1 MEL. ST. V, 992. '*Doe* STORETMEN DE *stoutelike.*'
Wat is dit, vraagt HUYDECOPER. - Lees:
Doe PORRET MEN DAER - dat is, *marcheerde* ten aanval.

't geen hij bij zijn leven getoond had zijne begeerte te zijn) in het Choor begraven[1].

Friesland onderwierp zich, en bracht een som gelds op; en WAGENAAR merkt op dat men sedert geen blijk vindt, dat de Graven genoodzaakt zijn geweest, de wapenen weêr in West-Friesland te voeren. Het is zoo. Het land was sedert bevredigd, en het bestuur aldaar als in Holland ingericht. - De Graaf trok nu door geheel zijn land, recht doende, en op de rechtsoefening orde stellende. Men teekent als een blijk, dat hij geheel in verraderlijke handen gevallen was, aan, dat hij om dien tijd Jan van Renesse Bailluw van Zuid-Holland maakte. Het geen men ook heeft doen dienen om Wolfaart van deelneming in het gepleegd verraad tegen Floris te beschuldigen. Wij zullen daar nader op komen. Jan van Renesse was woelig en oproerig, maar hij had het verbond met Frankrijk geteekend, en kon dus niet verdacht worden van Eduards partij te zijn geweest. Maar hij was geen vriend van Avennes. En die dit niet was, moest dien naam dragen.

Dat in dit alles de Zeeuwen veel bevoorrecht werden is licht te begrijpen, en dat dit den Hollanderen niet aangenaam was, spreekt van zelf. Maar Wolfert bediende zich van zijnen invloed thands, en niet met voorzichtigheid, maar bereidde door zijn haast om machtig en rijk te zijn, zijnen ondergang die haast volgde, en waarvan die van den Graaf, die in een vreemd land zonder vrienden was en geen steun ter wareld meer had, het noodwendig gevolg was.

1 MELIS STOKE, 1036-1051.

De binnenlandsche zaken dus geregeld en op eenen bestendigen voet gebracht zijnde, moest men aan de buitenlandsche denken. Eenige geschillen of 't geen daar aanleiding toe geven kon, waren er met Brabant uitstaande. Men voer, om de afdoening gemakkelijker te maken en spoediger ten einde te brengen, dezerzijds met den Graaf naar Riemerswaal, en die van Brabant van hunnen kant zouden te Bergen op Zoom komen, waar meê de gemeenschap uit hoofde der ligging en nabijheid, gereedst was. Om over en weder te reizen en de gevoelens wederzijds over te brengen werd Jan van Renesse gekoren, dien men uit dien hoofde wel mag stellen den Hertog van Brabant aangenaam geweest te zijn, en, zoo verre als die, zekerlijk in het verraad deel te hebben genomen. - Terwijl de Graaf op het water was, kwam hem de tijding, dat Renesse hem wilde doen oplichten en aan Brabant overleveren. De Graaf nam maatregelen daar tegen. Renesse voorzag en bemande zijn slot Moermont[1], en werd te Vere voor den Graaf gedagvaard, en bij contumacie gebannen. Zijne vrienden werden gegijzeld, en zijn slot aangetast en geslecht. Of Renesse schuldig was, en de Hertog van Brabant zulk een schelmachtig plan met hem gesmeed had, is onzeker gebleven; en het blijft twijfelachtig voor elk die hun deelneming tegen Floris herdenken; maar het wordt bij MELIS STOKE als een verraderlijke trek van Borselen aangevoerd, waar door hij den gene die hem in het licht stond uit den weg wist te ruimen. - Wie

1 *Tegenwoordige Staat van Zeeland*, II, p. 404.

kan hier de waarheid herkennen? - Wolferts aanzien en macht groeide steeds; hij verkreeg gunst op gunst, gift op gift van den Graaf, als 't met eenen Vorsten-gunsteling gaat, en een dubbel huwlijk, (van zijne dochter met Jonkheer Geraard van Voorne, en van hem-zelven met de moeder) verhief hem in Zeeland tot eene onvoorbeeldige hoogte. Men ziet echter in zijne verbintenissen geene bewijzen van snoode betrekkingen of inzichten.

De Vlamingen waren uit Zeeland verdreven geworden, maar de oorlog met hun duurde nog[1]. Het was van belang die te eindigen. Men bracht het daar heen, dat Graaf Wijt het geschil aan de uitspraak van Koning Eduard verbleef, als uit een brief van den Graaf blijkt; en het gevolg daar van was eene overeenkomst. Vlaanderen zag af van de manschap wegens Zeeland, zoo ten aanzien van Graaf Jan als van de afkomelingen uit hem voort te spruiten. - Maar dit werd tot geene zijdelingsche opvolgers uitgestrekt: en dezen zouden (geviel het dat zij in Holland regeerden) die manschap verplicht zijn. 't Was Avennes, wiens gewoel om de Hollandsche opvolging men kende, en tegen wien deze restrictie werd ingevoerd. Dit werd in 1298 gesloten: maar dit was het eenige punt niet.

Vlaanderen was in oorlog met Frankrijk. - Koning Filip wenschte de hulp van Graaf Jan, (die zekerlijk door zijns vaders verbond als opvolger en *causam habens*[2] verplicht was) en bood hem

1 KLUIT, *Exc.* p. 367.
2 [*Ayani-cause*; rechtsverkrijger].

van zijn kant, zijnen vader te helpen wreken. De Graaf van Vlaanderen daartegen bood groot geld voor den Hollandschen bijstand; en zeker voegde 't Graaf Jan niet, een Neef tegen zijnen Grootvader bij te staan. Men koos des laatsten partij, en dit te natuurlijker, daar Avennes (wien men als vijand in 't hart, en gevaarlijkst onder vriendschaps schijn rekende) Frankrijk voorstond. De betrekkingen met Engeland lieten ook niet wel anders toe (want onzijdig blijven was eene onmogelijkheid) en de Koning van Engeland was zelf in persoon Vlaanderen te hulp gekomen; met wien onze Graaf Jan zoo naauw verbonden was, en naar wiens raad hij beloofd had zich te gedragen. Maar men begrijpt licht hoe dit misduid werd, en Borselen met den haat bezwaarde van al wie Avennesgezind was. De Graaf van Vlaanderen en zijn broeder zuiverden zich hoofd voor hoofd, van geen deel in het eedgespan gehad te hebben.

‘Si baden, dat se God verdoemen
Moeste, *of* si gaven raet
Tot so iamerliker daet:
En *of* si *noyt* tote enigher stede
Pensden so *onnoyaelhede*;
En OF (*l.* DAT) si de morders hadden gesien
Sonder enich *malengien*; -
En̄ *of* de verraders van Amestelle
En̄ die van Woerden, syn geselle,
Oyt van hem hadden *confort*,
Al so vele als een woert;
En̄ oyt van hem ghevordert waren:
So moeste de duvel in hem varen’[1].

1 MELIS schijnt hier de *eigen woorden* te hebben willen gebruiken, want het is Vlaamsch; 't geen HUYDECOPER een spotternij acht, V. 1284-1296. Zien wij 't Fransche stuk 't geen die zaak behelst. KLUIT, *Prob.* 985:
Verdrag 12 Febr. 1298. - ‘Item il est accordei he li Cuens de Flandres sescusera de le Mort et de le Prison le Comte de Hollande avoech ses Enfans et avoech boine gent de sa terre, ke il ne pourcaca ne *nequist* ne markiet, ne fist ne il ne nus de par lui dendroit le mort le Comte de Hollande ne se prison. Item après si sescusera il avoec ses Enfans et avoech bonne gens de sa tierre ke il a cheaus ki ceste prison et che murdre firent oncques denier ne donna ne denrée de sen avoir ne fist donner, ne ke oncques dedens sa terre ne vinrent par sen fait ne par se volontei et que meme feront si iiij enfans Chevalier.’

MELIS twijfelt aan de waarheid van den eed. - Hij heeft ongelijk. De eed en betuiging mag voor waarachtig gehouden worden ten aanzien van den *moord*; waar aan zeker niemand der eedgenooten gedacht heeft, of in gestemd zou hebben. En verder was geen betuiging te vergen; want in eens nabuurs Land, waar men meê in oorlog is, een opstand te begunstigen en te ondersteunen, ja, te verwekken (hoe zeer het een res pessimi exempli, en duivelenwerk is) dit heeft men bij de Vorsten zich ten allen tijde veroorloofd, en zelfs onder schijn van vrede en bondschap, is dit (in ons Land) altijd bij al wat ons omringt, zeer geöorloofd gerekend. Dit is buiten alle bedenking. En wat zou Graaf Jan toch meer vorderen? - Graaf Jan kwam ingevolge dit verdrag te Gend, bezocht en omhelsde zijn grootvader Wijt, en zekerlijk ook zijn Schoonvader.

Echter, Koning Eduard keerde naar zijn Rijk, waar hij zich van Schotland meester maakte; en de vrede werd tusschen Frankrijk en hem gesloten, en Vlaan-

deren werd (op zijn Engelsch) in den nood gelaten, waar in men 't gebracht had: schoon er een bestand voor getroffen schijnt.

West-Vriesland had zich geheel onderworpen, en een zeer zwaren zoen opgebracht (z. boven bl. 282): maar de Bisschop van Utrecht die hen opgestookt had, kon niet stilzitten. Oost-Vriesland (dat is 't Land van Oosteren Wester-Goue) was hij, zoo niet met de wapenen, ten minste met zijn Geestelijk gezag, volkomen meester. Hier trok hij van plaats tot plaats en predikte 't kruis tegen den Graaf van Holland, wien hij zoo kettersch[1] oordeelde, dat hij het *niet uitstaan* of gedogen kon, maar verplicht was het zwaard te gebruiken. - Men weet dat de kruistochten begonnen zijn in het laatst der XI Eeuw tegen de Saracenen in Palestina. Tegen ketters (of die daar van beschuldigd werden) hebben wij er een ontmoet ten aanzien der Stadingers in 1234, maar de eerste van deze soort was in 1209 tegen de Albigenzen (die ik ook niet zou durven vrijspreken). Paus Gregorius IX kondigde er een aan tegen Fredrik II; en waarom dan nu de Utrechtsche Bisschop niet tegen den Hollandschen Graaf? - Hij stelde zich aan het hoofd, en stak met eene menigte schepen ten krijg bemand, naar Monnikendam over; waar bij of verwacht of zoo tijdig vernomen werd, dat men hem met Kennemers en Waterlanders te gemoet voer, een zijner schepen nam, en zijn ge-

1 *Onwettig*. Tweeërlei vertaling van dit woord. Zie HUYDECOPER p. 457.

heele vloot met ontzachlijk verlies uit een dreef, waarbij de Bisschop en heirvoerder en vlootvoogd (die gekomen was om te slaan, en niet om geslagen te worden) in een klein bootjen overstapte en zijn lijf borg, alles in den loop latende.

Het getal der gesneuvelde en gevangen Friezen was groot en de Hollanders verheugden zich in den losprijs niet minder dan in de zege. Van dit oogenblik maakte Wolfaart een verstandig gebruik om den Bisschop, nu radeloos en neêrslachtig, tot vrede aan te lokken. Deze vergat de ketterij der Hollanderen, of verslikte die in zijne angst, kwam zelf te Vere bij den Graaf, en men scheidde goede vrienden en bevredigd. - Evenwel toen hij te Utrecht adem mocht halen, voelde hij zich die gruwlijke Hollandsche ketterij nog te hard in de maag liggen, had berouw over 't geen hij beloofd of gesloten had, en hij ademde op nieuw krijg en bloed.

Een oorlog met het Sticht was derhalven onvermijdbaar. - Wolfaart kwam met den Graaf in Holland, voorzag in de verdediging, en, daar Gijsbrecht van Ysselstein, het slot van dien naam voor den Graaf open moest houden, vorderde men van hem, dat hij het gedurende den oorlog over zou geven om door den Graaf bezet te worden, als een punt van het hoogste belang tegen Utrecht. Gijsbrecht weigerde dit, en gaf voor, dat hij, als Maarschalk van den Bisschop, het voor dezen, als zijn' meester en Leenheer bewaren en inhouden zou. Het slot moest na zulk een antwoord dadelijk aangetast worden. Men belach het derhalve in allerijl. Gijsbrecht zelf raakte gevangen, maar zijne Gemalin

Bertha verdedigde het met mannenmoed en was tot geene overgave te brengen[1]. Eindelijk als zij geen tegenstand meer zag te doen, bood zij 't op te geven onder voorwaarde. Geen beding was er te maken, dan behoud van lijf en leden voor slechts de helft van de manschap die er op 't slot was. Men vond er, behalven eenige gekwetste en weerlooze, 16 man. De gevangenen werden naar Dordrecht gevoerd, en trokken ten overstaan van den Baljuw en bijwezen van Baerte om 't leven met Hollandsche en Leuvensche penningen in bolletjens verborgen. Die den Hollandschen penning trok won het leven en bleef gevangen; de Leuvensche bracht de dood meê. - De Graaf schonk het slot met Ysselstein en Benschop en 't land van Woerden aan Wolfaarts nieuwe gemalin, een vrouwe van Voorne. Zekerlijk een buitensporige gift, en waar van de gever het belang niet inzag gelijk de ontfanger. In 't Land van Woerden bouwde Wolfert een groote en sterke burcht, maar die hij geen tijd heeft gehad te voleindigen.

Men moet Wolfert ter eere nageven, dat hij op 's Lands zaken goede orde stelde. Maar hooghartig als hij was, schijnt hij gestreng in de uitoefening van 's Graven gezag te zijn geweest; en de steden door Willem II en Floris V opgekomen, in aanzien gebracht, en door keuren of privilegien van eene geregelde en toegeeflijke vorm van rechtsoefening voorzien, en nu door Avennes, die haar gemakkelijker vond om wat wijs te maken dan de Edelen

1 VONDEL, *Gijsbr. v. Amstel*, V Bedr., 4 Tooneel: ‘Uw moeder Bertha toont wat eene vrouw vermagh, *enz.*

die voor hem weinig eerbied hadden, op allerlei wijze aangehaald en beliefd geworden, begonnen zich vrij wat aan te matigen.

Inzonderheid was 't in Dordrecht, dat Avennes geliefd was, waar hij eenen bijna algemeenen aanhang achter gelaten had, die voor en met hem (had hij het zich raadzaam geöordeeld) tegen den Graaf opgetrokken zouden zijn[1]. De Baljuw Aloud zelf, was Avennes vriend en vertrouwde, en zoo ergens iets tegen Wolfaert of Graaf Jan broeide, 't was daar.

In Dordrecht zaten verscheiden *pilike lieden*; dat is, gevangenen in criminele hechtenis[2]. De Baljuw vorderde deswegens eene *stille waarheid te beleggen*; het geen Schepenen aannamen, ‘behoudens stadsrecht, en mits het ten hunnen overstaan geschiedde, zij daar vonnis over spreken zouden niet zwaarder dan tot bannissement voor een tijd, en hij niemand aan lijf of goed komen zou, en de gebannene ook, zoo hij zijn ban schond, alsdan door den Schout (en niet door hem, Baljuw) berecht of vervolgd zou worden.’

Twee alleraanmerklijkste punten bevat dit beding of (gelijk zij het noemden) deze voorwaarde. 1°. Het aan zich trekken van het judicium [het vonnis], of zij competent mochten zijn of niet. 2°. 't Bepalen van de straf vooraf, met uitsluiting van de wet casu quo. Eene wonderlijke voorwaarde zeker, waar bij Schepenen niet alleen vooraf en eer hun competentie blijkt, de judicatuur bedingen, maar

1 MELIS STOKE. V, 890.
2 *pilik recht*; [even als de Duitschers zeggen] *das Peinliche Recht*.

ook dat (NB.) de wettige straf, zoo of voor zoo verr' zij hooger dan 't bannissement gaat, niet gevorderd zal worden; en eene wonderlijke toegevendheid van een Baljuw, die 's Graven recht en wet afstaat en verbreekt ten genoegen van zulke Schepenen, of zich dat afdringen laat!

Men *bezat* op deze voorwaarde de *waarheid*; (dat is, zat ter getuigenis-opneming[1]), en cer de tijd daar was, dat die waarheid geöpend wierd (dat is, eer het proces in die termen gebracht werd, dat men de bewijzen communiceerde; - den toon opende, zei men in Brabant) kwam de Graaf juist in Dordrecht.

Wolfaert in 's Graven naam, de zaak vernomen hebbende, die hem zekerlijk door den Baljuw (als zijn plicht was) ter kennisse gebracht werd, vorderde de stukken (de *tafelen*, zei men toen) ten einde zelf kennis te nemen van die zaken, en wie bevonden mocht worden naar 't recht 't lijf of zijn goed verbeurd te hebben, met de dood of confiscatie, anderen desgelijks naar vereisch van de wet en elks schuld of vergrijp, te straffen.

Schepenen weigerden dit, en beriepen zich op het Handvest van Koning Willem, te Brunswijk op den 28sten Januarij 1252 gegeven, waarbij hij belooft, dat NOCH *hij*, NOCH *eenig rechter* van hem vorder zal wijzen, dan Schepenen gewijst zullen hebben. HUIDECOPER voegt hier ten hunnen behoeve bij een brief van Graaf Floris van 1289 aan '*zijne lieve Poirteren van Dordrecht*, dat Scepenen en

1 [Zie de *Opheld*. en *Bijvoegs*.]

Raatsmannen *waarheden* van Quadyen *bezitters* mogen, en die te corrigeeren na horen goet denken;' zoo als dit door BALEN (*Beschr. van Dordr.*) wordt aangevoerd.

ALKEMADE (al wordt bij van HUYDECOPER [bl. 480, v.] uitgelachen) doet er ook het zijne toe. 'Is 't dat eenig burger der stad schuldig is aan eenig schelmstuk, (hij verzacht het tot op: *dat eenig burger der stad schuldig is van eenige misdaad, hoe ongeregeld hetzelve doen zoude mogen wezen*) dat men daar af in geene andere plaatse, als te Dordrecht, ten Schout en Schepenen derzelve stad, en onderzoeke en straffe.' Maar non refert [dit doet er weinig toe.] - Wolfaert drong aan; zij bleven weigerend, en wierpen hem hunne gemaakte *voorwaarde* tegen. - Wolfaert, ongeduldig geworden, zei hun aan, gijzeling te komen houden, binnen Delft waar de Graaf heen ging, de personen door den Schout te benoemen.

HUYDECOPER zegt: zij weigerden met recht; en hij heeft in abstracto, quod ad thesin[1], gelijk: maar, ten aanzien van het geval dat er plaats had, groot ongelijk; en het recht was notoir en onwederspreeklijk aan de zijde van den Graaf. - Schepenen moesten ja, de stille waarheid geheim houden tot de zaak geïnstrueerd was. Maar! (daar gelaten zelfs het pactum [verdrag], om *in allen gevalle* te vonnissen in de zaak, 't zij er competentie ware of niet, en al ware er een casus regius[2] onder, 't geen in zich zelfs een inbreuk op 's Graven hoog-

1 [In het afgetrokken, en op zich-zelf].
2 [Een zaak, alleen door den Vorst te beslissen].

heid was) Schepenen moesten wijzen naar de wet, met deze naar hun best weten en *goet denken* (niet *goeddunken*) op de bewezen faiten toe te passen. Maar deze Schepenen maken hier beding, om *buiten de wet te wijzen*, en de wet ter zijde te stellen. Dit eed- en plichtbreukig beding-maken ontnam hun in die zaken, waarover het liep, de kwaliteit van rechter te kunnen zijn, en maakte geheel die Rechtspleging, zoo verr' zij gebracht was, NUL. Hun daad, hun examen, hun processtukken als rechters, hun acten, hun verrichtingen, na zulk een beding waren nul; en zij mochten niet voortgaan, maar moesten geïnhibeerd worden. En de Graaf moest noodzakelijk de zaak *evoceeren*, en hun bevolen worden de stukken over te geven; ten einde die nagezien, en de novo de zaken geïnstrueerd wierden door den Graaf en zijn Hof van Justitie, of zoo de manier van die tijden in eas van evocatie medebracht. De Graaf mocht zelfs het voortgaan van die Rechtbank in die zaken niet gedogen, maar was naar alle beginsels van het Jus Publicum, verplicht, zelf daarin Justitie te doen. - Dat Burgertjens van dien tijd dit niet inzagen, is te begrijpen; dat een Munnik als MELIS STOKE dit niet bevattede, is toe te geven: maar, dat WAGENAAR en andere schrijvers zulke dwaasheden voorstaan, een verleende Jurisdictie in willekeur en eigendunklijk buiten effect stellen van de wet, die zij geroepen zijn en eed deden om uit te voeren, veranderen willen, en dat verdedigen, en van Privilegie-verkrachten kraaien, als de Vorst wet en plicht naar *zijnen* eed tegen die domheden handhaaft; ja dat een Baljuw van Texel, een Rechtsge-

leerde in 1770 zulken botteriken gelijk geeft; dit, in der daad, is onlijdelijk, en moet de gal over doen loopen aan elk waarachtig Jurist, en aan ieder die recht en waarheid bemint.

Men ziet, dat in dit geheele stuk geen quaestie over privilegien is. Al had Dordrecht geene privilegien in 't geheel gehad, zoo dra er een Schepensbank was, hadden zij judicatuur op de Dortenaars, op de vagabonden, op de misdadigen, ex capite *fori domicilii, fori delicti admissi*, en *ex praeventione*[1]; en dit hun recht was heilig en onschendbaar. Ook mochten zij (onder appel) over hunne eigen competentie oordeelen. - Maar zij mochten niet, ab initio, de judicatuur in plaatse van dat bedingen ante introitum litis [voor aanvang van rechtsgeding] in nadeel van 's Graven recht. Zij mochten nog minder bedingen extra legem [buiten de wet] te vonnissen. - Dit beding eischte 's Graven evocatie, ondanks alle privilegien; omdat zulk een privilegie niet bestond, noch gegeven zou kunnen worden. [Zie de *Opheld.*]

Wat nu de Dordsche Schepens met hun beding, en Alout als Bailluw met dit toetegeven, misdaan hadden, is hier even weinig de quaestie, als 't is, of er wezendlijk onder die gevangenen veellicht personen waren wier misdaad in de termen van 't Crimen Majestatis viel, 't geen naar de aangenomen denkwijze, van toen, aan de privative Judicature van den Vorst en zijn Raad behoorde. - Het was

1 [Uit kracht van woonplaats, van plaats der begane misdaad, en uit hoofde van eerst-vervolging].

hier een wederstand aan 's Graven bevel, waaraan onder protest had kunnen en moeten voldaan worden, waarover hun het bevel van gijzeling door Wolfaert aangezegd werd. De Schout noemde vijf personen uit hun, en deze vertrokken, om te Delft 's Graven bevelen af te wachten.

Men gaf hun nog drie boden mede (WAGENAAR, III Dl., bl. 117, noemt hen Gemachtigden uit de Wethouderschap, en dit heeft schijn), om den Graaf te spreken en de zaak ten beste te schikken. Maar, daar Hij naar de Hage vertrok, en Wolfert naar Woerden, waarmeê eenige dagen verliepen, terwijl de Graaf in de zaak niets doen wilde zonder Wolfaart ('t geen ook billijk was), zond de stad in verlegenheid nog vier lieden; maar dit baatte niet, men moest Borselens komst afwachten. Hij kwam, en de Graaf beried zich beide met hem en met Aloud. Men bescheidde tijd. Doch als de Graaf met Wolfaart te Delft gekomen hen vorderde, waren eenigen der Dordtenaars (naar het schijnt) bevreesd geworden en hadden zich weggemaakt. Wolfaert deed de andere op het Stadhuis roepen ten bijwezen van den Graaf en van de Schepenen aldaar. De Dortschen, om zich te verdedigen, wilden hun beding met den Baljuw nu doen voorkomen als eene conventie om de straf naar discretie te verlichten en te verzwaren. Iets, waarover geen beding te pas kwam, maar hetgeen tot het officium judicis behoort. Had men dien plooi kunnen toelaten, de zaak ware uit geweest en alles had met eene reprimande of boete wegens hun wederstand tegen den Graaf kunnen eindigen. Maar dit ware den Baljuw

wegens valsche voordragt der zaak openlijk beschamen. De Baljuw over deze schaamtelooze verdraaiing in drift rakende, hiet het *liegen*. Alles in 't rond begon over die uitdrukking, die in 's Graven tegenwoordigheid te gevoeliger was voor dien 't aanging, te morren, en hij, Alout, niet gezind het woord in te trekken, zei dat hij het tegen ieder een met het zwaard in besloten kamp staande wilde houden. - De Delftsche Schepenen trokken (als men denken kan) de partij van de Dordtsche, en een hunner riep: zacht wat! zouden de rechten en privilegien van onze burgers aan een kampgevecht hangen! Even of Alout over rechten en privilegien wilde vechten, en niet, integendeel, om zijn woord *gij liegt het*, waar te maken, 't geen zijn recht als Edelman was; en men matigde zich aan, Alout *te misprijzen, dat hij goeden lieden had heeten liegen*.

Dit liep af, en men vroeg naar twee personen met name Pauwels en Heine, welke Alout vooral gevorderd had daar tegenwoordig te zijn, en die juist de vlucht hadden genomen. Zij waren niet te vinden. De Schout van Dordrecht, daar ook, nam toen 't woord, en lei het uit als een blijk van hun misdaad dat zij niet voor den Graaf verschijnen dorsten, en sprak 's Graven ontzeg over hen uit. - Hier mede was dit voorbij en de Graaf vertrok.

De gijzelaars in Delft zonden een bode naar huis, die de stad in onrust en vrees vond, over een gerucht dat er verspreid was, als of zij allen in besloten hechtenis waren gezet. De twee weggeloopenen kwamen welhaast ook te Dordrecht, en toen verliepen alle de gijzelaars en wat van de stad naar Delft was

gezonden, als of 't afgesproken werk ware, en kwamen eigendunklijk en zonder ontslag of oorlof te rug, en werden met groote blijdschap ontfangen.

Deze schending van 's Graven gijzeling was van erger natuur. De Graaf ontzeide nu ('t kon niet anders) de geheele stad Dordrecht. Deze in plaats van de daad hunner gijzelaars te wraken, hen te recht te stellen, en andere aan te bieden, werd door het gebeurde te Delft nog veel koppiger. Zij deed niets, maar koos hoofdmannen ter verdediging, en schreef aan de andere steden om voorspraak en tusschenkomst bij Graaf Jan, en dat men haar toch haar recht zou helpen behouden, dat zij (steden) allen in 't zelfde geval waren; - en alzulke *rechthabereien* (gelijk de Duitschers 't noemen) van gemeen volk, te dom om het punt waar 't op aan komt te zien, en te slecht om 't te willen zien!

De toegangen tot de stad werden bezet. De voorname punten van insluiting waren het Huis te Putten, Alblasserdam, en Sliedrecht. Op 't eerste lag Witte van Haamstede, *tegen zijn dank*, zegt WAGENAAR (p. 124). - Waar hij dit *tegen zijn dank* van daan haalt, weet ik niet, of het moest van VOSSIUS zijn. Zeker heeft hij met dien, zulk een goed denkbeeld van Witte van Haamstede, dat hij niet gelooven kan, dat die rechtschapen Ridder zich goedschiks aan zulk een gruwelstuk van tyranny geleend zou hebben, als het tot reden brengen van een weêrspannige stad. Dit is voor een Amsterdammer ook al zoo iets.

Welhaast vielen er gevechten tusschen de Burgers, en de beleggeren voor. Een geweldige aanval van

de stedelingen op het slot van Sliedrecht, waar Aloud gelegerd was, was afgeslagen, doch verbitterde. Men besloot de stad te dwingen en streng te straffen, en ten dien einde benden in Zeeland bij een te trekken, als op wie Wolfert 't best vertrouwen had. De Hollanders voorzagen een binnenlandsche verwijdering hier uit te gemoet, en de jonge Heer van Voorne (Wolfaerts schoonzoon) ried tot voorkoming daar van, den Graaf niet uit Holland te laten vertrekken; het geen tusschen hem en Wolfaert een doodelijken haat verwekte.

Wolfaert wilde niet te min zijn opzet volvoeren, en even weinig van den Graaf scheiden, die thands in de Hage was. Hij zag dat men hem in Holland met geen goed oog beschouwde, en moest vallen (dit begreep hij) of meester van zijn meester blijven. Aan het dwingen van Dordrecht hing zijn eer, zijn gezag, en aanzien, en dit wist hij niet te weeg te brengen dan door zich met den Graaf naar die Provincie te begeven, waar hij alles meende te vermogen. Men hield het oog wel op Graaf Jan en op hem, maar hij achtte 't zeer doenlijk, bij de nacht weg te komen. Het geschiedde. Wolfert zette zich te paard met den Graaf; men nam rijdtuig voor hun gevolg en vertrok met allen spoed, om zich te Schiedam in te schepen[1].

Om het achterhalen voor te komen deed Wolfaert overal de bruggen achter zich afbreken. Men schrijft dit aan vrees voor zich zelven toe; doch daar is geen reden voor. Hij zag zekerlijk dat men

1 STOKE, VI, 756 enz.

in Holland hem vijandig was, dat de belegering van Dordrecht in een hatelijk licht werd beschouwd; maar dit kon hem niet bewegen tot het ontvluchten van een Land, waar hij 't hoogste gezag in handen, en zoo vele burchten had, en de Graaf geheel van zijn wil en oordeel afhing. Ontviel hem ook dit laatste, wat nood nog, zoo machtig als hij altoos nog was en blijven zou. Maar hij zag met de Hollanders Dordrecht niet te dwingen, en niet alleen dat hij daartoe een heirvaart uit Zeeland beschrijven wilde ('t geen hij ook in Holland zijnde kon doen); maar hij vormde zich het uitzicht om zich van de Hollanderen over allen wederstand en gebrek aan buigzaamheid, die hij er steeds ontmoette, te wreken; terwijl hij tevens voorzag, dat de Dordsche zaak, zonder den spoedigsten nadruk, door tusschenkomst zoo van Edelen als van steden, op een vergelijk zou uitloopen, waarvan hij geen voldoening zou hebben als zijn hoogmoed genoegzaam kon streelen. Hier aan, en hier aan alleen is zijn drift toe te schrijven.

Als dit vertrek of (wil men) vervoeren van den Graaf, in het dorp (zegt MELIS) de Haag naamlijk, ruchtbaar werd, vloog alles in roer, en de Gravin voedde de ontsteltenis, door hare verlegenheid. De opschudding werd algemeener, men raakte op 't spoor, en kwam te Vlaardingen, waar het bleek dat Wolfaert met zijn Medereiziger reeds van wal maar nog in 't gezicht was. Alles stak af met schuiten, emeren, en boten, en wat slechts bij de hand was, en roeide uit alle kracht onder 't roepen en tieren om *den Graaf, den Graaf*, wiens vaartuig door den

geringen wind niet vooruit kon. En als men in 't bereik gekomen was, vroeg men den Graaf te rug te keeren, en er de hand op te geven dat hij in 't land zou blijven. Hij deed dit, en men nam Wolfaart, als die den Landsheer feitelijk had opgelicht, met die bij hem waren, waaronder zijne brave Gemalin, Katalijn, gevangen. - De Graaf werd naar de Hage te rug gebracht, en Wolfert te Delft op een *steenhuis* (d.i. slot, of gevangenhuis) gezet. Gerard van Voorne, zijn schoon- en stiefzoon, dien hij met geweld (zoo men wil) medegenomen had, of die zijns ondanks op 's Graven last meêgegaan zal zijn, werd in vrijheid gesteld.

Nu was het volk uitgelaten, en wilde den verrader, die hun Heer, hun Graaf zoo verried en vervoerde, in handen hebben. Dit schreenwden en riepen, en eischten zij onder het afgrijslijk misbaar van een woedende menigte, dood en moord dreigende zoo men hem niet uit het huis naar buiten bracht. Men haalde hem van boven, scheurde de vrouw die met hem één lot ondergaan wilde, van hem af, en stiet hem wapenloos en ontharnast ter deure uit onder 't volk, dat met eene onbeschrijflijke razernij op hem viel en hem daar staanden voets vermoordde.

Zoo beklaachlijk was het lot van Wolfaert van Borselen, wiens uitstekende bekwaamheden door eenen onbepaalden hoogmoed verduisterd wierden, en die zekerlijk die gene was, die Avennes den voet had gelicht. MELIS STOKE schrijft de oorzaak van zijn deerlijk onheil aan Renesse toe, dewijl die sedert weder in 't land verscheen. Doch zeer zeker was

het Renesse niet, die zoo sterk eenen arm had. MEYERUS beschuldigt Avennes rond uit, van dit complot in Holland gesmeed en bezield te hebben, en alles spant samen om dit a priori op te maken, en ex post facto bevestigd te worden. HUYDECOPER wil geen van beide verdacht hebben, omdat Renesse toen in Vlaanderen of Brabant, Avennes in Henegouwen was; even of dit iets bewees. In 1309 werd er een zoen over den moord van Wolfert aangegaan, waar uit blijkt dat daarin vele edele geslachten gemengd waren, tegen wie ook de kinderen van Wolfaert welhaast, waar zij konden, wraak oefenden[1]. Duivenvoorde, Zandhorst, Haarlem, Benthem, Voornesse, Ammers, van der Meye, Zassenem, van der Lane, Ever, boetten bij dien zoen dezen jammerlijken dood met 1000 ponden zwarte tornoisen. Dezen waren geen aanhangers van Renesse, maar van den bedrieglijken Avennes; en voor hem werd het volk dus opgeruid: voor hem, die niet om niet bij zijn vertrek uit Holland gezegd had, het aan de genen, die er oorzaak van waren, wel betaald te zullen zetten. -

Het was op den 1[sten] Augustus 1299, als dit treurspel te Delft werd uitgevoerd.

Het gerucht daar van klonk weldra tot Dordrecht door. Daar luidde men de klokken van vreugde. De burgers vlogen naar Sliedrecht waar Alout op het Huis te Kraaienstein lag, die nog van het gebeurde onkundig was. Terwijl die zich nu op het Slot verdedigde, als belegerd, kwam hem de nood-

1 HUYDEC. III, p. 77.

lottige tijding, die al zijn moed nedersloeg. Hij wilde het huis behoudens lijf en leven opgeven; maar dit werd geweigerd. Ten loon van zijn trouw aan den Vorst, moest hij de prooi van het gepeupel der weêrspannige stad worden, tegen wie hij hem diende. Zij sloegen hem, met twee zijner broederen (van wie de eene een Geestelijke was) den Schout en twee dienaars onmenschelijk dood.

Wolfert was niet meer; en wie had durven op zich nemen, hem, gelijk hij gedaan had, in het algeheele Landsbestuur zonder eenigen anderen tytel dan van 's Graven raad, op te volgen? Niemand: en niemand had het ook daar op gemunt; maar het was om Avennes te doen. Avennes moest weder regeeren, Avennes Heer van het Land zijn, en hier op was het geheel en al toegelegd.

Jan I was (door zijne opvoeding) in zijn Vaderland vreemd, zijn aart en inborst braaf en welmeenend, maar zijn verstand zwak, en zijn karakter volstrekt nietig. En al ware hij in staat geweest te regeeren, hoe kon hij, na zoo lang aan Borselens leiband gegaan te hebben, in een oogenblik zoo vol verwarring, schrik, en onzekerheid, vertrouwen genoeg in zich zelven vatten, om het te durven? Alles wat nu om hem was (want het spreekt van zelfs, dat die anders dachten zich in die gesteltenis van zaken wel stil hielden) riep als uit éénen mond om Avennes, roemde Avennes, betreurde Avennes, en alles gaf hem in, dat om de liefde des volks weêr te winnen, die met Avennes verstoting door Borselen verdwenen was, om 't geluk des Lands uit te werken,

en hem wel en getrouw voor te lichten en te geleiden, Avennes, en hij alleen, noodig was. En de goede sukkel (gemaakt om met zich te laten spelen) geloofde 't. - Hij zond om den Grave van Henegouwen, en verzocht hem tot zich, ten einde zijn raad en hulp te mogen genieten.

Welkom was Avennes die boodschap. Hij bedacht zich niet lang. - In den oorlog welke in 1297 door een bestand verpoosd werd, dat den 6den Januarij 1300 stond te eindigen, waren de steden Rijssel, Douay, Brugge, Kortrijk, Damme, en anderen, in handen van Frankrijk gevallen, en tot nog gebleven, Damme alleen uitgezonderd dat met hulp der Engelschen heroverd was geworden. Avennes trok naar Brugge, om van daar over zee naar herwaart te spoeden. Hij had echter vijanden, hield zich zoo schuil als mogelijk was, en kwam in een visschersboot te Middelburg aan[1]; en vervolgens in Noord-Holland. Zijn Neef, Graaf Jan, ging hem te gemoet; en zij gingen te samen, van de Gravinne verzeld naar - Dordrecht.

Het heeft niemand te verwonderen, dat op dezen stap, de groote volgde, waar meê de Henegouwer den voet in den stijgbeugel had.

‘Want (dewijl) de jonge Grave Jan
Selve niet berechten en can
Syn lant, als hem betame,
Koes hi doe, al sonder blame,
Sinen Neve tot eenen Voegt
Vier jaren te sine.’ -

1 MELIS STOKE VI, 1174.

Graaf Jan was nu 18 jaar oud, en nu geeft hij zich onder Voogdij en dat vier jaren lang. 't Spreekt van zelfs, dat dit geen *tutela* maar *cura*[1] was, welke beide bij ons onder den gemeenen naam van *voogdij* verward worden. Het Jus Feudale [Leenrecht] kent geen *cura*; en *legitima cura*[2] is er niet. Daar was derhalve in dit geval tegen Avennes niet voortewerpen, dat hij geen *Agnatus* was, zoo als het geval zou zijn met de *tutela*. De Keizer kon het zich ook niet aantrekken. Ware het eene perpetuele voogdij geweest, waarbij Graaf Jan dan als imbecillis of mente captus[3] had moeten voorkomen, zoo ware de zaak van natuur veranderd, en de agnatus proximus[4] kon zijn recht doen gelden, als exspectans[5]; en die er niet zijnde, de Keizer, aan wien het vervallen moest. De zaak moest derhalve aan een tijd bepaald worden. En vier jaren was lang genoeg om te zeggen: *interea aliquid fit*[6]. - Jan beleefde die niet; en dit was wel te voorzien. - Graaf Jan (want dus zullen wij den Graaf van Holland blijven noemen en dien van Henegouwen bij zijn geslachtnaam) bleef regeeren, gebieden, zegelen, enz., maar het was onder toezicht en een wonderlijk anomaal soort van beheer of gezag van zijn Neef; wiens wil en zegel kracht aan het zijne geven moest.

1 [Geen voogdij, maar curatorschap].
2 [Curatorschap van de naaste magen, door de wet].
3 [Te zwak - of gekrenkt - van hersenen].
4 [De naaste Zwaardmaag].
5 [Als Leenverbeider].
6 [Die dan leeft, die dan zorgt].

Vreemd is het geen men verhaalt van het breken van het zegel van Graaf Jan, en het in de plaats stellen van een klein. - WAGENAAR p. 129: ‘Avennes deed terstond, gelijk na Floris dood ook geschied was, 's Graven zegel breken, en voortaan alle brieven met *zijn eigen* GROOT *zegel*, en met een KLEIN *van Graaf Jan bezegelen*.’ - Hoe gaat dit aan? -

Het breken kan redenen gehad hebben. 't Kon door Wolfaert, dien men nu van allerlei kwaad verdacht, nagemaakt zijn, en van dat namaaksel kon gebruik gemaakt worden. Doch een klein zegel in plaats van een gewoonlijk groot zegel voor den Graaf? wat heeft dit in? Jan bleef Graaf, en Avennes heeft geen kwaliteit dan die van Eersten Raad of Minister, (dat men Voogd noemen mag, maar de zaak niet verandert); maar in wezen een Ruwaardij is, onder 's Graven Oppermacht (zoo het ook bij den *Klerk der lage landen* met dezen naam beteekend wordt). Hij was dus in alle Charters of Brieven de tweede persoon. En deze tweede persoon zal een groot, de eerste een klein zegeltjen gebruiken? Dit gaat in der daad niet aan, en de geheele zotte passage bij MELIS STOKE van vs. 1245 tot 1260 ingesloten, is een knoeisel en invlechtsel, dat weggeworpen moet worden. De Graaf-zelf leert ons het tegendeel.

Het tegendeel zeg ik. In het slot van de Keur in 1299 aan de Friezen gegeven, slechts drie dagen voor zijn dood, drukt hij 't zegelen van hem en Avennes in de klaarste bewoordingen mogelijk uit. Hier zijn zij: ‘soe hebben wy dese jegenwoordige letteren besegelt *met ONSEN SEGELE*, ende onse

lieve Neve, Heer Jan van Avennes, Grave van Henegouwen voorscreven, met SYNEN SEGELE *JEGENS* DEN ONSEN.'

Wat is dit nu? Wat is *een segel* JEGENS *een segel*? de zaak is eenvoudig, 't is een CONTRA*sigillum*: dat altijd een kleiner zegel is, 't welk men tegen het rechte of eigenlijke zegel aan drukt, en dus aan de francijnen staart *achter* hangt, terwijl het eigenlijk zegel *voor* hangt, zichtbaar aan den lezer van den brief. Avennes derhalve *contra-sigilleerde*; dat is, als Jan zegelde, drukte Avennes zijn eigen zegel tegen het zegel van Jan, ter bevestiging. Maar dan had ook Avennes het kleine en Jan het groote zegel; want een klein zegel met een grooter te contra-sigilleeren is bijna zoo goed als met ALKEMADE in een steen van 31 duim een gat van 32 duim uithouwen [zie *bov.* bl. 256]. - Avennes was ook de man niet die in de brieven sprak, maar Jan-zelf, en Jan neemt daarin zijn Neef Avennes maar tot zich. Een brief van Jan onder deze Curateele luidt dus:

'Wy Jan, Grave van Holland, Zeeland en Heere van Friesland maken kond - dat wy, by *authoriteit eñ toedoene* eenes hogen mans, ons lieven Neve, Jan van Avennes, *by wien* WIJ *alle saken doen*, als by den genen, wien wy ons land hebben bevolen' - etc.

Hoe zou nu die Avennes zegelen, anders dan 't zij als getuige, 't zij om blijk van echtheid te geven. Maar in geen geval gaf dit hem recht om 't grootste zegel te hangen, daar hij slechts de tweede persoon na Graaf Jan was.

Doch is dit in zich zelven klaar en eenvoudig;

het is niet minder klaar, dat het broddelwerk van de zestien regels bovengemeld een invulsel is, waar MELIS geene schuld aan heeft, als men (behalve 't stijve van den stijl etc.) aanmerkt dat vers 1244 klaarblijklijk met vers 1261 samenhangt. ‘Herroep (zegt Avennes) al wat men U heeft doen maken en doen geven ([want] men heeft U zulke dingen doen doen, daar Uw nazaten wel om konden lijden, 't geen men ook bedoelde), en *geef zulke giften niet meer*.’ - Welke laatste regel aan Graaf Jan in de tweede persoon gericht, even als de vorigen tot 1244 incl. in 't geheel niet te vereenigen is met de tusschen in geplakte 16, die van hem in de derde persoon spreken.

Ook behelzen zij niets dan zotheid. Het breken van 's Graven zegel wordt later vermeld, en die vermelding van 't factum ['t feit] is genoeg, zonder dat er noodig was te melden dat Avennes dit ried. En dat de beuling die dezen lap schreef, werklijk Jan voor een kind hield, die van rechts wege nog als kind en klein kind onder voogdij behoorde, flapt hij er rondelijk uit:

Als hij wordt Ridder en goet man
So doe men segele maken dan
So men alre beste can,
Groet eñ breet na sijn ghevoech:
Dit clein is hem groet ghenoech[1].

1 (Als gij eens een man wordt, zegt mama aan haar kleine, zultge een orlogie hebben, zoo mooi als gij zelf wilt, maar dit kleine is nu groot genoeg.
- een degen zoo als 't behoort, nu is deze kleine blikken groot genoeg etc.)

Zoo dwaas kon MELIS STOKE, zijn tijdgenoot, niet zijn. Deze wist wel, dat hij achttien jaren oud, getrouwd, en regeerend Vorst was, aan alle tutele ontwassen; - dat, Ridder of geen Ridder ('t geen hij alle oogenblikken worden kon) daar niets toe deed of van nam; - en dat dit praatjens voor een kleinen jongen zijn, dien men voorhoudt: ‘als gij eens een man wordt,’ en daar mede paait. -

Dat HUYDECOPER dit niet ingezien heeft, is onbegrijpelijk. Dat laffe en zotte,

‘Als hi wort Ridder en goet man’

was alleen genoeg om den voddenboel weg te smijten.

Nu was dan (als MELIS het uitdrukt vs. 1288) de Grave Overste Raad. En ô *zoo soot*, en *zoo goedertieren* en *zoo zonder gal*, en deed alles *om best wil*.

Een zoen over Wolfaerts dood in de wareld te hebben, hoe eer zoo beter, was zekerlijk zijn belang. Hier wendde hij dan ook zijne pogingen toe aan; maar het was van weinig vrucht. Ook schijnt het, ten aanzien der ware veete, meer de Delvenaars, als die genen die er achter scholen betroffen te hebben. Die met Wolfert gevangen naar Delft gebracht waren, vorderde hij borgen voor hun onderwerping af, die hij ze ook bezweeren deed eer zij ontslagen werden.

Edoch de lieden

- *swoeren eñ verswoeren*,

zegt MELIS, (vs 1283).

Allijd plagen si sulker voeren,

en

Des achten si doe herde clene;

en MELIS had gelijk.

De Graven voeren toen te samen naar Zeeland (waar zekerlijk Avennes meest gezien was); en, daar geene zwarigheden vindende, verder naar Holland, waar men, tot meerder zekerheid, de acte van willige curatele door de steden Middelburg, Zieriksee, Dordrecht, Leiden, Delft, Haarlem, Alkmaar en S[t]. Geerdenberge deed bezegelen: hoe wel het daar minst noodig was, maar men 't gretigst deed, en zekerlijk nergens eenig recht aan Avennes kon geven. Men stelde een keur op, waarna de Friezen berecht moesten worden. - Dat de groote giften aan Borselen gedaan, vernietigd werden, laat zich licht begrijpen, schoon ik het bij STOKE niet lees.

Met de evengenoemde steden sloten de Graven nu ook een verbond tegen de moorders van Grave Floris, met name tegen Jan van Kuyk, Jan van Heusden, Ghizebrecht, dien men heet Heere van Aemstele, Herman, dien men heet Heere van Woerden, Geraert van Velsen, en die met hun *in vairde en velde* waren, toen de Graaf vermoord werd, en derzelver mannelijke nakomelingen ten zevenden Lede; met geen van die ooit zoen of verbond te maken, noch hen in 't Land toe te laten; maar Floris dood en gevangenneming op elk te wreken, die er kennis van gehad, of raad toe gegeven heeft; en noch, nooit een vrede hiertegen gemaakt, gestand te zullen doen. -

Enckhuyzen kreeg ook stads vrijheden, West-friesland nieuwe keuren, en de Steden werden overal in gekend en aangehaald[1]. - En nu was alles zoo wel, en zoo

1 HUYDECOPER: II D. p. 547. in not.

aangenaam, dat om dus ten einde te duren, dat einde niet verr' af wezen moest. Avennes was in 't bezit, en Graaf Jan zou nu verder slechts in den weg geloopen hebben. Of hij dit begreep, weet ik niet; maar, als of het afgepast was, hij werd ziek en stierf.

De ziekte was een zwaar kolijk. Daar zijn veel soorten van kolijken; en onze ouden noemen ze meestal als met een algemeenen naam, *menesoen*, dat is eigenlijk roode loop (*de Klerk v.d. lage landen* noemt het eenvoudig *buik-euvel*). Zoo dra hij ziek werd, vond Avennes goed een klein reisjen naar den Koning van Frankrijk te doen. Maar eer hij bij den Koning kon zijn, kreeg hij de tijding van zijn lieven Neefs dood, die het den 10^den^ November, in zijn afzijn, tot zijne overgroote droefheid had afgelegd. - Wat kon hij anders doen dan te rug keeren. -

‘Doe hij 't vernam, wert hij droeve
Doch pensede hi om sine behoeve’[1].

De boze Vlaamsche Schrijvers zeggen rond uit, dat hij dien lieven Neef vergeven had. Maar in Holland wil men dat nog niet hooren. En MELIS doet uitspraak:

‘De anders dan wel seghet hier af,
Hi mesdoet herde zere.

Alst God woude, eest geschiet.’

En dit zal zekerlijk wel zoo zijn. -

1 MEL. STOKE, vs. 1315.

Graaf Jan had in de (nog geen twee) onrustige jaren van zijn huwlijk geene kinderen verwekt. Dit viel Avennes meê. De Gravin Elizabeth was nog bijna twee jaren hier te lande in arbeid, om van het geen haar als douarie verschuldigd was, overeenkomstig de voorwaarde des huwelijks, te verkrijgen, maar dit was even onvruchtbaar. Zij- keerde niet zeer te vrede in 1302 naar haar vaderland, en hertrouwde daar met den Graaf van Herford, Humfried genoemd. - Avennes bestelde zijn Neef ter aarde bij Floris, en kon tot zich zelven zeggen

Νῦν ἐκεῖνά ἔξεςί σοι
παρόντι λεύσσειν ὧν πρόθυμος ἦσθ' ἀεί[1].

Op deze wijze moest het Koninklijk Huis van Holland, na vier Eeuwen doorluchtig gebloeid te hebben, in een zwak en nietig opvolger van vijftien heldhaftige en Ridderlijke Vorsten te niet gaan, en - zonder betreurd te worden!

Wat de regeering van Jan betreft; men kan niet ontkennen, dat zoo lang Wolfaert van Borselen het gezag in handen had, en de samenspannende haat tegen hem niet begon uittebarsten, het Land en de Vorst buiten en binnen bij die waardigheid en dat ontzag gehandhaaft wierden, die alles was, wat men

1 SOPH. *Electr.* init.
[Ziedaar u tot het doel van uwen wensch gekomen].

wenschen mocht; en, had deze toestand mogen voortduren, het nageslacht zou hem waarschijnlijk onder de beste Vorsten geteld hebben. Avennes alleen, en de zaden door Avennes moeder in vroeger dagen gestrooid toen zij Floris regeerde, lieten dezen voortduur niet toe; en de alles te boven gewassen macht van Wolfaert, deed zijne vijanden, onmachtig om met hem te worstelen, in Avennes het tegenwicht tegen zijn overwicht zoeken: en nu moest een van beide meester van Graaf en van Land zijn. Wolfaert moest vallen; die val was, de val van den Graaf zelven, die geen steun, noch in zich-zelven, noch buiten zich had; en, Avennes was dadelijk Heer van geheel het Land, als de ziel zijnde der bovendrijvende partij, in welke zich niemand bevond, die een tweeden Wolfaard kon opleveren. Van dit oogenblik af, lag het aanzien van Holland in 't slijk geworpen, en de Graaf was zedelijk en politiek dood. Ware Jan de I vier maanden vroeger gestorven, zijn graf had met de klinkende verzen mogen pronken, die SCRIVERIUS onder zijne afbeelding plaatst, maar die deze laatste vier maanden of 't ware van natuur hebben doen veranderen en aanstotelijk voor ons gemaakt.

Rampzalig, in den loop van dit beperkte leven,
Waar alles hoop op damp, en oogst van nevel is,
Dat oogenblik te vroeg, dat uur te laat te sneven,
Dat van onze eer beschikt en nagedachtenis!
Een bloemtjen schijnt gevormd om op uw graf te strooien?
Helaas! ge ontvalt aan de aard eer 't knopjen opengaat.
't Ontsloot? - Aleer 't den steen mag tooien,
Verwelkt het, en gij sterft te laat!

De verzen van SCRIVERIUS zijn:

Jam motu, jam plena metu simul omnia circum
   Reddiderat caesi mors inopina patris,
Cum Batavi regni, multis renuentibus, heres
   Albionum Arcto rector ab orbe vocor.
Veni, sedavi motus, fidisque meorum
   Discordes junxi consiliis animos.
Mox victor redii a Frisiis. Nunc hâc situs urnâ,
   Dic, hospes, belli, pacis an arte prior?

[Voor den Nederduitschen Lezer, vertaald door Mr. J.G. LA LAU:

In het rond was alles onrust en door bange vrees bekneld,
Door de droeve dood mijns vaders van des moord'naars hand geveld.
Ik, als erfgenaam, geroepen van het Albionsche strand,
Nam de teugels der regering van het zuchtend Vaderland.
Ik bedwong het muitziek oproer, heb de harten weêr bereid,
Door den trouwen raad der mijnen, tot gewenschte eenstemmigheid.
'k Overwon de ontembre Friezen. Vreemdling, die mijn graf aanschouwt,
Zeg, of gij mij in den oorlog of in vrede grooter houdt?]

Ophelderingen en bijvoegselen.

[*Men herinnere zich, uit het* I Dl., bl. 210, *dat hetgene niet tusschen haakjes ingesloten is, Ophelderingen van* BILDERDIJK-*zelf zijn; het aldus ingeslotene* ( ), *Aanvulling uit excerpten zijner Voorlezingen* - *waarvoor ik, behalve aan* M^r. J.T. RODEL NYENHUIS, *thans ook aan* M^r. N. CARDASIUS *verplicht ben*; - *en het aldus* [ ] *geteekende, bijvoegselen of aanmerkingen van mij zijn*.
H.W.T.]

Ophelderingen en Bijvoegselen.

Bladzijde 1.

BEKA noemt Diederik in 863 *den eerste*; maar slaat dit op *Graaf*? of op *Diederik*? - ter gelegenheid dat hij den giftbrief verhaalt, dien hij aan *Karel den Kale* toeschrijft:

'Hic igitur Theodericus primus Hollandiae Comes arma gerens aurea cum leonina rubicundi coloris imagine, sicut quidam tradunt, de regali prosapia principum Francigenarum oriundus fuit, qui jurisdictionis suae terminos contra Danorum incursionem egregie rexit, habens in uxorem matronam nobilem, nomine *Ghenam*, ex qua genuit filium nomine Theodericum, juvenem multis probitatibus insignem!' -

Haec sub Episcopatu Hungeri Ep. XI

Mox sub Egilboldo Episc. XIII:

'Cum Theodoricus primus Comes Hollandiae defunctus esset (quem ait decessisse *circa haec tempora* pridie Non. Octobris, viduam autem ejus 3 Idus Januarii) Theodoricus filius ejus unigenitus hereditarie sublimatus est.'

MELIS STOKE tamen, incertum esse tempus mortis ejus.

Hungerus Episcopus Ludgero successit A°. 856, obiit 866; Successit Odilbaldus qui obiit A°. 900.
Huic successit Egilboldus.

Theodoricus II obiit A°. 988 (regnavit itaque annis 88). Quis credet[1]?

Theodericum I ait Comitem Hollandiae *ac Dominum magnae partis* ULTERIORIS *Frisiae*; filiumque Frisios post patris obitum *discordantes* (sive rebellantes) subegisse.

Bladz. 2, aant. (1): '*Hunnenbedden.*'

[Over de *Hunnen*- of beter *Hunebedden*, zie de *Bijvoegselen op* WAGENAAR, I Dl., bl. 18; doch vooral de tweede vollediger, in 1822 te Groningen afzonderlijk in 't licht verschenen uitgave der bij de Haarlemsche Maatschappij van Wetenschappen in 1815 bekroonde Prijsverhandeling over dit onderwerp van den geleerden Pred. N. WESTENDORP. Over den *Sommeltjes-berg* bij het dorp de Waal, op Texel, zie KOK, *Vaderl. Woordenb.* XXVIII Dl., bl. 198; of liever, CUYCK'S *Oudheden van Texel*, bl. 5-7 en deszelfden *Brieven over Texel*, bl. 11, 67].

Bladz. 5, 6: '*Winkelmade*' en de aant. (1).

Winkel is hoek; *made* als 't Engelsche *meadow*, weide, grazij land.

1 [Indien Dirk II gestorven was 988, of als in den tekst bl. 5 gezegd wordt, 989, en aan de regering gekomen was an. 923, als hier in den tekst, bl. 317; dan maakt dit geen 88, maar slechts 65 à 66 jaren. Evenwel, wat lang voor ééne regering.
H.W.T.]

Bladz. 6: 'Sigfried.'

(De verhalen nopens dezen, bij VOSSIUS en anderen, die WAGENAAR II Dl., bl. 150 vermeldt, en tracht overeen te brengen, zijn deels onzeker, deels ontstaan uit verwarring van 't gene plaats vond met de latere twee broeders, Dirk VII en Willem I. Het schijnt waar, dat hij een huwlijk aanging met eene vrouw uit lager stand, te Castricum; *dor hare scone*, (zegt MELIS STOKE, I B. vs. 885) *of dor der toveren hone*, d.i. beguicheling, bedrog.)

Ald.: 'onder de Voogdij zijner moeder.'

(Volgens eene, reeds toen plaats hebbende, ouderlijke macht; der Moeder, bij versterf des Vaders. - De Voogdij, anders, van minderjarige Leenmannen, sedert de erflijkheid der Leenen, en de administratie van het Leen, kwam aan den Leenheer, als bij terugvalling, Hoogd. *Anfall.* Doch zeer gewoon was de *Tutela agnatica*, van den naasten Zwaardmaag; ook had men een *Tutela pactitia*, uit verdrag; *Tutela testamentaria*, bij uiterste wilsbeschikking; en *tutela dativa*, door den Leenheer gesteld of opgedragen: door wien ook de dric andere genoemde soorten moesten bevestigd worden.)

Bladz. 9: '*Dordrecht*, *Durfos*.'

(*Dordrecht* is saamgesteld uit *thor* en *drecht, Durfos* is *dorf*, of *dur* (Germ. *durch*): hoe men 't neme, 't komt altijd neêr op stad of *dorp*, of *torp*, d.i. hoogte, verschansing - doorvaart (drecht); dus schans bij de doorvaart: doch wellicht is de naam van een geheel anderen oorsprong.)

Ald.: 'in de 9de eeuw - Raginer - Zwentibold.'

[Zoo ware dan het eiland van Dordt en het kasteel Durfos de zetel geweest (het nest of hol) van den alomvermaarden *Reineke de Vos*. Want dat deze fabel dien historischen zin hebbe en terug zie op de betrekkingen van dezen Hertog *Raginer* met Koning Zwentibold, die dan de *Isegrim* dier fabel zijn zou, is reeds vroeger gegist (zie den *Konst- en Letterbode*, 1810, N°. 5, bl. 71-74, uit *v.* BÜNAU'S *Deutsche Kaiser- und Rechts-Historie*, IVr Th.; doch reeds vóór hem, door ECKARD, in *Praefat. ad* LEIBNITZ *Collectan. Etymol.* aang. bij den Heer SCHELTEMA. - De geleerde SCHELTEMA in zijn *Inleidend Betoog* tot zijne keurige uitgave van den *Reintje de Vos* van HENDR. VAN ALKMAAR, bl. XVII, XVIII, weerspreekt dit, volgens GOTTSCHED. Het wordt echter thans op nieuw gesteld door den geleerden MONE in zijne *editio princeps* van het Latijnsche Heldendicht uit de 9de, bijgewerkt in de 12de eeuw, dat ten grondslag ligt aan de latere Fransche en Nederlandsche berijmingen dezer geestige historie: REINARDUS VULPES, *Carmen epicum seculis* IX *et* XII *conscriptum. Ad fidem Codd. MSS. edid. et adnot. illustr.* F.J. MONE, Stuttg. en Tub. 1832 - en ik kan niet ontkennen, genegen te zijn, om het gemelde denkbeeld waarschijnlijk te achten; daar vele van GOTTSCHED'S tegenwerpingen vervallen bij de eerste en eenvoudige gedaante dezer mythe.]

Ald.: 'Tolheffing.'

JUS STAPULAE. - JUNIUS, *Batavia* pag. 248:

'Vox barbara et Latinis auribus avia, pure puteque Gallicae originis creditur,' - (male, Belgica vox est) - 'quâ significatur privilegium beneficiariae urbi collatum, sistendi et ab instituto cursn retrahendi' (imo deti-

nendi) ‘merces exoticas’ (imo quascunque) ‘quas negotiator importat, ut nimirum eo in loco *stabulentur*[1] ac conquiescant, quo venum prostituantur quâvis tandem conditione; nisi damnosam venditionem causatus, vel meliorem aliunde lucri auram olfaciens institor vectorve malit recurrere unde venerat et ubi domicilium habet: quod illi integrum est et liberè facere licet, etiam non persoluto stato portorio. Quod si emptae illic merces aliò devehendae veniant, haud temere in alia quam popularia navigia merces recondi patitur civitatis jus.’

Ald.: ‘Diederik Bavo.’

(Zoo noemt men hem gewoonlijk: doch beter, Diderik Bavoos(-zoon).)

Bladz. 16: ‘appanagia.’

(De naam is afgeleid van *panis*; brood. Het is dus, *brooding*, voeding, onderhoud; waartoe een jonger' zoon zekere landstreek aangewezen werd. Aldus in den letterlijken zin, gaf reeds in de hooge oudheid, de Persische Koning aan den tot hem gevluchten *Themistocles*, eene stad ‘voor brood en wijn,’ enz.)

Bladz. 27: ‘*Fries - Hollander.*’

't Geheel geslacht van Robert de Fries werd *de Fries* bijgenoemd.
MAERL. *Sp. Hist.* f. 205 V.

Adele dochter des ouds Vriesen,

1 JUNIUS *a Stabulo* vocem derivasse videtur: argute; sed novimus quid sit *stapelen* Belgis, i.e. in acervum recte ordinatum redigere, ita ut res servetur ac visui exponatur. Etymon vocis in STAP et STOP est, cujus significatio est OCCUPATIO atque IMPLETIO *loci*; alterum a *staen* Belgico, alterum a *stowen*, nune *stuwen* ae *stouwen*.

dat is: Adele, dochter van onzen Robert de Fries, die aan den zoon van Koning Kanut van Denemarken huwde, en

Dese Robrecht hiet *de Vriese* -
Na hem quam Robbrecht sijn sone,
Die mede *Vriese* hiet,
Hi was met Godefride van bulgoen
In dat heilighe pardoen

Dat men wan over mere[1].

Bladz. 33: ‘investitura per baculum et annulum.’

[In de aanteek. vertaald: ‘beleening door mantel en ring.’ Schrijffeil, voor ‘*staf* en ring.’ - De *investitura* per *pallium* (den mantel), was de Geestelijke, en geschiedde door de Pausen.]

Bladz. 44: ‘de gevelsteen van het Egmonderstift.’

[Beschreven en afgebeeld in VAN WIJN'S *Huiszitt. Lev.* I Deel; thans in 't bezit van 't Kon. Nederl. Institunt; en aldaar te zien *in den tuin* van 't gebouw van 't Kon. Museum, op den Cloveniers-burgwal, te Amsterdam.]

Bladz. 46: ‘Hugo de Boter.’

(Die naam is is niet zoo laf en malsch, als ze ons wel schijnen kon; en toch is ze met de boter verwant.

1 [Hier bij waren uit dat onuitgegeven gedeelte van MAERLANT nog een paar bijzonderheden aangeteekend; die eigenlijk bij 't I Deel dezer geschiedenis behoord hadden:]

‘Karel den Groote door den Paus Leo IV Apostolische macht tot *prediken, biecht afnemen*, en *binden* en *ontbinden* verleend.’ Zie MAERL. f. 206 v. [Verg. hierna bl. 333.]

‘Tegen 't privilegie der Friesen, f. 207 etc. zeer in 't breede.’

Maar *batten, borten, botten*, beteekent slaan, stoten; overgebleven in uitbotten (van knoppen) d.i. uitslaan, uitschieten. De *boter* wordt hier van genoemd, passivè, van 't slaan en stoten van den room in 't karnen; waardoor die voortgebracht en als uitgestoten wordt: maar in Hugo's naam, beter de *Botter*, is 't activè, voor een kloek man, die zich weet te verweeren, 'die van zich afslaat.')

Ald.: '*feudum aperturae*.'

(Dit is een gewoon leen; doch uitgegeven met het beding, dat het altijd open moet staan voor den Leenheer, als hij er zijn verblijf wil komen houden.)

Bladz. 54: 'mangelen.'

(*Mangelen*, Lat. *mangones*, anderen en beter *mangenae*, breeklingen, waarmede men de muren beukte en brak. Van *mangen*, frequentat. *mangelen*, kneuzen, breken: hier van *mank*, kreupel, *mangel*, de linnenpletter of drukker, *mangelen*, (voor amandelen) van het kraken, kneuzen; (het gemeene *kraak-amandelen* is dus een pleonasmus of tautologie) en in het voorz. *mangelen*, ontbreken, en in 't Hoogd. voor gebreklijden; overdragtelijk als 't ware voor gedrukt worden.

Van dit alles is het thema *ma*. Van hier ook, *maaien*; en *made, maaiveld*; ook *made*, een worm (die breekt); *malen*, d.i. breken; *Maan*, wegens haar afnemen en verminderen, terwijl de Zon altijd vol is: *mengen*, het een door het ander breken en schudden; *maat*, en mengel, als *afdeeling* en breking.)

Bladz. 60: 'dam - Damme.'

De dijk in Vlaanderen, welken de Inlanders niet maken konden, en waartoe Hollanders gezonden werden, waarvan *Damme* den naam heeft, werd door een zeehond daar ter plaats telkens uitgehold; maar de Hollanders grepen dien, ploften hem midden in 't hol dat hij maakte, en bestelpten hem met zoden en aarde waaronder hij versmoorde, en grondden dus den dijk. Hier van zoude men 't den *Hondsdam* en de sluis de *Honds-sluis* geheeten hebben. GRIMSTONE in zijne *History of the Netherlands*, 1608.

Wat hier van zij; veellicht heeft de *Honte* als arm der Schelde, haar naam van de *zeehonden* die daar voorheen in plachten te scholen.

[*Hierna volgde in 't HS. deze uitweiding*:]

Men moet de staat van zaken in dat alles niet anders dan als een status belli perpetuus aanmerken. De aart van het Feudalismus strekte om dien staat steeds te doen voortduren, en dit had zijne ongelegenheden, die grooter werden naar mate men meer begrippen van een staat van vrede vormde, als welken de Godsdienst, de Letteren, de Kunsten, en zelfs de Oppermachtige Vorsten wenschten; en die eer plaats gegrepen zou hebben, indien de Keizers niet afhanklijk van hunne Vasallen geweest waren; niet, uit verschillende huizen gekozen wordende, zonder systema, en alleen naar oogenbliklijke en bloot persoonlijk of familieconvenientie te werk waren gegaan. Ik voeg er bij, zoo de Pausen niet steeds hun regeering ontrust hadden. Deze staat van oorlog deed alles tot een *res facti* worden, en geen verdrag gold als *juris*, maar bloo-

telijk als *facti* zijnde. En dus gaven zij, ja, *possessie*, maar geen *jus*, en konden dus ook niet verbindende zijn, dan ad placitum partium. Het waren altijd *interims*; en om ze te doen duren, en tot dat gene te maken, dat wij een vrede noemen, was slechts één middel, te weten, beide partijen hun niet momentaneel maar perpetueel belang te doen vinden in het verdrag; - of, de zaak tot den eersten oorsprong te rug te brengen, het geen doorgaans ondoenlijk was.

Wanneer wij de geheele historie der Graven in één blik omvatten, zullen wij zien, dat dit tot de invoering van het Jus Civile Romanum (en de verandering van denkwijze, die dit allengs te weeg bracht) toe, in alles doorstraalt. Dat men de vredeverdragen nooit anders dan als opzegbaar ad libitum beschouwde, de naauwstgezetter die zonder de minste bedenking opzeide of verbrak, en zij dus (als gezegd) nooit dan *bestanden* waren, die den *status belli* niet doen ophouden, maar alleen de concertatio suspendeerden. En het was in alles zoo. 't Was *felonie* en een gruwel, dat de Leenman zijnen eed aan den Leenheer schond; maar hij refundeerde het Leen, en beöorloogde hem dan, zonder blaam of verwijt. - Van daar dan ook de eeuwige oorlogen van den Graaf van Holland, aan de eene zijde met den Bisschop van Utrecht over Friesland; aan de andere, met den Graaf van Vlaanderen over 't Wester-Zeeland; en zelfs met het volk van Friesland, dat ook geen recht, wat men gehad had, vervreemd of vervreemdbaar rekende door vredeverdragen. En, zoo wij dieper zien, dit beginsel zit in het menschelijk hart; en het is alleen de algemeene convenientie die het tegendeel heeft doen aannemen. - Wil men de waarheid hooren, het is, dat *de bedorven mensch altijd in een status belli* verkeert, en de *staat van rust op deze*

wareld altijd bloot FACTICE *is*, en nooit NATUURLIJK zal worden dan met het algemeene herstel door de komst van den Vredevorst, op wien Joden en Christenen hopen, en - dien men vruchteloos door een quasi *Heilig Verbond* meent te kunnen ontbeeren, of - uit te sluiten.

Bladz. 111: bij 't verhaal van 'Damiaten.'

Deze wareldberoemde tocht verdient eenige meer bijzondere melding, waarvan het juiste niet uit onze, maar vooral uit de Arabische Geschiedschrijvers te putten is, en de berichten der Franschen wegens deze verovering vrij wat verbeteren. Zeer verkeerd in vele opzichten heeft VAN OOSTEN DE BRUIN haar in zijne *Beschrijving van Haarlem*, I Dl., bl. 37 voorgesteld. Damiate (*Dimiad* noemen haar de Oosterlingen,) ligt aan de Oosteinde van den Nijl, en was behalven zijne sterke muren en bolwerken aan de landzijde, met drie torens voorzien die de rivier met zware ketenen afsloten. Aan beide oevers stond een dezer torens en in den Nijl zelven, doch nader aan de Westelijke zijde een middeltoren die zeer sterk was, en van wier belang men oordeelen kan daaruit, dat er volgens JACOBUS DE VITRIACO in zijne *Hist. Hierosol.* L. III (in de *gesta Dei per Francos*. Tom. I p. 1128) *zeventig* gewelfde kamers in waren. De rivier wordt door NIEBUHR in zijne Reize gezegd daar ter plaatse slechts ruim 100 voet breed te zijn; doch hij beschrijft het latere Damiate, 't geen het oude niet is, en volgens de Oostersche schrijvers was de breedte voor deze stad omtrent 100 ellebogen. Ook logenstraft de middeltorenzelve NIEBUHRS opgave. Deze middentoren was echter vrij nader aan de Wester dan aan de Oostelijke oever, en maakte den doortocht ten Westen vrij eng. En men moest dezen eerst meester zijn, om niet tusschen

de stad en de middeltoren voor het vreeslijk geschut ter wederzijde bloot gesteld te zijn. Men nam dan eerst de Westelijke toren, die men van de landzij bestormen kon, in, en tastte vervolgens van dien kant de zware middeltoren aan met eene ongelooflijke dapperheid en allerkunstigste houten torens op saamverbonden koggen en allerlei werktuigen van schiet- en werpgeweer, zoo wel als muurbreking en rammeiing. En het duurde (gelijk Franken en Arabieren eenstemmig melden) *vier* maanden eer men deze welverdedigde en door zich-zelf onneembaar schijnende burcht meester was. Hierna tusschen de twee genomen torens tegen den stroom opgezeild, zeilde men met de vloot van den anderen kant den stroom voor de wind af, en brak door de krachten van dien vaart der met ijzeren zagen bevestigde boegen de keten tusschen de stad en de veroverde middeltoren. Hieraan hing de bemachtiging der stad, waar in 20,000 strijders lagen, doch door de Christenen omwald en ingesloten, groot gebrek was, en die na 16 maanden en 22 dagen eindlijk overweldigd werd.

HAMAKER houdt de zagen aan de scheepsboegen voor een fabel. Doch waarom zou men die boegen, om te meer geweld te doen niet met zware ijzeren staven beslagen, en zelfs getand hebben om de keten beter te vatten en uit te strekken? 't Ontbrak den belegeraren aan geen ijzerwerk, ongelooflijk groote ijzeren bouten werden in een door den vloed weggedreven schip met krijgstuig gevonden, die daar in tot nagels strekten, en zeker kon men de schepen tegen de tegenkracht van een geweldig zware keten niet te wel wapenen. - Doch wat daarvan zij; onvergelijklijk is de roem door de onzen met onvoorbeeldige dapperheid behaald. Men leze daar OLIVIER c. 8, over. Zij waren 't, die

de groote houten stormtoren op de twee koggen aanvoerden. Een van hun, wien UBBO EMMIUS Hajo van Fivelingo noemt (L. VIII) deed wonderen met een dorschvlegel en overweldigde des Sultans standaart, die van de zege besliste. Even zoo verheft hij hun ijver en arbeid in 't beleg. De vijanden hadden voor de ketenen nog een schipbrug gelegd; met niet meer dan tien man vlogen de Friesen dien op, braken dien, ondanks alle verdediging, en brachten vier der schepen waarop zij gebouwd was in triomf mede.

Gelijk HAMAKER de *zagen*, willen anderen de klokken van Damiate niet toestaan; want ieder moet zijn wijsheid en betwetery uithangen, om alle waarheid uit onze geschiedenis weg te bannen. En waarom mogen de klokken daar niet veroverd zijn? Omdat de Mahomethanen geen klokken gebruiken, maar het gebeduur van de *minarets* op de Moskéen doen *uitroepen*. Braaf, maar begrijpen de domme [......] niet, dat zij waar zij Christen-Kerken verwoestten, de klokken die zij daar vonden als buit en zegeteekens meêvoerden en bewaarden? En die derhalve den Christenen weêr ten oorlogsbuit konden worden. Eilieve! Toen de beroemde *Almanzor* Compostella veroverde, zond hij toen de groote klokken niet als troféen naar Cordua, en hing hij ze daar niet omgekeerd in de Moskée op als *lampen*? Weten de .... zulke dingen niet, laat ze hun [domheid] voor zich houden, en onzen heldhaftigen voorvaderen den prijs hunner dapperheid niet betwisten, om ze tot hun ..... en .... geslacht, dat zij niet noemen durven, te verlagen [*enz.*]

Dat de veroverde klokken te Haarlem opgehangen werden, en de gedachtenis dier verovering jaarlijks *publicè* et *privatim* van oud en jong gevierd werd, als HAER. JUNIUS in zijn *Batavia*, en REINIER SNOY (in SWEERTH

Rer. Belgic. Annales, Tom. II, p. 75 en volgg. Francof. 1620), vermelden en nog in de volksoverlevering niet verloren is, schijnt niet zoo zeer het bijzonder deel, dat de Haarlemmers daarin hadden, aan te toonen, als wel, de verandering van hun wapen, dat te voren *vier starren* (twee aan twee) had even als Gouda *zes starren*; maar waarin het zilveren zwaard door den Keizer, en het kruis daarboven door den Patriarch van Jeruzalem gezegd wordt geschonken te zijn (zie JO. A LEYDIS). Want, daar Haarlem de residentie der Vorsten was, was 't natuurlijk, dat *daar* de gewonnen zegeteekenen plaats kregen en de gedachtenisviering geschiedde: Maar de veredeling van het stads wapen pleit sterker, ten ware men Haarlem als de hoofdstad van Noord-Holland of Friesland aanmerkte, en hare vereering dus als aan de Natie toegebracht rekende. Zeker strekt naar de oude verdeeling Noord-Holland zich uit tot de Maas, en werd dit gantsche gedeelte veelal als met Friesland één aangemerkt, terwijl 't eigenlijke Holland ten Zuiden der Maas liggende, Dordrecht tot Hoofdstad had.

Men schrijft dit geven van 't zwaard ten Haarlemsch Wapenteeken, zoo wel als het Ridderslaan van onzen Graaf Willem I in 't H. Land, aan Keizer Frederik toe. Maar welken? Want twee Keizers dus genoemd hebben hun naam aan een Kruistocht gegeven, het geen tot oorzaak of aanleiding van verwarring gestrekt heeft. De eerste was Frederik de I, Barbarossa bijgenoemd, die zich werkelijk bij de Kruisvaart van 1188 aan 't hoofd stelde en in Syrie omkwam; de andere was Frederik II, in 1214 Keizer geworden, die echter niet zelf in 't Oosten geweest is, maar den Hertog van Beieren aan 't hoofd zijner troepen zond. Bij de eerste dezer twee Oostersche tochten was Floris onze

Graaf, die in 1190 te Antiochie stierf, en het is zekerlijk toen dat Willem zijn zoon Ridder werd; maar de inneming van Damiate viel onder Fredrik den II voor, die, als wij reeds aanmerkten, Willems vriend zijnde, dit eerbewijs lichtelijk aan de hoofdstad zijns Lands schenken kon.

Bladz. 115.

[Men ziet, B. velgt stilzwijgend het gemeen gevoelen, volgens welk Floris (IV) geboren zou zijn 24 Junij, 1210: doch de Baron VAN LYNDEN VAN HEMMEN, *Twee Brieven over de Ridder-orde van St. Jacobs-Broederschap*, 1827, bl. 152, 153, heeft het, uit in- en uitwendige bewijsredenen, zeer waarschijnelijk gemaakt, dat men zijne geboorte in het jaar 1201 te stellen heeft; en dat in het alhier, bl. 109 aangehaald verdrag, bedongen wierd, dat het huwlijk van Floris met Machtilde van Braband *voltrokken* zou worden op S^t^. Jan na 5 jaren, d.i. in 1219, welk dan voor de jonge Graaf juist het tijdstip der volle huwbaarheid of *plena pubertas*, van 18 jaren, zoude geweest zijn.]

Bladz. 120, aant. '*Wendelmeer.*'

[Zie I Dl., bl. 59, 290.]

Bladz. 122: 'dien men den *Engelschen Leeraar* genoemd heeft.'

[Aldus in BILDERDIJK'S HS. Doch in zijne lessen gaf hij te kennen, 'dat dit eene verkeerde opvatting van den Latijnschen bijnaam was, die in THOMAS de begaafdheid eens Engels wilde geëerbiedigd hebben.' En in de daad, THOMAS VAN AQUINO, wordt niet slechts *Doctor Angelicus*, maar ook *Angelus Scholae*, en *Doctor Cherubinus*, bijgenaamd. Z. SAX. *Onom.* P. II, p. 308. -

Doch een andere *Thomas*, tijdgenoot van dezen, en naar zijn Vaderland de Engelschman (*Anglicus*) genoemd, is even hier door wel met dezen *Doctor AngElicus* verward. Men zie JÖCHER'S *Gelehrt. Lexicon* in THOMAS *Anglicus*.]

Bladz. 124: 'Manicheïsmus - Ofeïsmus.'

(Het *manicheïsmus*, dat ook voor de maatschappelijke orde allerverderfelijkst was, en volstrekte ontucht en verachting van het huwelijk voortbragt, had uit Indiën deszelfs oorsprong - is aldaar in het Christendom ingeslopen, en naderhand verder door het Noorden en Westen verspreid. Het hoofdzakelijke van die leer bestond daarin: dat men een tweeërlei beginsel stelde, één van goed en één van kwaad, die beginsels zich als bestaande wezens voorstelde, en deze wezens beide als eeuwig beschouwde. Naar die leer had het beginsel van het goede, de ziel, - het beginsel van het kwaad, het lichaam geschapen, en van daar dan ook de worsteling tusschen ziel en lichaam. *Hij* was dus heilig, die zoo veel mogelijk zich van al wat lichamelijk was onthield, inzonderheid van het gebruik van dierlijke spijze. Het was een' plicht zich van het huwelijk te onthouden, als schuilende deze band niet in de ziel, maar alleen in het lichaam: hetzelve als een Sacrament te beschouwen, was alzoo schandelijk, maar het lichaam te polluëeren op alle wijzen, was prijzenswaardig: en het schijnt dat de waarschuwingen van *Paulus* in zijnen Brief aan de Romeinen, tegen zulk eene verfoeilijke leer, reeds als zoovele voorzeggingen ook moeten worden beschouwd, hoe dezelve in latere tijden, in het Christendom zoude insluipen.

Opheīsmus is niet anders, dan het *Manicheïsmus*, op

eene mystieke wijze op den geüpenbaarden Godsdienst toegepast. Tegenstelling in alles was vooral de grondslag van hunne leer. Men vond b.v. bij de Joden, de Godheid het Huwelijk instellende en een bijzonder Volk bevoordeelende; en men meende alzoo omgekeerd, dat de leer van het Christendom zoo wel de instelling des Huwelijks uitsloot, als de Goddelijke gunst, geen bijzonder volk bevoordeelende, stelde; men begreep dat de oprigting van de slang in de woestijn hier reeds op doelde, en dit niets was dan Jezus Christus zelf; het was daarom dat de *Opheïten* de slang in hunne tempels vereerden. Dit *Opheïsmus* is zeer getrokken geweest, en nog, schoon verbloemd, in wezen. De Duitsche *Neologen* zijn daarmede geheel doortrokken, vooral BAHRDT heeft in 1770 dit *Opheïsmus* gepredikt. Zie over de verspreiding dezer gevoelens, BARRUEL, Conspiratien tegen alle Gouvernementen van Europa.)

Bladz. 126: ‘Zijn - dood - in Julij 1234.’

[De Heer VAN LYNDEN VAN HEMMEN, in het boven aangehaalde werk bl. 179, 180, staaft het gevoelen van HUYDECOPER, sedert bevestigd door MEERMAN, dat men het omkomen van Graaf Floris IV eerst in 1235 te stellen hebbe.]

Bladz. 128: ‘Verklaarde den Rijks-zetel ledig.’

Quaeritur:
De wettigheid van 't Concilie in zich-zelf,
De bevoegdheid van het Concilie,
Ten aanzien der zaak.
De afzetting zelve.
De Sententie quodad formam.
De macht van den Paus, quodad jus,
quodad possessionem.

Karel de Groote veranderde de Geestelijkheid en gaf zelf wetten en regels voor de Kerk. Zie de Capitularia. Bevestigde de regels hem door de Bisschoppen voorgeslagen of veranderde ze. En schoon daarbij de Paus wel eens geraadpleegd werd, de *decreta* van hem hadden geen kracht dan door Karels goedkeuring en gezag (HEUM. p. 50). Maar na Karel verslapte de Keizerlijke macht, en die der Pausen wies aan. En, quo usque? -

Dit is *facti*:

Waarin aantemerken, dat Innocentius de III, die in 1198 den zetel besteeg, naar willekeur Koningen maakte, als

Primislaus in Polen;
Johannicius in Bulgarije;
Pedro II in Arragon;
Otto Keizer maakte;
Frederik II zelf in zijn plaats zette;
Fil. Augustus in Frankrijk, in den ban deed;
Jan zonder Land, allerbitterst vervolgde;
Gregorius IX, 1227 Paus geworden, dezen Frederik II nu verbande.
Innocentius IV (1243) hem van 't Rijk beroofde.
Martin IV (1281) Michael Palaeologus in den ban deed.
Pedro van Arragon afzettede.

En dat de Vorsten dit aanzagen, en er zich niet tegen verzetteden, dan voor zoo verre 't een hunner of hunne bijzondere vrienden gold. Waar door zij in der daad het *recht* van den Paus erkenden, doch alleen de *applicatie* in een bijzonder geval ontkenden: waar over noodwendig ieder naar zijn bijzonder inzicht denken moest, maar niemand zich evenwel het oordeel aanmatigen moest; ten minste niet boven 't Concilie.

Dit alles in de 13de eeuw.

In de 12de eeuw was Frederik I (Barbarossa) na lang tegenworstelen, genoodzaakt Alexander III te voet te vallen; en in 1177 te Venetie in de Kerk van St. Marco zijn brood te bedelen. - Nadat Henrik V, die eerst den

Paus tegen zijn vader gediend had, ook voor Calixtus had moeten onderdoen.

De 11de eeuw werd door de vernedering van den braven Keizer Hendrik IV vermaard, wien Gregorius VII den voet op den nek zette. Vroeger hadden de Ottoos meer gezag over de verkiezing tot het Pausschap, dan over den Paus, qua talis, Paus zijnde. En het herstel van het Keizerschap was door den Paus geschied; Pepin door 't goedvinden van Zacharias Koning geworden.

Gregorius II had Keizer Leo Isaurus van zijn Rijk in Italie beroofd. Gregorius IV had Lodewijk den Godvruchtigen door zijne kinderen vervolgd. Aan Joannes de IX had Karel de Kale in 875 de macht gegeven om de Keizers te bevestigen. Zeker, zoo men bij 't factum of de possessie staan blijft, de praecedentia waren dan zeer ten voordeele van 's Paussen recht. En het was ook (recht uit gesproken) een onbestaanbaar stelsel, twee universele machten, waarvan de eene niet aan de andere onderworpen was.

En de geestelijke macht, die om zich staande te houden, de wareldlijke ter harer eigene bescherming boven zich had gesteld, moest wel, zoodra zij vast genoeg stond, de andere weêr vernederen en aan zich onderwerpen. 't Keizerlijk gezag was een emanatie van 't Pausselijk, en de Keizer geestelijk onderdaan van den Paus. Zoo lang deze wareldlijk onderdaan van den Keizer was, woog het een het ander op: maar toen 't laatste ophield, werd de Paus noodwendig de sterk-

ste, tot zijn kracht in de XV en XVI eeuw geknakt werd[1].

Bl. 129: ''t zij van eene verzoening.'

(Men had nog kort geleden het voorbeeld gehad van den Engelschen Koning *Jan zonder Land*, die door den Paus in den ban gedaan zijnde, zich onderwierp en verzoende, en in zijne rechten hersteld werd; terwijl nu de Fransche Prins, die in zijne plaats gesteld was geweest, op zijne beurt in den ban gedaan werd.)

Bladz. 144: 'Op nieuw Zeeland - uitgaf.'

(Merkwaardig is deze uitgift, bij MIERIS bewaard: 'In Comitiis Francofurtensibus d. 11 Julij 1252 habitis, pro tribunali sedens in praesentia Principum et Magnatum Imperii, per *Episcopos* definiendum curavit, quod ex quo Margareta Comitissa Flandriae, per annum et diem neglexit contumaciter requirere foeda, licet super hoc monita et requisita fuerit, de illis nos, secundum voluntatem nostram potuimus libere ordinare, ea retinendo nobis vel in foedum aliis concedendo: nos vero, praedictis sententiis auditis diligenter, caeteris Principibus et magnatibus approbantibus, terram de Namurco, terram juxta Scaldum, terram de Alost, terram de Wasia et terram 4 officiorum cum omnibus pertinentibus suis, carissimo Sororio nostro, nobili viro Johanni de Avesonis, prout eadem Comitissa ab Imperio tenuit, in Feodum concessimus a nobis et imperio perpetuo possidendas.'

1 Vid. Innocentii III Epist. Libr. I. Ep. 401. in Oper. Tom I, p. 235. C. 6, X de majoritate et obedientia. Extravagant. Commun. de majorit. et obed. Tit. VIII. (I. 8.)

Bladz. 147: 'dag en plaatsteekeningen.'

In 1339 wanneer de Engelsche en Fransche legers tusschen Vironfosse en Flemenguere gekampeert lagen, zond *Eduard* een heraut van den Graaf van Gelder naar *Philippe* om hem een dag van slagregeling te bepalen; Filip bepaalde dien, *over* 2 *dagen*, en gaf den heraut een bonten pels en andere geschenken, ten teeken dat hij geen veldslag schroomde.

Bladz. 149: 'Op Bisschop Otto III' enz.

Ten gevolge eener feil des Afschrijvers, waartoe het HS. zelf aanleiding gaf, heeft hier eene omzetting plaats gehad, welke aldus hersteld meet worden:

Op Bisschop Otto III, die in 1249 overleed, volgde Gozewijn van Amstel, zoon van den broeder van Gijsbrecht, wien de Heer VAN SPAAN een standbeeld opgerecht hebben wil. Deze man, zeer eenvoudig, zoo verstandeloosheid eenvoud te weeg brengt, en onbekwaam ter regeering, deed welhaast afstand, *enz.*

Hierbij nu twee Aanmerkingen:

1. (Een onnozel mensch heet in Amstelland een *gooze*; naar dezen Bisschop Gozewijn.)
2. [De uitval tegen den Heer VAN SPAEN was in allen gevalle meer natuurlijk geweest, wanneer het geschiedverhaal nopens Gijsbert, die ons nog zoo dikwijls als een Ridder van de droevige figuur zal voorkomen, geheel ten einde gebracht was. - Maar ook vind ik bij den Heer VAN SPAEN, op de plaats, die ik denk dat de Heer B. bedoelt, in de *Historie der Heeren van Amstel* enz. bl. 61, niets van een standbeeld aan den zamenzweerder en balling Gijsbrecht van Amstel op te richten.

Het geen men evenwel *ald.* bl. 61 en 62 vindt, is te zonderling - om niet te zeggen, in meer dan een opzicht te *extravagant* - om het hier te vermelden.]

Bladz. 156: 'Een wurm in alles' *enz.* - en de Aant.

['Waarom ik dezen geweldigen en hatelijken uitval tegen een man, die algemeen, en ook bij mij, hoog geächt wordt, niet onderdrukt of verzacht heb' - heb ik beloofd hier op te helderen: men hoore dan zachtzinnig mijne defensie of explicatie:

1. 'De goede J. MEERMAN zal het zich in zijn graf evenmin aantrekken,' als BILDERDIJK te recht aanmerkt, dat de edele Koning Willem II zich de mishandeling, die B. door MEERMAN hem aangedaan acht, aantrekken zoude. Laat dus B. zeggen, wat hij meent.

2. Het kan tot troost strekken voor de *Wagenarianen*: - *Solamen miseris etc.*

3. Ik heb mij verplicht, BILD. in deze uitgave te vertoonen gelijk hij was, (zonder alles te beämen of goed te keuren) *Voorr.* van het I Dl., bl. xx. Dit verhindert mij evenwel niet, om wanneer hij in de drift zijner rede zich een *scheldwoord* laat ontglippen, dit uit schaamte voor hem, en voor mij-zelven, en voor het publiek, weg te nemen: - zoo nochtans, dat de geest en toon van die plaatsen bewaard blijven (men zie nog even te voren, bl. 328[1]). Maar deze plaats is zoodanig, dat er met (....) en [*enz.*] niet aan te doen was: ik moest ze geheel geven, of geheel onderdrukken. Tot dit laatste vond ik mij geene vrijheid.

4. Ik besluit te liever tot het eerste, om den Lezer hierbij te kunnen herinneren, dat er een sterke perso-

1 Het woord [*domheid*] aldaar tusschen *mijn* teeken [ ] geplaatst, is dus eene *verzachting* (zoo ook bov. bl. 205). Dit zij eens voor al gezegd.

nele veete bij B. tegen J. MEERMAN bestond. Ik weet daarvan bijzonderheden, die het hier de plaats niet is om te boeken, maar de oorsprong dezer veete was in beider betrekkingen tot Koning *Lodewijk*. Dit eenmaal wetende, neemt en laat de Lezer al deze hatelijkheden voor hetgene ze mogen zijn; en leert er uit (ongelukkig, zoo hij 't nog te leeren had) dat ook het geleerd-schijnend werk van MEERMAN over *Koning Willem* II geen evangelie is, en vergelijking en onderzoek vereischt, gelijk alle Geschiedschrijvers.

5. Doch ik wilde bij deze gelegenheid doen opmerken, dat men niet denken moet, dat B. Koning Willem II gunstiger zal beöordeeld hebben, *omdat* juist de Heer MEERMAN, wien hij ongunstig was, zich minder gunstig had betoond jegens Koning Willem. Maar hij wil hier, gelijk in vele andere stukken, de oude gedaante onzer geschiedenis, de *communis opinio* handhaven tegen de nieuwigheidszucht, of 't geen hij daar voor hield. (Dat hij niet enkel handhaven wilde, maar de zaken kritisch onderzocht en gaarn in een nieuw licht stelde, toont dit zijn werk op elke bladzijde). Nu nam hij het den Heer M. kwalijk, dat die den Nederlandschen Roomsch-Koning, die zeker zijne zwakke, maar ook zijne glansrijke zijde heeft, bij voorkeur van deszelfs zwakke zijde beschouwd had.

6. Hierin, en in 't algemeen in bitse uitdrukkingen en vinnigen toon tegen de genen van wie hij verschilt, moge B. te ver gaan: dit bewijst geene partijdigheid, maar zijne belangstelling in zijn onderwerp en dat hij van hetzelve doordrongen was. Hij kenmerkt hier zich-zelve door zijne uitboezeming, bl. 294: ‘dat een Rechtsgeleerde, een man als. B. HUYDECOPER, zulke botterikken gelijk geeft, *is onlijdelijk, en moet de gal over doen loopen aan elk waarachtig Jurist, en aan*

ieder die recht en waarheid bemint.' - Ik geloof dat belangstelling, waarheids-zin en zedelijk gevoel in den Geschiedschrijver naauw verwant zijn; en dat de vereeniging dezer drie gewenschte hoedanigheden, bij het prikkelbaar gestel van BILDERDIJK, de somtijds overmatige warmte gaf aan zijnen stijl; - en dat het een ongelukkig Kunstrechter of Lezer zou zijn, die koelheid met onpartijdigheid verwisselde. Wie WAGENAAR *kent*, zal weten dat men in koelen schijn soms zeer partijdig schrijven kan: zie b.v. bened. bl. 346, mijn aangeteekende bij bladz. 238.]

Bladz. 157, 158.

[Van deze dichtregelen had B. geene vertaling gegeven. De Heer M[r]. J.G. LA LAU heeft er mij deze navolging van aangeboden, welke ik niet aarsel den Nederduitschen Lezer aan te bieden:

Bestemd tot Hollands troon, in Leydens vest geboren,
Heb ik als argloos kind mijn vader vroeg verloren;
   Maar dank zij Otto's zorg, die door zijn kloek beleid,
   Mijn regt gehandhaafd heeft, mijn grenzen uitgebreid.
Zoo heb ik, trouwe Voogd! uw zorgen ondervonden
Tot ik, naauw achttien jaar, in 't huwlijk werd verbonden
   Met Brunswijks edele spruit, de schoone Elisabeth. -
   Geroepen tot den krijg, bewaarde ik onbesmet
Mijn afkomst en uw eer, gelijk mijn daên getuigen;
Ik die voor Fredriks magt niet laf heb willen buigen,
   Maar Akens wal berende en innam, hem ten spijt,
   En daar de kroon aanvaardde en 't hooge rijksbeleid.
'k Verliet toen 's Gravenzand waar 'k voormaals placht te leven,
'k Heb 's Hage tot mijn hof en lustplaats toen verheven,
   En stichtte er een gebouw en Koninklijke zaal,
   Versierde 't rijkelijk met Vorstelijken praal.
Ik hielp mijn aanverwant Avennes zich te wreken,

En bragt weer in zijn magt de Henegouwsche streken.
Mijn legerhoofden slaan het heir van 't Vlaamsche land,
Van hunnen nederlang getuigt het Zeeuwsche strand.
Ja, onder mijn bevel is 't Frankisch heir verslagen,
En zwarte Margareet, ten spijt van list en lagen,
Van haar bewind ontzet. - In 't binnenlandsch gebied
Ontging der burgren lot mijn trouwe zorge niet.
'k Heb Delft en 's Gravenhaag zoo rijkelijk beweldadigd,
En menig onderdaan met gunsten begenadigd.
Het Heemraadschap des Rijns op vasten voet gebragt,
En hun gewigtig ampt geschraagd door meerdre magt.
Zoo mogt ik twintig jaar in krijg of vreê regeren,
En greep voor 't laatst het zwaard om 't oproer te overheeren
Van 't woelig Friesche volk, ik trek vol moed ten strijd, -
Dan ach, hier was aan mij het droevigst lot bereid.
De oproerige Fries deinst af, reeds wordt zijn heir verslagen,
Maar ik, die in mijn vuur, te ver me op 't ijs ga wagen,
Stort met mijn moedig ros op die bedriegbre baan,
De oproerling trekt het zwaard.... mijn laatste stond brak aan.

Bladz. 161 - '*Jus Civile* en *Canonicum*.'

(Het is hier voor het eerst dat men bij ons van deze Rechten uitdrukkelijk gewag gemaakt vindt.)

Bladz. 186: 'den Heer van Spaan.'

[In het HS. volgde ter plaatse waar in den druk bl. 185 eindigt, deze uitweiding:]

'De Heer VAN SPAAN vindende in een oud Charter van 1310, zijnde eene *vertijing* van Vrouwe Johanna van der Sluis aan hare zusters, betreffende de erfenis van haarlieder vader Aarnout van der Sluis en hare moeder Vrouwe Agnes, onder de zusters van deze Johanna genoemd *Vrouwe Agnese Vrouwe van Amestede*, heeft daar uit bij een schrijven aan mij, opgemaakt, dat deze *Agnes* de gemalin van Witte van Haamstede geweest

zou zijn, en hij den Hollandschen Leeuw met de figuur van haar wapen gebroken zou hebben.

Het is niet zonder voorbeelden, dat men het wapen van eene gemalin op eene soortgelijke, wijze aanneemt en met zijn geslachtwapen vereenigt. Maar het is echter eene zeldzaamheid, en inzonderheid is het niet te vermoeden, wanneer de vrouw geene Erfdochter is, die haar man het goed, waaraan dat wapen verknocht is, ten huwelijk aanbrengt. En dat deze Agnes dat niet was, is, zoo niet uit de *vertijing*-zelve, ten minste zeker daaruit genoeg af te nemen, dat het geslacht der *van der Sluizen* bestaan bleef. Ook weet men wel niet, wie gemalin van Witte geweest moge zijn, maar zeker was deze Agnes, zoo hij de zoon eener dochter van Jan VII van Heusden was, hem te na in bloede om zijne gemalin te zijn, als bestaande hem binnen den 4den graad van het Jus Canonicum. - En dus kan deze gedachte niet aanneemlijk gevonden worden.'

[Waar en hoe het door denzelfden Heer VAN SPAEN opgemerkt is, 'dat er tusschen Floris en Haemstedes moeder een huwlijk aangegaan geweest moet zijn,' is mij onbewust: doch BILDERDIJK schrijft ook in het IIde Deel zijner *Rotsgalmen*, (Leiden, 1821) bl. 198: 'dat Witte van Haemstede uit een wettig huwlijk gesproten was, heeft de arbeidzaam nasporende Baron VAN SPAAN volkomen erkend;' - en hij kon toch daar, even min als hier, de hierbovenstaande stelling van den Heer VAN SPAAN met zoodanige erkenning verwarren. - Over de zaak zelve zie men nog de Verhandeling (van Mr. N. CARBASIUS) in het I Dl. mijner *Nieuwe Muemosyne* (het XIXde des geheelen werks) bl. 119**-221, en de Aanteek. van den Dichter J. VAN LENNEP, op den Eersten Zang zijner *Nederlandsche Le-*

genden, (Amst. 1831) bl. 63-69 (alwaar ook de *Letterbode* van 1825, N°. 48 en 49 aangehaald wordt.)]

Bladz. 191: '*l. ult. C. de pactis*.'

[Het verbod der *pacta successoria*, d.i. beschikkingen of verdragen tusschen derden, over de (toekomstige) nalatenschap eens nog levenden, buiten zijne toestemming aangegaan.]

Ald.: 'Ridder geslagen.'

't *Speculum regale*, geschreven in de 14de eeuw, beschrijft de kunst van oorlog dier Epoque, de wapens en krijgstuigen enz. - en geeft wijders lessen over het te houden gedrag van een Ridder, in en buiten den krijg.

Het beveelt, altijd in vollen wapen, en daaglijks, uit te rijden. Als dit niet geschieden kan, dan zich t' huis in volle wapen met een bekwaam schermer te oefenen, met grooter of kleiner schild, maar altijd met het *ijzeren pantser*, brassiers etc. Voorts zich van allen doodslag vrij te houden, behalven in geval van wettige wraak of strafoefening wegens misdaad, en in open oorlog, als wanneer *de slachting wettig en loflijk is*. - In den slag zich stout en wakker en moedig te toonen, houwende en stootende met zwaard en lans *als een Edelman wiens gemoed eenigermate tot toorn is opgewekt* (ontstoken is), strijdende naar de regels die hij geleerd heeft. - Wijders, Godsdienst, nederigheid van ziel, diepe eerbied voor de kunne, krijgsmans onverzaagdheid en hardvochtigheid te betoonen in alles.

(Men zie verder: *l' ordre de Chevalerie*, in dichtmaat van HUE DE TABARIE, houdende lessen en ceremonien in gebruik ten tijde van *Saladyn* (d.i. in de dertiende eeuw.)

De oudste wapens in de Engelsche *Tower* zijn van Hendrik VII.

In de 15de eeuw (als in de belegering van Arras) werden de *handkanonnen* (schietroeren) met busbruid gebruikt.

Onder de Regering van Karel den II in Engeland was 't gebruik der wapenrustingen gants verdwenen. Volgens MEYRIC *Inquiry on ancient armour*. (London 1823, 3 vol. in 4°.)

[Met geheel bijzondere plegtigheid was de Vader van onzen Floris, Willem II, Ridder geslagen: reeds tot Roomsch-Koning gekozen zijnde, terwijl hij nog geen Ridder was; 't geen hij toch wel diende te wezen, eer hij te Aken gekroond werd. Men zie de beschrijving in de *Groote Holl. Kronijk*, en daaruit bij C. BARTHIUS ad GUIL. BRIT. *Philipp*. p. 486-488.]

Bladz. 196: 'te Middelburg, in de Abdij.'

[Aldus in B.'s Handschrift, 't welk mij voorkomt van later tijd te zijn, dan de lessen, waarin B. te kennen had gegeven, dat men zich bedrogen had in den vermeenden vond in 1817 te Middelburg in Zeeland; en dat de plaats, waar Floris V het gevonden lijk zijns Vaders had doen bijzetten, het toen aanwezig West-Friesche slot Middelburg bij Alkmaar, geweest was.

Over de gezegde ontdekking van 1817, zie men het Verslag van wijlen den Heer Mr. N.C. LAMBRECHTSEN, achter in het IIIde Deel der *Nieuwe Verhandeling van het Zeeuwsch Genootschap*, 1821: die echter zelf erkent, dat er wel eenige reden van twijfel kon zijn, of dat toen gevonden geraamte en die oude grafzerk in de daad van den Roomsch-Koning Willem II waren.]

Bladz. 198, 199: 'de orde van S[t]. Jacob in het jaar 1290.'

[Volgens het oud gevoelen; weêrlegd door wijlen den Baron D'YVOY VAN MYDRECHT: doch de Heer Baron *van* LYNDEN *van* HEMMEN, in het werk hierboven bl. 330, 332, aangeh. betoogt breedvoerig, dat men niet de zaak zelve te betwijfelen, maar den tijd van het instellen der orde of broederschap in het laatst van het jaar 1279 te stellen hebbe.]

Bladz. 201: '*Jan van Heelu.*'

[Over dezen en zijn beroemd, doch nog steeds onuitgegeven Gedicht den *slag van Woerinc*, zie men, behalve vele andere vroegere Schrijvers, H. HOFFMANN'S *Horae Belgicae*, I Th., (DE WIND, *Bibl. der Nederl. Geschiedschr.* I Dl., bl. 38, 39), DE JONGE'S Levensschets van M[r]. H. VAN WYN, en de Verhandeling van M[r]. N. CARDASIUS, in het III D., 2 St. der *Nieuwe Werken van de Maatschappij der Nederl. Letterk. te Leiden*, (1833.)]

Bladz. 207: 'tot hun plicht vermaand worden.'

KLUIT *Probat.*, pag. 904 sqq.
De auditis admirationis spiritu ducimur vehementi, quod vos dictae insulae incolae, assumto rebellionis supercilio, contra vestrum verum Dominum nobilem *Comitem Hollandiae*, imo ut verius fateamur contra Imperium et in contemptum Imperii, ad jugum alterius adulterini domini aspirantes, contra fas et aequum nulla ratione praevia conspirastis. Quare vos ceterosque, qui *Zelandiam* incolitis, exhortatione praesentium requirimus et monemus, quatenus ad cor revertentes, aceepto spiritu consilii sanioris, abjectis erroribus, debita subjectione cum fidei puritate recognoscatis Dominum vestrum verum, *etc.*

Bladz. 222-226: '(het recht van Floris V op Schotland).'

[ROBERTSON, die over deze tijden zeer kort is, zegt niets over de gronden van het erfrecht in dezen. De pretensie van FLORIS, zou, meen ik, overeenkomstig zijn aan het gene thans in Engeland rechtens wordt gehouden, dat eene dochter uit een voor-overleden ouder Broeder des laatsten Konings, voorgaat aan den jonger Broeder en zijne staak. Bij onze Grondwet van 1815, is dit niet aldus begrepen in de descendente, maar wel aldus in geval van collaterale successie; Art. 14-16, verg. Art. 18, 19.]

Bladz. 247.

ALKEMADE vertaalt dit (als naar gewoonte) alleronverstandigst: t.w. 'dat hij MET RIJPEN RADE ZIJNER *Heeren, zijn eere* tegen Floris *wilde* STAANDE HOUDEN MET DE WAPENEN.' en WAGENAAR heeft dit laatste punt zoo wat verknoeid door *staande houden met de wapenen* in *verdedigen* te veranderen; het geen minder in 't oog loopende, maar in den grond het zelfde is. - Wij mogen dit bij de *celeres noti* stellen.

Ook wil WAGENAAR dat dit in den brief stond; maar hij heeft er geen gezag voor.

Maar het is de moeite waardig, om bij VOSSIUS dit briefjen te lezen: '*Ik heb nu geen tijd* om de reden te melden, maar weet dat ik u de oorlog aanzegge; en bedenk *of het u geraden is* in de stad (Utrecht) te komen, want *ik heb voorgenomen*, u, waar ik kan, leed te doen. Heden zal ik NB. *in den Raad* moeten verschijnen; *zoo ik u daar tegen val*, laat u dat *niet verwonderen*, maar *vrees zoo wel mijn vijandelijke handen als woorden*. Voor 't overige *ge-*

draag ik mij aan den Priester, die u den Brief over zal geven, en dit met zijn zeggen bevestigen.'

Bij zulk een brief waar zeker geen bevestigen van iemand noodig geweest.

Bladz. 238: 'zekere versjens.'

[1. Voorzeker toonen die bij WAGENAAR aangehaalde regels in zich zelf genoegzaam, dat ze 'NIET door MELIS of iemand zijner tijdgenooten geschreven zijn:' en het bijbrengen der beschuldiging in dezelve vervat, met zulk een flaauw bijvoegsel: '*men is niet verzekerd, dat' enz.* ('t geen dan toch min of meer te kennen geeft: het kon wel zoo zijn -), is regt op zijn *Wagenaars*: hij heeft niets gezegd, maar alles te kennen gegeven, en het gemoed van den Lezer is vergiftigd.

2. B's. schimpen evenwel op 'den Ezel, die zich aan KAKOLIJNS distelen vergasten moet,' is niet billijk. Het is waar, dat WAGENAAR zich in de eerste Deelen zijner Geschiedenis mede van KLAAS KOLIJN als echt bediend had; nog in de algemeene dwaling deelende van zijn' tijd: maar het is niet minder waar, dat WAGENAAR zelf zijne dwaling had ingezien en edelmoedig beleden; en in zijne *Toets der Rijmchronijk van* KLAAS KOLIJN, in de *Werken van de Maatschappij der Nederl. Letterk. te Leiden*, III Deel (1777), den bedrieger ten toon gesteld en den doodsteek gegeven.

3. Maar de beschuldiging van het verkrachten van de Vrouw van G. VAN VELSEN komt voor in het bekend oud Volkslied *van Graaf Floris ende Gheraert van Velsen*, waarvan de oudere, doch niet in haar geheel voorhanden zijnde recensie, veel ouder, en tot de XIV^{de} of het begin der XV^{de} eeuw te brengen is. Men zie (na vele anderen) SIEGENBEEK'S *Proeven van Nederduitsche Welsprekendh.*, LE JEUNE, *Volkszangen*, bl. 87-91; en daar

uit, WOLFF *Probe Altholländ. Volkslied.*; (1832) en nu voor al HOFFMANN'S *Holland. Volkslieder* (of *Horae Belg.* P. II) S. 89-95; die ook zeer billijk spreekt over Graaf FLORIS en den blaam van ontucht en overspel dezen opgelegd.]

Bladz. 259: 'zijne bezittingen uitgebreid.'

Den 24 Januarij 1280 verpandt de Bisschop van Utrecht nog Muiden, Wesep, Diemen, Bindelmeerebosch, en die Ambachten van Oudewater, Woerden en Bodegrave aan den Graaf van Holland (Floris V) voor een schuld van 6,000 ponden. MIERIS *Chart.* I D. p. 401.

Den 6 May 1280, verkrijgt Floris V Naardingerland van Gudelensis (Goedele) Abtdis van Elten, voor een jaarrente van 25 Pond Utrechtsche munt, ald. p. 405. Zie ook p. 421.

Woerden was eerst een leen van *het Rijk*, maar sedert den zoen van Herman met Graaf Floris V, waarbij hij zijn goederen den Graaf opdraagt, hield die het van hem. Zie de Aanteek. bij MIERIS, p. 469, waar hij aanhaalt GOUDHOEVEN *Chronijk van Holland*, p. 209.

Doch Herman geeft het in dien brief den Graaf *te houden van 't Sticht van Utrecht*. Zie MIERIS, p. 468.

Jan van Heusden draagt zijn stad en vrijheid van Heusden op aan Graaf Floris V en ontfangt ze van hem in leen te rug 31 May 1290. MIERIS I D., p. 505: deze brief is in 't Neêrduitsch.

Een brief van gelijken inhoud in 't Latijn, 1 Febr. 1295, bij MIERIS, p. 564. De eerste schijnt echtst.

Bl. 281: 'op de Vronergeest.'

[B. had in zijn HS. aangeteekend: 'over *Vronen* iets.' Zeker om dit mondeling aan te vullen. De Lezer kan er over nazien HALMA'S Tooneel der Vereen. Nederl. op *Verona* en *Vronlegeist*.]

Bladz. 291: 'men *bezat* de (*stille*) *waarheid*.'

[Men zie over dit zonderling en merkwaardig punt van oude rechtspleging, de *Verhandeling* van M[r]. W.C. ACKERSDIJCK, *over ongepaste en drukkende middelen, in vroeger tijden hier te lande gebezigd tot het ontdekken van Misdaden en Overtredingen; bijzonder, het houden, bezitten, of hooren van gemeene of stille waarheid: - mede tot opheldering van hetgeen verhaald wordt daar omtrent in den jare* 1298 *te Dordrecht voorgevallen te zijn*: in het II[de] Deel der *Nieuwe Werken van de Maatschappij der Nederlandsche Letterkunde*, 1830 (doch de Verhandeling was reeds ingezonden in Maart 1825); en het stukje *Over de zoogenaamde* Stille Waarheden, *bij het Oud-Hollandsch Regt*; door M[r]. P.S. SCHULL, in de *Bijdragen tot Regtsgeleerdheid en Wetgeving*, (II[de] Deel, 1827, N°. 3) *verz. en uitg. door* M[r]. C.A. DEN TEX *en* Mr J. VAN HALL, bl. 411-416.]

Bladz. 294: 'evocatie.'

[Voorzeker, een privilegie, dat Schout en Schepenen vooraf zouden mogen conveniëren, om (gelijk wij thans zouden zeggen) eene zaak die blijken mocht *crimineel* te zijn, niet zwaarder dan *correctioneel* te straffen; en dat de Graaf, in wiens naam recht geëischt en gesproken werd, zich hieraan niet zoude mogen storen; - zulk een privilegie bestond er niet; noch kon nimmer gegeven worden.

Het beroemd Hollandsch privilegie *de non evocando*, anderhalve eeuw later, 11 Junij 1452, door Philips van Bourgondie gegeven, had een geheel ander onderwerp dan waarover thans dit verschil was; maar zal in aanmerking komen bij den tijd van Philips II en de Inquisitie.]

Naamlijst der in dit deel aangehaalde schrijvers.

Register der voornaamste in dit deel behandelde personen en zaken, alsmede der verklaarde woorden[1].

A.

1 [Deze *woorden* zijn hier met *cursive* letter gedrukt; ofschoon bij de meeste ook over de *zaken* gehandeld wordt].

B.

C.

D.

E.

F.

G.

H.

I.

J.

K.

L.

M.

N.

O.

P.

R.

S.

T.

V.

W.

Y.

Z.